EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Iubesc romanul Julio Jurenito **pentru că, în ciuda numeroaselor sale defecte, este un roman scris de mine, trăit de mine, este într-adevăr cartea mea.**

. . . .

Am scris multe cărți, dar sînt departe de a le iubi pe toate. Despre unele mi-aduc aminte arareori și nici nu le recitesc. Pentru cititorii tineri eu m-am născut ca scriitor în anii celui de-al doilea război mondial. Despre Julio Jurenito **își amintesc la noi în țară mai ales pensionarii; dar mie acest roman mi-e drag, căci în el am exprimat multe lucruri, care mi-au definit nu numai drumul în literatură, dar și viața mea. Bineînțeles, în această carte sînt destule considerațiuni absurde și paradoxuri naive; încercasem necontenit să descifrez viitorul; am deslușit bine unele lucruri, în altele am greșit. Dar în ansamblu, este o carte pe care nu o repudiez.**

ILYA EHRENBURG
(Oameni, ani, viață, vol. II*)*

Lei 7

52

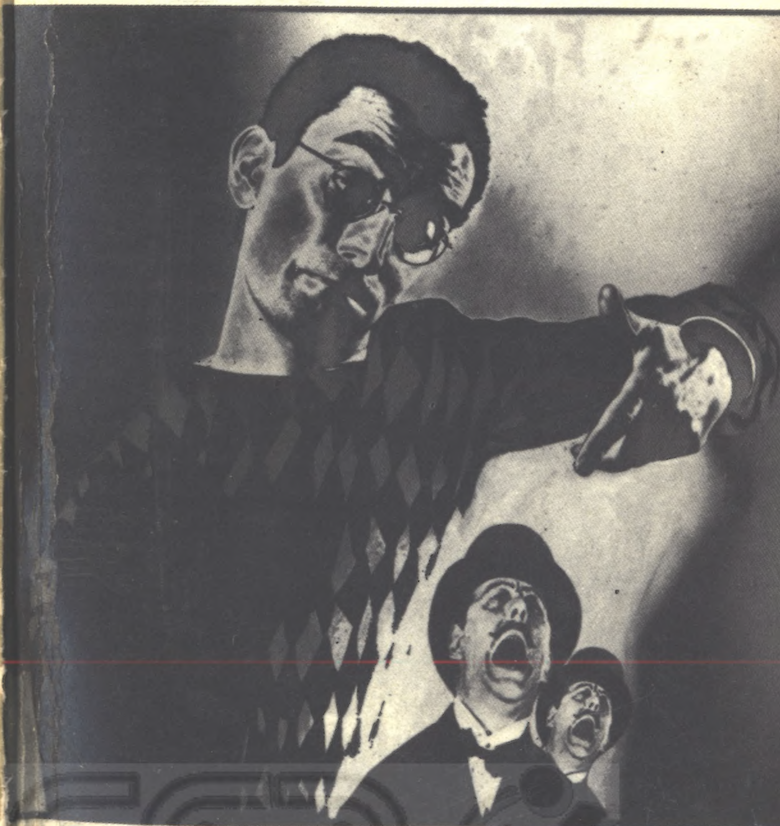
1968

ILYA EHRENBURG • JULIO JURENITO

ℰℳ

ILYA EHRENBURG

JULIO JURENITO

COLECȚIA MERIDIANE

ℰℳ

Ilya Ehrenburg

Julio Jurenito

În româneşte de
Radu Albala şi *Sara Buium*

Editura Pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1968

Coperta de *Ion State*

S-a tradus după ediţia

ИЛЬЯ ЭРЕНБУРГ

Собрание сочинений

в девяти томах

Государственное Издательство

Художественной Литературы

Москва 1962

Nemaipomenitele aventuri

ale lui Julio Jurenito şi ale discipolilor săi:

monsieur *Delhaie,*
Karl Schmidt,
mister *Cool,*
Alexei Tişin,
Ercole Bambucci,
Ilya Ehrenburg
şi negrul Aisha,
în zile de pace, de război şi de revoluţie,
la Paris, în Mexic,
la Roma, în Senegal,
la Kineşma, la Moscova
şi în alte locuri,
precum şi diferite opinii ale
Învăţătorului
despre pipe,
despre moarte,
despre dragoste,
despre libertate,
despre jocul de şah,
despre neamul evreiesc,
despre construcţie,
şi despre multe altele.

Ştiu iulie 1968

INTRODUCERE

Cu nemărginită emoţie îmi încep această screiere pe care o socotesc scopul şi justificarea neînsemnatei mele vieţi, şi anume descrierea zilelor şi gîndurilor Învăţătorului Julio Jurenito. Strivită de caleidoscopica abundenţă a evenimentelor, memoria mea s-a vlăguit înainte de vreme ; a contribuit la aceasta şi hrana insuficientă, mai ales lipsa de zaharuri. Cu groază mă gîndesc că multe istorisiri şi aprecieri făcute de Învăţător s-au pierdut pe veci pentru mine şi pentru lumea întreagă. Dar imaginea lui e strălucitoare şi vie. Il văd înaintea mea, uscăţiv şi aprig, cu jiletca lui portocalie, cu neuitata lui cravată cu picăţele verzi, rîzînd încetişor. Învăţătorule, eu nu te voi trăda !

Mai scriu cîteodată, din inerţie, versuri mediocre şi, la întrebarea ce profesie am, răspund cu neruşinare : „Literat". Dar toate acestea ţin de cotidian, de obişnuinţă : în realitate genul acesta de ocupaţie atît de puţin productiv a încetat de mult să-mi mai placă şi l-am părăsit. Aş fi din cale-afară de mîhnit dacă cineva ar lua cartea de faţă drept un roman mai mult sau mai puţin captivant. O asemenea apreciere ar însemna că nu mi-am putut îndeplini sarcina pe care am primit-o în dureroasa zi de 12 martie 1921, ziua morţii Învăţătorului. Cuvintele mele să fie calde ca mîinile lui păroase, prietenoase şi apropiate ca jiletca lui îmbibată cu miros de tutun şi sudoare (pe care îi plăcea micuţului Aisha să plîngă), şi să zvîc-

nească de durere şi de mînie, cu buza lui de sus cînd îl apuca ticul!

Îl numesc pe Julio Jurenito simplu, aproape familiar „Învăţătorul", cu toate că n-a învăţat niciodată nimic pe nimeni; nu avea canoane religioase, nici precepte etice, n-avea nici măcar un modest şi primitiv sistem filozofic. Mai mult: sărac şi măreţ, nu poseda costeliva rentă a filistinului obişnuit — era un om fără convingeri. Ştiu că în comparaţie cu el orice prăpădit de deputat va părea un model de statornicie, orice funcţionar din serviciul de intendenţă — personificarea cinstei. Nesocotirea opreliştilor tuturor codurilor de etică şi de drept existente Julio Jurenito n-a justificat-o cu întemeierea vreunei noi religii sau a vreunui nou sistem de cunoaştere a lumii. În faţa tuturor instanţelor de judecată de pe pămînt, inclusiv tribunalul revoluţionar al R.S.F.S.R. şi preotul marabu din Africa Centrală, Învăţătorul ar compărea ca trădător, mincinos şi instigator la nenumărate crime. Fiindcă cine, dacă nu judecătorii, trebuie să fie cîinii de pază ai acestei lumi, ocrotindu-i orînduirea şi frumuseţea?

Ne învăţa să urîm prezentul, şi pentru ca ura aceasta să fie puternică şi fierbinte, Julio Jurenito ne-a întredeschis, uimindu-ne la culme, uşa care duce spre măreaţa şi iminenta zi de mîine. Aflînd faptele lui, mulţi vor spune că nu era decît un provocator. Aşa îl numeau, pe cînd era în viaţă, înţelepţii filozofi şi vechii ziarişti. Fără a respinge această onorabilă poreclă, Învăţătorul le spunea însă: „Provocatorul este marea moaşă a istoriei. Dacă nu mă veţi accepta pe mine, provocatorul cu zîmbet paşnic pe buze şi cu stilou în buzunar, va veni altul care va face o operaţie cezariană, şi va fi rău pentru pămînt."

Dar contemporanii nu vor, nu pot să-l accepte pe acest sfînt fără religie, pe acest înţelept fără diplomă în filozofie, pe acest martir în zeghe de delincvent. Atunci de ce mi-a poruncit Învăţătorul să scriu cartea vieţii lui? M-au chinuit vreme îndelungată îndoielile, cînd mă uitam la intelectualii cinstiţi, a căror veche înţelepciune se maturează, aidoma brînzeturilor franţuzeşti, într-o cameră confortabilă cu Tolstoi pe raft, la aceşti presupuşi cititori ai cărţii mele. Dar de astă dată perfida mea memorie mi-a venit în ajutor. Mi-am adus aminte că, arătîndu-mi sămînţa arţarului, Învăţătorul mi-a spus: „A ta e mai sigură, zboară nu numai în spaţiu, ci şi în timp". Aşadar, scriu nu pentru culmile spiritului, nu pentru aleşii ceasului de faţă, sterili şi condamnaţi, ci pentru şesurile viitorului, pentru pămîntul arat din nou cu un alt fel de plug, pămîntul pe care, fericiţi pînă la prostire, vor face tumbe copiii lui, fraţii mei.

ILYA EHRENBURG

1921

ÎNTÎLNIREA MEA CU JULIO JURENITO. DIAVOLUL ŞI PIPA OLANDEZĂ

În ziua de 26 martie 1913 stăteam, ca de obicei, la cafeneaua „Rotonde“ de pe bulevardul Montparnasse, în faţa unei ceşti de cafea pe care o golisem de mult, aşteptam zadarnic să vină cineva să mă elibereze, achitîndu-i chelnerului răbdător şase *sous*. Această modalitate de a subzista o descoperisem încă în cursul iernii şi o verificasem în chip strălucit. Într-adevăr, aproape regulat, cu un sfert de oră înainte de închiderea cafenelei, apărea cîte un salvator fără voie — fie o poetă franceză, ale cărei versuri le tradusesem în ruseşte, fie un sculptor argentinian care spera, nu ştiu de ce, ca prin intermediul meu să-şi vîndă operele „unuia dintre prinţii Şciukin“, fie un trişor de naţionalitate necunoscută care, la San-Sebastian, cîştigase de la unchiul meu o sumă frumuşică de bani şi avea pesemne remuşcări, fie, în sfîrşit, bătrîna mea dădacă, sosită la Paris împreună cu stăpînii ei. Datorită probabil unui poliţist distrat care nu descifrase adresa, dădaca, în loc să ajungă la biserica rusească din strada Daru, nimerise la cafeneaua asta unde zăceau nişte nătărăi de ruşi. Pe lîngă respectivii şase *sous*, îmi mai oferise şi o franzelă mare şi, înduioşată, mă sărutase de trei ori pe nas.

Poate ca urmare a acestor salvări miraculoase, dar poate şi din pricina altor împrejurări ca, de pildă, foamea cronică, lectura cărţilor lui Léon Bloy şi felurite neînţelegeri amoroase, mă aflam într-o stare de spirit deosebit de mistică şi vedeam în toate fleacurile tot felul de semne divine. Prăvăliile din vecinătate -- de coloniale şi de legume — mi se păreau nişte guri ale iadului, iar brutăreasa cea mustăcioasă, cu cocul ei monumental — de fapt, o virtuoasă sexagenară — un efeb dezmăţat. Elaboram în amănunt o convocare către trei mii de inchizitori pe care îi chemam la Paris pentru arderea în pieţele publice a tuturor consumatorilor de aperitive. Apoi beam un pahar de absint şi, puţin ameţit, declamam versurile sfintei Tereza, îi demonstram cîrciumarului, obişnuit cu de toate, că, încă în proorocirile lui Nostradamus, „Rotonde" apare ca un cuib de scolopendre veninoase, iar la miezul nopţii băteam zadarnic la porţile de tuci ale bisericii Saint-Germain-des-Prés. De obicei îmi încheiam ziua la ibovnica mea, o franţuzoaică cu un stagiu respectabil, dar bună catolică, căreia în cele mai nepotrivite momente îi ceream să-mi explice prin ce se deosebesc cele şapte păcate „de moarte" de cele şapte păcate „capitale". Şi astfel, încetul cu încetul, timpul trecea.

În seara aceea memorabilă, şedeam într-un colţ întunecos al cafenelei, cu mintea limpede şi cît se poate de liniştit. Lîngă mine gîfîia, gol puşcă, un spaniol gras, iar pe genunchii lui cipea o fată ciolănoasă cu sînii plaţi, în pielea goală şi ea, dar cu o pălărie cu boruri largi,

care-i ascundea faţa, şi cu nişte pantofiori aurii. În jurul nostru tot felul de oameni mai mult sau mai puţin dezbrăcaţi beau *marc* şi *calvados*. Spectacolul acesta, destul de obişnuit pentru „Rotonde", se explica prin balul mascat de la „academia neo-scandinavă". Mie, bineînţeles, toate acestea mi se păreau a fi mobilizarea generală a oastei lui Belzebut împotriva mea. Mă fîţîiam întruna, de parcă aş fi înotat, pentru a mă feri de spaniolul cel asudat şi mai ales de „modelul" lui despuiat, care-şi proptea în mine şoldurile-i grele. Şi o căutam, zadarnic însă, în cafenea pe brutăreasă sau pe altcineva care ar fi putut s-o înlocuiască, cu alte cuvinte pe marele maestru şi animator al acestei reprezentaţii monstruoase.

Uşa cafenelei se deschise şi intră agale un domn, cît se poate de oarecare, cu melon şi într-un impermeabil cenuşiu de cauciuc. La „Rotonde" veneau numai străini, artişti, sau pur şi simplu vagabonzi, în cea mai trăsnită ţinută. De aceea nu surprindeau pe nimeni nici indianul cu o podoabă din pene de găină pe cap, nici prietenul meu, toboşar la un *music-hall,* care purta un joben de culoarea nisipului, şi nici mulatra cea mică cu chipiul ei de culoare aprinsă, care servea pictorilor de model. Dar un domn cu melon era o asemenea ciudăţenie, încît toată „Rotonde" se cutremură, amuţi o clipă şi izbucni pe urmă într-un murmur de uimire şi îngrijorare. Numai eu am înţeles imediat totul. Într-adevăr, era destul să te uiţi cu atenţie la străin, ca să înţelegi rolul neîndoios pe care îl jucau

şi misteriosul melon, şi impermeabilul larg, cenuşiu. Deasupra tîmplelor, sub zulufi, se vedeau clar nişte coarne mici şi groase, iar impermeabilul încerca zadarnic să acopere o coadă ascuţită care se încîrliga, bătăioasă.

Ştiam că lupta ar fi fost zadarnică, aşa că m-am pregătit pentru inevitabilul sfîrşit. Prin mintea mea trecură în goană, ca nişte petice rupte dintr-un desen, amintiri îndepărtate : vila din lemn răşinos de lîngă Moscova, un copil trandafiriu şi neajutorat — eu — făcînd baie, plimbările cu liceana Nadia pe bulevardul Zubovski, serile în Siena deasupra rîpei cu mireasmă de flori de mirt. Măreaţă însă şi atotbiruitoare, coada alunga cît colo toate aceste dulci vedenii.

Mă aşteptam la o răfuială rapidă, la zeflemea, poate la tradiţionalele gheare sau, mai simplu, la invitaţia poruncitoare de a-l urma la taxi. Dar călăul meu dovedea multă răbdare. Se aşeză la o măsuţă vecină şi, fără să se uite la mine, desfăcu ziarul de seară. Se întoarse, în sfîrşit, spre mine, deschise gura. M-am sculat. Acum se întîmplă însă un lucru extraordinar. Cu glas domol, ba chiar alene, îl chemă pe chelner : „Un pahar de bere !" — şi după o clipă pe măsuţa lui se afla o cupă zveltă şi înspumată. Diavolul bea bere ! N-am mai putut răbda şi i-am spus, amabil, dar totodată tulburat : „Nu trebuie să aşteptaţi. Sînt gata. La dispoziţia dumneavoastră. Uitaţi paşaportul meu, cartea de poezii, două fotografii, trupul şi sufletul. Mergem desigur cu maşina ?..." Repet,

mă străduiam să vorbesc calm şi serios, de parcă ar fi fost vorba despre sfîrşitul meu, deoarece remarcasem de la bun început că diavolul meu era un temperament flegmatic.

Amintindu-mi astăzi de seara aceea îndepărtată care a fost momentul crucial în transformarea viziunii mele asupra lumii sau, cum spune apostolul Pavel, calea mea spre Damasc, mă închin în faţa perspicacităţii Învăţătorului. Ca răspuns la vorbele mele nu tocmai limpezi, Julio Jurenito nu şi-a pierdut cumpătul, nu l-a chemat pe chelner, nici n-a plecat, nu, ci, dimpotrivă, mi-a spus liniştit şi privindu-mă drept în ochi : „Ştiu drept cine mă iei. Dar acela nu există." Cuvintele acestea, deşi nu se deosebeau prea mult de poveţele repetate ale medicului la care mă căutam de nervi, mi se părură totuşi o revelaţie — minunată şi mîrşavă totodată. Tot edificiul meu perfect logic se năruia, fiindcă fără diavol erau de neconceput şi „Rotonde", şi eu, şi binele care trebuia să existe undeva. Am simţit că mă prăpădesc şi m-am agăţat de ultimul colac de salvare : „Dar coada, coada ?" Jurenito zîmbi : „N-am coadă, nici mefistofelică, nici aşa cum şi-o poate imagina hamletianul Ivan Karamazov, de nici un fel. Străduieşte-te să trăieşti fără coadă. Uite, ca şi mine, eşti amator de pipe. Am o colecţie excepţională : pipe englezeşti din iarbă neagră «tree-bee», pipe ungureşti din lemn de cireş, pipe turceşti făcute din argila roşie a Levantului, cu capătul din lemn de iasomie, pipe olandeze..." N-am mai putut răbda şi am gemut încetişor, privind cu o ultimă

speranţă la coada adunată în stînga lui. Atunci Jurenito, deschizîndu-şi impermeabilul, trase din buzunarul de la spate al pantalonilor o pipă olandeză lungă, folosită tocmai atît cît e nevoie pentru a o face bună de fumat. Nu mai aveam ce spera, căci coada se făcuse nevăzută. Pe lîngă aceasta, Jurenito îşi scoase melonul, iar coarnele închipuite de mine se dovediră a fi doar nişte cîrlionţi aspri şi deşi, cum au negrii. Mă uitam chinuit şi îngrozit la impostorul fără voie, dar Jurenito îşi fuma liniştit pipa.

Nu mă bucuram de loc că vrăjmaşul nu există, că nu e decît o născocire neroadă de-a mea. Dimpotrivă, o dată cu diavolul dispărea orice certitudine — pînă şi a iadului, iar eu mă deprinsesem cu ea, mi se părea justificată şi palpabilă. Mă simţeam ca într-un pustiu şi, în dorinţa de a găsi un reazem în nisipurile mişcătoare, l-am întrebat pe Jurenito: „Fie, să presupunem că el nu există. Dar ceva totuşi există?..." Jurenito zîmbi din nou, arătîndu-şi dinţii albi şi atît de regulaţi, încît mi-a venit în minte reclama din tramvai: „Folosiţi numai pasta Dentol", şi răspunse amabil, ba chiar cu un aer vinovat: „Nu". Rostise acest „nu", de parcă i-aş fi cerut chibriturile, sau l-aş fi întrebat dacă a citit ultimul număr al ziarului *Comédie*. „Bine, dar lucrurile nu se întemeiază pe nimic? Pe spaniolul acesta nu-l dirijează nimeni? Nu există în el nici un sens?" — „Spaniolul acesta s-a născut acum vreo treizeci de ani. Era golaş, pe urmă s-a făcut păros. Se dă drept decorator, în realitate speculează la bursă.

Astăzi a cîştigat patruzeci de ludovici. E mulţumit. Stomacul îi funcţionează bine. Celelalte organe la fel. Acum a luat masa de seară (trei franci, inclusiv vinul), şi-a luat şi o fată (cinci franci). Apoi va pierde la bursă douăzeci de ludovici. Apoi se va îmbolnăvi de podagră şi va bea ape rău mirositoare. Apoi va muri, va putrezi, iar pe mormîntul lui va creşte «piciorul-cocoşului». Se înţelege că ţi se rezervă pe gratis plăcerea de a descoperi în toate acestea un scop ascuns şi un sens tainic." — „Nu — nu mă mai puteam stăpîni, strigam — nu se poate! N-ai coadă, dar eşti chiar el! Binele există — înţelegi? — binele absolut, veşnic!" Jurenito nu se fîstîci, ba nici nu ridică glasul: „Zău că nu sînt diavolul. Mă măguleşti prea mult. De altfel, aceste făpturi încîntătoare, vai! nu există. Poţi dormi liniştit, n-ai nevoie de brom. Dar nici binele nu există. Şi nici Celălalt — cu literă mare — nu există. Sînt nişte scorneli năzărite din plictis. Ce fel de Dumnezeu ar putea exista fără diavol? «Binele», zici? Ia uită-te la fata aceasta. N-a mîncat azi la prînz. Ca şi dumneata. Îi e foame, de-i ghiorăie maţele, dar nu poate cere de mîncare şi trebuie să bea lichior dulce şi vîscos, de care îi e greaţă. Şi de spaniol îi e greaţă, de mîinile lui reci şi umede care lunecă pe ea şi o cotrobăiesc. Are un băieţel pe care l-a lăsat la o bătrînă, la ţară, şi trebuie să plătească pentru el o sută de franci pe lună. Astăzi a primit o carte poştală că băiatul s-a îmbolnăvit, că are nevoie de doctor, de medicamente şi aşa mai departe. Trebuie să mai cîş-

tige ceva bani în plus. Ba să mai fie şi veselă la bal, şi să nu fie Margot, ci Salammbô din Cartagina, să-l sărute pe spaniol pe gura lui ca doi melci vîscoşi, să-l sărute repede, sacadat, ca şi cum ar fi înnebunită de pasiune — poate îi mai dă douăzeci de *sous* peste preţul cuvenit. Pe scurt, asta e viaţa de toate zilele, faptul divers stupid. Dar absurditatea aceasta îi dă peste cap pe toţi sfinţii şi misticii dumitale. Desigur, totul e repartizat pe categorii : asta e bine, asta e rău. Nu s-a produs decît o greşeală neînsemnată, o mică neînţelegere. De ce n-ai găsit un stăpîn mai bun, în a cărui fermă să nu se petreacă asemenea infamii ? Ori socoţi poate că răul e o «încercare», o «ispăşire» ? Ar fi o justificare copilărească pentru nişte lucruri de loc copilăreşti. El e cel care o supune pe fată la asemenea încercări ? Iubitor mai e ! Dar de ce nu-l pune la încercare pe spaniol ? Îi e cam strîmbă cumpăna. Pe lumea cealaltă ? O fi ! Dar unde se află lumea aceea ? Pe ce hartă ? Deocamdată «sufletul» e o abstracţie, dar dacă mori, miroşi întîi urît, pe urmă rămîn din tine oscioarele şi pe urmă nişte pulbere."

Tăceam, strivit de cuvintele lui. Deodată însă, din haosul care se rotea într-una şi fără nici un sens, se ivi pe neaşteptate un punct mic şi negru ; m-am căţărat iute pe el. „Fie, nu există nici creator, nici sens, nici binele, nici dreptatea. Dar există nimicul, prin urmare, există realitatea, şi atunci există un sens, există spiritul şi creatorul." — „Prietene, eşti incorigibil. Nici «nimicul» dumitale n-are codiţă. În schimb pipa

e aici, şi eu sînt aici, şi spaniolul de asemenea. Aici e şiretenia, că toate există, dar în spatele lor nu e nimic. În clipa asta dă ortul popii moş Jean şi scoate primul ţipăt Jean cel mititel. Adineauri a plouat, acum s-a zvîntat. Roata vremii se-nvîrteşte, asta e tot..." — „Dar nu se poate trăi aşa, e odios, e ruşinos, în sfîrşit, e de-a dreptul inutil !" — „Ce să-i faci, n-ai ales dumneata ! Ai fost pus în faţa faptului împlinit. Casa e gata mobilată. Unora le place foarte mult : o găsesc confortabilă, alţii sînt revoltaţi, dar deocamdată mută, paşnic, tablourile de pe un perete pe celălalt..."

Atunci mi-a trecut prin cap o idee măreaţă şi totodată simplă. Cred că emana de la Jurenito ; era cea dintîi destăinuire pe care mi-o făcea. Fără a ţine seama de clienţi şi de chelneri, am sărit în sus, am răsturnat scaunul şi am strigat : „Dar casa nu poate fi dărîmată ?" Julio încuviinţă din cap şi mă rugă să iau loc. „E o dorinţă perfect legitimă. Hai să vorbim puţin despre ea." O fi vreun anarhist, în Spania sînt mulţi anarhişti, m-am gîndit eu şi am întrebat în şoaptă : „O bombă ? O maşină infernală ?" — „Eşti un copil fermecător, răspunse Jurenito, cu o bombă poţi să schilodeşti cîţiva jandarmi rotofei sau cel mult pe vreun rege care colecţionează statuete pocite şi moare după tenis. Nu, noi ne vom ocupa de altceva." Am înţeles că a pune întrebări ar fi fost o necuviinţă şi, închinîndu-mă ceremonios, am rostit : „Voi fi discipolul dumneavoastră fidel şi sîrguincios. Dar daţi-mi ceva real, altfel în noaptea asta sau

mîine dimineaţă sînt în stare să-mi pierd mințile." Jurenito scoase din buzunar o pipă mică din spumă de mare şi mi-o întinse: „Umple-o bine cu tutun «Caporal» şi fumează, asta e o realitate".

Am cinat împreună şi, cînd ceru după brînză două păhărele de Clos-Vougeot, Jurenito îmi confirmă că vinul Clos-Vougeot din faţa mea nu e vis, ci realitate. Spre dimineaţă, prezentîndu-mă la „academia neo-scandinavă" unei suedeze plinuţe, drapată într-o tunică străvezie şi semănînd cu o chiflă proaspătă unsă cu unt moale, ţărănesc, Jurenito spuse: „Să ştii că nu e Binele, e un adevăr concret". Şi mă bătu prieteneşte pe umăr: „Acum, noapte bună! Pe mîine!"

Capitolul al doilea

COPILĂRIA ŞI TINEREŢEA ÎNVĂŢĂTORULUI

În capitolul de faţă vreau să le împărtăşesc cititorilor cîteva ştiri răzleţe despre viaţa lui Julio Jurenito pînă în memorabila seară de la „Rotonde", cînd l-am întîlnit. Învăţătorul îmi povestea uneori întîmplări din anii adolescenţei sale ; am încercat să le reconstitui, astfel încît să se încredinţeze toată lumea că Jurenito nu e un mit, nu e un erou de basm, ci fiul fabricantului de zahăr Pedro-Luis-Jurenito din Guanajuato.

Cu privire la originea Învăţătorului au circulat tot felul de legende absurde. Cel mai des am avut prilejul să aud povestindu-se că în omul acesta înalt şi uscăţiv, cu ochii mobili, care poseda neînţeleasa putere de a opri vremea în loc, că în omul acesta, zic, s-a întrupat Buddha. Legenda îşi are obîrşia în următoarea întîmplare, lipsită în fond de importanţă. În oraşul Allahabab din India Centrală, o statuie preţioasă a lui Buddha, datînd, după părerea savanţilor, din secolul al III-lea sau al IV-lea al erei noastre, a dispărut în martie 1888 din templu. Întîmplarea a fost, desigur, posibilă, datorită stării de somnolenţă a paznicului şi slăbiciunii unor funcţionari britanici pentru antichităţile Orientului. După douăzeci şi cinci de ani, în cercurile teosofice se vorbea insistent că Buddha şi-a lepădat trupul şi s-a reîncarnat în mexicanul Jurenito, fapt pentru care vechiul său chip s-a făcut nevăzut. Legenda avu un asemenea succes, încît într-o noapte, pe care Învăţătorul şi-o petrecu în atelierul unui poet teosof rus, se petrecu o scenă curioasă. Poetul, în cămaşă de noapte, se furişă lîngă Jurenito care dormea şi începu să-i pipăie faţa. Prins asupra faptului şi bănuit de niscai gînduri rele, poetul lămuri că umbla să găsească pe fruntea Învăţătorului un neg, adică cel de-al treilea ochi, semn distinctiv al întrupărilor lui Buddha. Bineînţeles că asemenea basme nu sînt vrednice de nici o încredere.

Învăţătorul s-a născut în 25 martie 1888 în Mexic, în orăşelul Guanajuato, cunoscut prin minele sale aurifere. A fost botezat după canoanele religiei catolice şi a primit numele de Julio-Maria-Diego-Pablo-Anjelina. Bănuiesc că a fost un copil însetat de cunoaştere şi dificil. Ştiu, de pildă, că la vîrsta de cinci ani i-a tăiat unui pisoi capul cu cuţitul de pîine, fiindcă dorea să afle prin ce se deosebeşte moartea de viaţă. După doi ani, îndoindu-se de Maica Domnului şi de multe altele, s-a strecurat într-o biserică, i-a scos măruntaiele fecioarei făcută din brocart tras pe un schelet de metal şi a fost foarte mulţumit de această experienţă.

La şaisprezece ani se îndrăgosti, începu să privească la stele şi să cugete la veşnicie. Dar, după ce încercă unele desfătări trecătoare, uită de stele şi de veşnicie, părăsi grăbit fata şi pierdu pe totdeauna gustul pentru ceea ce oamenii numesc „dragoste". Din fericire, fata se consolă repede şi se mărită cu un antreprenor din Vera-Cruz. Aflînd de căsătorie, Jurenito îi trimise singurei femei pe care a luat-o vreodată în seamă un dar de nuntă — un serviciu de alpaca pentru 12 persoane.

Apoi plecă să caute aur în El-Oro, dar cum n-avea poftă să-şi piardă timpul muncind în mină, dădu pe gît o cană de *pulque* [1], scoase un cuţit mare, trasă cu el o linie pe pămînt în faţa

[1] Băutură obţinută din fermentarea sucului de agavă; se consumă mai ales în Mexic.

mulţimii de mineri care se întorceau de la lucru şi spuse: „Pe ziua de astăzi aici e teritoriul oraşului Guanajuato. Nimeni nu trece graniţa pînă nu dă vama. Scoateţi aurul!" În El-Oro oamenii erau lacomi, dar fricoşi, şi numai la auzul numelui Guanajuato — oraş vestit prin bandiţii lui — ar fi fost gata să dea tot ce aveau, ca să scape cu viaţă. Peste o oră, Jurenito îşi croia drum prin pădurile munţilor, ducînd cu sine un sac cu aur. Cumpără un cal de la indieni şi ajunse cu bine la graniţa Statelor Unite. Întîmplarea mi-a povestit-o un prieten de-al lui Jurenito şi de-al meu, pictorul Diego Rivera, care a fost la El-Oro în ziua aceea de pomină, a văzut linia pe nisip, i-a văzut pe muncitorii speriaţi şi a văzut şi bucăţile de aur în pălăria cu boruri largi şi panglică de piele a lui Jurenito.

Într-un stat din sud, Învăţătorul vîndu aurul cu opt mii de dolari şi se apucă să-şi cheltuiască banii. Plătea cîte un gin fiecărui negru care îi ieşea în cale, cumpăra timbre poştale rare şi comanda ziarelor mai independente panegirice despre sine însuşi, anexîndu-le portretele unor tineri suspecţi din Damasc. Astfel, muncind din greu, izbuti să facă praf şase mii de dolari. Mai rămîneau ultimele două mii. Îi pofti atunci pe negustorii bogaţi, dar zgîrciţi, din oraş, la un ospăţ de gală, iar după desert le oferi ţigări de foi extra „La Corona", şi le aprinse cu bancnote de cîte o sută de dolari făcute sul, pentru ca toţi să-şi poată aprinde ţigările fără a folosi chibrituri. Negustorii se tîrau în genunchi după scru-

mul cel argintiu şi uşor. Li se tulburase digestia, în schimb Jurenito scăpase de o îndeletnicire care-l sîcîia — aceea de a-şi cheltui banii.

Jurenito se întoarse în Mexic şi hotărî să se apuce de revoluţie. Tînăra republică trecea pe atunci printr-o perioadă furtunoasă. Dintre toate partidele, Jurenito îl preferă pe Zapata şi pe rebelii lui naivi care urau cultura citadină, maşinile din fabricile de zahăr şi locomotivele, îi urau pe oamenii care aduceau cu sine moarte, bani şi sifilis. După ce-l asasină mişeleşte pe Zapata, Carranza îl atrase pe Jurenito într-o cursă din care îl scăpă întîmplarea. Aştepta să fie executat şi în loc să-l copleşească, aşa cum scriu poeţii, solemnitatea clipelor, îl încerca doar o cruntă plictiseală şi-i venea să doarmă ; în urma acestei experienţe, execută el însă pe mulţi alţii în doi timpi şi trei mişcări. Îi conduse pe indieni în vestita bătălie de la Celaya, unde falnica armată a lui Villa fu nimicită. Vitejia, ingeniozitatea şi talentele lui Julio îl umplură de admiraţie pe Obregon, preşedintele Republicii Mexicane. Dar şi răsturnarea guvernelor, sau împuşcarea şi urmărirea duşmanilor se dovedi pînă la urmă o treabă monotonă şi plictisitoare. După cea de-a şaptea revoluţie, Jurenito îşi cumpără un microscop, o trusă de desen şi patru lăzi cu cărţi şi se apucă de diferite cercetări ştiinţifice. Curînd după aceea vizită Lima şi Buenos-Aires, dar se stabili la New York.

Jurenito studie matematica, filozofia, strungăria, electrotehnica, hidrologia, egiptologia, ocarina, şahul, economia politică, prozodia şi o se-

rie de alte ştiinţe, arte, meserii şi jocuri. Avea deosebit talent la limbi. Vorbea la perfecţie spaniola, engleza, franceza, germana, rusa, italiana, araba, azteca, chineza. Mai vorbea foarte corect zeci de alte limbi şi dialecte.

Jurenito se ocupă şi de artă. Operele lui în acest domeniu le voi descrie într-unul din capitolele următoare.

Toate aceste preocupări nu-l satisfăcură însă şi, chibzuind îndelung, ajunse (şi anume în ziua de 17 septembrie 1912) la încheierea că şi cultura este un rău şi că trebuie să lupte din răsputeri împotriva ei, dar nu cu ajutorul jalnicelor cuţite ale păstorilor lui Zapata, ci folosind înseşi armele create de ea. Trebuie nu să taberi pe ea, ci să-i cultivi plăgile care se întind mereu şi ameninţă să-i mistuie trupul pe jumătate descompus. Astfel ziua aceasta reprezintă data cînd Jurenito şi-a înţeles misiunea — aceea de a fi Marele Provocator.

Începutul activităţii lui a fost marcat de un insucces. Jurenito era prea tînăr, n-avea experienţa vieţii şi era singur. I se năzări să acţioneze pe calea naivă a convingerii şi organiză, cu ajutorul unor aparate speciale, nişte anunţuri luminoase pe cerul nocturn al New Yorkului. Întunecînd stelele nopţii, ele proclamau cu litere sclipitoare : „Flămînzi ! mai există muşchi de sitar. Slăviţi darurile civilizaţiei !“ — ş.a.m.d. Toţi crezură că e reclama unui mare magazin alimentar. Dar chiar în prima seară, din cine ştie ce motive, un vagabond irlandez aruncă o

bombă la elegantul restaurant „Bristol". Irlandezul fu pus pe scaunul electric, iar Jurenito, puţin amator de asemenea idile provinciale, luă vaporul „Rex" şi plecă în Europa, unde terenul era mai propice pentru activitatea lui decît în Lumea excesiv de Nouă şi insuficient de orînduită. Cîteva luni după sosirea lui în Europa, l-am întîlnit eu şi am devenit primul său discipol.

Iată tot ce ştiu despre primii douăzeci şi cinci de ani de viaţă ai Învăţătorului. Aş vrea să închei acest capitol exprimîndu-mi dragostea pentru pămîntul care a dat naştere marelui om. Două ţări va venera posteritatea îndepărtată : Mexicul, care este patria Învăţătorului, şi Rusia, unde şi-a încheiat viaţa şi opera. Două oraşe îi vor ispiti în veci pe pelerini : micul şi murdarul Konotop şi îndepărtatul Guanajuato.

Rusia e şi patria mea. N-am fost niciodată în Mexic, dar iubesc profund acele meleaguri sfinte pentru mine. Iubesc orăşelul de pe colină, cu casele construite în trepte, orăşelul aspru şi golaş, presărat numai cu cactuşi şi cu negrele pete de *quebra cho.* Acestui oraş i-a revenit cinstea de a fi leagănul Învăţătorului. Repet cu evlavie numele oamenilor pe care Jurenito i-a cunoscut în tinereţe : preşedintele Obregon, eminentul inginer Paniqui, pictorul Diego Rivera, poetul Morales şi filozoful Vescuselos. Dacă va ajunge cartea aceasta în mîinile lor, îi rog să primească cu încredere cuvintele mele pline de recunoştinţă şi stimă. Iar dacă vreunul dintre cei ce vor citi cartea mea va avea fericirea de a vedea aievea Guanajuato, îl rog să sărute în locul meu pămîntul lui posomorît, încins şi binecuvîntat.

Capitolul al treilea

DOLARII ŞI BIBLIA. — CELE TREI ZILE ALE LUI *MISTER* COOL.

Peste cîteva zile, dis-de-dimineaţă, Jurenito veni la mine şi, fără măcar să-mi spună bună ziua, îmi întinse ziarul *Le Petit Parisien* cu un anunţ în chenar. La rubrica „Diverse", între reclama unui nou purgativ pentru găini bolnave de difterie şi scrisoarea unui anume Paul către „pisicuţa" lui, care era geloasă pe el fără motiv şi căreia îi jura credinţă pînă la moarte, erau inserate următoarele :

> SOCIETATEA MISIONARĂ PE ACŢIUNI PENTRU EDUCAREA BIBLICĂ A BĂŞTINAŞILOR EUROPEI
> (San Francisco — Chicago — New York)
> **caută**
> *misionari activi pentru diferite ţări, precum şi agenţi pentru vînzarea unor aparate brevetate. Doritorii se vor prezenta la „Hôtel de la Croix" la* mister *Cool*

„Înțelegi, vine tocmai la țanc", spuse Jurenito (chiar din prima seară după cină începuse să mă tutuiască prietenește și poruncitor totodată). După o jumătate de ceas ne și aflam în cabinetul lui *mister* Cool. Chipul lui mare și lătăreț, de om bine hrănit, nu exprima nimic deosebit. Avea în schimb niște picioare extraordinare, încălțate cu ghete roșcate, ascuțite și plasate pe două pupitre care se învîrteau, ceva mai sus de capul lui. Citea Biblia și în același timp îi dicta stenografei o scrisoare către ministrul Artelor din Chile, asculta la telefon prețul vitelor la Chicago, discuta cu noi, fuma o țigară groasă de foi, mînca un ou moale și examina fotografia unei actrițe pieptoase. În vederea acestei multiple activități, fotoliul lui, care semăna cu un scaun de dentist, era prevăzut cu dispozitive, tuburi, suporturi în chip de degete de femei și cu o întreagă claviatură de butoane al căror scop nu-l puteam bănui. Modul acesta de viață își pusese, desigur, pecetea pe *mister* Cool. Am băgat de seamă mai tîrziu că și în viața de toate zilele vorbea la fel ca la telefon. Într-o seară se plictisea, de pildă, într-un restaurant ; — deodată răcni sacadat către o actriță care trecea pe lîngă el : „Alo ! Femeie ! Eu sînt *mister* Cool. Ești liberă ? Vrei să vii cu mine ? Alo ! Prezintă devizul. Ofer cina și zece dolari." Uneori simțea nevoia să apese pe butoane, iar acest obicei lesne de înțeles avea repercusiuni neplăcute asupra celor din jurul lui. Dar în

general era un om politicos și ne-a primit cu îndatorință, inițiindu-l imediat pe Jurenito în fondul intențiilor sale.

După ce petrecuse ani îndelungați în America, *mister* Cool află din povestirile celor ce veneau aici, precum și din ziare, că Europa duce lipsă de simț moral și de organizare și anume că Biblia și dolarul — cele două puternice pîrghii ale civilizației — nu merg mînă în mînă. *Mister* Cool înțelese că America trebuie să-și plătească tributul de recunoștință pentru măreața clipă cînd, înainte de a-l înjunghia pe primul indian, marinarul Juan Luis, tîlhar vestit în cele două Castilii, bolborosise o rugăciune, îl stropise cu apă de mare și marcase astfel biruința crucii. Acum îi venise Americii rîndul să salveze Europa care-și pierduse mințile. Pentru a-și înfăptui țelul, *mister* Cool organiză o societate pe acțiuni cu un capital foarte serios și, venind în Europa, elaboră un plan de activitate. După ce-l puse la curent pe Jurenito cu toate acestea, începu să apese butoanele mici și, din dosarele care săreau din sertare, scoase felurite proiecte cărora le dădu citire. Unele mi-au rămas în minte și le voi cita aici, din păcate fără amănunte, fără cifre și desene.

1. Trebuie pus capăt hoției nu numai prin măsuri represive. E necesar ca sufletele slabe ale săracilor să fie puse la adăpost de ispitele orașului, amintindu-li-se de fericirea veșnică, accesibilă tuturor. Societatea pe acțiuni produce diverse reclame cu caracter didactic ; se vor arbora deasupra franzelăriilor cercuri de foc cu

inscripţia: „omul nu se satură numai cu pîine", deasupra berăriilor: „fericiţi cei însetaţi", deasupra magazinelor de confecţii: „împărăţia Domnului e întru noi" ş.a.

2. Patroanele caselor de toleranţă să fie obligate să introducă în stabilimentul lor automate cu toate articolele necesare igienei. Pe pachetele respective se vor tipări următoarele: „Dragă prietene, nu uita de nevinovata şi curata dumitale logodnică". După spusele lui *mister* Cool, aparatele acestea erau o afacere foarte rentabilă, deoarece costau trei sute de franci şi aduceau în medie un profit net de circa o mie de franci pe lună.

3. Memoriu către ministrul Justiţiei al Republicii Franceze. Vizitînd în mai multe rînduri închisoarea Santé în timpul execuţiilor, *mister* Cool constată cu bucurie marele aflux de public şi sentimentul foarte intens de dreptate, exprimat prin entuziasmul sincer de care acest public se lasă cuprins la vederea instructivei ceremonii. El relevă spiritul întreprinzător al micilor negustori care, cît ţin execuţiile îşi mută în preajma închisorii barăcile cu dulciuri sau răcoritoare şi chiar pe cele cu jucării, pentru copiii pe care îi aduc cu sine mamele înţelepte şi energice. Dar *mister* Cool se miră de ce nu sînt folosite asemenea festivităţi în scopul propagandei morale şi, înţelegînd foarte bine un anume specific al autorităţilor franceze laice, propune ca această propagandă să fie lăsată în seama „Societăţii pe acţiuni". În jurul ghilotinei se vor ridica tribune mobile, încăpătoare, iar

taxa va fi accesibilă şi pentru oamenii muncii. Apoi magazine unde, pe lîngă mărfurile obişnuite, se vor găsi fotografii ale criminalilor înainte şi după actul de dreptate, cărţi religioase şi de etică şi, în sfîrşit, binocluri de închiriat. După încheierea părţii oficiale a festivităţii, vor avea loc spectacole de cinema: copilăria unui criminal şi copilăria unui om cinstit; primul face năzbîtii, pe urmă fură, violează, pe urmă ucide, iar la sfîrşit capul lui se află în mîinile stimatului *monsieur* Deibler; cel de-al doilea e un băiat cuminte, bănuţii pe care-i primeşte pentru bomboane îi strînge, se însoară, are carnet de economii, o rentă, un mormînt umbros şi o piatră funerară „în proprietate veşnică". Va urma o scurtă predică, menită să satisfacă aspiraţiile laicilor: criminalul a uitat de şcoală, şi-a uitat obligaţiile ce-i revin în calitate de alegător, a uitat şi de fiinţa supremă care e „Patria". La plecarea publicului se vor cînta *Rugăciunea fetei pentru sufletul unui ticălos* şi *Marsilieza*.

4. Deoarece, după conflictul din Maroc, întrevede posibilitatea unor războaie, *mister* Cool se teme că milioane de creştini se vor pîngări şi propune tuturor statelor europene care au colonii în Africa să se îngrijească de crearea unor armate de negri. Consideră prea crudă şi, mai cu seamă, nepractică prinderea cu forţa a adulţilor din sate. Experienţa dobîndită cu stridiile, struţii şi feluritele fiare ne sugerează ideea crescătoriilor. Se aleg femelele din cele mai prolifice triburi; peste douăzeci de ani fiecare stat îşi are armata sa, perfect instruită şi gata de

acţiune, fără a tulbura totodată nici sentimentele morale, nici interesele economice ale populaţiei autohtone.

După ce ne puse la curent cu aceste proiecte îndrăzneţe şi originale, *mister* Cool se plînse lui Jurenito de inerţia în care stăruie Europa. Ministrul Justiţiei nu-i răspunsese. În multe case de toleranţă aparatele lui fuseseră acoperite cu negru de fum. La Londra, reclamele luminoase împotriva hoţiei fuseseră făcute ţăndări într-o noapte de către nişte răufăcători, probabil anarhişti ruşi. În sfîrşit, în loc să se entuziasmeze pentru „crescătoriile negre", Europa se ocupă de congrese ale păcii. Tocmai din aceste motive hotărîse să-şi găsească, cu ajutorul anunţurilor în ziare, nişte agenţi energici şi încercaţi.

Exprimîndu-şi încîntarea faţă de spiritul activ şi revoluţionar al ideilor lui *mister* Cool, Jurenito îi expuse cu modestie, dar nu fără demnitate, stagiul său din Mexic şi îşi oferi serviciile. Scurta sa cuvîntare produse o impresie atît de puternică asupra lui *mister* Cool, încît acesta, dînd la o parte oul şi încetînd să mai asculte preţul berbecilor, exclamă: „Şi dumneata eşti un om mare! Alo? Vei fi ghidul meu în Europa. Spezele şi celelalte. Alo? Prezintă devizul." Am salutat şi am ieşit.

Între ziua de azi şi cea de ieri se căscase o prăpastie adîncă. Acum că pierdusem totul, nu l-am mai luat pe *mister* Cool drept diavol, în pofida picioarelor lui suspecte, a butoanelor şi a proiectelor sale. Totuşi mi se păru dezgustător şi mult mai periculos decît brutăreasa sau spaniolul cel despuiat. I-am împărtăşit gîndurile mele Învăţătorului, care fu de acord cu mine: „Bineînţeles, e tare scîrbos, îmi spuse, dar în alegerea discipolilor mei mă călăuzesc nu după reacţia pe care o produc asupra sensibilului meu esofag, ci după gradul în care pot fi folositori cauzei. Ca să poţi înţelege cîtă forţă zace în omul acesta, vom petrece cu el următoarele trei zile. Priveşte şi învaţă. E mult mai instructiv decît toate viziunile infernului datorite virtuoşilor tăi uscaţi de post."

Ai avut ca totdeauna dreptate, Învăţătorule! Ce reprezintă toate rugurile sfîntului Ignaţiu, tot focul spiritual al lui Zosima, faţă de aceste trei zile, cînd rolul principal l-au jucat acele ceasornicului şi carneţelul albastru din buzunarul lui *mister* Cool? Cele trei zile au trecut, rapide şi implacabile, iar amintirea lor seamănă cu un film.

Marţi. După gustarea de dimineaţă, la ora unu, *mister* Cool ne duce la o expoziţie. Printre altele, îi atrag atenţia tablourile cubiste cu natură moartă ale tînărului pictor Doro: două ceşti, un castravete şi o căpăţînă de varză, descompuse în suprafeţe plane. Jurenito dă explicaţii. *Mister* Cool e indignat. „Materialism grosolan. Alo? Destrăbălare! Degradare a spiritului! Înţeleg un castravete în mîinile Madonei. Un castravete spiritualizat. Dar aşa? Ce «formă»? Alo! Corupţie! Îl cumpăr." Scoase carnetul de cecuri. Cumpără de la proprietarul galeriei toate pînzele lui Doro. Ora trei după-amiază. Strălucind de fericire, pictorul îi aduce

lui *mister* Cool tablourile. Sînt în număr de douăzeci şi opt. Alt cec. Apoi, fără întîrziere, doi *groom*-i negri ciopîrţesc tablourile, tăindu-le în bucăţele mici. „Alo, tinere, trebuie să te laşi de artă. Uite ce e frumos şi moral. (Îi arată şase fecioare palide sub chiparoşi.) Nu e de Doro, ci de... cum îl cheamă?" Jurenito îi şopteşte : „Maurice Denis". „Cu banii pe care i-ai luat de la mine, cumpără-ţi un mic magazin de articole de menaj sau apucă-te să vinzi automatele mele brevetate. Alo? Obiecţiile sînt de prisos. Voi cumpăra prin agenţii mei şi voi distruge neîntîrziat tot ce vei picta. Să protestezi? E proprietatea mea. Cumpărată. Fac cu ea ce vreau. Dolarul, prietene, e forţa supremă. Dolarul şi Biblia." Ora cinci după-amiază. În *l'Intransigeant* apare o ştire senzaţională : tînărul pictor Doro s-a spînzurat. Motivele nu se cunosc. La ora şase Jurenito, din însărcinarea lui *mister* Cool, comandă o coroană funerară cu inscripţia : „Nu vă temeţi de cei ce-şi ucid trupul, căci sufletul nu-l pot ucide".

Miercuri, *mister* Cool hotărăşte să se ocupe de politică. Din ziarul de dimineaţă află că la Meudon, lîngă Paris, muncitorii uniţi ai fabricii de tapete sînt în grevă de două săptămîni, cerînd scurtarea zilei de muncă cu o oră. Preocuparea păturilor de jos ale populaţiei pentru grosolanele lor interese materiale şi dispreţul lor pentru lumea spirituală îl indignaseră din totdeauna pe *mister* Cool. La orele 11 dimineaţa se află la el nişte detectivi particulari cu date exhaustive despre cei patru membri ai comitetului

de grevă. Primesc ordinele necesare şi se apucă de lucru. Pierre Granier e alcoolic ; nişte necunoscuţi îl invită într-un bar. Pe la orele cinci, după o duzină de păhărele, Granier se tăvăleşte beat mort pe podeauna unei magazii. Bidault are o fiică bolnavă de tuberculoză. E favorita familiei. I se propune să plece în Sud. Un sfert de oră de luptă cu tentaţia şi apoi un cec din acelaşi carnet albastru. Cu trenul de 8.20 Bidault pleacă la Nisa. Pe bătrînul Bédier îl înspăimîntă cu fotografii din închisoare, cu nişte hîrtii interceptate, cu nişte decoraţii pe care şi le prinde anume pe piept unul dintre agenţi. Bédier fuge la Paris la un nepot de-al său. Rămîne Lyse care nu bea, nu ia bani şi nu se teme de decoraţii. La ora trei în cabinetul lui *mister* Cool are loc o consfătuire îndelungată. Agenţii cer remunerare dublă. Apare din nou carnetul. La ora şapte, la adunarea greviştilor, se constată că trei dintre conducătorii lor au fugit, iar cel de al patrulea, Lyse, e la închisoare : i s-au găsit sub saltea o mie de dolari, a căror provenienţă n-a putut s-o justifice. „Hoţul!" „L-au mituit!" „Jos cu el!" Amabil, reprezentantul patronului, vechi om de încredere al acestuia, dă lămuriri : „Treceţi la lucru şi nu veţi fi pedepsiţi". Toţi sînt în culmea fericirii. Greva s-a încheiat. *Mister* Cool comandă o placă memorială, dar şovăie în alegerea textului ; cere, prin radio, sfat de la prietenul său, pastorul Bons din Chicago, dacă, avînd în vedere trecerea de la sistemul feudal la cel capitalist, se poate aduce o mică rectificare textului Sfintei Scripturi. Răspunsul

e afirmativ. Pe poarta fabricii vor fi înscrise cuvintele: „Daţi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu, şi patronului ce-i al patronului".

Joi. E primăvară. *Mister* Cool e voios şi se odihneşte. „Iubire, iubire, îmi fierbe sîngele-n vine." Există o fată fermecătoare. Alo! Cine e? Vînzătoarea cea mai tînără de la raionul de mănuşi al magazinului „Louvre". Să fie invitaţi agenţii din ajun. Sîntem la amiază. *Mademoiselle* Lucie are un logodnic, pe *monsieur* Paul, funcţionar la „Crédit Lyonnais". Aflaţi-i slăbiciunile. La ora cinci după-masă *monsieur* Paul pierde o mie opt sute de franci la baccara. La şase vine să-şi ia logodnica. Îşi spun rămas bun în uşa magazinului, fata plînge. La opt Lucie primeşte o scrisoare. I se propune să vină la „Café Royal", separeul nr. 8, unde va primi neîntîrziat o mie opt sute de franci. Plecăm cu *mister* Cool la restaurant. La intrare un cerşetor cere un *sou*. Din nou sînt uluit de energia noului nostru prieten. Întorcîndu-se spre solicitant, ridică mîna spre cer: „Curaj, prietene, acolo cei din urmă vor fi cei dintîi". Jurenito şi cu mine aşteptăm în sala comună. După o oră, *mister* Cool iese pentru o clipă, voios ca de obicei, şi îi completează domnişoarei un cec de o mie opt sute de franci... După o clipă de gîndire, scrie pe verso: „Iubirea acoperă totul" (Corint. 13,5).

Astfel trecură cele trei zile de activitate ale lui *mister* Cool. Noaptea, cînd părăsii cafeneaua împreună cu Învăţătorul, simţii o tulburare. Mirosea a ploaie călduţă, bobocii castanilor se umflaseră, şi inima mea se lăsă în voia bucuriei de a trăi. Îmi amintii de Doro, învineţit, cu limba atîrnîndă, de Lyse, pe care jandarmii îl încurajau cu ghionturi, în sfîrşit, de mica Lucie, care încercase zadarnic, în vestibulul cafenelei, sub privirile batjocoritoare ale chelnerilor, să-şi acopere cu pudră năsucul roşu de plîns, şi nu mă mai putui stăpîni: „Spune-mi, cum de nu l-ai omorît pe Cool?" Jurenito rîse: „Bine, prietene, dar cine, mergînd la război, îşi aruncă în aer tunul? Adu-ţi aminte că vrem să distrugem totul. Iar Cool este un excelent obuzier."

Astfel, fără să-şi dea seama (căci îl privea pe Jurenito ca pe călăuza lui şi-i plătea regulat o sută de dolari pe lună), *mister* Cool deveni cel de-al doilea discipol al marelui Învăţător.

Capitolul al patrulea

SIMPATICII ZEI AI LUI AISHA. — DIVERSE OPINII ALE ÎNVĂŢĂTORULUI DESPRE RELIGIE.

Dimineaţa, la hotelul „Majestic", Julio Jurenito scrise peste douăzeci de scrisori de afaceri şi îl sună pe *groom*, pentru a le expedia la poştă. Se grăbea şi voia să lipească mai repede timbrele pe plicuri, aşa că îi porunci băieţan-

drului negru să scoată limba. Fură amîndoi mulţumiţi de acest procedeu de timbrare, iar a doua zi *groom*-ul se prezentă fără a mai aştepta să fie chemat, se opri lîngă masă şi, prevenitor, îşi scoase limba ascuţită şi aspră. După ce sfîrşiră operaţia, puştiul îi spuse, mîndru, lui Jurenito: „Şi Ghihre poate făcut asta". La întrebările noastre nedumerite, ne pofti foarte persuasiv să-l urmăm. Intrarăm în cămăruţa strîmtă de sub scara de serviciu, unde locuia *groom*-ul. Pe podea zărirăm un idol mic negru, de curînd cioplit cu dalta din coaja unei nuci de cocos. Şedea cu picioarele încrucişate sub el şi cu limba scoasă; pe ea era lipit un timbru poştal. Aisha (aşa îl chema pe *groom*) îşi privea cu duioşie maternă idolul, repetînd: „Ghihre foarte înţelept, ştie făcut orice". Mai văzurăm pe urmă încă doi idoli: unul lustruia nişte ghete, iar cel de al doilea stătea în faţa unei uşi în care fusese fixat un ciob de oglindă. Se dovedi că Şirik şi Gmeho (aşa îi chema pe cei doi fraţi ai lui Ghihre) sînt şi ei atotputernici şi ştiu şi ei să îndeplinească fapte de neînchipuit. Învăţătorul fu bucuros, ba chiar emoţionat. „Observaţi, ne spuse el lui *mister* Cool şi mie, ce mitologie măreaţă se creează aici, la hotelul «Majestic». Peste sute de ani Şirik va scutura praful pămîntean de pe sufletele rătăcitoare, Gmeho le va da drumul pe porţile sfinte, iar drăguţul de Ghihre cu timbrul său poştal de doi *sous* va fi nemuritorul mesager care uneşte lumea noastră cu cea transcendentală. Sau aţi uitat anecdotele pe care şi le spuneau după-masă înţelepţii eleni şi huriile

făgăduite de Mahomed, pe gratis, în paradis, sărmanului musulman care mînă cămilele prin deşert? Tu care eşti evreu, mi se adresă el mie, ţii minte cum s-a supărat Iehova pe fetele voastre, cum s-a luptat cu Iacov, cum a fost gelos pe fiecare idol babilonian la care se uita Israel şi cum s-a tocmit pentru Sodoma cea sărăcită? Dar dumneata, *mister* Cool, nu l-ai înzestrat oare pe Dumnezeu cu toate năravurile omului de la naştere pînă la moarte, împodobindu-le doar cu cîteva abateri de ordin fiziologic? Soţia lui Rafael îşi îndeplinea, sărmana, cu credinţă obligaţiile conjugale, dar cîte lacrimi de evlavie n-o fi stors ea, în prorogarea de la Dresda, fetelor bătrîne din Germania care şi-au pierdut orice nădejde de măritiş! Oare au născocit oamenii pentru Olimpul lor multirasial alte rînduieli decît cele ale Imperiului Chinez sau ale Republicii San-Marino? (Monarhia Iudeei, oligarhia Indiei, sau, în sfîrşit, plutocraţia miilor de îmbogăţiţi de pe urma sfinţeniei martirilor bunului catolic.) Unii îndulcesc tirania dreptăţii prin amestecul constituţional al îndurării, alţii, dimpotrivă, reîntronează în mod solemn absolutismul Domnului. Se vorbeşte pînă şi de ministere cereşti: un Minister de Război cu diferitele grade militare ale serafimilor, heruvimilor, arhanghelilor şi îngerilor, un Minister de Justiţie cu tribunalul lui, cu procuror şi apărare, cu circumstanţe atenuante, cu balanţă de negustor şi cu ocnă pe termen limitat sau nelimitat, un Minister al Instrucţiunii cu proroci şi propagandă; pînă şi reclame luminoase există pe zidurile pa-

latului din Babilon. Voi, copii, mestecați astăzi hrana rumegată de veacuri de toate cele patru stomacuri legale, în vreme ce Aisha pregătește astăzi o rumegătură nouă pentru Claudel-ii și Bulgakov-ii secolului al treizecilea."

Aisha îl asculta vrăjit pe Învățător, tot cu gura căscată, dar fără nici un fel de intenții practice de rîndul acesta. Abundența de cuvinte misterioase și de nume fermecătoare îl uluiră într-atît, încît căzu în genunchi și-i sărută lui Jurenito vîrful ghetei. Învățătorul îi zise: „De azi mă vei urma pretutindeni". — „Păcat că n-am știut, v-aș fi propus un *groom* mai bun", observă *mister* Cool. Îl întrebai pe învățător de ce alegerea lui se oprise asupra micului negru. „Fiindcă crede, răspunse Jurenito, și fenomenul ăsta e atît de rar în Europa voastră, ca o fecioară frumoasă sau un ministru cinstit. Credința voastră e lașă și o urmează ca niște umbre îndoiala, ironia, curiozitatea copilărească și socotelile precupețului care se teme să nu se înșele la marfă. Care abate nu se uită pe furiș în manualul școlar de științe naturale ca să afle cît de mare e gîtlejul balenei și nu încearcă să explice imaculata concepțiune cu ajutorul complicatului simbolism al cutărui filozof la modă? Nici necredința voastră nu e mai curajoasă decît credința voastră, pe urmele ei se tîrăsc superstiția, convertirea cu o jumătate de oră înainte de moarte, cărțile lui Steiner, veșnicele milogeli la ușa societății de asigurare. Ateii voștri, după ce beau un păhărel de vermut, își fac curaj și înjură, apoi însă își amintesc de mirosul neplăcut care domnește la amiază prin cimitire și țin, pentru orice eventualitate, evanghelia sub braț, discută (făcînd un gest nedefinit cu degetele) despre Spiritul cel insesizabil și nu dorm toată noaptea dacă nevasta a spart oglinda de la toaletă. Îl iau pe Aisha fiindcă în el trăiește încă vie credința pură, fără limite, capabilă să le exalte tuturor moralul și care va deveni o armă puternică în mîinile mele. Unii vor vedea în mine un învățător sau un aventurier, un înțelept sau un escroc, pentru el voi fi însă un zeu, un zeu în stare să lipească timbre sau să rostească cuvinte uimitoare, un zeu pe care îl va desena, modela, sculpta în lemn și căruia îi va rămîne credincios pînă la ultima lui suflare."

Astfel vorbi Învățătorul. Captivat de aceste idei, *mister* Cool încerca zadarnic să li se opună și, în sfîrșit, pentru a se justifica, pentru a-și scuza zîmbetul de încuviințare față de niște raționamente atît de imorale, spuse: „Prietene, știu bine că glumești. Ești fără îndoială un bun creștin și, în plus, un ghid excepțional", și îl împunse cu duioșie în coaste cu degetul său gros.

Mai tîrziu Învățătorul se întoarse de multe ori la chestiunea credinței, a confesiunilor, a religiei. Ca și despre alte așa-zise „probleme importante", vorbea și despre acestea glumind și făcînd haz. Învățătorul susținea că serios, academic, emoționant sau pe bază de bibliografie nu poți vorbi decît despre mijloacele de a pregăti pipele pentru fumat, despre diversele

feluri de a scuipa, cu şuierat sau fără, sau despre conformaţia picioarelor inimitabilului Chaplin. În toate celelalte cazuri prefera surîsul ironic unei rugăciuni, foiletonul vesel unei monografii în mai multe volume. „După ce grădina a fost cu de-amănuntul cercetată de la un capăt la celălalt, spunea el, degeaba mai umbli pe alei studios cum nu se mai poate şi cu un atlas botanic în mînă. Numai zbenguindu-te, sărind într-aiurea peste straturile de flori, gîndindu-te la o sărutare pe care n-ai primit-o încă sau la nişte frişcă bătută, poţi să dai din întîmplare peste o floare încă nedescoperită."

Mă străduiesc aici să redau diferitele păreri ale lui Julio Jurenito despre credinţă şi mă tem că, posac şi greoi cum sînt, să nu le interpretez în chip fals şi rigid. Ideile acestea erau inocente şi spumoase ca ciripitul unei codane de şaisprezece ani despre feluritele sisteme de reprezentare proporţională în alegeri.

Într-un rînd, aducîndu-i din cămăruţa de la „Majestic", în atelierul său, pe fraţii lui Ghihre, Gmeho şi Şirik, Învăţătorul spuse: „Se vor simţi bine între Mîntuitorul în fustă de Castilia şi acest Buddha de bronz care se mîngîie cu degetul pe burtă. Zeii sînt frumoşi, egali şi demni unul de altul. Zadarnic veţi încerca însă să-l imitaţi pe Aisha. El de-abia şi-a creat zeul, şi e ca un poet tînăr care şi-a scris prima sa poezie şi aleargă emoţionat cu ea în braţe; uite, zeului i se mai bălăbăneşte cordonul ombilical. În schimb voi legaţi în coperţi de pînză (cu colţuri de piele şi iniţiale) cărţile unui geniu care a putrezit de cinci sute, o mie sau două mii de ani, liceenii îl tocesc, voi îi proslăviţi memoria, dar de fapt nu vă interesează de loc; rareori, în sala de aşteptare a unui dentist, cînd nu mai puteţi de plictiseală, deschideţi plini de evlavie cea de-a două sute patruzeci şi şasea ediţie. Pentru voi Dumnezeu nu e pîinea şi viaţa, nu e nici măcar un obiect de lux, ci un fel de borcan cu alifie (cine i-o fi prescris-o, şi cui? — reţeta s-a pierdut de mult) care stă pe raftul din baie şi pe care nu-l aruncaţi numai fiindcă, stînd acolo de atîta vreme, nici nu-l mai băgaţi în seamă."

„Eu cred, observă o dată Învăţătorul, că experienţele cu Iov au fost cam riscate. Sigur că «Asociaţia de luptă împotriva vivisecţiei» ar trage astăzi la răspundere ambele părţi. Dar pentru pagubele suferite, pentru boală, pentru molima de care i-au pierit soţia, copiii, vitele, Iov a primit măcar o recompensă bună. Fiindcă ideea cu învierea nu i-a venit nimănui, a primit o soţie nouă, ba chiar una deosebit de fecundă. Poate că Iov a ieşit chiar în cîştig — în orice caz virtutea a triumfat. Dar despre Berco, ce poţi să spui despre bătrînul blănar Berco, care a fost mai sfînt şi decît Iov, care a slăvit ziua şi noaptea dreptatea lui Dumnezeu şi care a murit cu burta spintecată, în groapa cu lături din Balta? Că vor fi fericiţi copiii lui? Nepoţii, mă rog, cea de-a douăzecea generaţie?... Dar de vreo treizeci de generaţii încoace se spintecă într-una burţi, ba se spintecă chiar cu regularitate şi fără nici o întrerupere. Iarăşi

ține rămășag atotputernicul? Dar de ce atîta zel și de ce trebuie să piară milioane de Berco din cauza lui? Nu, afacerea asta e evident deocheată. Că doar știe și un prunc că Ivan cel cinstit, și muncitor, și bun la suflet și așa mai departe se umflă de foame și crapă în curtea din dosul casei lui Ivan hoțul, mincinosul, ticălosul, care nu clipește, nu se căiește, nu se tîrăște în patru labe și nici nu-l trec sudorile morții ca să dea măcar o satisfacție opiniei publice — nu i se întîmplă absolut nimic! Nu, i-am studiat viața pînă în ultimul lui ceas și n-am constatat nimic care să ofere o cît de neînsemnată consolare.

Atunci hai să vedem altele mai greu de studiat. Pămîntul e cum e, dar sub pămînt ce-i? O fi dreptate, o fi răsplată. Desigur, s-ar putea să nu fie decît praf și pulbere, dar știu eu? Cine știe? Trăiește unul ani după ani, scapă de holeră, de o deraiere de tren, de japonezi, scapă, trăiește, pe urmă într-o zi mănîncă un caras cu smîntînă, se îneacă cu un oscior — și gata, s-a curățat. Cine știe dacă nu e un semn ceresc? S-ar putea să fie numai o întîmplare, dar poate că nu e o întîmplare ca oricare alta, ci una cu carte, care a terminat Facultatea de teologie și și-a luat examenul pentru obținerea titlului de «providență»? Vezi o bătrînică în biserică, se roagă «Celei care o apără și păzește» — Burionușka stă să fete, fă, Maică Precistă, să fie o vițică! (Și nu un vițel, cum i s-ar cuveni unei păcătoase.) Dacă pui în locul bătrînei pe sfînta Genoveva, iar în locul vițelului îi pui pe goți, ai fresca lui Puvis-de-Chavannes. Asta în ceea ce privește cele pămîntești, căci cele de sus... acelea sînt mai nesigure. Însăși îndoiala e o sabie cu două tăișuri. Oricine preferă să expedieze o astfel de scrisoare, ba cu procedura care există la poștă o trimite chiar recomandat. Se scriu și cărți, mai e și școala... Necredința se întinde, valuta împărăției cerurilor se depreciază văzînd cu ochii. Casierul e tot mai difuz, mai nedeslușit, se pierde în cețurile care l-au plăsmuit."

Altă dată Învățătorul ne-a vorbit despre influența sexului asupra religiei. „Pe un taur turbat îl înjunghii. Iapa, dacă n-o dai la vremea ei la armăsar, se îmbolnăvește. Nu există motani îndrăgostiți de cățele, și nici cel mai destrăbălat foxterier nu i-ar da tîrcoale unei oi. La oameni lucrurile se petrec altfel. Deoarece culmea e și începutul coborîșului, iar anticiparea plăcerii senzuale e mai îndelungată și mai dulce decît convulsiile iubirii, mulți își caută desfătarea în celibat. În așternut, chiar dacă ai o satisfacție de o clipă, imaginea pălește, în vreme ce pe perete ea își păstrează strălucirea. Pentru o gingașă fecioară în patul nupțial (cînd povesteau prietenele, lucrurile arătau mai bine!) totul se petrece prea repede, prea deslușit și nu tocmai pe gustul ei. Afară de asta, el sforăie. În vreme ce celălalt, cu zulufii lui aurii, trist de moarte și inaccesibil... Ah, construiți mai repede albe mînăstiri pentru false cucernice, cu sfeșnice de aramă și perdeluțe scrobite! Domnilor duhovnici, veți auzi la spovedanie milioa-

nele de suspine şi de mărturisiri, pe care în zadar şi le visează agronomii şi fabricanţii de bere. Nu-i nimic dacă din cînd în cînd se va mai săvîrşi cîte o mică substituire sau cîte o întoarcere la natura-mamă. Dar ei, cei care sforăie sau nu, care întîi s-au aprins la mirosul subraurilor şi pe urmă le-a venit greaţă, oare ei n-au cîntat în versuri cereasca frumuseţe a Celeilalte, a Nemaipomenitei, care n-are nevoie de subrauri, şi n-au zugrăvit-o pe atîtea petice de pînză ? La Ganajo, lîngă Burgos, am văzut un cioban, un băiat mărginit de vreo douăzeci de ani care, în biserica din sat, s-a oprit în faţa portretului Ei, s-a castrat cu un gest falnic şi a murit după o oră, înecat în propriu-i sînge. E un «degenerat», faţă de alţii care se îneacă numai în balele senzualităţii sau în cerneala înduioşării. Dar sectele tainice ale desfrînaţilor, dar cei legaţi pe cruce de un jurămînt criminal, dar călugăriţele bătrîne care, seara, şterg praful de pe statui, dar neputinciosul Verlaine care se furişează de la o muiere murdară şi zbîrcită la fecioara de piatră cu trandafirul în mînă..."

Pe cînd ne aflam la Londra, am intrat, împreună cu Învăţătorul, într-o biserică protestantă. Pe pereţii golaşi nu erau decît cutiile milelor şi orarul lecţiilor de la şcoala parohială. Foarte elocvent, pastorul vorbea despre virtutea Mîntuitorului şi despre pericolul băuturilor spirtoase. Învăţătorul ne spuse : „Bieţii oameni repetă încă o dată gestul copilului care rupe fundele şi clopoţeii de pe jucărie, ca să găsească înăuntru nişte cîlţi de in. Li s-a dăruit splendida păpuşă a Romei. N-au priceput că sensul ei adînc constă în horbota ceremonialului, în broderia dogmelor, în foşnetul de mătase al liturghiei, în culorile şi aurul nimburilor. S-au apucat să smulgă veşmintele şi odăjdiile, fiindcă s-au temut ca trupul cel viu să nu se prefacă în odăjdii şi n-au înţeles că, sub sărutările buzelor omeneşti, odăjdiile deveniseră ele înseşi vii şi calde şi fără ele nu mai există nici trup. Au rupt una după alta frunzele de pe căpăţîna de varză şi pe urmă au înălţat, ceremonios, în faţa lor coceanul : cutia milelor şi pe domnul pastor care osîndeşte rachiul de Schiedam (de altfel excelent)."

Cînd a luat fiinţă în 1913 la Paris „Asociaţia organizării raţionale a comerţului cu amănuntul", Jurenito, în calitate de proprietar al unui magazin de mărgele de coral, s-a prezentat la adunarea de constituire şi a propus ca asociaţia să fie pusă sub înalta protecţie a „bisericii apostolice". „Nicăieri, spuse el, n-am văzut o atît de înduioşătoare, grijulie şi totodată raţională atitudine faţă de comerţul cu amănuntul, ca între zidurile bisericii. După cum există păcate mari şi mărunte, tot astfel există ispăşiri ieftine şi scumpe. Biserica a stîrpit noţiunea dragă trîntorilor şi paraziţilor, dar odioasă nouă, noţiunea «degeaba». Un pîrlit de filozof din Atena declara că binele îl poţi face de dragul binelui. Biserica a spus : «Nu. Degeaba nu se dă nimic. Pentru fiecare faptă bună primiţi cîte un tichet (răspundem cu toată averea ce-

rului). Pentru păcate plătiţi. Vă închinaţi o dată, vă închinaţi de o sută de ori, daţi o lumînare de doi *sous*, de patruzeci de *sous*, construiţi o capelă, plecaţi la Lourdes, la Santiago, la Roma». Vom face negoţ în umbra sfîntă a lui Petru, care are registre de venituri şi cheltuieli, balanţă şi chei trainice pentru lacătele americane, toate atît de scumpe inimii noastre."
Cuvîntarea lui Jurenito fu acoperită de aplauze, dar propunerea nu s-a votat din pricină că a protestat proprietarul unui magazin de obiecte de cauciuc, care a susţinut că „Asociaţia" trebuie să fie absolut laică.

În timp ce-şi povăţuia discipolii, lui Julio Jurenito îi plăcea să ne arate fel de fel de exemplare ale seminţiei omeneşti. M-a uimit întotdeauna numărul încalculabil de oameni cu care întreţinea relaţii de prietenie, de afaceri, sau chiar, de cele mai multe ori, fără nici un temei şi, aparent, fără nici un scop precis. Astfel, la Gand, ne-a prezentat pe un anume Züth, un flamand, care cînta la trombon, fuma pipe lungi de lut ars şi aştepta să i se scurgă cafeaua din nişte filtre complicate. Pe lîngă meritele de mai sus, acest Züth îl mai avea, după socotinţa mea, şi pe acela de a fi rudă cu scriitorul Maeterlinck. Am ajuns la această încheiere călăuzindu-mă după mai multe indicii. De pildă, cînd tăceam cu toţii şi se făcea o clipă linişte, Züth ofta semnificativ, iar apoi explica : „A trecut cineva prin odaie". Domnul Züth nu tăcea cum tace toată lumea, tăcea în mod solemn. Cuvintele lui preferate erau : „cineva", „ceva" şi „bizar". Se exprima cam aşa : „sînt trist — a trecut cineva prin grădină", „în clipa asta i s-a întîmplat ceva unei fete : îmi simt pleoapele grele", „auzi, ce bizar bate ceasul : prevesteşte ceva". La cafeaua de dimineaţă era plin de amintirea celor visate, la prînz de senzaţia tulbure a altor lumi, la cină de presimţirea unor întîlniri neştiute (ceea ce însă nu-l împiedica să mănînce cu poftă). Pretutindeni vedea cîte un mister : în forma unui nor, într-o păsărică intrată în zbor în odaie, ba chiar în castronul de supă, pe care i-l spărsese slujnica, o flamandă neîndemînatică. După ce am stat cu el două ore, nu l-am mai bănuit că e doar rudă cu Maeterlinck, ci că e şi bolnav de nervi. I-am împărtăşit Învăţătorului considerentele mele, dar el m-a contrazis : „Vai ! Züth e deplin sănătos şi nici că e rudă cu Maeterlinck nu cred, adică vreau să spun că asemenea rubedenii ale onorabilului poet poţi să găseşti cu duiumul. Züth are pe casă un paratrăsnet, şi în antreu un barometru ; cînd se îmbolnăveşte, cheamă cel mai bun medic şi de emoţie nu-i în stare să scoată o vorbă, pînă cînd medicul nu-şi pune stetoscopul la loc în buzunar şi nu mormăie în sfîrşit pe latineşte numele bolii. Lui Züth îi place grozav să rostească într-una cuvîntul «providenţă», dar s-a vaccinat, printre altele, împotriva variolei, difteriei şi febrei tifoide. Sigur că dacă ai să-l întrebi ce-i cu toate astea, are să-ţi răspundă fără să-şi piardă cumpătul ceva în genul : «nu trebuie să-l pui la încercare pe Dumnezeu». Se vede însă într-în-

sul omul care nu poate trăi fără mister. Ai să spui că multe nu sînt încă limpezi pe lume. Aşa e. Dar, din lungul şir de odăi sigilate au fost străpunse cîteva uşi, şi s-a descoperit dincolo de ele mobilierul cel mai obişnuit şi mai mediocru. Pe alde Züth treaba asta îi dezamăgeşte şi-i îndeamnă să sporească numărul sigiliilor. Şi mai apelează şi la cosmetică, la cîrpirea pantalonilor rupţi şi la toate celelalte procedee prin care o tîrfă bătrînă se dă drept o fecioară nevinovată."

Întorcîndu-se la aceeaşi problemă a misterului, Jurenito m-a pus faţă în faţă cu un teozof german, pe nume Wolf.

În viaţa de toate zilele, Wolf era un neamţ obişnuit şi avea şi un fel de soţie, adică o fată slăbănoagă, Matilda, care vedea de treburile casei. Uneori însă, după ce consumase o cantitate apreciabilă de carne de porc şi băuse şi bere pe săturate, îşi fumase trabucul şi nu ştia ce să mai facă, la ceasul adică în care alţi muritori citesc articole despre criza ministerială, prind muşte sau îşi curăţă, cu diverse mijloace, nasul, urechile şi alte organe, Wolf devenea dintr-o dată important, îşi încuia în bucătărie simulacrul de soţie, ca să nu-l deranjeze cu zăngănitul vaselor, şi anunţa că se află într-o stare de spirit superioară, căci din lumea astrală unde domiciliase pînă atunci (împreună cu carnea de porc şi cu Matilda) s-a strămutat întru Buddha, că se concentrează în prezent şi vede totul. Urmau apoi lucruri care nu mai semănau cu nimic — se vădea că Wolf fusese odinioară nu

Wolf[1], ci ciocîrlie, şeful unui trib de azteci şi amanta lui Ludovic al XV-lea. Şi pe deasupra mai cunoştea nu numai numele tuturor oraşelor Atlantidei, ci şi traseul tramvaielor din capitala ei. Le arăta colegilor săi o para poloneză ştearsă şi-i încredinţa că e unul din arginţii primiţi de Iuda. Aluniţa pe care o avea mai jos de spate era semnul stelei Casiopeea, care-i era predestinată. Cînd pleca vara pe o lună la odihnă, se ducea le Dornach, la mentorul său Steiner, unde căra pietre pentru construcţia unui fel de templu păgîn. Învăţătorul vorbea despre el ca despre un şmecher fermecător: „Wolf ştie totul, dar îl plictiseşte să-şi obosească mintea cu probleme de matematică, sau cu tratate de sociologie. Şi apoi i s-a administrat prea mult din purgativul Reformei, ca să se mai poată întoarce la simpaticul misticism al unui măcelar din Evul Mediu. De aceea preferă să născocească el un mister amuzant şi apoi să-l dezvăluie în mod ingenios. Nu e cu nimic mai rău decît şaradele din ziarele de duminică. E un sport absolut corect şi practic. Tot nu ţi-e limpede încă drumul de la Aisha pînă la Wolf?..."

Călătorind prin Italia, intram de multe ori în tot felul de biserici. De obicei era plăcut înăuntru, dar murdar: prea puţini vizitatori ţineau seama de afişul: „Rugăm nu scuipaţi pe jos din respect pentru lăcaş". Pe lîngă ţărănci bătrîne care molfăiau bîrfeli şi pe lîngă copii

[1] Lup (germ.).

care se jucau de-a v-ați ascunselea, întîlneam adesea în biserici pisici, cîini și chiar găini. Am văzut multe ceremonii ciudate. La Settignano, pe Cristos îl înmormîntau bărbați costumați în cavaleri sau purtînd măști cu găurele pentru ochi, văduve în doliu și fete în rochii de mireasă. Ceremonia se desfășura noaptea, la lumina torțelor ridicate, în ropotul tobelor și urletele călugărilor. La domul din Florența au adus un taur alb pe care ședea călare, cu fața spre coadă, un individ în zale. La sfîrșit au aruncat în biserică o rachetă în formă de pasăre, care aprindea luminile. La Roma, într-o biserică de sub pămînt, un călugăr îi conducea pe credincioși de la un altar la altul, scoțînd niște țipete frenetice și biciuindu-și trupul cu funii, iar la urmă se culca într-un coșciug. În sfîrșit, la Napoli, la lumina a sute de ruguri, în pocnetul pistoalelor cu capse, se punea la fiert sîngele coagulat al sfîntului Ianuarie, chiar pe statuia lui. La început, nu știu de ce, sîngele nu voia să fiarbă, și mulțimea îl răsplătea pe sfînt cu expresii specific italienești, alcătuite din îmbinarea unor cuvinte sublime cu sudălmi. Cînd sîngele începea apoi să fiarbă, băteau toți din palme, îi strigau sfîntului „bravo" și totul se încheia cu dansuri. Observînd toate acestea, Învățătorul zise : „Moțăie bietul prizonier al Vaticanului, cu capul întors precum i se cuvine rangului lui. Îl visează pe dușmanul său Voltaire, și de actorul de cinema Max Linder habar n-are măcar că există. Veacuri de-a rîndul, religia și-a îndeplinit cu cinste rolul de a servi la descărcarea emoțiilor omenești. În acest scop a cultivat arta, iar astăzi moare din pricina concurenței pe care i-o face propriul ei copil. În locul cugetărilor emise de părinții bisericii au apărut prelegerile de popularizare de la universitățile populare, în locul decalogului, morala invulnerabilă a precupeților legați între ei în strînsă cîrdășie. Ce va înlocui oare mărețele pasiuni, șoaptele și strălucirea, sutanele violete și mugetul orgelor ? Strîmbăturile lui Chaplin, lupingul aviatorului Pégoud și milioanele de focuri ale carnavalurilor viitoare."

În aceeași perioadă, Învățătorul i-a prezentat papei Pius al X-lea un memoriu, care n-a fost tipărit nicăieri, dar a stîrnit indignare în aproape toată presa romană. Ziarul *Osservatore romano* dădea chiar a înțelege că ar fi vorba de intrigile unei mari puteri străine. N-am păstrat copia memoriului, dar consider necesar să-i redau conținutul. Julio Jurenito nu putea suferi stupiditatea anacronismelor, chiar cînd acestea nu-l incomodau personal. Îl indignau în aceeași măsură slaba răspîndire a electricității la Paris, santinela cu perucă din fața palatului regelui Angliei și eu, sărutînd mîna unei doamne. Jurenito îi propunea papei unele măsuri pentru atragerea mai eficace a clienților. N-ajunge de loc ca doi profesori de la o academie teologică să scrie împreună șase pagini despre pragmatism, sau ca biserica să înceapă a fi iluminată cu becuri electrice. Problema locului și a condițiilor în care să captezi mai lesne sufletul omenesc trebuie elucidată cu aceeași migală cu care studiază un

comerciant procedeele de reclamă. În vremurile de demult, sentimentul numit „religios" izvora la om din contemplarea naturii şi se exprima în năzuinţa spre frumos, spre pace, spre armonia primitivă. De aceea bisericile, capelele, troiţele erau ridicate în locuri însingurate, paşnice, erau ele însele nişte oaze de linişte. Acum liniştea — o jumătate de oră după masa de prînz — înseamnă digestie, lenevealǎ şi un gînd uşuratic, două. Natura — de cîteva ori pe an, de sîmbătă pînă luni — exclamaţia grăbită „vai, ce frumos!", o plimbare, un prînz şi nişte ilustrate. Iar „sentimentul religios" sau, mai precis, sentimentul de exaltare care poate fi folositor religiei apare atunci cînd omul contemporan are senzaţia vitezei : în tren, în automobil, în avion, la alergările de cai, cînd răsună muzica, la circ şi aşa mai departe. Trebuie, aşadar, instalate mici capele mobile în expresuri şi în automobile, iar toate serviciile divine trebuie reorganizate. Din lente şi pline de fast cum erau, trebuie să devină frenetice, putînd fi oficiate în arene, însoţite de salturi senzaţionale, de cavalcade, de pocnet de bice şi de huruit de avioane care-şi iau startul. Acestea erau ideile principale ale memoriului rămas fără răspuns.

Citind raţionamentele Învăţătorului despre religie, nu pot să nu amintesc cum a readus el în sînul bisericii apostolice o oaie rătăcită, şi anume pe primarul oraşului Guiriéc, *monsieur* Tic. Primarul acesta era urît de toţi preoţii din împrejurimi, iar în corespondenţele ziarului parizian *La Croix* se arăta la ce cazne anume va fi supus

în iad. Într-una din biserici, Tic organizase o sală de dans şi una pentru scrimă şi alte „distracţii raţionale" şi, cînd trecea prin faţa unei alte biserici care îşi îndeplinea încă vechile funcţiuni, se oprea şi scuipa de trei ori. Scosese din toate manualele şcolare cuvîntul „Dumnezeu" şi-l înlocuise cu cuvîntul „idol" şi poruncise ca scrisorile pentru oraşe ca Saint-Nazaire să fie adresate, scurt, „Nazaire". Nu mai reproduc aici discuţia fastidioasă şi argumentele plate aduse la început de *monsieur* Tic : cum l-a putut înghiţi balena pe profetul Ionas, cum se poate ivi un prunc fără contribuţia unui bărbat şi aşa mai departe. Jurenito trecu peste aceste controverse teologice şi pătrunse în esenţa problemei. Temeliile existenţei noastre sociale au fost aşezate în cer ; ignorînd acest adevăr, *monsieur* Tic scoate pietrele din fundamentul propriei sale case ; e deci anarhist. Era prea mult pentru primarul nostru : începu să se plimbe tulburat prin salon, se uită dacă nu e nimeni în camera de alături şi îşi încinse pîntecul cu o panglică tricoloră. De ce a clădit sclavul egiptean piramida ? Oare nu pentru că în vîrful ei — să ne ierte *monsieur* Tic expresia... se afla Dumnezeu ? (Primarul se văietă că-l doare capul. Ierarhia pămînteană se menţine pe baza celei cereşti. Dacă nu există Dumnezeu, de ce are *monsieur* Tic o casă frumoasă şi de ce nu poate să i-o ia zilierul Lotot ? Ah, *monsieur* Tic e foarte imprudent ! (Primarul începu să-şi ceară scuze — era tare ocupat, îl aştepta o şedinţă şi nu mai ştiu ce altă obligaţie.)

Peste o săptămînă, *La Croix* publică următoarele : „Încă un Saul. Primarul orașului Guiriéc, *monsieur* Tic, cunoscut prin prigoana ce a organizat-o împotriva bisericii, s-a prezentat zilele trecute la parohul bisericii Saint-Antoine și i-a povestit că lîngă pîrîul Fiou i-a apărut Sfînta Fecioară și i-a spus : «Căiește-te, cît mai e vreme !» Primul tren special de pelerini spre Guiriéc și pîrîul Fiou pleacă la începutul lunii iunie. Înscrierile se primesc la redacție !"

Împreună cu Învățătorul am fost în catacombele de pe Via Appia, lîngă Roma. După ce ne-am uitat la coridoarele negre și alunecoase, după ce am tras în piept duhoarea de acolo și l-am admirat în voie pe călugărul bătrîn care tocmai vindea unor țărănci bavareze, la un preț destul de modest, coasta călduță încă a unui martir, ne-am dus sus. Am îndrăznit să-l întreb pe Învățător ce gîndește el despre soarta religiei. Jurenito zise : „Pînă la urmă vor putrezi de tot toate oasele și toți dumnezeii. Se vor nărui catedralele și se vor da uitării rugăciunile. Să nu-ți pară rău de ele. Uite, acolo, pe cîmpie, un mînz: zburdă în soare, zvîrlind din copite. Nu ți se pare că mînzul ăsta exprimă nestăvilita sete de viață ? Iar dincoace, lîngă bordei, cu botul ridicat spre cer și cu coada pleoștită, urlă un cîine — nu simți în el toată tristețea de pe pămînt ? Cu ei vor semăna oamenii viitorului, și nu-și vor închide sentimentele sub odăjdii de mii de livre.

Uită-te mai des la copii. Nu iubesc în ei numai amintirea zilelor lesnicioase ale omenirii, ci văd

un fel de prefigurare a lumii viitoare. Îmi place grozav un prunc, care nu știe încă nimic și care, cu un gest regesc, încearcă să smulgă broșa de pe pieptul maică-si, un măr din grădină sau, știu eu, o stea de pe cer. Or să-l învețe mai tîrziu cum să-și îmbrace pieptărașul, cum să-i sărute mîna lui taică-său, cum să zburde și cum să se roage. Deocamdată mai e încă sălbatic, n-are nici un conținut și e minunat. Dacă vrei să înveți să-i urăști cu adevărat pe oameni, iubește-i pe copii, iubește-i mult de tot ! Bate-ți joc de cele sfinte, calcă poruncile, rîzi de orice, rîzi mai tare cînd nu e voie să rîzi, și astfel, cu rîsul, cu sila, cu focul, curăță locul pentru cel ce va să vină, pentru ca cel fără de conținut să găsească locul pustiu."

Capitolul al cincilea

ALEXEI SPIRIDONOVICI CAUTĂ UN OM

A doua zi după întîlnirea noastră cu Aisha, am plecat cu toții pentru o săptămînă, două în Olanda, unde Julio Jurenito avea o sumedenie de treburi : să ia parte la adunarea acționarilor „Societății pentru canalizarea insulei Iava", să susțină un referat la Curtea Internațională de Justiție de la Haga, să achiziționeze o mare par-

tidă de tablouri de-ale maeştrilor din secolul al XVII-lea, cafea şi nişte cuţite de canibali, cu gravuri fermecătoare după desenele expresionistului german Otto. Am poposit la Anvers, iar seara ne-am dus în port. Ne ispitea un şir întreg de cîrciumioare cu banane de aramă, cu papagali pe balansoare şi cu negri de tinichea cu pipe de dovleac în buze. Am intrat într-o cîrciumioară care părea mai liniştită (*mister* Cool îşi exprima diverse temeri cu privire la Biblia şi la dolarii lui). Pe mese şi pe sub mese — oameni de toate culorile : scandinavi bălai, flamanzi rumenii, italieni prăjiţi de soare, arabi prea prăjiţi şi somalieni negri ca fundul ceaunului. Oamenii de sub mese zbierau ca disperaţii, iar *mister* Cool, cu mîna pe dolari, cita în gînd Biblia, convins că din clipă în clipă începe încăierarea cu cuţitele, sau poate chiar cu pistoalele. Dar Învăţătorul îl linişti, explicîndu-i că nu era decît o discuţie absolut amicală între castilieni despre frumuseţea pulpelor fiicei cîrciumarului. Pe o colivie de păsări şedea posomorît şi singur un englez. Scuipa la cinci minute o dată cuvîntul „whisky !", apoi se înviora, îşi arăta o scamatorie de copii, cu o monedă care răsărea în chip misterios într-o pălărie, şi rîdea singur, candid şi îndelung. Francezii beau puţin, făceau gălăgie multă şi se lăudau — unul, cum a înjunghiat într-o singură zi în Maroc doisprezece tîlhari, altul, cum a pricinuit într-o singură noapte acasă la el la Nîmes tot felul de bucurii la tot atîtea fete. Cînd trecea slujnica, o slută de vreo cincizeci de ani, amîndoi scandalagiii o apucau de braţ, mai

sus de cot, şi-i strigau „e-ei ! frumoaso !", ceea ce era pesemne un ritual indispensabil.

Deodată, într-un colţ îndepărtat, cineva gemu în ruseşte : „Prietene, frate, spune-mi, sînt eu om sau nu sînt ?" Mi-am rotit ochii şi am zărit un intelectual rus destul de tipic ; avea o bărbuţă rară, crescută parcă într-un an cu recoltă proastă, un *pince-nez* cu o lentilă spartă, şi o pălărie de fetru cu boruri largi, pe care şezuseră fără îndoială sau stătuseră culcaţi tot felul de muşterii din tot felul de cîrciumioare.

Îl zgîlţîia cu înverşunare pe unul din negri, total neînstare să răspundă la această întrebare plină de miez, cu atît mai mult cu cît îi fusese adresată într-o limbă pe care n-o înţelegea ; din cauza emoţiei însă şi a efortului de a înţelege, scosese vîrful limbii şi-şi bălăbănea capul în toate părţile. Era un spectacol atît de pitoresc şi de mişcător, încît ne mutarăm la măsuţa rusului, care se bucură grozav văzînd un compatriot, şi îmi propuse îndată să rezolv eu problema pe care nu o lămurise bietul somalian. Pe urmă declară pe un ton categoric, spărgînd totodată o cană şi patru pahare, că „totul e ficţiune !" Asta îi plăcu Învăţătorului, care îi arătă filozofului rus cîteva mici, dar interesante experienţe, sau mai patetic spus „minuni", confirmînd absenţa spaţiului şi a timpului. Rusul fu atît de zguduit, încît îşi pipăi propriile buzunare, pipăi nasul negrului şi rămase apoi multă vreme pe gînduri, cu mîna la ureche, ca să controleze probabil dacă îi merge ceasul. După ce se încredinţă că negrul are nas, că ceasul nu i s-a stricat şi totodată că nu există

nici timp, nici spaţiu, rusul nu mai ştiu cum să pună de acord toate aceste constatări şi atunci sughiţă, ceru încă un litru de vodcă şi declară mîndru: „Totul e ficţiune, dar există omul!" La zîmbetul ironic, dar blînd al Învăţătorului, se simţi jignit, vru să plece, se răzgîndi, dar consideră totuşi necesar să se prezinte: „Un om liber, adică Alexei Spiridonovici Tişin". Şi îşi exprimă numaidecît arzătoarea dorinţă de a-i povesti lui Jurenito viaţa lui şi-l întrebă dacă nu s-ar putea să mergem la gară, ca să ne aşezăm într-un vagon gol. Nu i-am înţeles nici eu firul gîndurilor. Tişin ne lămuri că aşa era el obişnuit, ca atunci cînd îşi povesteşte viaţa cîte unui necunoscut s-o facă într-un vagon, că e trecut de treizeci de ani şi-i vine greu să-şi mai schimbe acum obiceiurile, iar viaţa trebuie neapărat să şi-o povestească, fiindcă altminteri îl bate pe negru, se îneacă, sau se apucă de construit chiar aici baricade. Nu ne prea surîdea nici una din cele trei posibilităţi, dar nici pînă la gară n-aveam chef să mergem. Cu tactul care-l caracteriza, Învăţătorul îl convinse pe Alexei Spiridonovici că o cîrciumă în port e acelaşi lucru cu un vagon şi că deci, dacă ne va povesti aici viaţa lui, nu se va îndepărta nici de la tradiţiile măreţei literaturi ruse, nici de la obiceiurile lui vechi de treizeci de ani.

Alexei Spiridonovici se născuse în oraşul Eleţ şi îşi petrecuse tot acolo şi copilăria. Puţin timp după naşterea lui Alioşa, mama lui fugise cu un francez, pe nume Georges, frizerul mareşalului nobilimii de acolo. La Moscova, după ce primi

din partea ei „suveniruri nepreţuite", caseta cu bijuteriile de familie adică, Georges consideră că misiunea lui în ţara asta primitivă s-a încheiat şi se întoarse, aşadar, în scumpul său Toulouse. Mama lui Alioşa încercă să trăiască, scrise cîteva scrisori, se duse pe la rude şi, după ce bătu străzile doi ani, muri. Băiatul crescu la taică-său — un general pensionar cu apucături de tiran — sub supravegherea a tot felul de guvernante, care se schimbau destul de repede şi care-şi închinau ceasurile libere îngrijirii generalului. După ce-şi petreceau cîte o noapte în cabinetul tatălui, guvernantele îl băteau pe Alioşa, îl ciupeau cu răutate şi rîdeau: „Hai, du-te şi te plînge tatei!" În schimb, cînd soarta le silea să-şi petreacă cîteva săptămîni la rînd în camera lui Alioşa, şi-şi presimţeau dizgraţia, îi dăruiau cornete cu frişcă şi-i şopteau: „Alioşa, tu eşti un băiat bun, du-te şi-i spune lui tăticu că te iubesc foarte mult, şi că şi pe el îl iubesc. Dar să nu spui că ţi-am spus eu." Generalul bea într-una. Punea mîna cîteodată pe o cravaşă care atîrna deasupra divanului turcesc, îl croia pe Alioşa peste spate şi repeta: „Pui de tîrfă! Dracu te ştie al cui eşti! Bărbier afurisit! Marş de săpuneşte botul!" Pe urmă, noaptea, îl trezea, şi băiatul îl vedea cu groază pe bătrîn în patru labe în faţa pătuţului cu plasă, şi-l auzea zbierînd: „Îngerul meu curat! Soarele meu! Sînt nevrednic de tine, netrebnicul şi desfrînatul de mine! Zdrobeşte-mă! Scuipă-mă, hai, scuipă-l pe tata!" Şi nu se liniştea pînă nu se făcea Alioşa că-l scuipă. Pe urmă generalul pleca smerit, în patru labe,

ca un cîine în cușca lui, alteori sărea deodată în picioare și răcnea : „Îl scuipi pe tatăl tău, scîrnăvie ?“ Și punea mîna pe cravașă și totul începea de la început.

Lui Alexei Spiridonovici i se întipărise în minte o anumită noapte. Generalul adusese în curte un ursuleț care devenise tovarășul de joacă al lui Alioșa și prietenul lui nedespărțit. Bumba îl chema pe ursuleț ; îi plăceau grozav dulciurile, era stîngaci și foarte blînd.

Într-o noapte generalul îl trezește pe Alioșa, îl învelește grijuliu în plapumă și îl duce în brațe în grădiniță. Acolo, legat de pavilion, stă Bumba, pe labele dinapoi. Generalul își agită pistolul și rîde în gura mare : „Uciderea sfîntului Sebastian, un tablou vrednic de penelul lui Aivazovski, hi, hi, hi ! Mișka, ia adă încoa sticluța aia cu rachiu de iarba-zimbrului — pentru sufletul robului lui Dumnezeu, Bumba !“ Crezînd că oamenii se joacă cu el, ursulețul se linge pe bot și mormăie. Generalul trage într-însul, dar, fiind beat, nu-l nimerește în plin, ci îi trimite doar un glonte în labă. Bumba urlă disperat, ascuțit, ca un cățel călcat pe coadă. În sfîrșit totul se termină. Alioșa e dus sus, leșinat, bineînțeles. Are febră, delirează. Nu-i nimic, i-a trecut.

Alexei Spiridonovici ne-a mai descris și jocurile lui de copil. Mai mult ca orice îi plăcea să prindă muște la fereastră și să le rupă piciorușele și aripioarele. Pe urmă i se făcea însă milă de ele și înființa „infirmeria muștelor“ : într-o cutie de chibrituri erau cazate muștele fără aripioare, într-alta cele cu o singură aripioară, în

cea de-a treia cele fără picioare și așa mai departe. Uneori se ruga în fața icoanei Maicii Domnului ca să-i rînduiască în rai pe el, pe Bumba și pe mama (despre care auzise de la bătrîna chelăreasă), pe urmă însă, scos din sărite că numai el n-are mamă și că pe Bumba îl împușcase taică-său, scotea din pălăria guvernantei un ac mare și se apuca să împungă cu el ochii Maicii Domnului, icnind : „Na-ți, na-ți !“

Alioșa era în clasa a șasea de liceu cînd generalul bău prea mult rachiu, răci în timpul pelerinajului la sfîntul Tihon Zadonski, unde plecase împreună cu prostituata Liubka și cu *Fräulein* Charlotte, și muri ; îi lăsă fiului său niște bani și niște tutori coțcari. Curînd după aceea, Alioșa cunoscu pentru prima oară chinurile cărnii. Pînă atunci, citise pe ascuns *Învierea* în revista *Niva* și se străduise zadarnic s-o transpună pe jupîneasa Lena în Katiușa, pipăind-o tam-nisam pe mijloc și făcînd-o să spargă fără milă vasele. După multe emoții, șovăieli și spaime, Alioșa se duse cu mustăciosul Puklov, cel care ședea în fundul clasei, la stabilimentul Anghelinei Karpovna și acolo, în schimbul a trei ruble, primi de la Stioșa cea grasă, dar expeditivă, o educație elementară. Cînd trecu pe urmă din cămăruța Stioșei în salonul Anghelinei Karpovna, Puklov, care înghițise bere tulbure, îl întrebă încîntat : „Ei, ce spui, frate ? Nu-i strașnic ? E descoperirea mea, sînt și eu un Columb în felul meu !...“ Dar Alioșa își acoperi fața cu mîinile, mormăi : „Vai, vai, ce-am făcut ?“ și, cu porecla „papă-lapte“ în spinare, fugi acasă. Acasă

se spălă cu scîrbă, îşi aminti de mama şi plînse. A doua zi, hotărît să înceapă o viaţă nouă, se duse la o bibliotecă, plăti tariful numărul doi şi luă nişte cărţi de Merejkovski şi Berdeaev.

Toate acestea nu-l împiedicară, bineînţeles, să se ducă curînd, din nou, e drept, nu la Stioşa, ci la Marunia, cea negricioasă şi asudată, care semăna cu o măslină din care se scurge seva. Nu încetă totuşi să citească cărţi despre păcat şi despre Anticrist. Îşi făcu un album, îl împărţi în capitolele — „dragoste", „Dumnezeu", „natură" şi altele — şi îşi însemnă acolo ideile care îl impresionau cel mai mult. Astfel, la capitolul „omul" notă: „Omul a fost creat pentru fericire, ca pasărea pentru zbor" — V. Korolenko, „Omul — ce mîndru sună acest cuvînt" — M. Gorki, şi altele.

Apoi se îndrăgosti de Niura, fiica unui funcţionar de la poştă. Niura avea ochi albaştri şi, ca semne particulare, patru bucle în formă de cîrnăciori, un medalion cu chipul unui pisoi şi pasiunea pentru ciocolată umplută cu cremă de fistic. Îndrăgostit fiind, umbla oftînd, şi obţinu pînă la urmă de la ea, prin îndelungi discuţii despre singurătate şi prin apropieri strategice pe canapeaua îngustă, o sărutare substanţială. Atunci fu cuprins de îndoieli. Sublimă era şi ademenitoare dragostea în operele marilor scriitori, dulci erau buzele moi ale Niurei şi totuşi multe lucruri îl puneau pe gînduri. Niura nu e Stioşa şi nici Marunia, are un tată şi aşa mai departe, aşa că va trebui să se însoare cu ea. Dar Niura nu e nici Beatrice, nimic din ce e divin n-o

atrage. Va urma deci o slujbă, şi apoi scutecele. Dar cum să-l mai citeşti pe Nietzsche sau pe Schopenhauer, cînd orăcăie plodul lîngă tine? Fireşte, n-au toţi copii, ba se spune că există chiar ceva cu care-i poţi evita. Dar acest „ceva" nu e un inel cu turcoază pe care să i-l poţi oferi în dar logodnicei. Ce terfelire a idealurilor!... Alexei Spiridonovici îşi deschise albumul la capitolul „dragoste" şi citi: „Frumoasă e numai dimineaţa iubirii" — S. Nadson. Toate acestea îi determinară o hotărîre irevocabilă, şi anume îi trimise Niurei o scrisoare pe şaisprezece pagini despre „marele conflict dintre raţiune şi inimă" şi despre „căile neînţelese ale providenţei". Peste o jumătate de an, aflînd că Niura se mărită cu un substitut de procuror, se înfurie: „Şi vorbea de dragoste veşnică! De idealuri! Dar eu sînt blînd şi bun şi-i doresc noroc."

Pe la douăzeci de ani, Alexei Spiridonovici începu să se ocupe de politică, adică să conspecteze *Economia politică* a lui Bogdanov şi să cugete dacă e sau nu e un păcat să-l asasinezi pe guvernator. Într-o zi Puklov, prietenul lui din copilărie, acum membru al unei organizaţii clandestine, veni la el cu un vlăjgan roşcat îmbrăcat într-o cămaşă rusească şi-l vesti cu vocea lui de bas: „E urmărit, toate locurile unde poate dormi sînt desconspirate, aşa că rămîne să doarmă la tine". Alexei Spiridonovici fu de acord şi toată seara încercă să afle de la musafir ce crede el despre revoluţie, despre violenţă şi despre ispăşire. Dar băiatul se dovedi tăcut şi numai la sandviciurile cu limbă reacţionă pozitiv şi la

5 — 1049

albumul cu ilustrate de pe Riviera. În zilele următoare, Alexei Spiridonovici fu chinuit de remuşcări: „Cine ştie dacă n-a ucis sau n-are să ucidă mîine. Eu l-am adăpostit, l-am salvat. Deci, acopăr un asasinat. Sînt eu însumi un asasin. Desigur, «nu prin pace, ci prin sabie», dar cum să înţelegi atunci cuvintele «cel ce scoate sabia, de sabie va pieri»?" Într-un cuvînt, Alexei Spiridonovici era profund deprimat şi abătut de cele întîmplate. Şi pe deasupra, de cîte ori mergea la bibliotecă, un individ suspect se ţinea tot drumul după el. Era limpede că e urmărit. Torturilor spirituale de pînă atunci le luară locul torturile lumeşti. Se vedea la închisoare, ras în cap, cu cătuşe, uneori chiar în drum spre spînzurătoare. Asta îi îmbunătăţi moralul, punîndu-l într-o stare de spirit eroică, dar totuşi aşa nu putea trăi liniştit. După o săptămînă chinuitoare se hotărî să fugă peste graniţă, dar, neştiind cum se face o asemenea treabă, scrise disperat o cerere către guvernatorul Orelului. Vreme de trei zile aşteptă să fie arestat, şi fu nespus de uimit cînd i se aduse paşaportul. „I-am păcălit", îşi zicea el în vagonul de dormit, în drum spre Berlin.

În străinătate, convingerea aceasta i se întări, şi Alexei Spiridonovici începu să se considere în mod sincer emigrant politic. Îşi comanda haine la modă la croitori parizieni, trăgea la hoteluri de rangul întîi, îşi cumpără o trusă specială cu unsori şi periuţe pentru curăţitul ţigaretelor, pensete electrice pentru mustăţi şi tot felul de alte lucruri uluitoare, şi nu înceta să-şi exprime admiraţia pentru „Rusia în sumane", să opună Europei obtuze şi sătule „smerita goliciune" a Rusiei. N-avea nici o ocupaţie, şi în registrele hotelurilor, la rubrica „profesiunea", scria mîndru „intelectual", lăsîndu-i pe portari cu gura căscată. Din cînd în cînd îl apuca melancolia şi hotăra atunci că trebuie neapărat să muncească pentru „Rusia viitorului". Într-o asemenea clipă, se înscrise la şcoala de grădinărit de la Versailles: Alexei Spiridonovici considera că slavilor le este străin materialismul grosolan şi că patria va avea nevoie de flori. Dar după ce ascultă prima prelegere, despre îngrăşăminte, fugi la Paris şi se îmbătă turtă. Altă dată, simţi nevoia să intre într-o organizaţie şi ezită multă vreme dacă să aleagă „grupul pentru sprijinirea partidului socialiştilor-revoluţionari" sau „asociaţia pentru îmbunătăţirea corului bisericii", deoarece considera la fel de importante socializarea pămîntului şi renaşterea bisericii. Discuta diferite probleme abstracte cu un eser posomorît, a cărui îndeletnicire preferată era să joace dame şi să-şi răsucească ţigări, iar apoi se ducea într-o cafenea cu grădiniţă, unde un diac ciupit de vărsat îi bătea la popice pe francezi, lucru de care diacul era foarte satisfăcut, şi-l plictisea şi pe el cu aceleaşi întrebări. Pînă la urmă se înscrise în amîndouă organizaţiile, plăti amîndouă cotizaţiile, dar nu se duse la nici o adunare — începuseră căldurile verii şi era mult mai plăcut să atîrni un cearşaf ud în fereastră, să stai numai în indispensabili şi să bei ceaiul rusesc veritabil al lui Vîsoţki.

Europa nu-l strică. Ca și înainte, Alexei Spiridonovici se temea de păcat. Făcu cunoștință, într-o cîrciumă, cu o franțuzoaică veselă, poreclită „You-you" și se duse la ea. Era gata să săvîrșească tot ce se cuvine în asemenea cazuri, cînd observă că fata nu-i dă nici o atenție, și atunci se răzgîndi și începu să se îmbrace. La întrebările ei nedumerite, răspunse cu delicatețe că se poate deda bucuriilor pămîntești fără comuniune sufletească, întrucît aceasta s-a întîmplat și în Ellada, dar nu și fără pasiune din ambele părți, și plecă, urmărit de un torent de înjurături, precum și de un obiect, care nu era făcut să fie azvîrlit, dar pe care îl avusese „You-you" la îndemînă.

Între timp anii treceau, și banii se duceau și ei, lucru la care contribuiau în bună parte și foștii lui tutori, acum împuterniciții lui în afaceri. Mandatele se făceau tot mai modeste. Alexei Spiridonovici se mută într-o mansardă și, în loc de „Café de Monaco", frecventa acum tot felul de spelunci în cartierele piețelor și gărilor. Dar, ca și mai înainte, după ce bea o jumătate de litru, începea să spargă paharele și să-și frece, tragic, fruntea cu degetele, emițînd, fără nici o adresă, adevăruri amare : „Totul e ficțiune, dar există omul !...", „Ce e lumea ? — nimic, dar omul e spirit !..." și altele.

Tot cu asta se îndeletnicea și cînd l-am găsit noi în cîrciumioara aceea din Anvers unde nimerise în timp ce, ca să-și alunge plictisul, colinda vechile orașe ale Belgiei. Cam asta îi era biografia, așa cum ne-o istorisi dînsul. N-o povestea, desigur, pentru prima oară, și totuși vorbea cu patos, cu lacrimi și cu adîncă emoție. Încheindu-și relatarea, strigă : „Să zicem că eu sînt o brută, un nenorocit fără voință, dar există omul !" Învățătorul obiectă cu blîndețe : „Prietene, interesanta și instructiva dumitale istorisire arată și mai convingător că cele la care năzuiești sînt tot atît de iluzorii ca și toate celelalte pe lume". Tișin fu revoltat și, cum băgasem de seamă că la el frămîntările sufletești puternice se însoțesc cu spartul vaselor, ne grăbirăm să-l scoatem din cîrciumă.

Alexei Spiridonovici declară că ia imediat vaporul „Regina" spre Rio de Janeiro, pentru a-l căuta pe om. Învățătorul îi spuse că, dacă omul există, atunci el e răspîndit pe ambele emisfere, și nu are nici un motiv să plece în Brazilia. El, Jurenito, și *mister* Cool îi vor pune cu plăcere la dispoziție domnului Tișin mijloacele necesare spre a-l găsi. Vor pune bazele unei „Societăți pentru căutarea Omului". Dacă acțiunea aceasta nu va duce la nimic și omul se va dovedi inexistent, atunci Alexei Spiridonovici va recunoaște negreșit că Jurenito are dreptate și va trebui ca, pe viitor, să-l urmeze. „Voi fi foarte bucuros să am lîngă mine un rus adevărat. Ori de cîte ori stau de vorbă cu un slav, încerc senzația minunată a unei mlaștini care se retrage. O, desigur, aveți și dumneavoastră poeți, bursă, ba se pare că aveți chiar și un parlament ! Dar tot ce în Apus e atît de solid și de temeinic, la dumneavoastră așteaptă nu un uragan, ci doar o suflare ușoară, o adiere întîmplătoare pentru a pieri fără

urmă. Nu sînt naiv, știu că, aidoma femeilor, vă place mai bine să vă dăruiți decît să luați, știu că sînteți slabi, nehotărîți și gata de orice, afară de treabă, știu că nu voi veți nimici orașele astea învechite, sudate între ele prin sîngele atîtor sute de generații. Dar sînteți imenși, și lumea asta șubredă n-ar putea suporta un asemenea gol, ar cuprinde-o amețeala. Nu veți doborî pe nimeni ; căzînd însă veți trage pe mulți după voi. De aceea vă iubesc și cred că dumneata, domnule Tișin, vei fi cu mine." Alexei Spiridonovici se învoi și îi întinse, solemn, mîna. Lucrurile se petreceau în zori, în portul pustiu ; în jurul nostru dormitau pe boccelele lor cîțiva emigranți — evrei din Galiția — și se înjurau pentru un fular mare niște vagabonzi cu șepci. Parcă era un tablou dintr-o operă ; zîmbind ironic, Jurenito începu să cînte : „Dar mîndra unde-i, unde-i mîndra Margareta ?" ceea ce, nu știu de ce, îl jigni pe Alexei Spiridonovici.

Ținînd seama de caracterul ei deosebit de complex și de variat, nu voi descrie în amănunt activitatea „Societății pentru căutarea Omului". Pe lîngă aceasta, lucrările secției academice a societății au fost adunate de psihologul danez Fals și urmează să apară în curînd. După cum era de presupus, rezultatele acestor lucrări au fost extrem de nefavorabile pentru Alexei Spiridonovici, dovedind că schemele acelea speciale pe care le indica el nu există și scoțînd la iveală identitatea perfectă dintre exemplarele pe care le studiam noi și ființele degenerate pe care zoopsihologii le cunoșteau mai demult. Cît privește

activitatea practică a societății, cu alte cuvinte, căutarea nemijlocită a Omului, aceasta duse numai la o serie de anecdote, mai mult sau mai puțin pitorești. La început, agenții societății, ispitiți de premiile enorme, cutreierară lumea întreagă în căutarea unuia care să corespundă cerințelor celor treizeci și opt de întrebări din chestionarele întocmite de Alexei Spiridonovici. Aduceau la direcția societății din Rue de la Béotie cei mai neprevăzuți candidați la titlul de „Om" : niște bigote împovărate de ani, niște idioți gușați din Alpi, doctori în filozofie din Heidelberg, tineri evrei membri ai „Bund"-ului. Curînd însă, dezamăgiți de severitatea lui Alexei Spiridonovici, se transferară în serviciul lui *mister* Cool și se apucară de vînzarea inimitabilelor lui automate.

În orice caz, căutarea „Omului" deveni o treabă la modă, și poate că unii cititori ai acestei cărți își mai amintesc de concursul inițiat în acest sens de ziarul parizian *Le Matin,* imediat după concursul pentru cele mai frumoase dansuri și pentru cele mai spirituale definiții date iubirii înșelate. Ziarul inseră fotografia unei femei tinere, în zdrențe, cu un prunc în brațe. Dedesubt scria : „Femeia aceasta arată că n-a mîncat nimic de trei zile și că n-are unde dormi. Văzînd-o, ce trebuie să facă un «Om» adevărat?" Răspunsurile au fost foarte variate și multilaterale : „Să avem grijă de educația morală a tinerelor fete", „Să curățăm străzile noastre de vagabonzi", „Să fie supusă unui examen medical", „Să se experimenteze cît mai poate trăi în

asemenea condiţii", „Să plece guvernul", „Să i se facă cunoscute lumii chinurile ei în versuri, sau dacă nimeni nu se pricepe — în proză". Premiul îl primi răspunsul dat de cei mai mulţi cititori (13 426) : „Să i se spună : să-ţi fie ruşine ! Eşti femeie tînără şi trebuie să munceşti." Gazeta mai publică aşa, ca o ciudăţenie, dorinţa exprimată de un singur vot : „Să fie dusă la o creşă şi să i se dea o masă pe socoteala statului".

Pierzîndu-şi orice speranţă în rezultatele muncii depuse de societate, Tişin încercă să întreprindă el însuşi cercetări, dar fu de trei ori jefuit, dezbrăcat, snopit în bătăi de către nu ştiu ce portar şi, în sfîrşit, băgat la închisoare, de unde trebui să-l elibereze Învăţătorul.

În cele din urmă, Jurenito hotărî să-l întrebe pe îndărătnic dacă recunoaşte că a fost învins. „Vai de mine, nicidecum, strigă Alexei Spiridonovici, te rog să mă înţelegi ! (Trebuie să spun că se purta foarte familiar cu Jurenito, a doua zi după ce-l cunoscuse îi ceruse să bea cu el «Bruderschaft» şi-i umpluse obrajii de bale, drept care Învăţătorul, strîmbîndu-se de scîrbă, se dusese la lavabou.) Chiar dacă omul adevărat nu s-a găsit, el există ! Nu mă crezi ? Uite dovada — Omul sînt eu ! Rîzi sarcastic ? Da, de acord, sînt un animal ! o fiinţă josnică ! ticăloasă ! murdară ! Dar o iubesc pe Nataşa şi sînt Om, sînt Dumnezeu ! Auzi ?" Şi povesti pe urmă prolix şi patetic despre dragostea lui pentru o studentă, pe nume Orlova, care studia limba franceză la Paris. Seara, ea îi cîntă la pian *Cîntec fără cuvinte* de Ceaikovski, şi Alexei Spiridonovici simte că e Om. „Totul e admirabil, inclusiv Ceaikovski, obiectă Învăţătorul, dar prin ce se deosebeşte în fond sentimentul tău (perfect legitim, de altfel) de unele emoţii ale motanului meu Joe ? Prin aceea că pisica nu închiriază o pianină, ci se mulţumeşte cu însuşirile ei muzicale ?" Alexei Spiridonovici fu cuprins de furie şi ţipă că „dragostea lui e dragoste de Om", dat fiind că „nu are nevoie de nimic" şi „e veşnică". „Bine, o să vedem... spuse Învăţătorul, să amînăm rezolvarea controversei noastre cu cîteva luni."

Prezicerea Învăţătorului avea să se realizeze curînd, în împrejurări, vai, destul de tragice. În mai, la cinci săptămîni după discuţia pe care am redat-o, Nataşa Orlova muri. Avînd o fire necumpătată şi haotică, Alexei Spiridonovici, cînd se îmbătă o dată, îndrăzni să-l învinuiască pe Învăţător de moartea iubitei sale. Era o inepţie flagrantă : Nataşa murise în urma unei operaţii nereuşite de apendicită, făcută de unul dintre cei mai buni chirurgi din Franţa. Învăţătorul îi răspunse cu mare blîndeţe că el joacă mare şi nu se încurcă cu ciubucuri mărunte ; dacă ar fi vrut să-şi vădească mai degrabă dreptatea, ar fi făcut-o pe *mademoiselle* Orlova să trăiască o sută de ani, căci moartea nu poate decît să tărăgăneze inevitabilul. Într-adevăr, la început, Alexei Spiridonovici fu nemîngîiat. Într-o noapte ploioasă, înşelînd vigilenţa paznicului de la cimitir, se tîrî pînă la mormîntul Nataşei şi, îngropîndu-şi faţa în ţărînă, stătu culcat aşa, pînă cînd

dădură peste el şi-l luară de acolo. Încetul cu încetul începu să se reîntoarcă la viaţă, necontenind să vorbească despre răposata lui iubită : ce mult îi plăceau ei violetele de Parma şi muzica, ce mînuţe mici avea (numărul 5½ la mănuşi) şi cît o iubise. Într-un rînd spuse : „Cred că e mai bine pentru ea că s-a dus ; aşa n-a mai cunoscut toată amărăciunea vieţii". Învăţătorul îmi şopti : „Gata ! A şi pornit să-şi caute o mîngîiere." Pe urmă pe Alexei Spiridonovici începură să-l intereseze chestiunile lumeşti obişnuite, începu să citească ziarele, să joace şah. Cînd îşi amintea de Nataşa, amuţea dintr-o dată şi pleca parcă undeva departe. Dar aceasta se întîmpla mereu mai rar. O dată, cînd Aisha îi dărui un buchețel de violete şi-i spuse : „Asta îi plăcea doamnei tale", Alexei Spiridonovici se supără, iar Jurenito remarcă : „Faza a doua : încearcă să uite". Pe urmă, vreme destul de îndelungată, n-a mai pomenit de loc de Nataşa, a fost vesel, liniştit şi calm. După această pauză, într-o discuţie cu mine, vorbi despre ea fără nici o tulburare, aş spune „în mod epic", aşa cum vorbeşti despre amintirile din copilărie, despre bunica sau despre un dulap al familiei. Eram în octombrie ; în noiembrie cunoscu o franţuzoaică, pe *mademoiselle* Ville, o pictoriţă zburdalnică şi deosebit de fermecătoare. Totul începu ca la carte : suspinele, singurătatea, dar de astă dată n-au mai existat nici un tată incomod, nici apendicita. Veni şi ne declară că „soarta e înţelepciunea supremă. Nataşa era prea liniştită, prea meditativă, s-ar fi chinuit cu el, acum îi e mai

bine, şi domnişoarei Ville de asemenea. Şi lui la fel..." Întîlnind privirea ironică a Învăţătorului, se fîstîci, amintindu-şi parcă de toate cîte fuseseră, şi strigă că Jurenito are dreptate, că el, Alexei Spiridonovici, „nu e om, ci o brută", dar „viaţa e totuşi minunată".

Peste o lună, *mademoiselle* Ville, pe care suspinele lirice şi filozofia lui Tişin o plictisiseră pesemne, îl înlocui cu un jocheu argentinian, iar Alexei Spiridonovici veni, împleticindu-se, la Învăţător, tînguindu-se că „viaţa e ficţiune" ; de atunci îl urmă pretutindeni. Fiind un om neorganizat şi dezordonat, nu-şi însuşi ţelurile lui Jurenito şi se abătu deseori din drum, atras de diferite „ficţiuni", cum le numea chiar el, dar pe Învăţător îl iubea din toată inima. Acesta era cel de-al patrulea discipol al lui Jurenito.

Capitolul al şaselea

DIFERITE OPINII ALE ÎNVĂŢĂTORULUI DESPRE DRAGOSTE

În capitolul de faţă voi cita cîteva opinii ale Învăţătorului despre dragoste. Gurile rele afirmă că Jurenito ar fi fost un desfrînat, un corupător de minore şi că ar fi dus cu sine, într-un cufăr-dulap special, un fel de monstru, pe jumătate femeie, pe care l-ar fi găsit pe o culme a Anzilor, şi cu care îşi satisfăcea poftele lui neomeneşti.

Toate acestea sînt minciuni sfruntate. Eu povestesc viaţa Învăţătorului, capitol după capitol, şi fără să ascund nimic. Despre dragostea trupească şi despre patimă, Învăţătorul a vorbit totdeauna calm, simplu şi uşor, fără fîstîceli şi fără chicoteli, pauze sau măscări. Privea cu aceeaşi atenţie o elevă din clasa a cincea, ai cărei sîni abia începeau să se deseneze sub şorţ şi care-i cerea, ruşinoasă, un autograf pentru albumul ei, ca şi spectacolul grandios al împerecherii unor tauri turbaţi cu ochii injectaţi de sînge.

O dată, trecînd pe lîngă un taur care, cu furie şi caznă, îşi supusese o juncă, Învăţătorul îşi scoase pălăria şi, la întrebarea plină de nedumerire a lui *mister* Cool, răspunse: „Nu fac decît să repet propriul dumitale gest convenţional şi anost. Scoate-ţi şi dumneata melonul, *mister* Cool. Dacă e să-ţi descoperi capul (ceea ce de altfel e şi igienic), atunci fă-o nu în faţa unor spelbe frumuseţi cu nimb auriu, nu în faţa unui cadavru intrat în putrefacţie, nu, ci aici, în faţa acestei fapte de plugar, care ară pămîntul cel aspru, în faţa acestei seminţe în chinuri azvîrlite, în faţa sudorii, a sîngelui, a vieţii."

Nu încape nici o îndoială că *mister* Cool îl considera pe Învăţător drept un om profund imoral şi destrăbălat, ceea ce de altfel, după părerea lui, nu-l împiedica pe Jurenito să fie o bună călăuză. Cîteodată însă americanul îl cam plictisea pe Învăţător cu poveţele lui serbede.

Ţin minte că, într-o dimineaţă, întîlnindu-l în grădină pe misionarul nostru, Jurenito spuse: „*Mister* Cool, aseară am găsit pe noptiera mea

o broşură josnică şi murdară. În camera mea eu ţin curat, dorm totdeauna cu fereastra deschisă, fiindcă îmi place aerul proaspăt, şi nu pot admite asemenea fenomene. Fii amabil şi transferă-ţi activitatea în afara dormitorului meu."
— „Glumeşti? Ţi-am adus opera de mare talent şi, fără îndoială, de mare valoare etică a tînărului nostru predicator Hell *Despre viaţa conjugală, potrivit poveţelor apostolului Pavel.*"
— „Tocmai despre această literatură scabroasă vorbesc. Staminele şi pistilul, ţapul şi capra, băiatul şi fata există de mult. Au venit apostolii şi prorocii, părinţii bisericii şi castraţii, au declarat ruşinos ceea ce e măreţ, abia suportabil ceea ce e demn şi au sporit numărul pedepselor, şuşotelile mîrşave prin colţuri şi sîsîielile extaziate în faţa purităţii, adică în faţa neputinţei stoarse de vlagă, în faţa anomaliei degenerescente. În locul omului primitiv care, primăvara, arunca, năvalnic, femeia pe iarbă, au aşezat undeva, lîngă toaletă, un pat pe care i se îngăduie bărbatului să doarmă cu soţia legitimă conform cu slăbiciunea lui omenească, deci jalnică şi nedemnă. «Sigur, mai bine e să nu vă însuraţi», vă sfătuia iubitul vostru apostol. Te-ai gîndit la asta? «Mai bine e să nu naşteţi.» S-a înfiinţat cultul mamei, pieptul ei a fost înconjurat cu o lumină angelică, icoana ei a fost adusă în lăcaşurile sfinte, dar drumul spre aceste lăcaşuri a fost barat cu noroi şi acoperit cu scuipatul scîrbos al călugărilor. Bineînţeles, toată omenirea n-au putut s-o castreze — atîta putere n-au avut — aşa că au trebuit să fie «toleranţi». Ei

bine, atunci nu vă miraţi că lumea s-a transformat într-o uriaşă «casă de toleranţă». Aţi spus: «tot ce e trupesc e rău», şi milioane de oameni au crezut. Unii s-au pus în lanţuri de asceţi şi s-au apucat de cea mai sterilă dintre treburi: se gîndesc zi şi noapte cum să facă să nu sară dopul de la sticla cu apă gazoasă. Unde, în ce loc de pierzanie se frămîntă atîtea gînduri lascive ca în chilia unui pustnic sau în odăiţa unei fete bătrîne? Ei gîndesc, fără să-şi dea seama, cu trupul însuşi, cu lîncezeala, cu visurile lor despre Neprihănita Fecioară sau Mirele Ceresc. Alţii — majoritatea — s-au hotărît: dacă e rău, rău să fie. Şi tot ceea ce ar fi putut deveni sfînt a devenit o grămadă de gunoi. În locul mitului fermecător, au rămas nişte tabachere cu două capace: pe cel de deasupra e zugrăvit un peisaj sau un buchețel de nu-mă-uita, iar pe cel de dedesubt, care se deschide numai într-ascuns, pentru prieteni, o porcărie. Această tabacheră, adică, scuză-mă, *mister* Cool, cărţulia dumitale duhovnicească, am fost nevoit, din grija ce o am pentru curăţenie şi igienă, s-o scot cu cea mai mare grabă din camera mea."

Învăţătorul ura instituţia căsătoriei, considerînd că chiar prostituţia modernă îi e mult superioară. În problema aceasta s-a ciocnit de rutina şi de duşmănia societăţii. Astfel, s-a prezentat o dată la noi un cunoscut de-al lui Jurenito, vicontele Lenido, agitîndu-şi foarte iritat bastonul. Povestea acestui tînăr, coborîtor dintr-un neam de mare vază, era următoarea. După ce-şi pierduse la cazinoul din Biaritz ultimele fărîme din moştenire şi se înglodase în datorii pînă în gît, cunoscuse o americană bătrînă, pe *miss* Hops, însetată de iubire, de mărturisiri duioase şi de un blazon pe cartea de vizită. Cele ce au urmat sînt lesne de înţeles; trebuie să adaug numai că *miss* Hops era de o urîţenie atît de rară, încît faţa ei părea a fi ceva care e tocmai dimpotrivă, dezvelit în mod necuviincios, şi pentru asta nu mai puţin pătimaşă, pretinzîndu-i, fără sfială, pe plajă logodnicului ei ba să-i cuprindă talia, ba să-i dezmierde pieptul. Cînd i se vesti căsătoria, Învăţătorul fu cuprins de îngrijorare pentru viitorul acestei perechi. Rămase acasă şi trimise ca dar de nuntă o basma mare de fabricaţie mexicană şi un extras din *Calendarul agricultorului* cuprinzînd sfaturi pentru împerecherea unui armăsar cu o măgăriţă. În asemenea cazuri, armăsarului i se arată întîi o iapă, apoi e bine legat la ochi. Basmaua era anexată tocmai pentru folosirea acestei metode pe care Jurenito o propunea în scopul fericirii conjugale a ambilor soţi. După cum am spus, vicontele veni la Învăţător a doua zi după nuntă, cu un baston care-i vădea clar intenţiile. Dar Învăţătorul îşi recunoscu singur greşeala: „Sînt, într-adevăr, de neiertat, îi spuse el, ţi-am trimis totul, afară de... o iapă. Ştiam însă că ai relaţii foarte întinse pe aici. Îţi înţeleg mînia, fii bun totuşi şi mă iartă. O cunoşti pe *mademoiselle* Tonette?..." Vicontele lăsă băţul în jos, rîse şi plecă, luînd cu sine şi cîteva adrese.

Altă dată, intră în cafeneaua unde ne aflam *monsieur* Boc, un gazetăraş care umbla toată

ziua după o „bombă“ de o coloană și era nevoit să se mulțumească cu cîte o găinărie de trei rînduri. Știrile cu pricina i le furniza un funcționar de la prefectură, care primise în schimb dreptul de a face, oricînd o pofti, vizite doamnei Boc. Ziaristul începu să-l sîcîie pe Jurenito să-i vîndă o „bombă“, măcar o bombiță, ceva de exemplu despre ultima revoluție din Mexic sau despre noile invenții ale lui *mister* Cool. La început Învățătorul îl refuză, dar apoi, plin de solicitudine, îi dictă lui Boc o notă care urma să aibă un succes uluitor: „Senzaționala crimă din Capitală. Aseară, în plin centrul Parisului, în *rue* Saint-Honoré, cunoscutul avocat parisian *maître* Tric, vicepreședintele «Ligii de luptă împotriva imoralității străzilor», a violat în mod infam pe tînăra de șaisprezece ani Lucie Z. Latura cea mai înfiorătoare a crimei e că a fost comisă cu știrea părinților fetei, proprietari ai unei mari fabrici de săpun, care se găseau în vremea aceasta în aceeași locuință.“ *Monsieur* Boc plecă în fugă, cuprins de un entuziasm nemărginit. Știrea fu publicată, dar peste cîteva zile gazetarul veni la Jurenito cu capul bandajat. „M-ai indus în eroare. Totul era o născocire. Nemernicul de Tric s-a însurat cu Lucie Z. și s-au mutat apoi la părinții ei, pe strada Saint-Honoré. De trei ori m-au stîlcit în bătaie și mă tem că încă n-au isprăvit. Nu dorm noaptea acasă, la redacție nu mă mai duc. Și colac peste pupăză, am primit și o citație la tribunal. M-ai nenorocit, m-ai omorît...“ Învățătorul obiectă: „Prietene, nenorocirile dumitale mă mîhnesc

profund, dar împotriva adevărului n-am păcătuit. La șaisprezece ani cîți are Lucie nu putea să-și dea consimțămîntul la tot ceea ce s-a săvîrșit împotriva ei, crescută cum a fost în deplină castitate și necunoștință de cauză. Nu știa nici măcar de ce se sărută oamenii. Pe logodnicul ei l-a văzut doar de două ori și-i era o frică grozavă de el. Iar părinții ei cunoșteau bineînțeles crima...“ Boc gemu: „Dar bine, înțelege, s-au cununat!...“ — „Numai ca să te scutesc de neplăceri și mai mari, n-am pomenit în notă faptul că au fost amestecați în crima aceasta și reprezentanți ai statului, adică primarul care a contrasemnat contractul de căsătorie.“ Aceste argumente nu-l convinseră pe Boc, care plecă amărît, luînd cu sine conținutul portmoneului lui Jurenito pe care acesta i-l oferi prietenește. Învățătorul se bucură mult cînd află, după o săptămînă, că *maître* Trac, adversarul și dușmanul cel mai aprig al lui *maître* Tric, îl căutase pe bietul gazetar și-i propusese o indemnizație și un premiu pentru calomnia lui.

Învățătorul spunea: „Cînd doi oameni pun bazele unei afaceri, pe fiecare îl interesează capitalul și aptitudinile celuilalt, și nicidecum dragostea lui pentru poezie sau priceperea la jocul de fotbal. Cînd oamenii vor să sădească un pom în grădină, nu se apucă să mediteze dacă pămîntul e pulbere sau lucru sfînt, nu-l admiră ca peisaj și nu-i apreciază valoarea la negustorul din vecinătate, ci caută să vadă dacă e indicat pentru pomul cu pricina. Cînd te duci să-ți cumperi o cămașă, oricît ar fi culoarea de frumoasă

și prețul de scăzut, n-ai să iei un număr prea mare sau prea mic. Cînd doi oameni sînt în situația de a încheia o căsătorie, se cercetează totul, afară de faptul pentru care, în fond, sînt puși s-o încheie. Se știe ce zestre are mireasa și cîte lingurițe de argint are, cît cîștigă mirele și dacă are șanse să-și mărească venitul, dacă lui îi place să joace bridge sau nu, dacă ea știe să facă pateu de ficat, dacă au inima bună, plămînii sănătoși, ce limbi străine știu și altele. După ce s-au aflat toate acestea, sînt duși nu la un birou, nu la o instituție de binefacere, nu la un examen de filologie, ci, cu ochii pudic plecați, îi mînați spre un culcuș larg și confortabil, iar apoi vă cuprinde o nemaipomenită mirare în fața statisticii „căsniciilor nefericite". O ipocriților, tați, soți, mijlocitori matrimoniali din tot universul, voi care tîrîți bucuria pămîntească prin dosarele murdare ale notarilor publici, intermediari cu marfa sigilată, și voi care la încheierea tranzacțiilor șoptiți tot felul de vorbulițe înălțătoare, pateri, pastori, popi și rabini, care speluncă n-ar roși să vă aibă clienți ?"

La Sèvres, Învățătorul ne prezentă perechea Nolveau. Amîndoi erau entomologi, adică preferau oricărui alt lucru de pe lume studiul omizilor. Pe lîngă aceasta, erau tineri simpatici, nu erau urîți, trăiau într-o locuință confortabilă unde, printre borcanele cu viermi, se găseau statuete de porțelan și vase cu flori — într-un cuvînt, aveau aparența unor oameni fericiți. Eram pe atunci vecini, ne întîlneam deseori cu ei și, după o oarecare amărăciune din cuvintele

neînsemnate, după unele gesturi aproape imperceptibile, am ghicit că lucrurile nu merg tocmai bine în această căsuță încîntătoare. Într-adevăr, în curînd domnul Nolveau îi făcu Învățătorului mărturisirile așteptate. Reieși faptul că soții se iubeau cu tandrețe și simțeau adevărata înțelegere și apropiere reciprocă atunci cînd ședeau zile întregi aplecați peste viermii disecați sau seara cînd citeau, pentru a se odihni, emoționantele elegii ale contesei de Noailles. „Sufletele noastre au fost create unul pentru celălalt, spuse Nolveau, dar..." Și mai departe se referi vag la ceea ce moraliștii și fariseii contemporani îngăduie să fie discutat numai în cabinetul psihiatrului sau la tribunal, la dezarmonia fatală a trupurilor. Aceasta ucide bucuria, transformă pasiunea într-o dijmă plătită de doi ocnași. După ce ascultă aceste tînguieli, Învățătorul i-o prezentă bietului savant pe *mademoiselle* Ville, care tocmai îl dăduse gata pe argentinianul ei, și ne propuse nouă să ne întîlnim mai des cu doamna Nolveau. Probabil că suferințele celor doi soți fuseseră excesive și îndelungate, fiindcă lucrurile se desfășurară într-un ritm rapid.

Întors peste două săptămîni de la Paris, unde se întîlnise cu *mademoiselle* Ville, Nolveau nu-și putu ascunde un zîmbet de deplină satisfacție. Doamna Nolveau, oricît ar părea de ciudat, îl alesese pe Aisha și, după cum povestea naivul nostru frate, nu regreta nici ea alegerea. Se părea că avea să domnească acum fericirea deplină. Cei doi soți însă, în loc să se uite și mai departe la omizi și să citească versuri în timpul liber ce

le rămînea după ce se vedeau cu *mademoiselle* Ville şi Aisha, se dedară reflecţiilor despre iubirea spirituală şi nespirituală. *Monsieur* Nolveau îi aduse pe urmă domnişoarei Ville o colecţie de viermi deosebit de interesanţi, pe care îi găsise în diferite specii de brînzeturi, şi-i ceru să-i împărtăşească extazul în faţa stomacurilor acestor fiinţe, după care faptă fu izgonit de iubita sa în mod categoric şi pentru totdeauna. *Madame* Nolveau hotărî să-i citească lui Aisha cîteva sonete despre iubirea nimfelor din Elada, iar cînd acesta, legănat de glasul ei, adormi, femeia izbucni în hohote de plîns. „Nu înţelegi nimic din frumuseţea spirituală..." Toate acestea se desfăşurară mai mult sau mai puţin sub ochii noştri, deoarece nici domnul Nolveau, nici Aisha nu se deosebeau printr-o fire închisă.

„Iată încă un exemplu din care poţi vedea că Eros e pe moarte, ne spuse Învăţătorul. Nolveau vrea neapărat sărutări şi înţelegere sufletească reciprocă şi scoate din buzunar viermi. A fost crescut în convingerea că trupul lui e ceva josnic, că nu e salonul, ci un fel de anticameră. Îşi va trăda deci trupul şi extazul şi dragostea, şi se va întoarce la doamna Nolveau, o va mîngîia fără patimă, fără voinţă, fără bucurie, numai pentru că, după ce doarme noaptea cu ea, găseşte dimineaţa înţelegere spirituală, două microscoape şi o cărticică de versuri cu scoarţe de brocart."

Altă fericire conjugală am tulburat-o la Milano. Îl vizitam adesea pe deputatul Flecarini, un individ pirpiriu şi jigărit, care se credea însă

un cutezător revoluţionar, neînţeles de nimeni şi deschizător de drumuri noi, într-un cuvînt, un fel de Brand devenit marxist. Îi plăcea să înfiereze „instinctele de proprietar" şi „modul de viaţă filistin" ale burghezului contemporan, trăgîndu-se de guler, asudînd, neizbutind să-şi şteargă transpiraţia şi bătînd cu pumnul într-o graţioasă măsuţă stil „empire". Soţia lui, o italiancă plinuţă, îi urmărea cuvîntarea cu un zîmbet ironic abia perceptibil, ca şi cum ar fi însoţit-o cu nişte adnotări hazlii. În timp ce îl asculta, se uita mereu mai des şi mai duios la Alexei Spiridonovici, care pe atunci era iarăşi dezamăgit de viaţă. Una dintre aceste ocheade pline de făgăduinţe fu surprinsă de tovarăşul Flecarini, care, întrerupînd în locul cel mai patetic denunţarea „proprietăţii blestemate", îşi trimise soţia chipurile cu o treabă la redacţie şi aşteptă, cu o figură cît se poate de elocventă, s-o luăm şi noi odată din loc.

Seara, Alexei Spiridonovici primi o scrisoare: „Cetăţene, te-am considerat om cinstit, socialist rus, şi te-am primit în casa mea. Ai violat obiceiurile sfinte şi ai îndrăznit să fii insinuant faţă de soţia mea. Fiind un duşman al prejudecăţilor burgheze, nu te provoc la duel, dar îţi interzic să te mai arăţi pe la mine. Cu salut socialist, Flecarini."

Din scrisoare, Alexei Spiridonovici cunoscu ce sentimente nutreşte faţă de el soţia deputatului, aşa că atunci cînd, a doua zi, citi în *Avanti* anunţul: „Îngerul meu. Nu-l băga în seamă pe tiran. Sînt a ta. Vino la ora trei la

galerie!“ (rapiditatea apariţiei şi concizia anunţului dovedeau experienţa practică a doamnei Flecarini) înţelese foarte bine la ce se referă, renunţă la pesimism şi se duse să se bărbierească.

Acest mic incident îl înveseli grozav pe Învăţător. „Ce-ai făcut, Alexei Spiridonovici? Ai uitat că, pe lîngă apartamentul propriu cu mobilă elegantă, adversarul proprietăţii stăpîneşte şi o soţie proprie. Iar soţia sau soţul sînt ca şi lucrurile — al meu, al tău, al altuia. Un atentat împotriva lor reprezintă un furt pedepsit de lege. Soţul poate fi achiziţionat ca un dulap solid de lemn care a mai fost eventual folosit, dar pe care de-acum înainte bineînţeles că n-are voie să-l mai folosească nimeni: cheiţa se pune într-o casetă. Soţia, în schimb, e ca un pat, trebuie să fie nouă, absolut neuzată şi să-şi slujească numai stăpînul. N-ai ţinut seama de toate astea, tîlharule, deci nu eşti un cetăţean, eşti un criminal, care a nesocotit drepturile sfinte ale celui mai mare revoluţionar al lumii.“

Într-o duminică, Învăţătorul ne duse în Hyde-Park din Londra. „Priviţi-i acum pe cei care pot, dar cărora nu le este permis.“ Pe iarbă, în parc, şedeau mai multe perechi de tineri şi tinere. Erau logodnici, siliţi să amîne nunta ani de-a rîndul, pînă cînd tînărul „va ajunge om“, adică pînă cînd va ajunge mai mult sau mai puţin bătrîn. Pînă atunci în casă cei doi se pot întîlni numai în prezenţa unor terţi, sau altminteri de sărbători, în parcuri, unde se străduiesc, deşi nu se poate, să-şi amăgească patima acumulată. Au cearcăne sub ochi, privirile le sînt tulburi de dorinţă. Se frămîntă pe iarbă ca nişte criminali, petrec ceasuri chinuitoare în pipăieli şi jumătăţi de îmbrăţişări, înfierbîntaţi de sărutări grăbite. Vor trece vreo cinci ani, poate chiar zece, şi în sfîrşit obosiţi, pervertiţi de toate aceste manevre, bolnavi de desfrîu involuntar, vor primi din partea părinţilor, care şi ei şi-au risipit tinereţea şi bucuria prin iarba tăvălită, milostiva permisiune: „Acum — cît poftiţi“.

De aceste perechi Jurenito şi-a mai amintit o dată cînd am intrat într-un mîrşav stabiliment din Paris, în *rue* Pigalle: „Aici îi veţi vedea pe cei cărora le este permis, dar care nu pot“. În sală şedeau, în faţa unui pahar cu bere, paşnici, cuviincioşi şi somnoroşi, nişte burghezi cumsecade. Am reţinut faţa unuia din ei care avea o panglicuţă roşie la butonieră. Apoi, într-o încăpere despărţită de sală printr-un grilaj, au intrat un bărbat şi o femeie goi-goluţi, care au demonstrat calm tot ceea ce bieţilor sălbatici din trecut li se părea sfînt. Încetul cu încetul, aţîţaţi de acest spectacol, burghezii cei cumsecade au început să fiarbă; unii chicoteau, alţii se revoltau, cu bale la gură — „dom'le, ce taur!...“ Din camera de alături au ieşit nişte fete şi s-au repezit la musafiri. Domnul cu panglicuţă la butonieră a rămas indiferent ceva mai mult decît ceilalţi şi, pînă la urmă, a cerut să-l însoţească persoana care luase parte la reprezentaţie.

La începutul anului 1914 a apărut la Londra cartea *Enciclopedia iubirii mecanice,* ceva în genul unei *Kama-Sutra* moderne. Din nebăgarea de seamă a tipografiei, cartea a ajuns în depo-

zitul nu ştiu cărei „Societăţi evanghelice" care, folosindu-se de harababura primelor săptămîni de război, a distrus tot tirajul. Au scăpat numai şase exemplare, dintre care unul, după cîte ştiu, se află în „infernul" Bibliotecii Naţionale din Paris. Cartea aceasta a fost întocmită de unsprezece dintre cele mai vechi prostituate din Paris. După cum se ştie, la Paris, femeile care practică profesiunea amintită n-au preţ cît sînt tinere. Atunci n-ajung decît ucenice în cafenelele ieftine de pe malul stîng. Abia pe la patruzeci de ani, după ce şi-au pierdut frumuseţea şi tinereţea, dar au cîştigat în artă, ajung la modă, devin preţioase şi puternice. *Enciclopedia* cu pricina fusese alcătuită de femei cu stagiu îndelungat, şi Jurenito a primit cu plăcere să-i scrie prefaţa, care se încheia astfel : „Viaţa a devenit o artă, o ştiinţă grea, o maşină complicată, o măreaţă chestiune de organizare. Să nu vă surprindă, aşadar, repetarea şi în dragoste a aceluiaşi fenomen : spontaneitatea naivă înlocuită prin artă, leşinatele săruturi primitive prin variate dezmierdări organizate. Ai venit pentru şaptesprezece minute la amanta dumitale, stai cu ochii pe secundarul ceasului, ca să nu întîrzii. Jos te aşteaptă maşina. Vii de la bursă, unde i-ai vîndut unui bancher din Melbourne parcelele unor plantaţii de bumbac din Buhara, şi pleci la aerodrom să asişti la un concurs internaţional. Să nu te aştepţi să te întîmpine Sulamita. Nu, vei găsi înaintea dumitale o splendidă maşină perfecţionată, după ultimul cuvînt al tehnicii, o maşină care în răstimp de şaptesprezece minute îţi va oferi, la alegerea dumitale, oricare din cele 13 806 de distracţii descoperite pînă în prezent, o maşină cu nimic mai prejos de aparatul dumitale de radio, de splendidul Ford şi de cada electrică portabilă."

Julio Jurenito ne-a povestit cum a organizat în Mexic „Cercul prostituatelor pentru ajutorarea doamnelor din societate". Prostituatele, văzînd cu ce invidie le examinează, la cafenea, femeile „cinstite" şi dorind să se revanşeze pentru diferitele iniţiative filantropice ale femeilor de lume, s-au adresat acestora, cu concursul lui Jurenito, prin următorul apel : „Dragi colege; partea comună a muncii noastre e la fel de anevoioasă şi necesită solidaritate. Dacă noi suferim din pricina varietăţii, în schimb voi, care aţi fost date în folosinţă veşnică unor soţi ce vă sînt adeseori odioşi, îndepliniţi o muncă nu mai puţin grea. De aceea am hotărît să vă venim în ajutor. Cele cărora le plac dezmierdările soţilor lor sînt invitate să depună în acest sens o declaraţie la Cercul nostru, secţia «Ocrotirea căsniciei». Respectivilor bărbaţi le vom limita la o dată pe lună dreptul de a vizita stabilimentele noastre obligîndu-i, totodată, printr-o declaraţie scrisă, să acorde soţiilor nu mai puţin de treizeci şi şase de seri pe an. Sînt însă printre voi altele care tînjesc zadarnic după bucuriile trupeşti. Din atîtea mii, noi tot mai găsim unul, doi, trei pianişti sau întreţinuţi sau musafiri întîmplători, pe cînd ele sînt hărăzite suferinţelor închisorii. Organizăm

special pentru ele «marţea» noastră secretă, promiţîndu-le păstrarea secretului şi tovărăşia încercată a celor mai talentaţi musafiri." Jurenito spunea că „cercul" s-a bucurat de un succes nemaiauzit, pînă cînd a fost descoperit după o jumătate de an de „poliţia de moravuri" care a arestat pe preşedintă.

Voi cita de asemenea discursul Învăţătorului la „Congresul internaţional de luptă împotriva prostituţiei" care a avut loc la Philadelphia în 1911 : „Domnilor, ştiu că vorbele mele vor stîrni proteste, poate chiar mînie, dar trebuie să-mi îndeplinesc datoria de cetăţean şi să iau aici în mod hotărît apărarea prostituţiei. Societatea noastră se bazează pe măreţul principiu al libertăţii comerţului, şi nu pot admite ca dumneavoastră să comiteţi un atentat împotriva acestei temelii sacre a civilizaţiei. Nutresc, desigur, tot respectul faţă de dorinţa dumneavoastră de a păzi trupul omenesc, dar nimeni din cei de faţă nu neagă nici existenţa raţiunii şi a spiritului. Atunci de ce, interzicînd prostituţia, nu săvîrşiţi şi alte nebunii — de ce nu vă revoltaţi împotriva dreptului unui ziarist de a se vinde noapte de noapte pentru un onorar plătit după numărul de rînduri ? De ce nu încercaţi să-i nimiciţi pe candidaţii care le împart alegătorilor tot felul de bunuri pămînteşti, sau pe misionarii care îşi cîştigă prozeliţi cu alte mijloace decît cu mană cerească ? Dreptul de stăpîn asupra trupului tău e sfînt, şi la fel de sfînt e dreptul de a-l vinde contra aur sau bancnote. Prostituţia

este una din expresiile cele mai strălucite ale civilizaţiei noastre ; propun nu numai să nu luptăm împotriva ei, ci chiar s-o punem sub protecţia legilor internaţionale, astfel încît să fie considerată drept una dintre cele mai onorate instituţii, egală cu senatul, cu bursa şi cu Academia de arte. Rog ca propunerea mea să fie neîntîrziat pusă la vot, iar congresul să-şi schimbe denumirea în «Societatea internaţională pentru propagarea prostituţiei»." Julio Jurenito fu îndepărtat din sala de şedinţe cu concursul poliţiştilor.

Învăţătorul ne-a vorbit de multe ori despre dragostea lumească a omului viitorului. Îl vedeam despicînd parcă negura veacurilor şi fremătam uluiţi în faţa nemaipomenitei grandori a trupurilor omeneşti ferice înlănţuite — altele decît trupurile fleşcăite şi diforme pe care ne-am obişnuit să le vedem la băile publice — trupuri noi, necunoscute, libere şi tari ca oţelul. Ne spunea că drumul spre aceste zile solemne este lung şi anevoios, că are de străbătut negarea iubirii, defăimarea trupului, perioada trupurilor ascunse sub ţesături şi a îmbrăţişărilor cu stricteţe raţionalizate. Va veni o vreme cînd bărbatul îi va da femeii, în locul unui sărut, o eprubetă de la farmacie. Dar pe urmă, în el, sau în strănepotul lui, vor reînvia confuzele amintiri atavice care se vor contopi în năzuinţa de a crea — într-o unică îmbrăţişare fericită, cum n-a mai existat nicicînd — cea mai bună dintre lumi.

ERCOLE BAMBUCCI.

Din Olanda plecarăm în Italia. Pe lîngă instructivele plimbări prin mînăstiri și catedrale, pe care le-am descris mai sus, ne ocuparăm acolo, în trattorii murdare, și de studiul diferitelor vinuri — Chianti, Barbera, Genzano — de o colectă pentru o statuie a lui d'Annunzio, din marmoră de Carrara și aur de 14 carate (scop pentru care Aisha cutreieră cu o pușculiță cofetăriile și magazinele de pălării, bătînd toba într-o oală și strigînd *„Evviva!“)*, precum și, în sfîrșit, de acțiuni comune cu futuriștii, care de altfel fură cît se poate de monotone, constînd în a ne exprima un clocotitor entuziasm în fața unei motociclete stricate, aruncată de un turist american care nu mai avea ce face cu ea. Astfel zilele treceau, ușoare și senine. Se apropia vremea plecării ; vizitasem toate bisericile, încercasem toate vinurile, în pușculița lui Aisha zăngăneau patru lire, unsprezece *soldi* și un inel de aur american pe care și-l scosese cu mărinimie din deget o anume marchiză Nucapruti, iar futuriștii și motocicleta ne plictisiseră peste poate.

Într-o dimineață fierbinte de vară, am hotărît să mergem în cartierul nostru preferat din Roma, în Transtevere. Nu urmăream nici un scop precis — aveam să vedem mozaicurile sfintei Paraschiva, să bem din căni de lut nevinovatul Frascatti, sau să ne luăm pur și simplu rămas

bun de la orașul atît de scump inimilor noastre. Am plecat cu trăsura și curînd, cum am intrat în ulicioarele înguste din Transtevere, am simțit divinul miros de ulei de măsline, de scutece puse la uscat pe frînghii întinse de-a curmezișul străzii, de tămîie și de ulei, cu care sînt îmbibate casele, mirosul de neuitat al „Cetății Eterne“. Deodată însă vizitiul opri caii. Privirăm nedumeriți ba la roți — păreau a fi toate la locul lor — ba la capătul ulicioarei de unde nu ne întîmpina, închizîndu-ne drumul, nici o procesiune. În schimb, vizitiul se certa de zor cu un individ culcat de-a curmezișul străzii și care nu se învoia cu nici un chip să elibereze drumul. Vizitiul aducea argumentele sale : transportă turiști străini, alt drum spre sfînta Paraschiva nu există, e interzis să stai culcat pe stradă, în vreme ce să mergi cu trăsura nu e interzis ; omul cu pricina le arăta și el pe ale sale : azi e foarte cald, a fost și pînă acum de două ori nevoit să se scoale și îi e mult mai greu lui să se scoale a treia oară, decît i-ar fi vizitiului să-l ocolească cu trăsura. Discuția se prelungi, pierzîndu-și obiectivul practic inițial și transformîndu-se într-un duel de elocință, demn de vechiul senat roman. Am coborît din trăsură și am dat și noi, e drept cu timiditate, ca niște diletanți, replicile noastre. *Mister* Cool încercă să-l ispitească pe leneș cu o liră, dar italianul culese dibaci cu piciorul moneda aruncată ceva mai încolo și nu se urni din loc. Atunci vizitiul, folosind cu strălucire stilul emfatic, începu să-l amenințe pe vagabond cu sfînta Paraschiva, care fiindcă a barat drumul

către ea îi va trimite buboaie, diaree şi ţînţari, cu carabinierii care îl vor snopi în chip măiestru în bătăi cu prosoape ude răsucite şi îl vor băga pe urmă la închisoare, îl ameninţă cu băţul lui *mister* Cool, cu biciul său propriu, cu copitele cailor. Toate acestea depăşeau cadrul unei discuţii abstracte, astfel încît italianul nu le învrednici cu nici o obiecţie, ci, întinzîndu-se mai cu poftă, căscă, se scărpină la buric şi trimise un scuipat în sus spre casa vecină, drept pe firma unei moaşe de la etajul al doilea. Gestul acesta îl cuceri definitiv pe Învăţător, care şi pînă atunci dăduse semne de înduioşare. Se apropie de italian şi, lovindu-l prieteneşte cu piciorul în burtă, îi spuse: „Vrei să mergi cu trăsura şi să trăieşti de azi înainte pe lîngă mine?" Italianul medită asupra problemei, dar obosi pesemne curînd, fiindcă scuipă încă o dată pe aceeaşi nepricopsită de firmă şi, fără să scoată o vorbă, se duse la trăsură şi se aşeză pe locul cel mai comod — locul lui *mister* Cool. După aceea îi spuse prietenos Învăţătorului: „Mi-e tare cald, dar mi-eşti simpatic... şezi lîngă mine!" şi fără să se gîndească măcar — fără să se gîndească în general la nimic, din pricina temperaturii ridicate şi a nobilei sale ataraxii — deveni din clipa aceea cel de-al cincilea discipol al lui Jurenito.

Pe drum, Învăţătorul observă că noul său discipol e îmbrăcat într-un mod cu totul deosebit, şi anume că e înfăşurat în tot felul de zdrenţe denumite măreţ, în funcţie de poziţia lor, „cămaşă" sau „pantaloni". Jurenito îi propuse să

oprim la un magazin, şi să-şi aleagă hainele care i-ar plăcea. Italianul se dovedi foarte modest: refuză cu hotărîre un costum de haine, dar luă un joben înalt, lăcuit, apoi, cu toată căldura de afară, o scurtă de şofer cu blană de capră în afară, şi în sfîrşit o pereche de indispensabili „zefir" de culoarea cărnii de somon, cu dunguliţe de culoarea smaraldului, pe care-i substitui pe loc cîrpelor ce jucaseră rolul de pantaloni. O dată înveşmîntat în felul acesta original, simţi crescîndu-i simpatia faţă de Învăţător, ba chiar şi un fel de remuşcări, căci exclamă: „Sînt ghidul dumitale, *signor*!" Şi în colţ, lîngă o casă cu trei etaje care arsese mai deunăzi, îl apucă pe Jurenito de mînecă: „Priviţi, iată ruinele Romei", după care căzu istovit pe spate şi ceru o liră pentru o cană de vin.

La hotelul „Steaua Italiei", portarul, abia stăpînindu-şi politicos uimirea cînd îl văzu pe pitorescul turist, ne aduse un formular ca să-l completăm. Dar bizarul vizitator îi declară că „slavă Madonei, nu ştie să scrie şi nu s-ar apuca să înveţe treaba asta plicticoasă nici de dragul unei a doua perechi de pantaloni la fel de frumoşi". Numele? Ercole Bambucci. De unde vine? Ziua stă totdeauna culcat pe via Glodini, iar noaptea sub podul de cale ferată, aproape de biserica sfîntul Francisco. Ocupaţia? Se fîstîci o clipă, se uită la picioarele lui, privi înapoi, ca şi cum ar fi pierdut ceva, apoi strigă mîndru: „Nici un fel!"

Mister Cool, Alexei Spiridonovici şi chiar Aisha arătară foarte mult interes pentru noua

achiziţie a Învăţătorului şi începură să-i ia lui Ercole, care se întinsese pe canapeaua salonului de fumat, tot felul de interviuri. Pe *mister* Cool îl interesa mai cu seamă atitudinea lui Bambucci faţă de Biblie şi de dolar. Dar italianul manifestă cea mai deplină indiferenţă şi faţă de una, şi faţă de celălalt. Cu toate acestea, aflînd că dolarii sînt ceva cam ca lirele, ba chiar mai buni, declară că e dispus să-i accepte, dar că presupune totuşi că nu alde Bambucci trebuie să facă rost de lire, ci lucrurile trebuie să se desfăşoare cumva tocmai dimpotrivă. Se gîndise el încă mai demult că are să-l găsească vreun „bou de englez" pe via Glodini şi să-i dea o mie de lire. Pentru ce? Pentru că e un roman veritabil, pentru că e Ercole, şi apoi pentru că boii ăştia (un gest în direcţia lui Jurenito) n-au Roma, dar au o grămadă de parale. Mai avea şi alte planuri, de pildă, să se însoare cu o americancă bogată. „Eşti american, nu? N-ai o fată care ar vrea să se mărite cu un roman nobil şi frumos, cu Ercole Bambucci? Nu? Ce păcat! Spune-mi, părinţii dumitale nu sînt din Cavi-di-Lavagna? Ştii, de acolo au plecat mulţi în America, şi n-ar fi rău să-mi găsesc un asemenea unchi. Nu? Nu-i nimic, e bine şi aşa. Dă-mi zece *soldi*. Cu doi *soldi* poţi să mănînci în picioare o porţie de macaroane, cu alţii doi — stridii proaspete, cu patru bei un litru de vin, şi de rest iei o jumătate de «Toscana», o ţigară de foi bună, lungă cît o coadă de cîine. Sau poţi să iei vin de şase *soldi*, că lîngă Coliseu găseşti o grămadă de mucuri, o frumuseţe — «boii» ăia

aruncă ţigări abia începute. Pe urmă mă culc sub pod şi te asigur că viaţa e o treabă minunată, iar dolarii dumitale, un fleac." După rostirea unui aforism atît de lung, Ercole se consacră ocupaţiei sale favorite: începu adică să scuipe, înconjurînd cu o broderie complicată ghetele lui *mister* Cool. Americanul se simţi extrem de prost şi ar fi vrut să plece, dar Ercole îl opri: „Nu te teme! N-aş fi Ercole Bambucci, dacă ţi-aş atinge măcar vîrful ghetei!"

Dar Alexei Spiridonovici îl împiedică pe Ercole să se dedice cu trup şi suflet acestei paşnice îndeletniciri. Începu să se informeze cu însufleţire: „Spune, ai cunoscut vreodată caznele, chinul?" — „Da, sigur, mai ales toamna, cînd e belşug de pepeni galbeni şi de smochine, mi se întîmplă că nu pot nici să dorm din pricina crampelor." — „Nu, frate, chinuri sufleteşti! Cum să-ţi explic? Nu simţi uneori nevoia să distrugi tot, să dai foc la vechituri, să renaşti din tine însuţi?" — „Ba bine că nu", răspunse Ercole; el adoră sărbătorile, cînd oamenii scot din casă saltele rupte din care curg paiele, mese cu un singur picior, sertare sparte, mă rog, tot felul de boarfe vechi, le adună grămadă şi le dau foc. Bum! bum! parc-ar fi un foc de artificii. Şi toate astea în cinstea sfintei Maria. — „Ai spus «sfînt», prin urmare simţi că există ceva deasupra noastră, o providenţă..." — „Bineînţeles! De pildă, *bancolotto!* Nimeni, auzi, nimeni, nici regele însuşi nu ştie ce numere au să iasă!" Lui Ercole îi place grozav să joace *bancolotto;* o dată, jucînd în tovărăşie cu alţi

cîţiva, a cîştigat patru lire. Dar de ce sînt astfel rînduite lucrurile — ieri a cîştigat, azi a întîlnit un bou bogat şi mîine poate are să moară — la asta nu merită să te gîndeşti. Şi apoi, grea treabă, foarte grea şi plicticoasă, să gîndeşti, mai ales pe căldura asta. Mai bine ar fi să aducă Alexei Spiridonovici două „Toscane", să se culce lîngă el, să-şi aprindă cîte o ţigară şi să scuipe şi el în jurul celeilalte ghete a acestui american care nu-i bun de nimic: fiică n-are, unchi nu-i vine, e doar un ăla cu nişte dolari.

Aisha zise: „Dumneavoastră nu ştiţi de ce l-a luat stăpînul cu el, dar eu ştiu. Probabil că face şi el ca mine zei. Spune, Ercole, ştii să faci un zeu?" Italianul se mînie: „Cine se mai ocupă astăzi de asemenea treabă? Prea s-au făcut mulţi la noi! Vin de fiecare roman cîte doi zei, trei sfinţi şi o martiră pe deasupra. Să nu-ţi închipui că nu cred în Dumnezeu (şi îşi făcu chiar cruce), dar nu vreau să fac nimic şi cu atît mai puţin o meserie atît de plicticoasă. Dacă ar fi şi ar fi să fac ceva, aş face numai bretele. Bretelele sînt uimitoare (Ercole se învioră). Eu n-am purtat niciodată, dar am văzut la Giuseppe Crapapucci şi chiar am încercat să i le şterpelesc într-o nopate, numai că omul s-a trezit. Cînd sînt nevoit să mă scol, nu pot vorbi, fiindcă dacă aş începe să vorbesc, ar trebui să dau din mîini, şi dacă dau din mîini, îmi rămîn pantalonii pe caldarîm. Cînd nu stau culcat, trebuie să-i ţin, ceea ce e foarte obositor. Cîteodată le dau drumul, cum să vă spun, aşa, pe cuvînt de onoare, dar n-au nici onoare, nici ruşine, fug devale.

Nu, ceva mai bun decît bretelele nu se poate inventa. Uite, dacă nu ţi-e cald şi vrei neapărat să faci ceva, dă-i încolo pe zeii ăia ai tăi şi apucă-te de făcut bretele, dar fă-le purpurii, sau albastre."

În zilele ce au urmat am aflat, din discuţii, cîteva pagini răzleţe din biografia lui Ercole. Am dedus că trei evenimente l-au zguduit mai tare pe Bambucci — o dată cînd a furat un oscior al sfintei Lăcrimata, a doua cînd l-au bătut carabinierii din cauza unei pictoriţe şi a treia cînd a participat la o revoluţie. Osciorul pe care, după ce în prealabil se rugase, îl şterpelise, era mic de tot, mai mic decît degetul mic; i-l dăruise Rozaliei celei grase care e „foarte evlavioasă, evlavioasă ca însăşi sfînta Lăcrimata". Femeia învelise osciorul într-o batistă de mătase şi-l pusese lîngă o ramură de palmier, sfinţită de însuşi papa. El, Ercole, primise în schimb o bucată mare de friptură de porc şi o ploscă cu vin. Cu pictoriţa, „o englezoaică... o vacă", a fost mai rău. I se năzărise să-l deseneze pe Ercole, şi-l desenase groaznic de plicticos, totul era ca în realitate, pînă şi firma moaşei. Iar Ercole ceruse întîi şi-ntîi să-l deseneze cu un joben pe cap, cum şi-l visa el de mult, al doilea să adauge lîngă casă un palmier şi o pasăre, şi al treilea să înlocuiască scutecele de pe frînghie cu cîteva falnice stindarde. Englezoaica refuză şi îi propuse în schimb o liră. Ercole luă lira, dar apropiindu-se de tablou şi dînd-o la o parte, politicos, pe pictoriţă, se apucă el însuşi de treabă. Englezoaica începu să ţipe, de parcă ar fi sugru-

mat-o, şi abia izbutise Ercole să acopere casa murdară, cenuşie cu o splendidă vopsea azurie, că veniră doi carabinieri şi-l luară la ciomăgeală. La revoluţie n-a fost însă de loc dureros, ci, dimpotrivă, foarte distractiv. Undeva în străinătate, se pare că în Spania, îl împuşcaseră pe unul, şi atunci au făcut aici o revoluţie, au răsturnat băncile, omnibuzele, felinarele, au aprins arzătoare de gaz de iluminat şi au cîntat, au strigat, au tras cu puşca pînă noaptea tîrziu. E chiar mai frumos decît o serbare, păcat doar că se termină repede...

Într-o zi ne-am plimbat toţi trei — Învăţătorul, Ercole şi eu — cu trăsura prin Roma. Ercole l-a rugat pe birjar să treacă prin Transtevere. Pe via Glodini a coborît, şi-a scos scurta şi jobenul, şi mi le-a încredinţat mie, apoi s-a tolănit, în indispensabilii lui dungaţi, pe locul de altădată, şi şi-a luat în primire iubita lui firmă, rugîndu-ne să-l lăsăm singur acolo măcar un ceas. „Se miră toţi, îmi spuse Învăţătorul, de ce îl car după mine pe vagabondul ăsta. Dar ce să iubesc, dacă nu dinamita ? Ercole nu-i Aisha, el a văzut şi a făcut tot ce se poate vedea şi face. Prin mîinile lui au trecut toate accesoriile lumii : sceptrul şi crucea, lira şi dalta, codul de legi şi paleta. A construit palate şi arcuri de triumf, a înălţat lăcaşuri sfinte pentru pieptoasele zeiţe ale Eladei, pentru Criştii costelivi ai stilului gotic, pentru sfinţii înaripaţi ai barocului. Uită-te la el — primadona din München îi poate imita gesturile şi cel mai bun avocat din Petersburg îi poate invidia elocinţa. Ştie şi poate

totul, încă din leagăn, dar preferă bunăoară să scuipe, fiindcă urăşte cu tărie şi cu patimă orice e funcţie oficială şi organizare. Face totul pe dos. Vei spune că sînt bufonerii ? Se poate, dar nu pe chipul clovnului de circ joacă ultimele reflexe ale libertăţii ? Primind un joben, ţi-l întinde amabil. În gestul acesta se află renaşterea viitoare a lumii. În marea fabrică de jobene, nu uita acest lucru, Ercole va fi cu noi, la fel ca dragostea haotică de libertate, ca borcănelul cu exploziv în trusă, alături de briantină şi de parfumul Coty !“

Tolănit, Ercole trăgea cu urechea la discuţia noastră şi, clipind şiret, zise : „Ştiu, vreţi să organizaţi o revoluţie în felul aceleia pe care am făcut-o din cauza spaniolului ! Mă rog, n-am nimic împotrivă, e foarte vesel ! Dar nu uitaţi că sînt ghidul dumneavoastră, signor, şi daţi-mi vă rog zece *soldi* pentru ţigări.“

Capitolul al optulea

DIFERITE OPINII ALE ÎNVĂŢĂTORULUI DESPRE ARTĂ

Despre artă, Învăţătorului, nu-i plăcea să se întindă la vorbă. Încuviinţa discuţiile cu caracter practic despre însuşirile vopselelor, de pildă, despre etimologia unui cuvînt, despre diferitele

materiale de construcţie, dar nu suporta litaniile metafizice despre artă, considerînd că de o asemenea treabă au a se ocupa specialiştii în cadastru, antreprenorii şi criticii de artă. Cunoscînd însă bine forţa organizatoare şi destructivă a artei, nu putea să nu ia atitudine în diferite împrejurări cu atît mai mult cu cît, printre cele douăzeci şi trei de meserii, cîte le ştia Iurenito la viaţa lui, se numărau poezia şi arhitectura. Umblu acum să găsesc manuscrisul poemului lui de tinereţe, intitulat *Trepfert nr. 1717*. După fragmentele pe care mi le-a recitat Învăţătorul din memorie, sînt în măsură să apreciez calităţile acestui unic poem epic al contemporaneităţii, închinat cultului acţiunilor, reclamei camioanelor „North" şi grandioasei lupte dintre rase şi clase. Dacă n-a pierit cumva, voi publica manuscrisul atît în original (e redactat în spaniolă) cît şi în traducere, în mai multe limbi. Am văzut şi în domeniul arhitecturii două proiecte de construcţii întocmite de Învăţător. Cel dintîi înfăţişa nişte macarale uriaşe de oţel cu cupe de sticlă, care se roteau şi transportau pe calea aerului mii de oameni dintr-un colţ al New Yorkului într-altul. Se înălţau deasupra oraşului, ca nişte flori gigantice de metal cu caliciul strălucitor. Celălalt era un proiect pentru o reţea de pisoare subterane, calculată pentru mii de vizitatori. Dar vai ! dosarul cu lucrările a fost distrus în ziua morţii tragice a Învăţătorului.

Am arătat care au fost operele lui Jurenito pentru ca să fie limpede că nu e vorba de un

diletant, ci de un om care poseda cunoştinţe vaste şi experienţă în materie. Majoritatea opiniilor lui Jurenito au intrat în ultimii ani în patrimoniul societăţii. Diverşi „inovatori", care se zbăteau în ghearele vechiului, se ţineau pas cu pas după Învăţător, prinzînd din zbor concisele lui observaţii. Mărginiţi cum erau, stîlceau ideile lui Jurenito şi le dădeau drept ale lor. Astfel directorul unei reviste pariziene „ultraprogresiste", care se dădea drept poet, dar în realitate scîrţîia din vioară, scria pe atunci articole nebuloase despre pictură, şi exista exclusiv prin faptul că, la vernisaje, îl aştepta la intrare pe Învăţător şi îşi nota remarcile lui. Jurenito, care nu ştia ce e vanitatea şi n-avea altă preocupare decît răspîndirea ideilor sale, nu se ridica niciodată împotriva unor asemenea fenomene, ba îmi ceru să nu învinuiesc niciodată pe nimeni de plagiat şi să nu scriu nici unei redacţii nici un fel de scrisori cu „dezminţiri publice". Nu voi pomeni aici diferite opinii ale Învăţătorului despre artă, de vreme ce, fie şi într-o formă denaturată, acestea sînt cunoscute, ci voi arăta doar cîteva acţiuni practice pe care le-a întreprins.

Pentru ca aceste acţiuni să poată fi înţelese, trebuie să amintesc de marele dispreţ al Învăţătorului faţă de rolul artei în societatea contemporană. Într-o zi lua masa la *mister* Cool. Sub influenţa vinului vechi de Burgundia, acesta se înduioşase şi îi declară lui Jurenito că mai mult decît la orice pe lume, mai mult chiar decît la dolari, ţine la frumuseţe. Învăţătorul îi răs-

punse simplu: „Iar eu prefer cotletele de porc cu mazăre". Învățătorul spunea că sensul existenței artei constă în faptul că, deopotrivă cu toate celelalte pîrghii ale culturii, contribuie și ea la organizarea oamenilor. Așa s-a întîmplat în toate epocile istoriei omenirii. Arta îi suda pe indivizi în grupuri strîns unite — naționale, religioase, sociale — pentru a iubi sau a urî împreună, pentru a munci sau a lupta, într-un cuvînt, pentru a trăi. Nu numai piramida sau catedrala gotică, ci și cîntecul melancolic sau Maica Domnului înfățișată de un artist din *trecento* — toate acestea nu erau decît cimentul unui grandios edificiu, combustibilul pentru întreținerea vieții. „Ce glumă proastă, ce jalnic harakiri este mult trîmbițata ruptură dintre artă și viață! În mod solemn arta își schimbă menirea: unul din cai deshămat de la car saltă prostește și încearcă să-i împiedice mersul. Arta nu mai vrea să organizeze viața, ci caută, dimpotrivă, să-l îndepărteze pe om de la viață. Dar cum nu poți sări peste ceea ce e prea sus pentru tine, chiar dacă ești un geniu, toate aceste salturi spasmodice nu pot depăși limitele vieții însăși, ele reprezintă numai dezorganizarea ei maximă. Așa a început, așa se desfășoară lupta artei cu viața. Viața folosește sute de alte mijloace de organizare. Dar arta? Arta devine un joc, un sport al cîtorva inițiați, diferitele faze ale unei boli de nervi, un capriciu pe care și-l permite după-masă alde *mister* Cool, dar care îi e mai puțin necesar decît un păhărel de Cordial-Médoc sau o pernă moale. Arta, de trei ori disprețuită, își dă ultima suflare, jucînd pînă în această clipă, potrivit unei deprinderi profesionale, rolul învingătorului vieții; ținînd un pumnal romantic în mînă, ea își dă sufletul într-un separeu unde patronul a agățat pentru Cool-ii mai luminați *Dansatoarele* lui Matisse, unde a invitat actori care declamă mugind versurile lui Duhamel, și muzicieni care execută bucăți de Stravinski. Și, deoarece sînt credincios înțelepciunii antice care spune că un cîine viu e mai bun decît un leu mort, nu mă tîngui, ci aduc laude sincere cotletelor de porc cu mazăre și chiar fără."

În anul 1913, revista *Le Mercure de France* organiza o vastă anchetă literară consacrată realizărilor și posibilităților de care dispune poezia contemporană. Primind chestionarul, Julio Jurenito trimise imediat un răspuns care, nu știu de ce, n-a fost publicat. Copia lui s-a păstrat însă și o reproduc: „Primind întrebările dumneavoastră, m-am pomenit într-o mare încurcătură, deoarece nu știu exact ce se numește în prezent «poezie». Într-adevăr, printre articolele din reviste, și uneori chiar în volume întregi, întîlnesc, culese într-o paginație anume, reflecții cu privire la politică, la iubire, la sanctitatea treimii sau la un serviciu de cafea, cu sau fără consonanța ultimelor silabe ale rîndurilor. Dacă numiți aceste bizare exerciții poezie, nu pot răspunde la întrebarea dumneavoastră. N-am nici o părere nici despre multe alte ocupații lipsite de sens, cum ar fi pasiențele sau scărpinatul spinării cu ajutorul unui bețișor chinezesc. Pe de

altă parte, admit bucuros că sînt indivizi cărora acest mod de a-şi petrece timpul le face plăcere şi nu văd nimic condamnabil în asta. Bănuiesc că în asemenea cazuri trebuie să manifeşti o îngăduinţă deplină, călăuzindu-te după maxima gravată pe zgarda cîinelui lui Diogene, ajuns în raiul cîinesc: «Aici fiecare se distrează cum poate». În epocile îndepărtate, cuvîntul «poezie» denumea preocupări care nu semănau cu cele arătate mai sus, dar aveau mai mult înţeles şi utilitate. Cuvîntul însuşi era acţiune, iar poezia era un fel de măiastră alcătuire de cuvinte, stimulînd viaţa. Cunosc înalta poezie a vraciului care cu o anume înmănunchere de cuvinte izbutea să înduplece o vacă furioasă să se lase mulsă. Dar cum aş putea folosi cuvîntul acesta sublim pentru şaradele lui Mallarmé, pe care treizeci şi trei de trîntori le dezleagă vreme de treizeci şi trei de ani? Odinioară, cuvîntul putea să ucidă sau să vindece, putea să-i silească pe oameni să iubească sau să urască. De aceea descîntecele sau farmecele erau poezie. Poeţii erau meşteşugari care munceau la fel ca toţi oamenii. Fierarul făurea armuri, iar poetul alcătuia versuri eroice care duceau la victorie. Dulgherul cioplea un leagăn sau un sicriu, iar poetul scria un cîntec de leagăn sau un bocet. Femeile torceau şi, în vreme ce torceau, cîntau cîntece care făceau ca mîinile să le fie iuţi şi sigure, iar munca uşoară. Am citit odată versurile pe care le publicaţi în stimata dumneavoastră revistă şi m-am întrebat: pe cine pot ele însufleţi sau ridica la luptă, cui îi pot ajuta în muncă? Singurul lor rost, străin de altfel de intenţia autorilor, e să-l adoarmă pe om, care e gata pregătit pentru somn de un articol cu privire la numărul vocalelor şi consoanelor în poezia lui Racine. Aşadar, repet, amintindu-mi de minunatul meşteşug de odinioară şi potrivindu-l cu îndeletnicirea asta pe care n-o înţeleg, n-am ştiut cum să răspund la întrebarea dumneavoastră, aparent simplă. Dar tînărul meu prieten E., un rus, cu care m-am sfătuit, mi-a comunicat un fapt extraordinar şi care m-a eliberat într-o oarecare măsură de îndoieli. În Rusia trăieşte un poet, din păcate numele lui îmi scapă, care a scris următoarea poezie:

Să fiu cu tine plin de-ndrăzneală,
Să-ţi smulg veşmîntul cu braţ buiac!
Să mă desfete făptura-ţi goală,
Cunună dalbă din sîni să-mi fac!

E. afirmă că atunci cînd în oraşul Ţariţîn un furier i-a declamat catrenul unei cameriste, care nici gînd n-avea de o aventură cu el, acţiunea versurilor a fost atît de hotărîtoare, încît camerista a început singură să-şi descheie rochia. Această importantă mărturie arată că poezia mai are şi azi unele posibilităţi, astfel încît pot încheia răspunsul meu nu cu un suspin de înmormîntare, ci cu cuvinte de speranţă."

La banchetul dat în cinstea unui nou „prinţ al poeziei" la Paris în 1914, Julio Jurenito ţinu următorul discurs:

„Ridic paharul în sănătatea unuia dintre martirii civilizației contemporane. Situația poetului în societatea noastră îmi amintește de un biet cîine nevinovat, o javră ca toate javrele, care a fost instalat la grădina zoologică, în spatele unei tăbliţe pe care, în loc de «Barbos» sau «Jucika» se afla solemna inscripție zoologică «canis vulgaris». Vizitatorii privesc leii și hienele, se apropie pe urmă de cușca cîinelui, citesc enigma aceea latinească și, în loc să-l mîngîie prietenește pe bot ca pe mii de alți «canis vulgaris», care umblă creanga pe toate drumurile, rămîn cu gura căscată, îl împung temători cu vîrful umbrelei și iau lătratul lui vesel drept un urlet fioros, iar chelălăitul tînguitor drept semnalul de luptă al unei bestii. Pe urmă pleacă.

Biet cîine! Biet poet! Ai putea să-ți vezi de treabă ca toată lumea, să scrii cumsecade versuri! Dar de la tine oamenii așteaptă orice în afară de muncă! Ești în primul rînd «profet», în al doilea rînd «nebun», în al treilea «conducător neînțeles». «Canis vulgaris», ce mai! Cînd taie un chirurg o burtă, cînd croiește un croitor o vestă, cînd studiază un matematician o ecuație — toți aceștia lucrează. Numai tu cînd transpiri aplecat peste o foaie de hîrtie, cînd scrii și ștergi de o sută de ori un cuvînt, ca să iasă versul cum trebuie, ei bine, tu «creezi»! Și cretinii din jurul cuștii îți studiază măruntaiele: unde anume a pus îngerul «focul sacru», ce «muză» a dormit ieri cu tine, și dacă «harul» a pogorît sau nu cu ocazia aceasta asupră-ți. Singurul lucru care-ți rămîne de făcut e să iei jocul în serios, să deschizi botul și s-o faci conștiincios pe leul. «Închinați-vă înaintea profetului! Harul se pogoară asupră-mi! Liniște!...» Și bietul cîine, trist și jignit, în postură de tigru, apucă cu dinții de nas, printre zăbrele, pe un frizer care cască gura. Bravo! În sănătatea dumitale, domnule tigru de Bengal!"

Spre disperarea lui *mister* Cool, Învățătorului îi plăcea să-și petreacă descori serile în compania poeților, a pictorilor și actorilor. Jurenito spunea că un om atît de devotat viitorului ca el își poate îngădui slăbiciunea de a îndrăgi două, trei bibelouri străvechi și veselul neam al țiganilor care-și încheie traiul furtunos prin piețele orașelor europene. „Îi iubesc pentru că n-au nici un scop, pentru că sînt sortiți pieirii, nu știu nici eu de ce. Fiecare în parte e tînăr, îndrăzneț și viu, iar toți laolaltă sînt mai bătrîni decît catedralele Evului Mediu. Au o adevărată pasiune pentru prezent; e sentimentul de extaz aproape patologic al condamnatului la moarte înainte de a sui pe eșafod. Bieți meseriași primitivi, îi obsedează mașina, se străduiesc să-i redea formele în plastică, zăngănitul și bubuitul ei în poezie și habar n-au că sub roțile astea le e dat să piară. Mașina n-are ce face cu curteni care să-i zugrăvească portretul sau care să-i cînte ode, ea pretinde transformarea cărnii vii în roți, în piulițe și în șuruburi. În numele mecanizării întregii vieți trebuie să moară libertatea și personalitatea, chipul și imaginea. Bucură-te, *mister* Cool, toți acești mari naivi vor muri odată cu iubirea, cu revolta și cu multe altele. De altminteri, după

cum ai aflat din cărţulia dumitale favorită (din cea legată în saftian, nu din cea cu coperţi albastre), tot ce moare — înviază. Ţiganii aceştia nu vor mai fi niciodată o sectă pitorească, o îngustă castă de rebeli, lor le e dat să piară şi să renască apoi în zilele îndepărtate ale omenirii dezrobite, eliberate de orice ţel."

Într-un rînd, Jurenito adresă următoarea scrisoare ministrului învăţămîntului şi artelor al Italiei :

„Domnule ministru ! Zilele trecute am vizitat sărmana, înduioşătoarea expoziţie a prietenilor mei futurişti. Am studiat, de asemenea, şi poezia şi teatrul contemporan. Simt o mare compasiune pentru tinerii pictori italieni care se închină în faţa unei motociclete americane stricate, a unei paste de dinţi proaste, nemţeşti, sau a modei pariziene de anul trecut. Deşi domeniul igienei nu ţine de departamentul dumneavoastră, îndrăznesc să vă amintesc, domnule ministru, necesitatea ca pruncul să fie luat la vreme de la sînul mamei, şi aceasta nu numai în interesul mamei, dar şi al pruncului. Observarea cîtorva cazuri de copii alăptaţi pînă la vîrsta de trei sau chiar de cinci ani a demonstrat, după cîte ştiu, consecinţa acestei practici : debilitatea mintală a copiilor respectivi. M-am putut încredinţa personal de fenomenul acesta, luînd drept obiect de observaţie pe pisoiul meu, care continua să sugă la maică-sa, deşi era de două ori mai mare decît ea. Cu alte mijloace de hrănire nu s-a mai putut acomoda şi cînd, în cele din urmă, pisica l-a înţărcat, a început să slăbească sărmanul şi în

curînd a murit. Mi se pare că vina neputinţei şi a vlăguirii, caracteristice artei contemporane, o poartă cei care nu numai n-au îndepărtat-o la timp de la sînul mamei, ci, dimpotrivă, au încurajat şi continuă să încurajeze suptul jalnic al ultimelor picături de lapte, devenit dăunător. Rezultatul e că s-au format nişte turme enorme, bine hrănite, de neputincioşi care copiază pentru a mia oară pe pictorii Renaşterii sau terţinele lui Dante şi, pe lîngă ei, izolaţi, slabi şi sălbăticiţi, «inovatorii», despre care am pomenit mai sus. Fiind străin, dar iubind sincer minunata dumneavoastră ţară, îndrăznesc să vă propun, domnule ministru, măsurile pe care le consider necesare pentru a salva de la pieire generaţiile viitoare. Copiii trebuie dezvăţaţi definitiv de biberon, scop pentru care urmează să vă îndreptaţi atenţia asupra primejdioaselor focare de epidemie a suptului : oraşele vechi, muzeele şi editarea aşa-zişilor «clasici». Deşi metoda dumneavoastră de a le prelungi artificial viaţa e extrem de neigienică, dat fiind că nici un fel de îmbălsămare nu fereşte de descompunere şi deci de molipsire, şi deşi municipalităţile dumneavoastră înclină tot mai mult spre înlocuirea pestilenţialelor cimitire cu practicele crematorii, nu mă pot totuşi decide să vă propun procedeul radical al arderii tuturor mostrelor de artă moartă, căci sînt nevoit să ţin seama de afecţiunea multora pentru lucrările cu care s-au deprins, precum şi de considerentele de ordin bugetar. Dar vreau să vă atrag atenţia, domnule ministru,

asupra unor măsuri absolut realizabile şi care, deşi cu caracter paleativ, nu sînt totuşi lipsite de eficienţă.

1. Se va aduce la cunoştinţa generală că există Michelangelo, Rafael, Tizian (dacă consideraţi necesar, îl puteţi adăuga şi pe Guido Reni), Dante, Torquato Tasso, Leonardo, catedrala sf. Petru, domul din Milano şi altele, după preferinţă. În acest fel se acordă deplină satisfacţie sentimentelor legitime de dragoste pentru străbuni şi mîndriei naţionale.

2. Vizitarea muzeelor şi a vechilor biserici, precum şi citirea aşa-zişilor clasici să fie permisă numai persoanelor care n-au nici o legătură cu arta, nici ca elemente care creează, nici ca elemente care receptează, şi anume negustorilor de vite, criticilor de artă şi turiştilor de rasă anglo-saxonă.

3. Toţi cei care se ocupă în mod activ cu arta vor fi mutaţi pe socoteala statului din oraşele cu trecut artistic în centrele industriale din Lombardia şi Piemont. Deosebit de aspru vor fi urmărite plimbările pictorilor prin Campagna romană şi călătoriile poeţilor în gondole veneţiene. Sînt convins, domnule ministru, că aceste măsuri rezonabile vor duce la o adevărată înflorire a artei italiene. Primiţi expresia consideraţiei etc."

După ce expedie scrisoarea, Învăţătorul aşteptă ca ministrul să-l invite pentru a pune la punct diferite amănunte, ceea ce însă nu s-a întîmplat. Mai tîrziu, Învăţătorul îmi împărtăşi o temere — ca nu cumva, deşi fusese expediată

recomandat, scrisoarea să se fi pierdut, datorită fidelităţii poştei italiene faţă de sfintele tradiţii.

Acestea sînt cîteva opinii ale Învăţătorului despre artă. Mai tîrziu voi povesti cum a încercat să le traducă în viaţă în anii revoluţiei ruse.

Capitolul al nouălea

MONSIEUR DELHAIE SAU NOUA ÎNTRUCHIPARE A LUI BUDDHA.

Întorşi la Paris, am trecut prin unele greutăţi financiare, pricinuite de experienţele complicate ale Învăţătorului, de plecarea lui *mister* Cool la Chicago şi de cheltuielile fără frîu ale lui Alexei Spiridonovici, care în perioada aceea era deosebit de prost dispus. Ca să iasă cu demnitate dintr-o situaţie destul de dificilă, Învăţătorul se duse la un cunoscut birou care se ocupa cu procurarea de capitaluri şi se întoarse de acolo foarte satisfăcut, cu adresa unui rentier pe nume Gaston Delhaie care locuia la Massy-Verrières, lîngă Paris, şi dorea să investească într-o afacere serioasă un capital de patruzeci de mii de franci. „Am să-i propun să organizăm o cîrciumă ultra şic sau o mare casă de naşteri", zise Julio Jurenito plecînd la *monsieur* Delhaie.

8 — 1049

În seara următoare, într-un separeu la „Café de la Bourse", Învățătorul mă prezentă unui domn mărunt și grăsuț. Avea o mustăcioară subțire, răsucită cu migală, pe o față roză și îngrijită, iar la butonieră inevitabila panglică a Legiunii de Onoare. La început hotărîrăm să bem un aperitiv și *monsieur* Delhaie, lovindu-se cu palma peste genunchi, strigă: „Chelner, un Picon-Citron!" și ne explică: „E grozav de bun pentru digestie". Apoi tăcu, și vorbi Învățătorul, care mă tulbură oarecum, fiindcă, fără a pomeni nici despre cîrciumă, nici despre casa de nașteri, dovedi amănunțit, cu creionul în mînă, profiturile nemaiîntîlnite pe care urma să le încaseze o societate pe acțiuni intitulată „Necropola Universală". Inima lui *monsieur* Delhaie reacționa vădit favorabil la aceste cuvinte, îl tulburau însă zerourile. „De ce sînt sumele așa de rotunde — fix trei sute de mii, nici mai mult, nici mai puțin?" Jurenito se corectă: „Ai dreptate, sînt exact trei sute de mii una sută și paisprezece franci și optzeci de centime". Nu mă pricep de loc la treburi comerciale, așa că mă cam plictiseam. Am fost în schimb răsplătit nu numai printr-un prînz minunat, ci și prin povestea absolut uluitoare pe care am auzit-o. *Monsieur* Delhaie ne declară dintr-o dată că, fiind de acum înainte amîndoi tovarășii lui într-o mare afacere, e dator să ne informeze asupra persoanei și ideilor sale: „O afacere comercială nu e o intrigă de amor, așa că puneți, vă rog, cărțile pe masă!"

Era o autobiografie cu totul nemaipomenită, întreruptă de laudele aduse felurilor de mîncare și alegerii vinurilor. Voi încerca aici să o reconstitui cu pana mea, vai! tocită de ani:

— Chelner, poți să servești!

„Prietene, îți recomand să iei ton, e un pește foarte fraged și apoi se digeră extrem de ușor. Vă mirați că sînt vesel? Da, totdeauna sînt vesel, inventiv și spiritual! Ce vreți? Inteligență galică! Voi, străinii, trebuie să fiți fericiți că vă aflați într-o asemenea țară. Țara rațiunii și a libertății! Eu n-aș pleca niciodată în străinătate — de ce aș face-o? Dacă poftesc mare, am Bretania! Poftesc, munte, am Savoia! Poftesc soare, am Nisa! Poftesc pădure, am Fontainebleau! Poftesc plăceri — hi, hi! — am Parisul! Cu voi, lucrurile stau bineînțeles altfel. La voi... De altminteri, să nu vorbim despre lucruri triste.

Deseori sînt cuprins de mîhnire — cîte lucruri sumbre există pe lume! Dumneata ești rus, nu?... La voi e al naibii de frig! În schimb aveți o țară mare și apoi sînteți aliații noștri! Și mai aveți și un scriitor... Vai ce grele sînt numele slave!... A, mi-am adus aminte! Tolstoi — un fel de Dumas al nostru. Salata e minunată! Spune-mi, prietene, n-ar fi mai avantajos să cumpăr în loc de acțiunile acelea rentă rusească? Ești sigur? Cu renta ești mai liniștit! Țac! cu foarfeca, și gata! Nu vă sfătuiesc să luați *roastbeaf* — de ce să vă obosiți stomacul seara? Voi, rușii, sînteți niște mistici! Dar dumneata, ești mexican? Asta e în America, nu?

Ei da, Unchiul Sam! Ei, da, mă simt liniştit, sînteţi oameni de afaceri! Să vă vorbesc deci despre mine. Încă de copil am fost genial. Răposatul tata, care a întemeiat biroul nostru de procesiuni funebre, le spunea tuturor: «Uitaţi-vă la Gaston, are să ajungă deputat!» Dar mie nu-mi place politica. Politica te împiedică să guşti viaţa.

— Chelner, o sticlă de «Nuits», dar ai grijă, încălzeşte-o puţin!

Vă spun, eram genial. Dintre ştiinţe, nu admiteam decît aritmetica. Nu suport născocirile. Mie daţi-mi ceva curat, limpede! La vîrsta de cinci ani ştiam că pe Paul, fiul spălătoresei, pot să-l bat, dar pe Victor, fiul primarului, nu. Ehei, ştiinţa vieţii! Şi ştiam să bat în aşa fel, încît să nu rămînă vînătăi. Ca la poliţie. Cînd am împlinit şaisprezece ani, tata mi-a dat un ludovic şi mi-a spus: «Gaston, fii cumpătat în toate». Măreţe cuvinte! Bietul tata! Grozav gătesc ăştia sparanghelul! Ehei, eram tînăr. Ha, ha! Am uitat cuvintele tatii. Am pierdut simţul măsurii! Ah, voi nu ştiţi ce înseamnă simţul măsurii! înseamnă o politică raţională, înseamnă frumuseţe, pungă plină, stomac neîncărcat, un tremur plăcut care te apucă la vederea unei femei drăguţe! E totul! Prietene (acesta era Învăţătorul), eşti încă tînăr, îmi placi, mai mult, semeni cu un francez, eşti aproape francez; ţine minte, măsura! măsura! Am fost pedepsit în mod crunt. Am făcut o enterită. De atunci trebuie să fiu prudent, foarte prudent! Iau pilule «Pinc», un medicament excelent! Repet, eram

tînăr, sîngele-mi clocotea în vine, sfinte Antoane!... Hi, hi! Şi uite, la douăzeci şi cinci de ani eram vlăguit. Mă plimbam pe bulevarde, soarele încălzea atîtea puicuţe frumoase în jurul meu, iar eu eram calm. Trebuia să ţin regim! Aveam o prietenă dulce, Minette! În viaţa voastră n-aţi văzut aşa bucăţică. Şi cîte ştia! Hi, hi! Îmi repeta într-una: «Sărmanul meu Gaston, ţine minte, a spus-o încă Danton: „Curaj, curaj şi încă o dată curaj!"» (Aşa e gravat pe monumentul de lîngă metroul «Odeon».) Am cumpărat la o expoziţie un tablou de şaizeci de franci: un vînător salvează o fată care e pe cale să se înece. L-am agăţat în dormitorul Minettei. Îmi dădea curaj. Cum? Avînt! Hi, hi!

— Chelner, *camembert*-ul e bun? E destul de moale?

Dar să nu credeţi că m-am ţinut numai de amor. M-am ţinut şi de comerţ. Am preluat «Biroul de pompe funebre», l-am ridicat, l-am lărgit, am făcut din el cea mai mare afacere din cartierul Montrouge. Ce e moartea? E sfîrşitul! Adio sărutări, adio vin, adio tot! Groapă, şi gata! Mirosiţi *camembert*-ul — miroase delicios. Nu cred în toate prostiile. Sînt un om liber, fără prejudecăţi. Despre mine s-a vorbit şi în Camera Deputaţilor, adică nu numai despre mine, dar n-are a face, am fost şi eu amestecat... Am plecat la unchiul meu din Perpignan. Primarul de acolo e un om cu vederi largi, un filozof, un adevărat Voltaire. Dăduse poruncă să fie scoase din catedrală lespezile a tot felul de episcopi, sfinţi, mă rog, toată popimea, şi a pardosit cu ele

closetul public. Am luat şi eu parte la deschiderea solemnă. Destul ne-au tras pe sfoară! Clericalul Barrès însă a făcut o interpelare în parlament. Eram gata să mă jertfesc pentru idee. Dar nu s-a întîmplat nimic: doar nu mai sîntem pe vremea inchiziţiei! Deci, moartea îţi pune capac. După moarte n-ai ce să mai aştepţi! Înmormîntarea însă trebuie să fie tot atît de decentă, ca şi viaţa. Şi astfel am introdus la «Biroul de pompe funebre» o profundă filozofie. Pînă la mine existau cincisprezece clase, eu am adăugat încă două. Prima — cea supremă «*hors classe*» — pentru nebuni şi proşti, care aruncă banii pe fereastră. E păcat să nu-i ridici. Iar înmormîntarea e splendidă, artistică. Doamnelor li se împart batistuţe de dantelă, parfumate. Pe urmă am adăugat, pentru săraci, clasa a şaisprezecea. Sînt un om bun, şi îmi place dreptatea. Dreptul la înmormîntare e un drept universal. De ce să-i întărîţi pe săraci? Ca să le dai apă la moară criminalilor, socialiştilor? Bineînţeles, săracii trebuie să aibă locul lor — simplu, cinstit — pe trei ani. Ţi-ai făcut sorocul, gata, mai lasă şi pe altul. Începînd de la clasa a şasea în sus, locul e în stăpînire veşnică. E clasa oamenilor serioşi, care şi-au meritat tihna. E un sistem întreg, prieteni, scara lumii, profunzimea ei! Eu aş vrea să fiu înmormîntat cu clasa a treia sau a patra, drăguţ şi corect; nu mă bat cu pumnii în piept: sînt cineva, vreau să fiu înmormîntat «*hors classe*»!, nu, declar politicos doar atît: «Eu, Delhaie, am trăit cinstit, am cîştigat cinstit, acum am murit — vreau linişte, odihnă,

somn». N-am dreptate? Ei, destul am vorbit despre moarte. La patruzeci şi unu de ani m-am însurat. Am ales-o pe tînăra şi proaspăta *mademoiselle* Bohé — n-aţi auzit de numele ăsta? Fiica fabricantului de aparate sanitare. Încă douăzeci de mii de franci. Hi, hi! Mai departe?... Ghiciţi!... Eram fericit, dimineaţa cafeaua, seara ziarul şi Marie lîngă mine. Dar vai! soarta a hotărît altfel. O naştere nenorocită. Fiul meu trăieşte. Marie a murit. Biata Marie.

— Chelner, cafea şi *calvados!* Voi ce luaţi? E nectar, nu altceva! De trei ori *calvados!*

Fiul meu! — uitaţi-i fotografia. Un voinic! Un geniu! Are patru ani, dar să-l vedeţi cum socoteşte! L-am dus la sora mea şi acum sînt singur. Duc o viaţă tihnită, după toate prin cîte am trecut. După ce am înmormîntat-o pe Marie, am vîndut «biroul». Am muncit destul. Mi-am cumpărat o vilă drăguţă. Cultiv fasole şi sîngele-voinicului. Ce frumoasă e natura! Am o menajeră. Hi, hi! Zizi! Un bobocel de fată!... El a văzut-o!... Cum? Vreţi şi voi?... Mai sînt încă în putere şi plin de elan. Acum m-am hotărît să-mi plasez capitalul. Am vrut să cumpăr rentă rusească, dar dumnealui m-a convins să-l investesc în specialitatea mea — în «Necropolă». Ce să-i faci, dacă trebuie să-i înmormîntăm pe oameni, apoi să-i înmormîntăm! În ultimii trei ani m-am odihnit. Acum pot să mai muncesc puţin... Principalul este că socotim amănunţit totul dinainte. Dacă o să fie beneficii, atunci are să fie şi *calvados*, şi Zizi, şi sîngele-voinicului. Puţină măsură, şi viaţa e minunată!“

Dintr-o dată *monsieur* Delhaie obosi. Îşi clăti gura cu *calvados* înainte de a-l înghiţi, se lăsă pe speteaza canapelei, îşi descheie ultimul nasture al vestei şi aţipi.

Atunci Învăţătorul îmi spuse: „*Monsieur* Delhaie va fi cel de-al şaselea discipol al meu". Pentru o clipă *monsieur* Delhaie păru că-şi vine în fire şi mormăi: „Discipol? Nu! Vom fi doi tovarăşi de afaceri egali... Trăiască «Necropola Universală»!" Dar se cufundă îndată din nou în apatie.

„S-a copt, e gata, e muiat ca acest superb *camembert!* Dacă simţi că ţi se furişează în suflet îndoială, uită-te doar o clipă la *monsieur* Delhaie, copile, şi vei înţelege ce aproape e sfîrşitul. Poate că nu există în lumea întreagă nici un om atît de înaintat pe drumul viitorului ca el, căci zorile nasc din noaptea tîrzie." Învăţătorul se sculă şi îmi porunci să mă scol şi eu: „Mai uită-te! Uită-te bine la el!"

Monsieur Delhaie şedea cu ochii pironiţi în gol, de buza de jos îi sta lipit un muc stins de ţigară, cu o mînă strivea buchețelul de violete rămas pe masă, iar cu a doua se juca domol cu brelocurile de pe burtă. „Credinţă — scria pe ele — speranţă, Dragoste." „Priveşte-l, nici nu mai e *monsieur* Delhaie, e Buddha, e însăşi odihna supremă! Spre Nirvana există două căi — prima e renunţarea totală, ultima negaţie, calea ascezei sau revoltei, a doua e străbaterea voluptuoasă a existenţei, deplina desfătare. Iată, *monsieur* Delhaie nu mai e pe calea care duce la capăt, e însuşi el capătul, limita, neantul!" Şi,

spunînd acestea, Învăţătorul, şi eu după el, ne închinarăm cu evlavie în faţa lui *monsieur* Delhaie. Aruncîndu-ne anevoie o privire piezişă, *monsieur* Delhaie şopti leneş, moleşit: „Da, da, ştiu! Obiceiuri barbare din ţările voastre. Dar acum vă aflaţi în Franţa, sînteţi oameni liberi. Mai bine daţi-mi un pahar de apă, să-mi iau hapurile. Altfel mă doare stomacul, bietul meu stomac!..."

Capitolul al zecelea

GERMANIA. — AMENDA DE ŞASE MĂRCI ŞI TALENTELE ORGANIZATORICE ALE LUI SCHMIDT.

La începutul anului 1914 se petrecu o schimbare simţitoare în caracterul şi modul de viaţă al Învăţătorului. Nici succesele lui *mister* Cool care, întors din America, îndrumase pe calea cea dreaptă pe un Rothschild (pe unul veritabil), doi ziarişti radicali, deşi bolnavi de podagră, şi peste douăzeci de papuaşi aduşi la expoziţia zootehnică internaţională, nici dramele lui Alexei Spiridonovici căruia, încredinţat de inexistenţa lui Dumnezeu şi de comportarea uşuratică a noii sale logodnice, i se năzărise să se sinucidă, în care scop înghiţea zilnic sub ochii acestei persoane, de alt-

minteri de loc sperioase, sare amară, dînd-o drept cianură de potasiu, nici noul zeu al lui Aisha, pe nume Flic-Flic [1], plămădit după chipul și asemănarea polițistului care de peste drum de casa noastră îl impresiona în mod deosebit pe fratele meu negru, un zeu mîndru, cumplit, care, cu atotputernicul lui bețișor îi arăta lumii destinul — nimic nu-l mai interesa pe Învățător. Devenise serios, aproape lugubru. De multe ori ne părăsea, și îl întîlneam în tovărășia a tot felul de oameni : studenți sîrbi, comis-voiajori nemți, cît se poate de suspecți, sau financiari francezi. O dată l-am găsit în tovărășia unui călugăr rus, favorit al aristocratelor care chefuiau la Paris. Acesta striga la Jurenito : „Te scuip în bot, broască ce ești ! Risipește-te în pulbere, anticrist !“ Iar apoi șoptea : „Mai pune un sutar tăicuțule, și te duc numaidecît acolo !“ Învățătorul nu ne explica ce nevoie avea de oamenii aceștia. Își petrecea nopți întregi aplecat deasupra unor studii anoste, ca de pildă : statistica exportului german sau englez, producția diferitelor bazine carbonifere și altele. Pe pereți atîrnau acum, în locul tablourilor lui Picasso și Léger, hărți ale coloniilor africane și diagrame complicate.

În martie, Învățătorul ne vesti că e nevoit să plece pentru cîteva săptămîni în Germania și ne propuse tuturor să-l însoțim, deoarece călătoria avea să fie deosebit de instructivă. *Monsieur* Delhaie se împotrivi la început, spunînd că în

[1] Flic — agent de poliție, sticlete (franc. argotic).

general îi repugnă să plece în străinătate și cu atît mai mult la prusaci. Dar Învățătorul îl convinse, repede și ușor. Totdeauna m-a surprins inventivitatea lui Jurenito și varietatea procedeelor prin care ajungea să dreseze cele mai deosebite tipuri de oameni. Într-adevăr, cum izbutise să-l înduplece pe rentierul acesta zgîrcit și socotit, care era *monsieur* Delhaie, să-i dea lui pe mînă banii cîștigați de pe urma morților ? Ce a făcut Jurenito ca să-l convingă pe grăsanul acesta, care pînă la patruzeci și cinci de ani a zăcut în biroul lui sau în cafeneaua din capătul străzii, să-și părăsească sîngele-voinicului și pe Zizi, pentru a-l urma pînă la capătul lumii pe un aventurier oarecare ? O, firește, nu cu primenirea umanității îl ispitise Învățătorul pe *monsieur* Delhaie — nu, ci dovedindu-i cu o precizie ireproșabilă francezului că numai „Necropola Universală“ duce la bogăție, la fericire, la desfătare. Realitatea părea să-i cam dezmintă argumentele, cei patruzeci de mii de franci se topiseră, iar beneficiile nu se întrezăreau de loc, în schimb calculele erau fără cusur, și cînd *monsieur* Delhaie își pierdea curajul, Învățătorul apărea numaidecît și, cu un creionaș în mînă, lua în rîs micile dificultăți de moment și dovedea că în spatele lor se deschid porțile paradisului. La fel se întîmplă și de data aceasta. Învățătorul îi demonstră lui Delhaie că nemții sînt mai interesați ca oricine în „Necropola Universală“ și că, sfidînd toate prejudecățile, vom pune în sfîrșit treaba pe picioare. „N-ai ce-i face, așa sînt afacerile !...“ zise *monsieur* Delhaie, luînd loc în

vagon şi dîndu-i lui *mademoiselle* Zizi ultimele sfaturi cum să stropească răzorul cu carotele lui preferate.

Am ajuns, aşadar, în Germania şi, trebuie să recunosc, nu ne-am simţit prea bine acolo. Mai greu decît toţi suferea Ercole, şi suferinţele lui deveniră punctul vulnerabil al bugetului nostru. Nu din rea-voinţă, ci din pură naivitate copilărească făcea totul pe dos şi de cîte cinci ori pe zi eram obligaţi să plătim tot felul de amenzi. Îşi aprindea iubita lui „coadă de cîine" în compartimentul pentru nefumători, zvîrlea coji de banane sub picioarele *Schutzmann*-ului, umbla tocmai pe aleile pe care era interzis să calci, se aşeza pentru a se odihni pe spatele fecioarelor de marmoră care, parcă dinadins, se dovedeau a fi nişte figuri alegorice ce înconjurau monumentul lui Bismarck, şi săvîrşea multe alte asemenea abateri. Cel mai scump l-a costat pasiunea nevinovată de a scuipa : arestat la Frankfurt de un poliţist şi dus la interogatoriu, scuipă în birou o singură dată — după cum afirmă el — dar foarte dibaci, pe deasupra dosarelor, între capul funcţionarului şi bustul Kaiserului, drept în scuipătoarea din colţ, ispravă pentru care fu băgat la închisoare, de unde Învăţătorul îl scăpă, plătind o sumă considerabilă de bani şi prezentînd un certificat din care reieşea că Bambucci e bolnav de nervi.

Delhaie era foarte trist, îşi pierduse vioiciunea şi „elanul". Spunea că dacă toate femeile ar avea pulpe aşa de groase şi dacă în toate restaurantele din lume s-ar servi cartofi fierţi, sigur n-ar mai

merita să trăieşti. „E uşor de înţeles că pe nemţi îi interesează «Necropola» noastră. Ce să faci într-o asemenea ţară decît să mori ?"

Alexei Spiridonovici, care se lăsase pradă melancoliei, puse mîna în sfîrşit pe un magistru în filozofie din Halle şi hotărî să-şi deschidă sufletul în faţa lui, expunîndu-i toate îndoielile lui că există în general o logică şi ilustrîndu-i problema, pentru a nu ştiu cîta oară, cu povestea vieţii sale. Magistrul cu pricina manifestă însă o indiferenţă de neînţeles. La începutul discuţiei, îi indică lui Alexei Spiridonovici o bibliografie detaliată în problema care-l interesa, dar apoi îşi luă politicos înapoi lista de cărţi şi în locul ei îi dădu adresa unei clinici de hidroterapie cu duşuri perfecţionate. Alexei Spiridonovici, de amărăciune, îi povesti seara aceeaşi poveste a vieţii sale blondei şi grăsuţei chelneriţe Klärchen, care, lăcrămînd sincer, îi propuse îndată serviciile ei, în calitate de „soră iubitoare", şi ceru în schimb numai zece mărci, fiindcă strîngea bani ca să se mărite cu Otto, vînzător la un debit de tutun.

Aisha îngheţa de frig, simplu şi liniştit, şi se înfăşura în pledul cadrilat al Învăţătorului.

Mie mi-era dor de cîrciumioarele pariziene şi zadarnic încercam să înlocuiesc „Rotonde" cu cofetăriile, unde chelneriţe cu boneţele scrobite serveau la mese acoperite cu feţe de masă în carouri.

Numai *mister* Cool nu dădea nici un semn de nemulţumire. Îi plăcea să călătorească şi-l socotea pe Jurenito un ghid capabil. Cum ajungea

într-un oraş, se informa care e cursul dolarului, cîte biserici şi şcoli există, precum şi dacă există multe instituţii unde pot fi introduse automatele lui.

Învăţătorul avea dimineaţa nişte întîlniri de afaceri, iar după-masă vizita împreună cu noi oraşul prin care treceam. Nu-i scăpa nimic şi totul îi stîrnea o debordantă bună dispoziţie. Cel mai mult îi plăcea să ne arate universităţile, cazărmile şi berăriile ; acestea erau, după spusele lui, „larvele societăţii noi". *Bursch*-ii, cu feţele ciopîrţite ca nişte pîrjoale în duelurile ce se desfăşurau aici cu regularitate, stăteau ca nişte copii cuminţi cu mîinile întinse pe pupitru şi pătrundeau structura măreaţă a universului prin patosul lui Kant sau prin agerimea lui Hegel, pregătindu-se pentru cinstita carieră de perceptori sau de dresori ai copiilor de ţărani. La exerciţiile lor militare, Învăţătorul admira piepturile scoase în afară şi burţile supte uniform, feţele care-şi pierduseră orice expresie individuală şi strigătul „la dreapta !", „la stînga !", care într-o clipă muta din loc sute de jucării minunate. Cînd majurul plesnea peste obraz pe vreun Fritz care-şi strîmbase capul încă nedisciplinat, toţi, inclusiv Fritz, îşi manifestau satisfacţia deplină, fiindcă esenţa problemei se afla nu în dintele spart cu care se alesese Fritz, ci în punerea la punct a unui mecanism desăvîrşit. Pe urmă mergeam la una din berăriile cu cinci etaje unde, în mod regulat, două mii de vizitatori îşi umpleau stomacurile cu zece pînă la cincisprezece mii de litri de bere. Toţi şedeau în

jurul unor mese identice : bărbaţi, femei, copii. Chelneriţele veneau alergînd şi umpleau într-una cănile monumentale cu berea care curgea din robinetele fixate în pereţi. Cîte o sută de vizitatori se ridicau şi, în mod solidar, treceau în vasta încăpere alăturată, pentru a se uşura şi a relua apoi munca întreruptă. Altminteri, toate acestea se numeau distracţii : orchestra cînta marşuri militare, cîţiva taţi de familie citeau reviste umoriste şi rîdeau zgomotos, alţii căscau ochii pe pereţi, unde erau atîrnate proverbe şi aforisme pline de înţelepciune : „Bea şi te veseleşte, Domnul casa-ţi păzeşte" şi altele asemenea.

„Uitaţi-vă, ne spunea după asemenea plimbări Învăţătorul, pretutindeni oamenii trăiesc de dragul unei vieţi tihnite şi îmbelşugate, trăiesc pentru a se bucura, îşi spun că se iubesc, se îmbolnăvesc, suferă şi mor. Numai aici oamenii, cu dinţii încleştaţi, de dimineaţă pînă noaptea tîrziu, la şcoală, pe cîmpul de instrucţie, sau în aceste *«Bierhallen»*, îşi făuresc nişte lanţuri enorme, pentru ei şi pentru alţii, sau croiesc cele mai gingaşe scutece de fier, pentru copilaşii pe care tare îi iubesc."

Pe cînd treceam, în timpul unei asemenea plimbări, prin Stuttgart, pe lîngă splendidele răzoare de flori ale grădinii publice, se întîmplă ceva neobişnuit pentru Germania, o faptă care-l aduse pe Ercole al nostru într-o stare de extaz. Pe o alee pustie veneau spre noi o femeie sărmană cu un prunc în braţe şi un student tinerel cu o şapcă în carouri, cu o înfăţişare blîndă şi

visătoare. Studentul o salută politicos pe femeie şi, după ce vorbi cu ea două, trei minute, se depărtă gînditor. Mai departe urmă ceva de neînchipuit. Studentul sări foarte liniştit peste grilajul care înconjura stratul de flori şi începu să calce sîrguincios în picioare primele zambile de martie... „Ăsta gest! strigă entuziasmat Ercole. Acuşi or să pună mîna pe el, ca pe mine atunci!..." Dar în jurul nostru nu era nimeni. După ce aşteptă puţin, studentul se duse la poartă şi, găsind un poliţist, începu să-i explice ceva. Era cît se poate de interesant, aşa că ne-am luat după el. Iată ce-i declară *Schutzmann*-ului studentul:

„Mă numesc Karl Schmidt şi sînt student la «Technikum». Am călcat chiar adineauri în picioare un strat de flori, ca protest împotriva proastei organizări a statului!" Poliţistul îl ascultă cu indiferenţă şi scoase din buzunar un carnet cu chitanţe. „Trebuie să plătiţi o amendă de şase mărci!" — „N-am decît două mărci şi optsprezece pfennigi". — „Atunci fiţi bun şi urmaţi-mă!" Ne-am dus şi noi cu ei şi am intrat în clădirea poliţiei orăşeneşti, lăsîndu-i în stradă numai pe Ercole şi Aisha, spre a nu-i induce în ispită în mod inutil pe funcţionarii poliţiei.

„Lămureşte-ne fapta dumitale", îi zise lui Schmidt funcţionarul de serviciu. — „Am protestat împotriva sistemului absurd al economiei publice. În grădină am întîlnit-o pe *Frau* Müller, văduva unui muncitor-pietrar. Anul trecut îmi spăla, contra unei mici sume de bani, rufele. M-a întrebat dacă nu ştiu unde ar putea găsi de lucru, fiindcă de cînd i-a murit soţul o duce foarte greu. *Frau* Müller are un copil mic şi nu poate găsi de lucru. Mi-a mai spus că a fost nevoită să-şi amaneteze plapuma şi că, din cauza alimentării insuficiente, îşi pierde laptele. Pe urmă m-am uitat la straturile de flori din grădina publică. Pentru întreţinerea lor se cheltuiesc sume mari, iar fiul lui *Frau* Müller, membru al societăţii, viitor alegător al Reichstag-ului, e în primejdie să moară, fiindcă îi lipseşte laptele matern. Nu mi-e milă de loc de *Frau* Müller, deşi e o femeie foarte cumsecade. Sînt gata să încuviinţez distrugerea a o mie de prunci, dacă e spre binele societăţii, însă nu pot fi de acord cu ceva lipsit de sens. Am călcat în picioare florile, pe care şi aşa le urăsc, fiindcă sînt, evident, un lucru inutil, ca să atrag atenţia societăţii, presei şi guvernului asupra acestor ruşinoase contradicţii!"

Poliţistul consemnă depoziţia fără să scoată un cuvînt, apoi se informă cu privire la cele şase mărci. „Amenda se poate transforma în arest!" Aici se amestecă în discuţie Învăţătorul. El îi oferi prieteneşte lui Schmidt cele trei mărci şi optzeci şi doi de pfennigi care îi lipseau, spunînd că nu se cuvine ca un om cu o asemenea inteligenţă să-şi piardă timpul în închisoare.

Apoi, luîndu-i cu noi pe Aisha şi Erocle, ne duserăm tuspatru acasă la Schmidt. Locuia într-un pod atît de strîmt, încît am fost obligaţi să stăm tot timpul în picioare fără să ne mişcăm, ca pe platforma unui tramvai, dar podul era grozav de curat. Pe perete erau agăţate portre-

9 — 1049

tele a tot felul de personalităţi : al Kaizerului Wilhelm, al lui Karl Marx, al filozofului Kant, al lui *Herr* Aschinger, stăpînul a două sute şaptezeci de restaurante din Berlin, ale cărui talente organizatorice îl umpleau de entuziasm pe Schmidt, precum şi o coală mare liniată, „Sistemul de repartizare a orelor de lucru şi de odihnă ale lui Karl Schmidt, student la «Technikum»". Toate orele, de la şapte dimineaţa cînd Schmidt se trezea şi pînă la unsprezece seara cînd se culca, erau împărţite cu străşnicie între diferitele lui ocupaţii. Sîmbătă, între orele 10 şi 11 seara, Schmidt se consacra dragostei. Ne lămuri că dragostea îl interesează prea puţin, că avusese chiar de gînd să rămînă cast, dar aceasta i-ar fi cerut o încordare a voinţei, de care are nevoie pentru treburi mai serioase. Atunci, sfătuindu-se cu un student în medicină, se oprise la hotărîrea de a-şi sacrifica un ceas pe săptămînă şi găsise stabilimentul modest, dar igienic, al lui *Frau* Hase.

Venind acasă, Schmidt, ca să facă economie (cheltuia numai şaizeci de mărci pe lună), îşi scoase costumul, îl puse cu grijă într-un cufăr, căci altă mobilă în cameră n-avea, şi rămase în lenjeria de corp. Din discuţiile avute cu el am aflat multe amănunte pitoreşti care-i confirmau pasiunea pentru ordine şi sistem. Se dovedi astfel că, pe lîngă tabelul ceasurilor, mai exista un altul, închinat celor şaizeci de mărci şi cuprinzînd toate cheltuielile, de la spălatul ciorapilor şi pînă la sîmbetele petrecute la *Frau* Hase. Cu cinci luni în urmă, Schmidt primise de la maică-sa trei mărci suplimentare — „pentru distracţii". Chibzuise vreme îndelungată cum să-i cheltuiască în mod rezonabil, fără a călca dorinţa mamei. Ar fi vrut să-şi cumpere o trusă nouă de desen ; costa însă patru mărci. Fu cît pe ce să-şi ofere o petrecere de ziua naşterii mătuşii Berta, adică să meargă la cafeneaua „Metropol", să bea o cafea şi să mănînce o plăcintă de vişine cu frişcă, dar toate acestea ar fi costat numai şaizeci de pfennigi, iar restul ar fi fost şi mai greu de cheltuit. Cele trei mărci stăteau mai departe în ladă, şi Schmidt ne arătă că, deoarece o venerează profund pe maică-sa, nu poate să i le dea lui Jurenito.

Discuţia trecu pe urmă la teme generale. Schmidt se interesă mult de noi toţi. Existenţa lui Aisha îl tulbura ; ne mărturisi că nu poate suporta gîndul că imensa Africă se află încă în aceeaşi primitivă stare de haos. E însă optimist şi crede într-un viitor mai bun. Ideal ar fi să se poată organiza lumea întreagă aşa cum şi-a organizat el viaţa, căci era convins că, în chiţimia lui, trăieşte mai raţional şi mai frumos decît toţi miliardarii. Putea fi concomitent şi naţionalist, şi adept al Kaizerului, şi socialist — în fond e unul şi acelaşi lucru. Atît Wilhelm cît şi orice socialist înţeleg prea bine că lumea e neorganizată şi că trebuie organizată cu forţa. Duşmanul nostru e anarhismul, reprezentat fie prin *Herr* Bambucci, revoluţionar cu o bombă, fie prin *Herr* Delhaie, care, chiar dacă ar ajunge mîine ministru, ar rămîne acelaşi rentier inte-

resat numai de voluptăţi. (Traducîndu-i ca interpret această frază, *monsieur* Delhaie s-a simţit foarte jignit, mai ales de comparaţia cu Ercole care îl stînjenea prin însăşi prezenţa sa.) El, Schmidt, lucrează mult şi în domenii diverse — atît în mecanică şi în chimie, cît şi în economie politică. Are o mulţime de planuri, din păcate cu dezordinea care domneşte acum i-ar fi greu să le realizeze. De exemplu, despărţirea definitivă a complexelor probleme sexuale de chestiunea fundamentală a creşterii populaţiei. El afirmă cu tărie că fecundarea artificială e realizabilă. Din păcate, nu poate face experienţele necesare. E convins de succesul lor. Mai departe, o problemă nu mai puţin importantă este înlocuirea alimentării primitive cu cea chimică. Se vor înlătura astfel foametea şi mizeria şi se vor cîştiga miliarde de ore de muncă. Dar cînd se va putea oare începe o activitate practică? Kaizerul se pasionează pentru pacifism, iar socialiştii se îmblînzesc pe zi ce trece. De unde să aştepţi salvarea?

Pe măsură ce le traduceam, toate aceste raţionamente provocau explozii de indignare. *Monsieur* Delhaie se străduia să fie calm şi chiar, ţinînd seama de locul unde se afla, logic: „Bine! Să zicem că toate basmele acestea pot deveni realitate. Şi atunci? În loc de *escalope à la jardinière,* să înghiţim hapuri (ca şi cum nu mi-ar ajunge hapurile «Pink»!). Şi în loc de Zizi... Brr, ce oroare! Să n-ai parte nici de natură, nici de frumuseţe, nici de dragoste, nici

de poftă de mîncare — numai de orar! Dar întreabă-l, întreabă-l atunci de ce să mai trăieşti?" Ercole zise cu simplitate că dacă nu s-ar afla în blestemata asta de Germanie, unde pentru orice, dar absolut pentru orice trebuie să plăteşti amendă, ci acasă la el în Italia, l-ar spinteca pe loc pe ticălosul ăsta! Ce canalie! Şi cînd te gîndeşti că atunci, în grădină, îl crezuse om cumsecade! Alexei Spiridonovici nu fu în stare să scoată o vorbă. Strîns cu uşa de *mister* Cool, izbucni deodată într-un plîns jalnic şi începu să şoptească: „Fereşte-mă, Doamne! Doamne, îndură-te de mine!" Iar eu simţeam faţă de Schmidt un fel de nelinişte, de spaimă, aşa ca într-o fabrică, în faţa unei maşini ciudate în plin mers, gata să rupă capul unui muncitor care cască gura la ea.

Cu toate protestele, ba chiar lacrimile lui *monsieur* Delhaie, Învăţătorul, făcîndu-şi loc spre Schmidt, spuse: „Te-am apreciat din primul moment. Vei fi cel de-al şaptelea şi cel din urmă discipol al meu. Speranţelor dumitale le este dat să se împlinească mai curînd decît gîndeşti şi, crede-mă, te voi ajuta. Iar dumneavoastră, domnilor, priviţi, iată un om pe care destinul îl va pune curînd şi pentru multă vreme la cîrma omenirii!"

Schmidt stătea în picioare, cu părul numai cîrlionţi, îmbrăcat cu o cămaşă veche, peticită, zîmbind cu blîndeţe de după ochelarii lui mari. După ce ascultă cuvîntarea Învăţătorului, îi răspunse scurt: „Bine, *Herr* Jurenito!"

PROROCIREA ÎNVĂŢĂTORULUI CU PRIVIRE LA SOARTA NEAMULUI EVREIESC

Într-o splendidă seară de aprilie, ne strînseserăm din nou în atelierul parizian al Învăţătorului, în cartierul Grenelle, la etajul al şaptelea al uneia din casele noi. Am zăbovit îndelung la ferestrele mari, admirînd oraşul iubit cu amurgul lui unic, imponderabil parcă. Cu noi se afla şi Schmidt, dar zadarnic am încercat să-l fac să simtă frumuseţea acestor case cenuşii-albăstrui, a desişurilor de piatră ale bisericilor gotice, a luciului plumburiu al Senei domoale, a castanilor în floare, a primelor lumini în depărtare sau a mişcătorului cîntec murmurat pe sub ferestre de un bătrînel răguşit. Schmidt îmi spuse că toate astea reprezintă un muzeu frumos, iar muzeele el din copilărie nu le suportă, dar ceva îl farmecă totuşi şi pe el, şi anume turnul Eiffel, uşor şi zvelt, îndoindu-se ca o trestie la suflarea vîntului, mireasă statornică, de fier, a altor vremuri, pe albastrul dulce al serii de aprilie.

Aşa, discutînd paşnic, îl aşteptam pe Învăţător, care lua masa cu nu ştiu care înalt funcţionar de la serviciul intendenţei. Jurenito sosi curînd şi, după ce ascunse într-un seif mic un teanc de documente care se cam mototoliseră în buzunarul lui, ne spuse vesel:

„Astăzi am făcut treabă bună. Lucrurile se aranjează. Acum ne putem odihni puţin şi sta de vorbă. Dar mai întîi, ca să nu uit, am să pregătesc textul invitaţiilor, iar tu, Alexei Spiridonovici, ai să-l aduci mîine la tipografia «Union»."

După cinci minute ne arătă următoarele:

În curînd vor avea loc

ŞEDINŢE SOLEMNE

de exterminare a neamului evreiesc la Budapesta, Kiev, Jaffa, Alger şi în multe alte locuri.

În program vor fi cuprinse, pe lîngă pogromurile tradiţionale, atît de îndrăgite de onoratul public, următoarele acţiuni, montate în spiritul epocii: arderea evreilor, îngroparea lor de vii, stropirea cîmpiilor cu sînge evreiesc, precum şi procedee moderne ca „evacuări", „curăţire de elemente suspecte" etc. etc.

Sînt invitaţi

cardinalii, episcopii, arhimandriţii, lorzii englezi, boierii români, liberalii ruşi, ziariştii francezi, membrii familiei Hohenzollern, grecii fără deosebire de titlu şi toţi doritorii.

Locul şi data se vor anunţa ulterior.

Intrarea gratuită.

„Învăţătorule! strigă înspăimîntat Alexei Spiridonovici. E de neînchipuit! O asemenea mîrşăvie în secolul douăzeci! Cum o să duc eu asta la «Union», eu, care l-am citit pe Merejkovski?“

„Degeaba ţi se par incompatibile. Foarte curînd, poate peste doi ani, poate peste cinci, ai să te convingi că lucrurile stau tocmai dimpotrivă. Secolul douăzeci se va dovedi un secol foarte vesel şi uşuratic, fără nici un fel de prejudecăţi morale, iar cititorii lui Merejkovski — oaspeţii pasionaţi ai unor asemenea şedinţe cum proiectăm noi! Vezi tu, bolile omenirii nu sînt ca pojarul la copii, sînt accese de podagră înrăită, veche, şi omenirea îşi are obiceiurile ei în ceea ce priveşte tratamentul... Cum s-ar putea dezvăţa de ele la bătrîneţe!

Cînd, în vechiul Egipt, Nilul se punea în grevă şi începea seceta, înţelepţii îşi aduceau aminte de existenţa evreilor, îi invitau, îi înjunghiau şi stropeau pămîntul cu sînge proaspăt evreiesc. «Foamea ocolească-ne!» Fireşte că operaţia asta nu putea ţine loc de ploaie, nici nu înlocuia revărsările Nilului, dar dădea totuşi o oarecare satisfacţie. Pe de altă parte, existau şi pe atunci oameni precauţi, cu concepţii umanitare, care spuneau că e, bineînţeles, util să omori cîţiva evrei, dar că pămîntul nu trebuie stropit cu sîngele lor, fiindcă sîngele ăsta e veninos şi în loc de grîu va răsări mătrăgună.

În Spania, cînd izbucnea cîte o boleşniţă — ciumă sau guturai — sfinţii părinţi îşi aduceau aminte de «duşmanii lui Cristos şi ai omenirii» şi, plîngînd cu lacrimi amare, e drept, nu atît de abundente încît să stingă rugurile, ardeau cîteva mii de evrei. «Molima ocolească-ne!» Umaniştii care se temeau de foc şi de cenuşa pe care o împrăştia vîntul peste tot îşi şopteau prudent, la ureche, să nu-i audă vreun inchizitor rătăcit pe acolo: «Mai bine i-ar extermina pur şi simplu...»

În Italia de sud, în timpul cutremurelor, oamenii, la început, fugeau în nord, apoi se întorcea unul cîte unul, cu grijă, să vadă dacă se mai mişcă pămîntul. Evreii fugeau şi ei şi se întorceau şi ei acasă, în urma celorlalţi. Se înţelege că pămîntul se cutremura fie pentru că aşa voiau evreii, fie pentru că pămîntul nu-i voia pe ei. În ambele ipoteze era util să fie îngropaţi de vii cîţiva reprezentanţi ai acestui neam, ceea ce se şi făcea. Şi ce spuneau oamenii progresului?... A da, se temeau grozav ca cei îngropaţi să nu zdruncine definitiv pămîntul.

Iată, prieteni, o scurtă incursiune în istorie. Şi deoarece omenirea va mai avea de suferit şi de pe urma foamei, şi de pe urma molimei, şi de pe urma unor cutremure cît se poate de serioase, nu fac decît să dovedesc un elementar spirit de prevedere, tipărind aceste invitaţii.“

„Învăţătorule, obiectă Alexei Spiridonovici, oare evreii nu sînt şi ei oameni ca şi noi?“

(În timp ce Jurenito îşi făcea „incursiunea“, Tişin ofta adînc, se ştergea cu batista la ochi, dar pentru orice eventualitate se aşeză mai departe de mine.)

„Bineînțeles că nu! Oare o minge de fotbal și o bombă sînt unul și același lucru? Sau, după părerea ta, copacul și toporul pot fi frați? Pe evrei poți să-i iubești sau să-i urăști, să te uiți la ei cu groază, ca la niște incendiatori, sau cu speranță, ca la salvatori, dar sîngele lor nu e al tău și treburile lor nu sînt ale tale. Nu înțelegi? Nu vrei să crezi? Uite, am să încerc să-ți explic mai pe înțelesul tău. E o seară liniștită, prea cald nu e, să bem un pahar din vinișorul ăsta de Vouvray și să jucăm un joc simplu, un joc de copii. Spuneți, prieteni, dacă vi s-ar cere să distrugeți toate cuvintele omenești și să lăsați un singur cuvînt, și anume pe «da» sau pe «nu», pe care l-ați prefera? Să începem cu cei mai vîrstnici. Dumneata, *mister* Cool?"

„Firește că pe «da». În el e afirmația. Nu-mi place cuvîntul «nu»: e imoral și criminal. Chiar unui muncitor concediat, care mă imploră să-l reprimesc, nu-i spun niciodată acest «nu» care înăsprește inima, ci îi spun: «Prietene, așteaptă puțin, pe lumea cealaltă vei fi răsplătit pentru chinurile tale». Cînd îmi scot la iveală dolarii, toți îmi spun «da». Nimiciți orice cuvinte doriți, dar lăsați dolarii și un mic «da», și iau asupra mea însănătoșirea omenirii!"

„După părerea mea, și «da» și «nu» sînt extreme, spuse *monsieur* Delhaie, iar mie îmi place măsura în toate, linia de mijloc. Dar dacă trebuie să aleg, atunci spun «da»! «Da» e bucurie, e avînt, ce mai e?... E totul! *Madame*, sărmanul dumneavoastră soț a răposat. Îl înmormîn-

tăm cu clasa a patra, nu-i așa? Da! Chelner, un păhărel de Dubonnet! Da! Zizi, ești gata? Da, da!"

Alexei Spiridonovici, zguduit încă de discuția anterioară, nu-și putea aduna gîndurile, scotea sunete nearticulate, sărea în sus, se așeza la loc, pînă cînd în sfîrșit urlă:

„Da! Cred, Doamne! Simbolul credinței! «Da!» Sfîntul «da» al neprihănitei fete a lui Turgheniev! O, Liza! Vino, porumbițo!"

Scurt și preocupat, deși găsea că jocul acesta e stupid, Schmidt zise că dicționarul trebuie într-adevăr revizuit, eliminîndu-se o seamă de arhaisme inutile, de pildă: „trandafir", „lăcaș sfînt", „înger" și altele, dar „nu" și „da" trebuie să rămînă, fiind cuvinte serioase; totuși, dacă ar fi nevoit să aleagă, ar prefera „da", ca ceva ce organizează.

„Da! *Si!* răspunse Ercole. În toate împrejurările plăcute ale vieții spui «da», numai cînd te dă afară pe brînci strigi «nu»!"

Și Aisha prefera „da"-ul. Cînd îl roagă pe Crupto (noul său zeu) să fie bun, Crupto spune „da"! Cînd îi cere Învățătorului doi *sous* pentru ciocolată, Învățătorul spune „da" și i-i dă.

„Dar tu de ce taci?" mă întrebă Învățătorul. Nu răspunsesem pînă atunci, de teamă să nu-l irit pe el și pe prietenii lui. „Învățătorule, n-am să te mint: eu l-aș lăsa pe «nu». Vedeți, ca să fiu sincer, mie grozav îmi place cînd cineva dă greș. Îl iubesc pe *mister* Cool, dar mi-ar plăcea să-și piardă deodată dolarii, să-i piardă așa simplu, cum pierzi un nasture, pe toți pînă la unul.

Sau dacă ar încurca muşteriii lui *monsieur* Delhaie clasele. Dacă s-ar scula deodată din sicriu unul înmormîntat cu clasa a şaisprezecea, pe trei ani, şi ar striga : „Scoateţi batistele parfumate, vreau o înmormîntare *hors classe !*" Nu e rău nici cînd fata cea mai neprihănită care, strîngîndu-şi fustele şi mîndră nevoie-mare de neprihănirea ei, trece prin lumea asta spurcată şi dă într-o dumbravă de la marginea oraşului peste un vagabond energic. Iar cînd chelnerul, alunecînd, scapă sticla de Dubonnet, e foarte bine ! Desigur, cum a spus străstrăstrăbunicul meu, înţeleptul Solomon : «Este vreme pentru adunat pietre şi vreme pentru aruncat este». Dar eu sînt un om simplu, am o singură fată, nu două. Cineva va trebui, probabil, să le adune, poate Schmidt. Eu însă, deocamdată, nu că vreau să fac pe originalul, ci cu inima deschisă trebuie să spun : «Nimiceşte *da*-ul, nimiceşte totul pe lume, şi atunci va rămîne de la sine numai nu !»"

În timp ce vorbeam, toţi prietenii care şedeau lîngă mine pe canapea se mutară în colţul celălalt. Am rămas singur. Învăţătorul i se adresă lui Alexei Spiridonovici :

„Vezi cum am avut dreptate? S-a produs separarea firească. Evreul nostru a rămas izolat. Distrugeţi toate ghetourile, ştergeţi toate urmele «zonelor de domiciliu», desfiinţaţi toate graniţele, şi tot n-o să puteţi umple cu nimic ăşti trei metri şi jumătate care vă despart de el. Cu toţii sîntem Robinsoni, sau ocnaşi, totul e numai o problemă de caracter. Unul domesticeşte un păianjen, altul studiază limba sanscrită şi mătură cu sîrg podeaua celulei. Altul se dă cu capul de pereţi — îi iese un cucui, încă o dată, poc ! — alt cucui şi uite aşa mai departe, să vadă ce e mai tare — capul sau zidul ? Au venit grecii, s-au uitat în jur şi şi-au zis că există poate şi locuinţe mai bune, fără boală, fără moarte, fără chinuri, ca, de pildă, Olimpul. Cum însă n-aveau încotro au trebuit să se gospodărească în locuinţa asta. Şi, ca să-şi păstreze buna dispoziţie, cel mai bine era să declare că toate neajunsurile — inclusiv moartea (oricum tot nu se poate schimba nimic) — reprezintă suprema fericire. Au venit apoi evreii — şi imediat poc ! cu capul de pereţi. «De ce orînduiala asta ? Uite, sînt aici doi oameni, ar trebui să fie egali. Ei bine, nu : Iacob e favorit, Isav e oropsit.» Şi dă-i cu uneltirile împotriva cerului şi a pămîntului, împotriva lui Iehova şi a regilor, cu subminarea Babilonului şi a Romei. Nişte zdrenţăroşi care-şi petrec nopţile pe treptele templului, edomiţii lucrează : frămîntă şi pregătesc, ca pe un explozibil în cazane, religia cea nouă a dreptăţii şi a sărăciei. Încă puţin şi invincibila Romă va sări în aer ! Şi împotriva strălucirii, împotriva înţelepciunii lumii antice se ridică nişte sectanţi stupizi, milogi şi ignoranţi. Roma tremură. Evreul Pavel l-a biruit pe Marcus Aurelius ! Dar oamenii obişnuiţi, care în loc de dinamită preferă o căsuţă confortabilă, încep să amenajeze noua credinţă, se instalează în coliba asta golaşă plăcut, ca acasă. Creştinismul nu mai e un berbece pentru spargerea zidurilor,

a devenit o citadelă nouă ; dreptatea înspăimîntătoare, goală, nimicitoare e înlocuită cu caritatea umanitaristă, comodă, elastică precum gutaperca. Roma şi lumea au supravieţuit. Dar văzînd toate acestea, neamul evreiesc s-a dezis de copilul său şi a început iar să roadă la rădăcină. Chiar acum, undeva la Melbourne, şade unul şi roade încetişor, în gînd. Şi iarăşi frămîntă ceva în cazane, şi iarăşi pregătesc o credinţă nouă, un adevăr nou. Şi iată că acum patruzeci de ani primele accese de febră au cutremurat grădinile din Versailles întocmai ca odinioară grădinile lui Adrian. Şi Roma se făleşte cu înţelepciunea ei, Seneca şi alţii ca el scriu cărţi, vitezele cohorte sînt gata. Iarăşi tremură «invincibila Romă» !

Evreii au născut un prunc nou. Îi veţi vedea ochişorii sălbatici, perişorul roşu şi mînuţele puternice ca oţelul. După ce l-au născut, evreii sînt gata să moară. E un gest eroic. «Nu mai există popoare, nu mai existăm nici noi, dar toţi sîntem noi !» Ah, sectanţi naivi, incorigibili ! Pruncul vă va fi luat, spălat, îmbrăcat şi va ajunge exact ca Schmidt. Din nou se va spune «dreptate», dar dreptatea o vor înlocui cu utilitatea. Şi iarăşi veţi porni ca să urîţi şi să aşteptaţi, să năruiţi zidul şi să gemeţi «pînă cînd» ?

Răspund : pînă în zilele nebuniei voastre şi celei ale noastre, pînă în zilele prunciei, pînă în zile îndepărtate. Pînă una, alta, neamul ăsta se îneacă în propriul său sînge de lehuză pe pieţele Europei, născînd încă un copil care îl va trăda.

Dar cum să nu iubesc hîrleţul din mîna asta veche de mii de ani ? Cu el se sapă mormintele, dar oare nu tot cu ajutorul lui se răstoarnă pămîntul pe ogoare ? Sîngele evreiesc va curge, invitaţii vor aplauda, dar conform vechilor superstiţii el va otrăvi şi mai amarnic pămîntul. E marele medicament al lumii !..."

Şi, apropiindu-se de mine, Învăţătorul mă sărută pe frunte.

Capitolul al doisprezecelea

MISTERIOASELE CĂLĂTORII ALE ÎNVĂŢĂTORULUI ŞI COMPORTAREA UŞURATICĂ A DISCIPOLILOR SĂI.

Zilele erau nemaipomenit de strălucitoare, inundînd parcă străzile cărunte cu email albastru şi aur lichid. Am văzut destule primăveri, şi sudice şi nordice, blînde sau aspre, dar acela nu era un anotimp, o fantezie oarecare, era ceva năvalnic şi sărbătoresc, ce risipea totodată cu dărnicie toate desfătările unei toamne în agonie, amintind de la început sfîrşitul — ceva unic... Era o primăvară tîrzie care se prefăcu pe neobservate, fără tunete, fără lacrimi, într-o vară înăbuşitoare şi tulbure.

Pentru prima oară după seara memorabilă de la „Rotonde", m-am simțit singur, slab, pierdut. Învățătorul pleca mereu din Paris, ba în Germania, ba la Viena, ba la Londra. Refuza categoric să ne povestească ceva despre aceste călătorii : n-am aflat niciodată de ce se grăbea să ajungă la o întîlnire cu un mare fabricant din Berlin, nici ce făcuse în decurs de două săptămîni în dulcea, vesela Vienă. În impermeabilul lui larg de voiaj, cu nelipsita-i servietă sub braț, sărind dintr-un expres internațional într-altul, mi se părea ba un vînător care adulmecă prin capitalele Europei, alungînd fiara din vizuina ei ascunsă, ba mătușă-mea Maria Borisovna, care, cu ocazia onomasticilor, nu mai isprăvea agitîndu-se pe lîngă musafiri și făcea într-una naveta între bucătărie și sala de dans.

„Ce-o face oare Învățătorul ?" mă gîndeam eu chinuit, acolo la „Rotonde", pe care o apreciam și mai mult, ca pe locul convertirii mele. Creează oare o religie nouă ? Sau se pregătește să arunce în aer palatul vreunui radjah ? Îmi imaginam tablouri năstrușnice și splendide, expediții în Africa Centrală, predicile unui nou Savonarola în *Place de l'Opéra,* Camera Lorzilor cuprinsă de extaz, pe lorzi într-un nevinovat elan smulgîndu-și veșmintele și pornind să joace capra, spre marea înduioșare a privitorilor. Dar toate aceste imagini dispăreau imediat ce-mi aduceam aminte de diagramele îngrozitoare care atîrnau în atelierul Învățătorului și care, nu știu de ce, mi-l aminteau pe Schmidt strivind stăruitor și temeinic cu ghetele lui mari și roșcate petalele roze ale zambilelor.

Am început să beau mult și, urmînd bunul sfat al unui prieten de-al meu, un sculptor tînăr, înghițeam din cînd în cînd, din dorința de a înțelege adevărul, două, trei boabe de hașiș. Dar vai, realitatea dispărea tot mai mult. La „Rotonde" mă simțeam ba ihtiozaur și, cuprins de o mînie preistorică, călcam în picioare pălăriile fetelor care pozau artiștilor, ba un radjah al cărui palat Învățătorul voia să-l arunce în aer și atunci scriam scrisori societăților de asigurare, îi ceream patronului să mi se închine conform ritualului și plîngeam cu lacrimi amare. De altfel, asta nu mira pe nimeni — valul nebuniei inundase în primăvara aceea și micuța cafenea din Montparnasse. Mă aflam tot timpul în compania unei zebre dungate care mă implora să-i vopsesc pielea în pătrățele, a unui pictor gras care afirma că e în luna a șaptea și că va naște un proroc-maimuță cu pene de struț la pălărie, dar că penele acestea îl gîdilă fără milă, precum și a unei mulatre care fugise dintr-un *music-hall* și se jura că filozoful Bergson îi încredințase sarcina de a cuceri Polinezia, dar deocamdată mă lovea, nu știu de ce, peste obraji cu felii de *roastbeaf* furate de pe tejghea. O vopseam pe zebră cu cerneală, dădeam sfaturi prietenești pictorului și, bătut de mulatră, plîngeam, întrebînd-o de ce e atît de rea. De ce palatul meu nu e asigurat ? De ce a fost potopul ? De ce, singur și părăsit de Învățător, trebuie să stau aici și să sufăr ? Și în fond, sînt eu, eu cu adevărat ?

Şi-mi pipăiam pe sub cămaşă pieptul păros, asudat, şi după ce mă încredinţam că sînt eu — Ilya Ehrenburg, Iliuşa, poetul, „Erainbourg", protestam şi mă chinuiam şi mai amarnic.

Într-unul din scurtele sale popasuri la Paris, Învăţătorul mă găsi sub o bancă la „Rotonde", îmi confiscă boabele cele minunate, îmi dădu să mănînc omletă şi mă duse la prietenii noştri. Deoarece pleca în aceeaşi zi în Anglia, ne dădu instrucţiuni să nu ne despărţim, iar în cazul că vom vrea neapărat să ne ieşim din minţi, să o facem împreună. Am băgat de seamă că şi cu prietenii mei se petrece ceva necurat, deşi fără haşiş şi fără zebră. Toţi erau abătuţi din cauza absenţei Învăţătorului. *Monsieur* Delhaie se plîngea că „Necropola Universală" se duce de rîpă, *mister* Cool se plictisea, Schmidt nu putea lucra din pricina caracterului general dezorganizator al primăverii pariziene, despre ceilalţi să nu mai vorbim. Cînd mi-am dat, cu chiu, cu vai, seama de starea mea, am propus ca, avînd în vedere lîncezeala generală în care ne găseam cînd lipsea Învăţătorul, să ne apucăm să făptuim ceva extraordinar, căci inima mea simte că n-avem voie să scăpăm ocazia acestei primăveri fără seamăn. *Monsieur* Delhaie începu să debiteze ceva despre cumpătare şi despre vîrsta lui, dar nu prea energic : din lipsă de „avînt" îi plăcea să se uite cum se distrează alţii şi, cu toată zgîrcenia sa, îi plătea uneori lui Lebain, funcţionarul lui, cina, în schimbul dreptului de a rămîne tot timpul într-un separeu al restaurantului.

Aşadar, *mister* Cool rupse încă o foaie din carnet (amintind astfel gestul celui care „a prefăcut apa în vin"), şi am început să o ducem tot într-un chiolhan. Treptat, se lipeau de noi tot felul de străini. Chefuiam cu unii dintre ei săptămîni întregi fără să ştim nici cum îi cheamă şi nici măcar de ce neam sînt. Pe doi dintre ei îi ţin însă minte. Pe cel dintîi, un poet polonez, pe nume Ozarevski, ni-l aduse pe sus Ercole, direct de la comisariat, unde-şi petrecuseră noaptea amîndoi : italianul pentru că din cauza căldurii teribile se băgase într-una din fîntînile de la Tuileries ca să facă o baie, iar poetul, la insistenţele unei bătrîne portărese virtuoase : după ce băuse o sticlă de madera, se legase de ea şi-i ceruse să se transforme imediat în bacantă şi, împreună cu el, să strige la intrarea în imobil : *„Evohé !"* Ozarevski era fudul nevoie-mare, avea un păr negru, lung pînă la umeri, dispreţuia pămîntul şi ca atare se ferea să-l şi atingă, adică, umbla, cu toţi cei patruzeci de ani ai săi, sărind în vîrful picioarelor, şi în genere desconsidera tot ce era material şi grosolan. Declara ba că se trage din granzii Spaniei, ba că e urmaşul direct al lui Osiris, se exprima bombastic, pretindea ca în faţa lui să se închine toţi, şi deci se simţea jignit cînd i se făcea nota la restaurant („poetul bău nectarul cu spuma de aur şi dărui la rîndu-i cîntările pe struni vibrînde"), şi alcătuia versuri în cele mai năstruşnice împrejurări. Pe lîngă toate acestea, era, să vorbim pe şleau, muieratic din cale-afară şi nu putea lăsa să treacă nici o fustă, indiferent de

vîrsta proprietarei, fără să-şi încerce norocul cu ea. Şi avea noroc mai cu seamă la tinerele poloneze foarte naive venite să studieze la Sorbona, care-i ştiau pe de rost versurile despre „o iubire ca-n ceruri" şi considerau ca o favoare deosebită a providenţei faptul că le lua în seamă „geniul cu plete negre". Pentru iubirea sa „ca-n ceruri" Ozarevski mîncase bătaie în repetate rînduri, o dată fusese snopit în bătăi cu galoşi uzi pînă îşi pierduse cunoştinţa, dar nu se lăsa cuprins de deprimare. Ne distra teribil cînd se aşeza plin de avînt lîngă americance bătrîne, lîngă fetiţele care se jucau în grădina Luxembourg, lîngă cîntăreţele de cabaret ocupate cu alţi cavaleri, şi le repeta tuturora cam aceeaşi placă : „Flacără-Dumnezeu — Osiris — vino diseară". O dată, pe cînd încheiam o beţie de trei zile la Versailles, văzu o lăptăreasă apetisantă şi, după ce se întoarse la Paris, îi expedie imediat o telegramă : „Eşti o floare de lotus. Te aştept 11 seara «Hôtel Cheval Blanc», camera 16. Ultimul trubadur."

Cel de al doilea, un bancher falit din Venezuela, *señor* Maduros, era un vechi prieten al Învăţătorului. Oriunde şi cu oricine s-ar fi aflat — îi răsărea pe masă, pe genunchi, pe o bancă de pe stradă un pachet de cărţi de joc. Juca orice fel de joc de cărţi şi pe orice sumă. Se povesteşte că adevăratul său nume de familie era Capandes. Devenise Maduros după ce, de conivenţă cu crupierul şi cu doi funcţionari ai cazinoului din Monte-Carlo, făcuse înainte de începerea jocului o mică operaţie la ruletă, şi

anume nivelase cîteva şanţuri, după care, cîştigînd o sută optzeci de mii de franci, o ştersese nu numai de sub nasul poliţiei, ci şi al tovarăşilor săi de lucru, iar banii cîştigaţi îi pierduse în trei zile tot la joc, la San-Sebastiano. Era un brunet foarte elegant, dar se rădea prost şi-şi dădea cu multă pudră, din care cauză bărbia îi bătea în albastru, ceea ce i se părea grozav de şic. În timp ce noi ne ţineam de beţii, Maduros bătea cărţile cu toată lumea : cu consumatorii din cîrciumă, cu muzicanţii, cu chelnerii, o dată chiar cu un poliţist, iar cînd nu era nimeni acolo, juca pe rupte popa prostul cu Aisha, pe o portocală sau pe o ţigară. Pierdu sub ochii noştri o mie trei sute de franci, o casă în Venezuela, o vilă la Ostenda şi pe nevastă-sa (trebuie spus că Maduros era sărac lipit pămîntului, împrumuta doi franci pentru prînz de la *mister* Cool şi mai era şi burlac) şi cîştigă, dacă facem abstracţie de cifrele fantastice care au rămas numai cifre, de la unul circa cincizeci de franci, de la altul ibovnica şi de la al treilea un cîine mare de vînătoare care nu ne-a părăsit nici astăzi şi care cerea de la stăpînul familiei noastre, mama noastră a tuturor, scumpul *mister* Cool, oase la prînz.

Cînd pe bulevarde se aprindeau luminile palide, ne strîngeam într-o cafenea mică de pe rue Faubourg-Montmartre şi, peste puţin, plecam mai departe ca un stol zgomotos. Păianjeni enormi, verzi şi roşii, cu labe electrice, alergau pe pereţi şi ne cereau să bem Cointreau. Adolescenţi zvelţi şi bătrîni biblici cu jobene roşii ne

strigau: „Veniţi-vă în fire! Dacă vreţi să fiţi fericiţi, mergeţi la «Royal»!" Iar un automobil nebun, urlînd şi scăpărînd din ochii săi galbeni uriaşi, ca armăsarul unui arhanghel, se arunca asupra noastră, conjurîndu-ne să fumăm ţigări „Navy".

Mergeam supuşi la „Royal", beam Cointreau, fumam ţigări „Navy". Sute de chelneri, importanţi, chei şi înţelepţi, ca filozofii stoici din antica Romă, alergau, întrecîndu-se unul pe celălalt, jonglînd cu sticlele, turnînd în zbor ceva în păhărele, zornăind din banii de metal. O, piramidele astea de sticlă, ţuguiate ca popicele, rotunde ca bilele, cu tainice peceţi sau cu fete frumoase din Sevilla, sticle galbene, verzi, roşii, albe, sticle de toate soiurile! După tejghea, alchimişti în şorţuri albe pregăteau tot felul de amestecuri; atîta doar că, în locul latinei, foloseau engleza. Ţigani, negri urlau din trompete, smuceau cu înverşunare strunele, cîntau răguşit şi strigau. Pe urmă dădeau buzna femeile, neam misterios şi aproape fără chip; purtau breton pînă peste ochi, îşi vopsiseră o ţintă în culori aprinse pentru sărutări, pieptul le era descoperit, pe şoldurile pline sclipeau paiete, mărgele de sticlă, reflexele mătăsurilor şi panglicilor. Năvăleau în zbor ca lăcustele, scoţînd sunete stridente, sărind pe mese, dansînd printre sticle, căzînd pe genunchii musafirilor, încolăcindu-i convulsiv, şi iar îşi luau zborul, ca să încremenească undeva prin colţuri, pe canapele adînci. Şi bărbaţii săreau în sus cu plastroanele pătate de vin,

cu jobenele turtite, se învîrteau, foşneau din bancnote şi apoi plecau, luînd cu ei două, trei sau zece femei.

Mergeam pe străzi şi ne ajungeau din urmă femei şi bărbaţi înlănţuiţi cu patimă, cînd perechi-perechi ca la cadril, cînd într-o stufoasă spirală. Intram în baruri mici, şi aceleaşi sticle se aplecau grăbite, monezile zăngăneau, fete cu buze roşii se năpusteau asupra vizitatorilor, băteau cu vîrful pantofului în tejgheaua de zinc, îi strîngeau la piept şi îi tîrau după ele. La fiecare pas hotelurile rînjeau, scoţîndu-şi parcă în stradă paturile enorme, murdare, stricate. Parisul mirosea a pudră, a spirt, a sudoare.

Mergeam în hale şi ne uitam pînă ne venea greaţă la uriaşele hălci de carne, la munţii de ouă şi brînzeturi, la grămezile de unt şi la florile înghesuite în legături enorme. Apoi năvălea pe străzi schimbul de zi. Hoarde de automobile te asurzeau cu urletul şi cu vuietul lor, emanau benzină, căldură, praf. În jurul magazinelor mari, fiecare cît un oraş, pe trotuarele largi, în grămezile de stofe în culori vii, în mormanele de mătăsuri, în munţii de dantele şi panglici, scormoneau mulţimi îndîrjite de femei, transpirate, lacome şi îmbătate de foşnetul, fîşîitul, freamătul, pîrîitul dulce al stofelor. La amiază se aşternea peste toate fumul a mii de bucătării, mirosul de slănină, de peşte, de ceapă. Pe terasele restaurantelor, oameni cu cefe stacojii mestecau ritmic şi cu îndîrjire, trosneau din dinţi, clefăiau, rîgîiau. Apoi mergeam la culcare şi seara, cînd ne trezeam, vedeam aceeaşi nebunie.

Era dezmățul prisosului, disperarea abundenței, coșmarul sanguinicilor. Erau prea multe cîrpe, prea mulți poeți, prea multe femei și flori, prea multe sticle, prea multă omenire ! Din toate era prea mult ! Aveai impresia că azi-mîine orașul ăsta ghiftuit de mîncare și băutură, umflat de somn pe salteaua lui de puf, avea să fie lovit nu de trăsnetul apocalipsului, ci pur și simplu de dambla.

Într-una din serile acestea de iulie, Învățătorul, întors în sfîrșit la Paris, merse cu noi la un local de noapte. Pe drum, pe cînd îi povesteam de-a valma despre toate — despre reclame, despre vitejeștile isprăvi ale lui Ozarevski și despre spaima ce ne-o inspira Parisul — am îndrăznit să-l întreb ce face, dacă nu m-a uitat, dacă nu ne-a uitat pe noi toți și ce se va întîmpla mai departe... El nu s-a supărat, ci mi-a răspuns cu blîndețe : „Treaba merge. Mai bine povestește-mi despre poetul acela !“ Se schimbase foarte mult în ultimele trei luni : se trăsese la față, se gîrbovise, pe tîmple i se vedea bine părul alb. Nu mai glumea cu Ercole, nu-l mai tachina pe *mister* Cool, nici măcar nu-l sărută pe Aisha. În local, în timp ce comanda la fiecare sfert de oră cîte un pahar de whisky, Învățătorul tăcea posomorît, sau ne cerea să facem tot felul de ciudățenii. Îi sili bunăoară pe *monsieur* Delhaie și pe Schmidt să bea *„Bruderschaft“*, în semn de veșnică prietenie, și rîse silit. Aisha, blîndul, duiosul Aisha, fu nevoit să ne arate cum l-ar fi spintecat pe Alexei Spiridonovici cu cuțitul de masă. Jurenito ne propuse apoi să împușcăm

o pisică vagabondă, dar aici protestarăm toți cu hotărîre, și *mister* Cool declară solemn că „nimeni nu ne va sili să vărsăm sînge, nici măcar sînge de animal !“ Asta, nu știu de ce, îl înveseli grozav pe Învățător ; striga „bravo !“, bătea din palme și îi porunci lui Alexei Spiridonovici să noteze cuvintele lui *mister* Cool pe lista de vinuri. În felul acesta Învățătorul izbuti să mă tulbure și să mă sperie de-a binelea.

A doua zi dimineața, mergeam, Jurenito și cu mine, pe o stradă liniștită din cartierul nostru. Spre noi se îndrepta o femeie cu un copil într-un cărucior. Pruncul zîmbea vesel și fără noimă ; ajunse în dreptul nostru și, fermecat de măciulia strălucitoare a bastonului lui Jurenito, își întinse mînuțele spre el. Ca și cum ar fi fost el însuși un copil, Învățătorul se dădu înapoi pînă la perete și murmură : „Asta nu, nu pot !... Adulții da... Dar copiii, de ce copiii ? Poate că ar trebui să nu mai ?... S-o las baltă ?... Să fug !... Un glonte în cap !...“ Niciodată, nici pînă atunci, nici pe urmă, nu l-am văzut pe Învățătorul nostru cel neînduplecat și aspru într-o asemenea stare. M-am speriat și am strigat : „Spune-mi, te rog, spune-mi, ce e cu dumneata ? Ce să lași baltă ?“ Dar Jurenito își reveni imediat, își șterse fruntea cu batista și răspunse, pe deplin liniștit : „Prostii. Nu le lua în seamă. Sînt surmenat, și apoi căldura asta !...“

Iar seara, pe cînd ședeam sub platani, pe terasa unei cafenele vesele, trecu în goană un băiat, zbierînd : *La Presse ! Mister* Cool îl chemă, ca să vadă rezultatele de la curse, dar

după cîteva clipe îmi băgă în ochi foaia care mirosea încă pătrunzător a cerneală și tună cu vocea sa de bas: „A fost ucis arhiducele austriac! Ce zici?“ Învățătorul îi ceru să repete și se uită calm peste ziar. Stătu multă vreme fără a scoate un cuvînt. Uitasem de mult de senzaționala știre, care în fond ne era total indiferentă; *mister* Cool vorbea cu entuziasm de felul cum cîștigase iapa Iris, cînd Învățătorul declară cu nepăsare: „Așadar, va fi război“. Vorbele astea ni se părură atît de caraghioase și de stupide, încît protestarăm, iar *monsieur* Delhaie exprimă cel mai bine ceea ce simțeam cu toții: „Războiul poate izbucni undeva pe la sălbatici, în Balcani, de exemplu, sau în Mexic, dar nu la noi! Ce Dumnezeu, frate, ai uitat că ne aflăm în Europa?“ *Mister* Cool susținea că omenirea e totuși prea morală pentru a face război, și apoi războiul e o întreprindere foarte nerentabilă. Ercole ne încredința că pe el, pe care nu l-a putut sili nimeni nici să se scoale de pe caldarîm, nici dracu nu l-ar putea sili să lupte. Alexei Spiridonovici vorbi, confuz ca totdeauna, despre „spirit“. Mie cuvintele Învățătorului mi se părură a fi pur și simplu continuarea divagațiilor lui de dimineață, și l-am întrebat dacă se simte bine. Numai Schmidt și Aisha nu spuneau nimic. Schmidt mormăi: „Nu-mi prea vine a crede: au să-și vîre iarăși nasul diplomații; oricum, o să vedem!“ Iar Aisha declară că acasă, adică la el în Senegal, auzise despre război și anume că războiul nu e de loc un lucru

rău. Învățătorul nu ne contrazicea, dar după ce mai stătu puțin cu noi zise că se simte obosit și plecă singur acasă.

Iar noi, uitînd de război, rămaserăm laolaltă pînă după miezul nopții, discutînd despre lucruri cît se poate de pașnice: despre o călătorie în Corsica pe care aveam s-o facem împreună, despre însușirile cutărui sau cutărui fel de brînză și despre ultima pasiune a lui Ercole pentru o unguroaică de la circ, care ridica greutăți de douăzeci de puduri. Numai Aisha ne aminti de cuvintele Învățătorului: probabil că distracția născocită de Jurenito îi plăcuse, fiindcă, rîzînd, țipînd și sărind, începu deodată să ne demonstreze ce lesne l-ar putea el înjunghia pe Alexei Spiridonovici sau pe liniștitul, timidul Schmidt.

Capitolul al treisprezecelea

O DESPĂRȚIRE FURTUNOASĂ. —TREC PRIN TOT FELUL DE ÎNCERCĂRI ALE RĂZBOIULUI.

În curînd am înțeles că Învățătorul nu glumise. Nu voi mai descrie zilele acelea de așteptare; sînt încă prea vii în amintirea tuturor! Ceea ce simțeam noi, de la un ziar la altul, de la speranță la o sumbră disperare, trăiau în zi-

lele acelea sute de milioane de oameni de toate limbile. În sfîrşit, veni ziua fatală de 30 iulie. Îndoielile dispărură ; înţeleseră toţi că ireparabilul s-a produs şi, nemaigîndindu-se la nimic, se aruncară în vîrtej.

Seara, fără să ne fi înţeles dinainte, dar mînaţi de acelaşi sentiment, ne adunarăm la Jurenito ca să ne luăm rămas bun pentru multă vreme, poate chiar pentru totdeauna. Cînd l-am văzut pe *monsieur* Delhaie m-am speriat : îşi ieşise din minţi, striga că dacă Schmidt îndrăzneşte să se arate îl ucide, cînta Marsilieza şi cerea ca Jurenito să se ducă imediat la luptă pentru civilizaţie. Schmidt sosi foarte calm, mormăi chiar ceva despre căldură (28 de grade la umbră) şi *monsieur* Delhaie nu-l omorî. În schimb începu o hărmălaie inimaginabilă, şi atelierul lui Jurenito se prefăcu în ceva care semăna cu Reichsrat-ul austriac, sau cu piaţa de la noi din oraş cînd i se şterpeleşte unei precupeţe o plăcintă de pe tarabă. Răcneau, înjurau, cîntau toţi pe întrecute şi se învinuiau care mai de care unul pe celălalt. Ercole urla că războiul e un lucru minunat, iar el are să tragă cu tunul cel mai mare. În cine ? Asta se va vedea, dar de tras, neapărat are să tragă, *„Evviva !“*

De atîtea răcnete, Aisha îşi pierdu minţile, puse mîna pe un *coupe-papier* şi ceru să i se spună imediat pe cine anume trebuie să înjunghie — pe *mister* Cool sau pe mine ? *Monsieur* Delhaie îi explică în modul cel mai convingător că el, Aisha, aparţine Franţei şi că trebuie, aşadar, să-l înjunghie pe Schmidt. Încîntat de o

asemenea perspectivă, Aisha hotărî să se apuce de treabă fără întîrziere şi cu atîta seriozitate, încît Învăţătorul fu nevoit să-l încuie într-o cămăruţă.

Apucîndu-se cu mîinile de cap, Alexei Spiridonovici vocifera : „Ziua luminoasă a ispăşirii a sosit ! Rusia ! Mesia ! Cruce pe Sfînta Sofia ! Fraţilor slavi !“ Să năpusti la Schmidt şi îl îmbrăţişă, plîngînd : „Duşmanul meu ! Frate ! Te iubesc şi fiindcă te iubesc atîta, trebuie să te ucid ! Înţelegi ? N-am să te ucid, dar ucigînd, am să mor sacrificîndu-mă ! Vom învinge Germania ! Cristos a înviat !“ Şi îl sărută pe Schmidt, dar acesta, dîndu-l la o parte politicos, se şterse pe faţă cu o batistă şi, cu un pieptene mic, îşi aranjă părul.

Mişcat de toate acestea, *mister* Cool zise prietenos : „Eu sînt neutru ! Dar încep să înţeleg şi eu că războiul nu e atît de imoral şi nici atît de nerentabil cum credeam înainte.“

Mă simţeam strivit de toate cîte se petrecuseră. Am înţeles deodată că înspăimîntătoarele fantome care mă bîntuiseră vreme de mulţi ani de zile păreau o cronică oarecare, culeasă cu *petite*, în comparaţie cu această realitate. După ce am înţeles cele de mai sus, am încetat orice raţionament, am încetat să simt, să trăiesc o viaţă de sine stătătoare şi m-am pierdut pentru un timp îndelungat.

Cînd, obosind cu toţii, se făcu o clipă de tăcere, Schmidt spuse : „Dragi prieteni, nu nutresc nici un fel de ură împotriva nici unuia dintre voi, deşi sînteţi duşmanii mei. Lucrurile

se prezintă însă foarte simplu. Noi trebuie să vă organizăm pe voi." Se apropie de harta Europei care atîrna pe perete și reteză parcă, cu degetul, un sfert din Franța, o optime din Rusia, și mai luă cu sine pe drum și cîte ceva din țările mărunte. „Deocamdată vom anexa nemijlocit numai asta, iar restul îl vom ține sub influența noastră sistematică. Bineînțeles, operația nu e prea galantă, dar n-ai ce-i face, de bună voie n-o să vă organizați niciodată. După care vă spun la revedere ! Sper să vă întîlnesc într-una din noile provincii ale Imperiului German." Zicînd acestea, strînse mîna Învățătorului, se înclină în fața tuturor și ieși.

Iar se iscă un tărăboi de nedescris. *Monsieur* Delhaie îl eliberă pe Aisha și îi ceru să apere civilizația, să-l ajungă adică din urmă pe Schmidt și să-l înjunghie, dar Aisha, care între timp se calmase acolo, în cămăruța lui, preferă să rămînă pe divan și să spargă nuci cu un idol mexican.

De astă dată făcu ordine însuși Jurenito. Ne spuse cu blîndețe că înțelegea perfect tot ce se întîmplă și ar fi bucuros să stea în asemenea clipe împreună cu prietenii lui ; din păcate însă trenul lui pleacă peste o oră și trebuie să-și ia rămas bun, pe cine știe cînd. „S-a întîmplat inevitabilul și necesarul. Să nu vă închipuiți că are să dureze o săptămînă, și pe urmă o s-o luăm de la capăt la «Royal». Nu, ziua asta toridă e un hotar. Mai priviți o dată înapoi, cît nu e prea tîrziu !... Luați-vă rămas bun de la tot ce ați cunoscut : nu se pun ventuze, a fost deschisă

o arteră. Poate că vi se par ciudate cuvintele mele, dar oare ieri ați fi putut crede în ziua de azi ? Ce să vă mai spun despre ziua de mîine ? Oamenii strigă cuvintele cunoscute, sacre, comode : «patrie», «onoare», «victorie», «în numele...» Ce le pasă de nume ? Lucrează pentru ceva ce n-are individualitate, ceva ce încă nu s-a născut, dar, în embrion fiind, e nespus de feroce. Lucrați și voi ! Mergeți unde vă mînă necesitatea ! Amenințați, împușcați, beți vin, plîngeți, faceți tot ce trebuie să faceți ! Plec, dar ne vom mai întîlni. Cînd ? Nu știu ! Adio, prieteni !"

Luînd cu sine o trusă de voiaj umplută mai ales cu hîrtii, Învățătorul ne rugă să nu-l însoțim la gară și plecă. După plecarea lui, se împrăștiară toți. Am rămas împreună cu Aisha în camerele unde parcă mai dăinuia răsuflarea Învățătorului. Toată noaptea m-am uitat la hărțile lui îngrozitoare, la idolii mici de piatră, la pipa scurtă, arsă, pe care o uitase acolo și care purta urmele dinților lui puternici. În schimb Aisha se făcuse ghem la picioarele mele și ronțăia întruna nuci, scoțînd din cînd în cînd un oftat prelung : „Vai ! Domnul s-a dus la război ! Vai, Aisha !..." Iar sub fereastră răsunară pînă dimineața cîntece, strigăte ale vînzătorilor de ziare, bătaie de tobe, tropăit de soldați care treceau spre gări și un plînset pătrunzător : „Jean ! Jean ! Jean !..."

Se făcu dimineață. Vai, lumina zilei nu mă ajută să înțeleg, să pătrund tîlcul celor ce se petreceau, să reîncep totuși să trăiesc într-un

fel. Mă aştepta o existenţă de îndelungă vegetaţie, ca un bolnav de tifos care zace săptămîni de zile într-un pat de spital. În jurul meu vedeam aceiaşi ochi febrili şi ascultam acelaşi delir, care devenise pînă la urmă limbajul cotidian. Cînd privesc înapoi în trecutul meu, şi ajung ca acum la lunile acestea, văd în faţa mea o prăpastie ; de fapte, de gînduri sau de cuvinte nu-mi amintesc, stau însă şi mă minunez cum am putut ieşi din ea.

Prietenii mei se răspîndiră care încotro. *Mister* Cool, ispitit de nişte comenzi grandioase, plecă la New York, făgăduind de altfel să se întoarcă curînd. *Monsieur* Delhaie fu chemat sub arme şi trimis undeva în sud să păzească un pod de cale ferată. Îmi scrise că a fost mutat la Avignon, ca şef al cimitirului militar, arzînd însă de entuziasm şi, fiind împiedicat de vîrstă să lupte, se apucase de ziaristică şi scria articole pentru Zorile Avignonului, organizînd de asemenea tot felul de adunări patriotice. Rămas fără mijloace, Ercole încercă să se culce pe caldarîmul parizian, dar fu urgent expediat în patrie. Aisha a fost mobilizat şi, după ce a făcut puţină instrucţie într-un orăşel din sud şi a învăţat cum să se folosească şi de alte arme decît de cuţitul de masă, a fost trimis pe front.

Veni rîndul lui Alexei Spiridonovici şi al meu. În Rusia nu ne puteam întoarce, aşa că, într-o dimineaţă de iarnă, ne duserăm la „Dôme des Invalides", să ne înscriem voluntari în armata franceză. Mergînd, Tişin vorbea într-una despre martiriu şi despre eroism, despre sabia lui Crist sau

a lui Merejkovski, despre Ţarigrad şi despre altele asemenea. Pe drum intra fuga în baruri, bea cîte un păhărel şi sărea să-i sărute pe cîrciumari : „Aliaţilor ! Fraţilor !" Eu mergeam în tăcere, mai degrabă abătut, fără să simt nimic în afară de o dogoare insuportabilă şi de o totală autoanihilare, mergeam fiindcă asta era ce mai uşoară ieşire. Să mă proţăpesc cu burta în calea unei baionete sau să spintec eu însumi cu baioneta mea o altă burtă mi se părea cu mult mai simplu decît să cumpăr, dimineaţa, după ce mă trezeam, ziarul *Le Matin* şi să citesc despre burţi spintecate, bînd în vremea asta cafea cu brioşe.

În piaţă se îngrămădeau mii de oameni cu tot felul de drapele. Îşi cîntau toţi odată imnurile naţionale, şi din cauza soarelui, din cauza fîşiilor de pînză pestriţă şi a discordanţei de nedescris a vocilor, ţi se învîrtea capul. Îi găsirăm pe ruşi, care se şi războiau între ei, agitînd tot felul de steaguri — tricolore, roşii simple, roşii cu inscripţii care explicau de ce sînt roşii, steaguri franţuzeşti şi în sfîrşit unele cu totul de neînţeles. Încercau şi ei, urmînd exemplul celorlalţi, să cînte, dar cum începeau un cîntec oarecare, acesta se îneca într-un vuiet de proteste. Apoi încetară să se certe şi intonară simultan *Doamne, păzeşte-l pe ţar, Marsilieza, Internaţionala, Din ţară îndepărtată* şi chiar *Nu mă ocări.* Produceau o impresie puternică care amintea puţin de muzica negrilor şi se armoniza cum nu se poate mai bine cu gloata pestriţă alcătuită din toate neamurile pămîntului.

De altfel, talmeş-balmeşul ăsta cedă curînd locul unui tablou care amintea de o baie publică. Ţinîndu-mi indispensabilii, ajunsei înaintea unei mese unde o seamă de trupuri de viteji erau măsurate, pipăite şi ciocănite. Punîndu-mi stetoscopul în coaste, medicul răcni scurt: „Inapt! Următorul!" şi am rămas cu eroismul meu slobod, să citesc *Le Matin* şi să mănînc cozonac. Mi-am luat rămas bun în chip înduioşător de la Alexei Spiridonovici, care în dimineaţa următoare fu trimis în Touraine în vederea instrucţiei — împreună cu toate visurile lui despre Sfînta Sofia şi cu o companie de spanioli suspecţi. La gară îmi declară pe neaşteptate că Jurenito e un trădător, fiindcă „e neutru în sufletul lui, iar neutrii sînt toţi germanofili deghizaţi" şi mă rugă să-i înapoiez vechiul statut al „Societăţii pentru căutarea Omului", precum şi meniul de la „Royal" pe care îşi notase memorabilul aforism al lui *mister* Cool.

Dar vai! Julio Jurenito dispăruse fără urmă. Plecînd nu lăsase nici o adresă şi nimeni nu primea scrisori de la el. Atelierul lui era pustiu, nedereticat, plin de ziare mototolite şi cu cufărul deschis. La început veneam des pe aci şi mă lăsam în voia dulcilor amintiri ale atîtor seri petrecute în acest şopron posomorît. Curînd însă am fost nevoit să întrerup aceste vizite. În perioada aceea, bîntuia la Paris spionomania. Se descopereau agenţi germani în cafenele, în cancelarii, în grădiniţe de copii şi chiar acasă în dulapul nevestei. Pe neaşteptate se dovedeau a fi trădători: profesori ginecologi, doici, paznici

de cimitire, veri de gradul întîi şi alţii. Cînd apucară în sfîrşit să găsească la un bătrîn profesor de geografie o hartă a celor două emisfere peste care erau trase nenumărate linii cu creionul, şi la un negustor de haine vechi din *Marché aux Puces* o busolă uzată de provenienţă germană, suspiciunea ajunse la culme. Portăreasa, care nu-l înghiţea pe Jurenito, adică de fapt nu pe el, ci pe Ercole, acesta nedovedind suficient respect faţă de curăţenia scărilor, făcu un denunţ cum că Învăţătorul dusese o viaţă suspectă, că veneau la el oameni bizari care discutau de multe ori într-o limbă străină, desigur că în nemţeşte. Sosi poliţia şi mă văzui nevoit să mă despart de scumpul lăcaş părăginit.

Toată toamna şi toată iarna l-am aşteptat cu înflăcărare pe Învăţător; căscam ochii în toate părţile cînd rătăceam pe străzi, ciuleam urechile cînd auzeam paşi pe scară, îl pîndeam pe poştaş. Unde o fi Jurenito? O fi poate pe front şi comandă o divizie? O fi arestat? S-o fi înecat cînd a trecut oceanul în drum spre patrie? O fi fost împuşcat? Ucis în luptă? Dar pe noi de ce ne-a lăsat să ardem în focul ăsta al gheenei? Şi eu de ce trăiesc? Protestam, revendicam, aşteptam, dar nu primeam nici un răspuns...

Îmi răsar şi acum în minte nopţile acelea agitate, cînd mica mea corabie era bătută de toate vînturile. Pe stradă se trăgea, se ţipa că nemţii vor cuceri Parisul. Oamenii fugeau la gară ducînd perdele de pluş, colivii cu canari, oale de noapte. Noaptea mi se părea că intră Schmidt în camera mea şi începe să mă organizeze: *„Herr*

Ehrenburg Elias! Drepţi! Suge burta! La dreap-ta! La stîn-ga! *Frau* Hase, cul-caţi!" Şi săream în sus şi fugeam jos la portăreasă să mă conving că n-a venit nici un Schmidt.

Pe urmă am început să percep asasinatul în mod real, fizic. În jurul meu lumea se îndeletnicea exclusiv cu treaba aceasta care pînă acum fusese interzisă. Citeam: „ucişi trei, cinci sute, zece mii", „străpuns", „aruncat în aer", „înjunghiat", „asfixiat", „acoperit cu pămînt", „înecat", „ucis, ucis!..." Vînzătorii de ziare pe bulevarde ţipau: „I-au înjunghiat pe toţi"; chelnerul de la „Rotonde" răspundea: „Şaptezeci şi cinci. Ţintesc bine"; negustoreasa anunţa cu vocea ei de bas: „I-au încercuit, i-au zdrobit, i-au nimicit!" Peste drum de mine locuia un bătrînel liniştit, toată ziua citea ziarele, iar seara tîrziu mă invita la el şi începea să împungă cu un vătrai vechi şi stricat o ilustraţie atîrnată pe perete anume în acest scop: ilustraţia înfăţişa un neamţ mustăcios. Un alt vecin, *monsieur* Innes, acordor de piane, îmi cerea să-i arăt cum lucrează cazacii cu suliţele. Nu puteam, nu ştiam, nu voiam, dar el vorbea, vorbea într-una: „Taie, împung, străpung". Într-o noapte am dat buzna în odaia lui, numai în cămaşă de noapte şi, cu un beţişor în mînă, strigînd: „ura!", am început să-i sfredelesc burta moale care se revărsa în valuri de grăsime.

La un moment dat am început să intru la bănuială — nu cumva oi fi neamţ? La început mă apucasem, la fel ca ceilalţi, să descopăr tot ce era nemţesc în jurul meu. Lăptăria „Maggi"

unde cumpărasem de cîteva ori brînză de vacă a fost devastată. Mi-am aruncat briciul care purta o inscripţie suspectă. Mi-am rupt toţi nasturii de la pantaloni, vădit de provenienţă inamică. Eram gata să-mi rup şi pantalonii, dar *monsieur* Innes mă convinse să renunţ. Cineva îndrăznise să cînte în vecini o bucată de Bach. Ce înseamnă asta? Am alergat, am cercetat şi mi s-a arătat un articol în ziar — Bach nu e neamţ, Bach e aproape francez. De disperare n-am vrut să cred. S-a întîmplat lucrul cel mai îngrozitor, şi anume: m-am îndoit de mine. Drama a început cînd domnişoara de la post-restant m-a sfătuit prietenoasă: „Ai un nume care nu sună bine, schimbă-ţi terminaţia". Aş fi fost bucuros să o fac, dar nu ştiam cum, şi — ce mi-o fi venit? — i-am trimis o cerere judecătorului de pace al circumscripţiei Hamovniki din Moscova. Dar ce să mai vorbim de nume — existau lucruri mult mai serioase. Mi-a căzut întîmplător în mînă un ziar provincial, *Petit niçois*, unde în articolul de fond se arăta neîndoios că nemţii pot fi recunoscuţi după un miros specific, care le e propriu numai lor — ce fel de miros anume nu se explica: era limpede, oricine poate să-l simtă. După ce am citit articolul cu pricina, am început să mă adulmec, dar e greu să-ţi identifici mirosul tău propriu; îl percepeam numai pe cel de tutun şi de apă de colonie proastă, căci mă bărbierisem chiar în dimineaţa aceea... Dar dacă nu-l percep eu, au să-l perceapă alţii... N-am mai putut răbda: tîrziu, cînd m-am întors acasă, am trezit-o pe

portăreasă și am rugat-o foarte politicos: „Miroase-mă". Am fost nevoit să mă mut și astfel a rămas pentru mine un mister a ce miros.

Am trăit cu această incertitudine pînă în primăvară. Bani n-aveam, făceam dîrz foame, am vîndut totul și am rămas doar cu niște pantaloni suspecți și cu o pălărie înaltă cu boruri largi. Trebuia să lucrez noaptea la gara Ivry, să împing niște vagonete cu lăzi. Pe lăzi era scris „Atenție!", și tovarășii de lucru spuneau că înăuntru sînt porțelanuri, dar eu eram convins că în lăzi se aflau proiectile și, cînd veneam dimineața acasă, mă întindeam cu voluptate și strigam: „Bătaie scurtă! Bătaie lungă! bum! poc! șaizeci și trei aruncați în aer!" Munca era grea, mai cu seamă că înfățișarea mea, în special pălăria, îi făcea să rîdă pe muncitori și, din bunătate, mă tratau cu rom ieftin cumpărat din bani strînși cu cheta de la toți. Ajuns la capătul puterilor, împingeam vagonetul nu cu brațele, ci cu burta. Din cauza spirtului, șinele săreau, lăzile se răsturnau și monștrii de fontă explodau. Eu cădeam.

În mahalaua unde mă mutasem, fură aduși răniți, unii cu fețele bandajate, orbi, alții țopăind în cîrje. Mai venea cîte un avion și arunca bombe, nu din cele pe care le căram eu, ci altele, nemțești. Am văzut o fetiță într-o rochiță albastră cu picioarele retezate mai sus de genunchi. Iar băieții care vindeau ziare strigau într-una răgușit: „Au fost uciși! Au murit! Au explodat!" Mă sufocam din pricina mirosului de sînge, de iodoform, de cerneală tipografică. Nu mai așteptam nimic. Uitasem că întîlnisem un om pe care-l numeam Învățătorul.

Capitolul al paisprezecelea

MISIUNEA LABARDANULUI. — TUNURILE DE 155 MILIMETRI.

Într-o dimineață de mai, pe cînd, întors de la lucru, dormeam agitat în cămăruța murdară din hotelul de la marginea orașului, patroana m-a trezit alarmată: „Întreabă un domn de dumneata, a venit cu mașina!" N-am apucat să mă dezmeticesc, cînd în cameră intră un bărbat extrem de elegant, cu fața insuportabil de cunoscută.

— Nu mă recunoști? Eu sînt, Julio! Sînt de ieri la Paris și abia te-am găsit.

Da, el era, Învățătorul! Se îngrășase, se bronzase tare și își lăsase o mică mustăcioară. Îl priveam în tăcere, îl priveam lacom și extaziat și simțeam cum pe fiece clipă mă vindec de nebunie. Mi s-a părut chiar că nu se întîmplase nimic și că Jurenito a venit să mă ia ca să mergem să vizităm o biserică din Florența sau o tavernă din Amsterdam.

— Învăţătorule, e adevărat că ai fost plecat ? Unde ai dispărut pentru atîta timp ? Ai fost pe front ?

— Nu, am fost mai ales la pescuit, şi am mîncat şi struguri şi smochine pe insulele Baleare. În 30 iulie am plecat direct din Paris pe insula Majorca. N-aveam ce face cu Europa. Totul mergea de la sine. Conducător de oşti nu puteam fi şi nici pacifist nu voiam să fiu. Raţiunea nu putea decît să se bălăcească neajutorată în haosul acesta. Şi pe urmă... Pe urmă găseşti acolo nişte struguri nemaipomeniţi, mari, parfumaţi, cam ca „Isabelle", dar mai buni. Rîurile sînt pline de păstrăvi. Arunci undiţa şi... Nouă luni de zile n-am citit o gazetă. Acum e altceva, acum haosul ia formă, demenţa a devenit fapt cotidian. Nu mai pot sta cu undiţa lîngă rîu. Îmbracă-te, prietene, ne apucăm imediat de lucru. Află că acum sînt ministru plenipotenţiar al Republicii Labardan, iar tu eşti secretarul meu.

Şi Învăţătorul scoase din servietă nişte foi enorme cu sigilii roşii, care se dovediră a fi paşapoarte diplomatice şi mă speriară atît de rău, încît m-am băgat sub plapumă. N-am îndrăznit totuşi să obiectez nimic ; am făcut numai un semn spre pantalonii mei. Jurenito zise :

— Nu-i nimic, trecem chiar acum pe la croitor şi dăm o raită şi prin magazine. Mai rău e că prea îţi place să vorbeşti despre frămîntările tale... Dacă nu poţi să încetezi cu totul de a te frămînta, atunci măcar taci. Am să vorbesc eu, iar pe tine dacă te întreabă cineva ceva dă un răspuns nevinovat, spune, de exemplu, *merci*.

A doua zi ne-am dus cu maşina la palatul ministerial. În cartea de primire, între *mister* Wilde, un armator american, şi reprezentantul presei portugheze, era notat : „Misiunea Labardanului". Mă uitam cu înfiorare la lacheii în fracuri zmeurii, şi unuia mai falnic decît toţi i-am spus fără nici o necesitate, numai de stingherit ce mă simţeam : *merci !* Ministrul, dimpotrivă, nu părea de loc înspăimîntător, ci foarte amabil. Învăţătorul îi declară solemn că Labardanul vrea să se alăture aliaţilor şi că-l roagă, aşadar, să formuleze precis scopurile pe care le urmăresc aceştia. „Lumea întreagă le cunoaşte, răspunse ministrul, luptăm pentru dreptul tuturor popoarelor, chiar al celor mici, de a-şi determina singure soarta, luptăm pentru democraţie şi libertate." Pe Învăţător această declaraţie îl emoţionă vădit şi nu-şi ascunse entuziasmul. Eu o mai citisem în ziare şi nu mi-am explicat încîntarea Învăţătorului decît prin faptul că el, pe insulă, nu citise ziarele. Am spus modest *merci*, şi ne-am luat rămas bun.

Seara, Învăţătorul întocmi declaraţia respectivă şi îmi porunci s-o expediez tuturor marilor ziare din lume. Iată textul : „În măreaţa luptă dintre barbarie şi civilizaţie, guvernul Republicii Labardan nu poate rămîne neutru. Cu ocazia tratativelor purtate cu reprezentanţii puterilor aliate, guvernul Labardanului a înţeles pe deplin înaltele ţeluri ale apărătorilor dreptăţii. Tuturor popoarelor, chiar celor mai mici, le va fi acordată libertatea de a dispune de soarta lor. Polonezii, alsacienii, gruzinii, finlandezii, irlan-

dezii, egiptenii, indienii şi zeci de alte popoare vor fi eliberate din jugul ce-l poartă. Se va încheia cu împilarea popoarelor de altă rasă, nu vor mai exista colonii. În sfîrşit, cînd aliaţii vor învinge, în despotica Rusie va fi instaurată libertatea. Guvernul şi poporul Labardanului nu mai pot sta pe gînduri. Ele intră cu mîndrie în rîndurile luptătorilor pentru dreptatea adevărată !!"

Nici un ziar francez nu voi să publice declaraţia noastră ; toate publicaseră doar cîteva scurte note cu privire la ruperea relaţiilor diplomatice dintre Labardan şi Germania. Telegramele trimise organelor de presă străine fură înapoiate cu nota : „Interzis de cenzura militară". La hotel „Lux", unde ne mutaserăm, veneau mereu tot felul de funcţionari de la prefectură care se interesară de noi, evident nu numai cu intenţia de a-şi exprima bunele sentimente faţă de reprezentanţii unui stat prieten. L-am întrebat pe Învăţător de ce interpretarea rezonabilă a cuvintelor ministrului duce la rezultate atît de neplăcute, dar Jurenito mă sfătui să nu mă obosesc cu raţionamente abstracte şi să-i aduc mai bine ziarele de dimineaţă. Peste o oră se aflau pe masa lui diferite articole şi ştiri subliniate cu creionul roşu, de pildă : *Constantinopolul va fi al Rusiei, Coloniile germane şi japonezii, Rinul, fluviu francez, Drepturile istorice ale Italiei asupra Dalmaţiei* şi altele. Învăţătorul îmi zise :

„Numai eu sînt vinovat. Am dat dovadă de o neiertată lipsă de fineţe interpretînd textual, ca un naiv, imaginile sublime ale domnului ministru. Am studiat o dată temeinic în America *Scurtul îndreptar pentru diplomaţii începători* ; studiam însă simultan electronica, limba persană şi stenografia, astfel încît pesemne atenţia prea distribuită n-a memorat nici măcar bazele acestui meşteşug. N-am ce face, trebuie să-mi îndrept cît mai repede greşeala. Plecăm la minister !"

De astă dată ne primi nu ministrul, ci un funcţionar, şi anume, judecînd după aerul lui teribil de important, unul nu prea mare. Jurenito, amabil, dar totodată ferm, expuse condiţiile pe temeiul cărora Labardanul ar fi dispus să se alăture aliaţilor :

1. În oraşul Nürnberg, după cum au stabilit cu precizie istoricii, a trăit în secolul al XVII-lea un ceasornicar, cetăţean al Labardanului. Rezultă deci că Nürnbergul, cu întreaga regiune înconjurătoare, inclusiv oraşul München, trebuie să se reunească cu Labardanul.

2. Interesele vitale ale Labardanului cer ca acesta să posede colonii. Cel mai potrivit pentru colonizare este Hamburgul.

3. Deşi Labardanul nu are frontiere comune cu Germania, el va sta sub ameninţarea unui nou război, atîta vreme cît în Europa nu se vor efectua unele schimbări strategice. Dacă i se vor ceda Smirna, parcul Prater din Viena şi oraşul Baden-Baden, Labardanul va considera că liniştea lui este asigurată.

Funcţionarul ascultă totul cu atenţie, ne propuse să plecăm pe front împreună cu alţi oaspeţi de onoare, ne dărui o duzină de vederi din oraşele distruse de nemţi şi promise să-l informeze despre rest pe domnul ministru. A doua zi

plecarăm pe front cu un industriaş din Barcelona, un ziarist peruvian şi un locotenent foarte politicos. Locotenentul cercetă îndelung frontul ca să găsească un loc unde nimic să nu amintească de război. Dar nici n-am apucat să ajungem pînă acolo. Imediat ce auzi ecourile îndepărtate ale canonadei, peruvianul începu să se plîngă de junghiuri puternice în stomac, spuse că e foarte satisfăcut de călătorie şi că acum se grăbeşte să se înapoieze, să trimită o telegramă ziarului său. Aveam două automobile : peruvianul luă unul din ele şi făcu cale întoarsă. Industriaşul era, dimpotrivă, foarte viteaz şi-i demonstra într-una locotenentului că, dacă în locul francezilor ar fi luptat spaniolii, Berlinul ar fi fost de mult cucerit. Mai merserăm ce mai merserăm şi luarăm şi gustarea de dimineaţă la un general foarte drăguţ. Ceaiul îl băurăm la un alt general. La al treilea, luarăm prînzul. Peste tot se toasta, printre altele „pentru noul nostru prieten, Labardanul !“ Ziua următoare mai înaintarăm puţin în direcţia frontului şi, în sfîrşit, zărirăm o baterie. Cînd află că proiectilele grele bat pînă aici, industriaşul deveni alt om : ceru o cască, îmi dădu adresa familiei sale şi refuză categoric să meargă mai departe. Nici nu coborî măcar din maşină, şi locotenentul încercă zadarnic să-i alunge gîndurile negre printr-o discuţie despre superioritatea tirului francez asupra celui german. „Bine, dar şi nemţii trag“, gemu spaniolul şi ceru o coală de hîrtie ca să-i scrie neveste-si ultima scrisoare.

Jurenito şi cu mine ne-am dus puţin mai departe. Era acalmie. Învăţătorul intră în vorbă cu ofiţerul comandant de baterie şi acesta propuse să deschidă focul şi să ne prezinte un duel de artilerie care de obicei începea cu două ore mai tîrziu. Nişte monştri negri cu gîturi lungi stăteau aliniaţi unul lîngă altul. În jurul lor se agitau nişte gnomi minusculi care aduceau de-a rostogolul obuzele, trăgeau de o sfoară şi se dădeau repede la o parte. Monştrii se înclinau, scuipau în sus ceva negru, vizibil timp de o clipă, apoi se îndreptau istoviţi. Ca răspuns se auzea un bubuit, ca un expres care ar intra cu toată viteza sub bolţile de sticlă ale unei gări. Erau obuzele germane.

Învăţătorul se uită îndelung şi cu veneraţie la monştrii cei turbaţi, aprinşi, plini de energie şi de foc. „Poţi să rîzi de Dumnezeu şi de poezie, de patrie şi de libertate, îmi spuse el, dar în faţa tunului închină-te cu evlavie. Din gîtlejul lor iese nu numai moartea cîtorva sute de oameni, ci însuşi viitorul cel întunecat şi inexorabil.“ Şi mai spuse : „Apropo de libertate. Ai observat că toţi au uitat de ea, cu excepţia cel mult a ziariştilor profesionişti ? La fel cu oamenii ăştia de aici care şi-au subordonat sentimentele, gîndurile, zilele lor unor maşini raţionale, tot aşa s-a supus acum unei unice legi de fier întreaga Europă. Libertatea cea mai simplă, nu aceea solemnă din constituţii — «a cuvîntului, a conştiinţei, a deplasării» etcetera — ci libertatea de a trăi, de a gîndi, de a merge în vizită, de a omorî muştele cu prosopul, de a scrie ver-

suri, de a te spînzura cu cravată din pricina unei iubiri neîmpărtăşite, libertatea omenească a fost uitată. Libertatea a devenit un anacronism." Apoi adăugă: „Adevărul e că libertatea asta n-a existat niciodată, a fost o plăsmuire, o păpuşă, o jucărie. E limpede că atîta timp cît a existat această contrafacere, libertatea nici nu putea exista. Războiul a şi ucis pînă acum sute de mii de oameni, dar a nimicit, totodată, dintr-o singură suflare de fier, dintr-un singur scuipat de obuz, şi dezgustătoarea păpuşă de ceară din vitrina magazinului universal, libertatea aceea cu corset şi cochet decoltată (bineînţeles nu mai jos de atîţia şi atîţia centimetri...)"

Între timp se auzi ţipătul sfîşietor al spaniolului care vedea moartea cu ochii: era în agonie. N-aveam ce face şi ne-am întors la Paris.

Acasă ne aşteptau noutăţi neplăcute. Telegramele noastre cu declaraţia şi pretenţiile de anexare a diferitelor teritorii, în loc să ajungă la ministrul afacerilor externe, nimeriseră la prefectura poliţiei. Pe lîngă aceasta, un geograf eminent, membru al Academiei, ajunsese după minuţioase cercetări la o concluzie care îl uimi grozav şi pe el şi pe noi, şi anume că Republica Labardan nici n-ar exista, că există într-adevăr insula Labrador, precum şi Laponia, care însă nu e republică. Această informaţie fu publicată în numărul de duminică al ziarului *Le Figaro* şi, datorită pesemne binecunoscutei pasiuni a francezilor pentru geografie, ajunse şi ea la prefectură.

La Jurenito se prezentă un poliţist şi începu o discuţie de loc diplomatică. Şi mie îmi spuse ceva neplăcut, dar eu îmi amintii de foaia cu sigiliul roşu şi de poveţele Învăţătorului şi rostii pentru ultima oară diplomaticul *merci*. Ne pomenirăm într-o situaţie tragică, dar, mulţumită inventivităţii şi tactului Învăţătorului, totul se termină cu cîteva minute neplăcute şi cu cartea de vizită a unui deputat simpatic.

Capitolul al cincisprezecelea

„CAMPIONUL CIVILIZAŢIEI" ŞI SALBA LUI AISHA

Mulţumită simpatiei sale fierbinţi pentru cauza aliaţilor, elocinţei şi talentelor sale organizatorice, Julio Jurenito cuceri în curînd respectul tuturor. Era cel mai bun organizator de matinee patriotice, de bazare filantropice, de spectacole. Frumoasa vicontesă de Bouran îi dărui o garoafă, în schimb primi de la el o sută de franci „destinaţi distracţiilor rezonabile ale bieţilor, drăgălaşilor noştri soldaţi" şi fu apoi îndelung pizmuită de prietene pentru poveştile pe care le spunea despre nemaipomenitu-i mexican. Jurenito îşi dădu sprijinul pentru deschiderea unui „tir de porumbei", nemaivăzut ca dimensiuni,

unde doamnele pline de sacru avînt, precum și tinerii din înalta societate, suferinzi de leziuni incurabile ale inimii, puteau trage cu pușca, dacă nu în fioroșii „boși", măcar în cîțiva porumbei îndopați care nu mai erau în stare să zboare. Taxa de intrare era vărsată în folosul ostașilor răniți. Nu uită nici de nefericiții refugiați : Jurenito organiză pentru ei un bal mascat intim în vila marchizei de Gibier. Prin strădania pictorului la modă Haparanda, sala fu prefăcută într-un cîmp de bătaie, oaspeții se îmbrăcară în zuavi cu pantaloni largi, indieni cu turbane, marinari, tiraliori și în surori de caritate. Senegalezi serveau rom simplu soldățesc în pocale în formă de grenade. Șampania era pusă la gheață în frapiere care aduceau a obuze. Ici, colo, cîte un colțișor confortabil era împrejmuit cu sîrmă ghimpată. În grădină se slobozeau fără încetare rachete. Beneficiul net în folosul refugiaților atinse optzeci de franci. Animator și ajutor de nădejde al doamnelor care nu suportau trîndăvia mondenă, Jurenito mai contribui la organizarea multor instituții utile : astfel, la „Căminul redobîndit", femeile din localitățile distruse de război primeau, în schimbul a zece ore de muncă neîndemînatică, un pat curat și un prînz hrănitor alcătuit din supă și linte fiartă, iar la „Bucățica de zahăr" toți pruncii, ai căror tați fuseseră răniți cel puțin de cîte trei ori, primeau o dată pe săptămînă, complet gratuit, o bucată de zahăr.

Dar mai mult ca orice lui Jurenito îi plăcuse să organizeze delegații care depuneau coroane la

diferite monumente. Erau sublime pelerinajele la toate statuile ecvestre și pedestre din piețele pariziene. Fiindcă Parisul nu-i era de ajuns, pleca și în turnee în provincie. Organiză astfel pelerinaje la paisprezece Republici, nouă Libertăți, patru Gambetta, unsprezece Jeanne D'Arc, la mareșalul Ney, la niște abați care descoperiseră chinina, apoi la o femeie goală neidentificată (după toate probabilitățile, tot Libertatea), la Alfred de Musset și la soldatul de bronz de la Poitiers. În vremea aceea chipul Învățătorului ajunsese cunoscut în întreaga lume civilizată, căci în fiecare zi, în mii de cinematografe, după bebelușii care-i aduceau pe calea cea dreaptă pe soții necredincioși și după hoțul de safire din Industan descoperit de un detectiv, apărea pe ecrane un domn înalt și patetic care, în sunetele eroice ale *Marsiliezei*, depunea la picioarele eroului aflat la ordinea zilei o coroană mare cu panglici.

Deosebit de reușită a fost ultima manifestație. Era la începutul lui octombrie. Învățătorul hoinărea melancolic prin oraș, să găsească măcar o singură statuie încă nefolosită, dar totul era în zadar. Două mii opt sute șase pelerinaje secătuiseră Capitala Lumii. În mintea lui Jurenito încolțise gîndul să plece în străinătate — acolo pămîntul era virgin, nedesțelenit : regimente de amirali britanici cu nume greu de înțeles, cete de Victor-Emanueli și de Skobelevi, tot ce-ți dorești și în orice cantitate. Dar cu totul și cu totul pe neașteptate, trecînd pe îngusta străduță Mouton-Duvernet, nu departe de cimitirul Mont-

parnasse, Învăţătorul se cutremură şi încremeni : în faţa lui, într-o curte murdară, alături de un atelier de căzi de zinc, se afla o statuie, e drept deteriorată, prăfuită, fără piedestal, dar o statuie adevărată, necunoscută. Era cineva de sex masculin care într-o mînă ţinea parcă o carte, iar în cealaltă mînă, ridicată spre cer, nişte resturi dintr-o balanţă.

Începu o serioasă anchetă. Un colaborator al ziarului *La Croix*, abate-arheolog, declară că e arhanghelul Mihail care cîntăreşte păcatele Franţei şi vesteşte mîntuirea ei. Privitor la costumul arhanghelului (statuia purta redingotă) abatele făcu un referat *Presimţirile religioase şi clarviziunea geniilor noastre din Evul Mediu*. Un alt arheolog afirma că statuia găsită reprezintă un vechi gal care ţine în mîini nu o carte şi o balanţă, ci un arc şi blana unui urs sălbatic ; statuia ar fi de provenienţă foarte timpurie, dar redingota ar fi fost adăugată o dată cu restaurarea ei pe la mijlocul secolului trecut.

De cu totul altă părere era portăreasa în curtea căreia fusese descoperită statuia. În imaginaţia ei naivă şi vulgară, statuia aceasta fusese comandată cu zece ani în urmă lui *monsieur* Bec, meşter de monumente funerare, de către văduva unui oarecare *monsieur* Crabe, proprietar al unui mare magazin de coloniale de pe strada Froidevaux. La cererea văduvei, meşterul îl înfăţişase pe răposatul negustor cu mult iubita lui balanţă şi cu registrul de venituri şi cheltuieli. Dar cînd statuia fu gata, uşuratica văduvă s-a măritat fulgerător cu patronul unui circ ambulant, a

plecat cu el în turneu şi nu s-a mai întors să recepţioneze comanda. *Monsieur* Bec părăsise acum patru ani atelierul (acelaşi unde acum se fac căzi), rămînîndu-i dator portăresei nişte bani şi lăsîndu-i în schimb această efigie a lui *monsieur* Crabe şi un motan bătrîn şi chel. Motanul murise, dar statuia rămăsese. Aceasta era versiunea portăresei, demnă de a fi menţionată ca un model de ignoranţă puerilă.

Dar Învăţătorul nu fu satisfăcut nici de consideraţiile celor doi arheologi şi emise o ipoteză proprie. Statuia e un *Campion al Civilizaţiei* care ţine în mînă *Declaraţia drepturilor Omului şi Cetăţeanului*, precum şi simbolul justiţiei eterne — balanţa. Julio Jurenito declară că pe ziua de 28 octombrie va avea loc pelerinajul solemn la statuia Campionului Civilizaţiei. Erau invitate diverse asociaţii ştiinţifice şi sportive, precum şi cîteva delegaţii academice din ţările aliate şi neutre.

Era o zi însorită, minunată. Portăreasa fusese bine dăscălită, iar curtea ei era plină de delegaţii care de care mai importante. Academia de Ştiinţe, Cercul tinerilor înotători în Sena, ataşatul militar al Muntenegrului, Societatea patrioţilor de vîrstă nerecrutabilă, artistele teatrului „Sans-Préjudice“ şi alţii rostiseră cuvîntări de salut şi depuseseră coroane. Neaşteptată şi emoţionantă a fost cuvîntarea portăresei : „Iartă-mă, domnule Crabe, vreau să zic Campionule al Civilizaţiei ! Te-am văzut în fiecare zi după tejghea şi aci la mine în curte. Dar n-am ştiut

că balanţa dumitale e simbolul justiţiei şi nu m-am uitat niciodată în registrul dumitale de pe pupitru. Acum, cînd au venit la dumneata atîţia domni onorabili, am înţeles tot! Primeşte deci şi modestul meu dar!“ şi îşi aruncă în extaz mătura la picioarele statuii.

Ultimul a luat cuvîntul Jurenito. Am fost surprins văzînd că n-a adus nici o coroană. Cum de se putuse întîmpla una ca asta? Doar se pregătise pentru solemnitate. Învăţătorul vorbi pregnant şi cu mult sentiment: „Iubite Campion al Civilizaţiei! După atîtea cuvîntări minunate, nu voi mai aminti şi eu faptele tale eroice din trecut. În zilele tragice pe care le trăim, imaginea ta luminează universul. Aici, în această curte modestă, a fost aprins un far de nestins. Ai creat declaraţia divină şi, pentru ca cele scrise să nu rămînă literă moartă, ai luat nepărtinitor balanţa şi i-ai cîntărit fiecăruia cît i se cuvine. Dar iată că barbarii sălbatici, goţii, Attilii zilelor noastre, canibalii, despoţii atentează la civilizaţie, la drepturile sacre ale omului şi ale cetăţeanului. N-ai dat înapoi, ci, strîngînd în jurul tău alte popoare mai tinere, ai ridicat steagul luptei pentru omenie, pentru iubirea de cei slabi. Nu ţi-am adus coroană. Ce flori ar fi vrednice să stea la picioarele tale? Nu flori crescute în grădini şi paşnice sere, ci alte flori, crescute acolo, pe cîmpul de bătălie. Şi sînt încredinţat că unul dintre milioanele de eroi îţi va aduce într-o zi darul suprem — trofeele victoriei, luate de la barbarii doborîţi!...“

Învăţătorul nu apucă să-şi încheie vibrantul său discurs. Făcîndu-şi loc prin mulţime şi răsturnîndu-l pe un academician cît se poate de distins, se apropie în fugă de el un negru în uniformă de soldat; mîneca dreaptă a mantalei i se bălăbănea în vînt. Mi-e greu să redau acum uimirea şi bucuria care m-au cuprins cînd l-am recunoscut — era scumpul, micul nostru Aisha. Îi sărută Învăţătorului mîinile şi jiletca şi, trăgîndu-şi în sfîrşit sufletul, zise:

„Domnul! Domnul bun — Aisha găsit pe tine! Tu spus bine, şi zeul tău e un zeu bun. Dacă Aisha ar avea mîna dreaptă, Aisha ar face un zeu la fel, dar Aisha n-are mîna dreaptă! Aisha a fost la război! Îngrozitor! La început Aisha a fost prost! N-a vrut să meargă! Domnul caporal, un domn bun, a vrut să-l omoare pe Aisha. Aisha s-a temut foarte tare. U-u-u! Apoi Aisha a sărit afară, a aruncat puşca, a strigat, a alergat. Ţii minte, domnule, ai întrebat pe Aisha cum taie cu cuţitul? Aisha a venit repede. Un neamţ, doi, cinci, zece, mulţi nemţi. Le-a tăiat la toţi capul. Apoi un francez a prins cinci nemţi şi n-a ştiut ce să facă cu ei, un francez prost, şi îi spune lui Aisha: «Du-i la general». Aisha nu e prost. Caporalul bun l-a învăţat pe Aisha: neamţul e duşman, pe neamţ trebuie ucizi. Aisha tăiat pe toţi. Apoi iarăşi bumbum tunurile! Aisha a înţeles — e un zeu rău, un zeu viclean, trebuie să se salveze, trebuie să pună pe inimă «gri-gri». Aisha le-a scos dinţii la toţi nemţii ucişi, şi-a făcut «gri-gri» şi l-a pus

pe inimă. Pe urmă un glonte l-a lovit drept pe Aisha, un glonte rău. Pe inimă era «gri-gri», Aisha n-a murit, numai i-au tăiat brațul lui Aisha. Doare foarte rău, domnule! Aisha poartă totdeauna «gri-gri»! Aisha iubește «gri-gri». Dar domnul spune că acesta e un zeu bun. Domnul nu știe ce dar să facă zeului său. Aisha iubește pe domnul! Aisha îi dă «gri-gri»!"

Aisha scoase din sîn o salbă mare formată din dinți omenești îngălbeniți, găuriți artistic și înșirați pe un șirețel albastru. Învățătorul, întorcîndu-se spre statuie, zise solemn: „Măreț Campion, îți ofer prinosul eroic al fratelui tău — luptător modest și necunoscut pentru cauza sfîntă a civilizației lumii. Depun acest dar naiv și minunat pe talgerul balanței care oscilează la răspîntia istoriei, ca să tragă cu toată greutatea iubirii, sacrificiului și omeniei!" Și Învățătorul agăță cu adevărat salba lui Aisha pe cadrul balanței.

A fost o clipă de neuitat. Mulți, chiar bărbați, chiar atașatul militar al Muntenegrului, plîngeau în hohote, înduioșați.

A doua zi, descrierea ceremoniei și a darului lui Aisha apăru în toate ziarele măi acătării, iar peste o săptămînă Aisha, care se mutase din nou în locuința Învățătorului, primi o telegramă prin care era înștiințat că Universitatea din Lisabona, entuziasmată de nețărmuritu-i eroism manifestat în apărarea civilizației, a hotărît să-i acorde titlul de doctor „honoris causa". Dar toate aceste

omagii nu-l îngîmfară de loc pe Aisha. Ca și odinioară, îi cerea rînjind Învățătorului un bănuț ca să-și cumpere ciocolată umplută. Îl stingherea grozav mîneca goală. Atunci Jurenito îi cumpără un braț mecanic, special, fabricat de firma americană „Ultima". Aisha era foarte mîndru de proteza lui și chiar spunea că dacă n-ar durea așa de rău, și-ar reteza și celălalt braț, ca să mai capete o „Ultima". Singurul lucru pe care nu-l putea face cu „Ultima" era să confecționeze zei. Învățătorul îl sfătui să-i urmeze pilda și să meargă în schimb, în vizită, la zei străini, adică la tot felul de statui pariziene, ceea ce Aisha făcu cu cea mai mare rîvnă. Zeii aceștia el îi tălmăcea în felul lui, într-un mod destul de neașteptat: *Republica* era, după părerea lui, zeița fecundității — „în pîntec are un copil și are și lapte", *Libertatea* — zeița dansului, „veselă, acu pornește un «cic-cic»", *Danton* — „un zeu bun, a tăiat capul, e foarte mulțumit", *Gînditorul* lui Rodin — „un zeu rău, șade, îl doare burta" și așa mai departe. De altfel îi vizita pe toți fără nici o discriminare și le ducea nasturi, pene vechi, ba chiar staniolul de la ciocolata care îi plăcea și lui grozav.

Uneori, seara, în anii aceștia cumpliți, stînd în sufragerie în jurul unei mese rotunde, sub lumina lămpii, împreună cu Învățătorul și Aisha, uitam de toate încercările și mă simțeam în sînul unei familii iubitoare, strîns unite.

ANTREPRIZA LUI *MISTER* COOL

Nesatisfăcut de activitatea sa ideologică şi filantropică, Învăţătorul hotărî să înceapă munca practică. Înainte de toate, îşi reluă cercetările de chimie ; cu răbdare şi neclintită străduinţă, se străduia să găsească metode noi, încă nefolosite, de a ucide oameni. Gazele asfixiante şi pompele cu lichid aprins, despre care scrisese în 1913, i se păreau acum un joc de copii. Îşi punea toate speranţele în anumite efecte ale radiaţiilor şi în radiu. Vicontesele şi marchizele fuseseră date uitării, nu mai ieşea cu zilele din biroul lui. Mi se plîngea că nu-i ajung banii — îi lipseau vreo trei sute de mii de dolari ca să cumpere cantitatea de metal rar care-i trebuia pentru experienţe. Dificultăţi şi mai mari îi cauza lipsa materialului pentru experienţe — nici cobaii, nici cîinii nu-l puteau înlocui pe om. Se adresă deci autorităţilor, solicitînd ca, pentru experienţe de o deosebită importanţă, să i se pună la dispoziţie o partidă de prizonieri de război. Din pricina prejudecăţilor cererea îi fu însă respinsă.

Într-o zi veni la mine vesel şi înviorat ; în pofida tuturor greutăţilor, găsise un mijloc care să grăbească acţiunea de nimicire a omenirii şi s-o uşureze considerabil. Îmi explică şi mie principiile acestei descoperiri ; sînt însă, din născare, cu totul afon la fizică şi matematică, aşa că n-am priceput nimic, în afară de faptul că pe un front de o sută de verste puteau fi ucişi în răstimp de o oră nu mai puţin de cincizeci de mii de oameni. „Dacă ar fi *mister* Cool aici, mi-ar ajuta să realizez invenţia asta !" exclamă trist Învăţătorul care ştia prea bine că nici eu, nici Aisha nu-l putem finanţa cu mijloacele necesare fabricării acestor aparate destul de complexe. Iar direct guvernului nu voia să i se mai adreseze, după refuzul primit.

Am încercat să-l găsim pe *mister* Cool în biserici, în casele de toleranţă, în cluburi. Am cerut informaţii despre el la Societatea Biblică, la bănci, dar nimeni nu-i cunoştea adresa. O dată, pe cînd, după atîtea căutări inutile, pierdusem orice nădejde, stăteam într-un mic bar de lîngă Gara de Nord şi beam vin prost ; lîngă noi se aşeză un soldăţel venit tocmai de pe front. Fusese într-un sector vecin cu englezii şi ne povesti multe nostimade despre ei : „Ce curaţi şi ce prostuţi sînt ! În primul rînd, se spală în fiecare zi. Şi nu numai pe faţă, pe tot corpul ! Ei, ce ziceţi ? Pe urmă se duc la biserică, stau acolo şi cîntă într-una, dar atît de veseli, de parcă ar fi la cîrciumă. Unii poartă fustă în loc de pantaloni. Mai întîi mă gîndeam că au totuşi, oricum, pantaloni pe dedesubt. Chiar m-am certat cu bucătăreasa unui general englez. Se uită ea de jos, de sub scară, şi ce să vezi : nimic ! Ei, ce spuneţi ? Pe urmă, cum intră unul, îl şi auzi : «Unde-i vinul franţuzesc ?» I-am dat unuia oţet, l-a dat de duşcă şi nici n-a clipit. *«O yes !»* Şi cînd pleacă, fuga la parfumerie, după cadouri pentru neveste. La Amiens e coadă în fiecare

zi. Şi ce nu le bagă pe gît! În loc de parfum le dă otravă pentru ploşniţe, în loc de trusă de manichiură — scule de traforaj. Suciţi mai sînt! Sau alta: piloţii englezi aruncă din avion nişte săgeţi cu inscripţii, cu un imn sau cam aşa ceva! Uitaţi-vă, îi duc lui fiu-meu un cadou!" Şi ne arătă o săgeată pe care era scris în englezeşte: „Frate, intră în împărăţia cerurilor!" Cînd o văzu Învăţătorul, grozav de tulburat, strigă: „Ăsta e *mister* Cool şi nimeni altul!" Şi alergă la consulatul englez să ne vizeze paşapoartele.

Preţ de cîteva săptămîni căutarăm urmele lui *mister* Cool la Ministerul de Război şi la diverse departamente de aprovizionare. Nu se poate spune că ocupaţia aceasta ne-a făcut plăcere. Am fost suspectaţi ca spioni germani, arestaţi, interogaţi amănunţit, am fost întrebaţi ce făcea în 1898 unchiul de-al doilea al lui Jurenito care trăia în Mexic şi dacă verişoara mea din Novgorod-Seversk are vreo proprietate imobiliară. Apoi ne-au pus să căscăm gura unde ne-au căutat dacă mai avem şi altceva decît dinţi şi limbă, ne-au fricţionat cu un lichid rău mirositor, de pe urma căruia ar fi trebuit să ne iasă la iveală pe corp bănuitele însemnări secrete, pînă cînd în cele din urmă, la intervenţia energică a ambasadorului mexican, am fost puşi în libertate. Iar noi aflasem chiar în ziua arestării adresa unei uzine din statul Missouri care producea săgeţi pentru aviaţie.

Am trimis imediat o cablogramă la respectiva uzină, Învăţătorul era încredinţat că săgeţile cu pricina se produc cu participarea amicului nostru, încît adresă mesajul direct pe numele lui. Neprimind nici un răspuns, am hotărît să plecăm în America. Cu două ore înainte de plecarea vaporului, Învăţătorul primi o telegramă din Calais: „Aştept. Hotel Britanic. Cool."

L-am găsit pe *mister* Cool în plin lucru. Ne salută cu exclamaţia „e!" şi cu o mişcare energică a piciorului de pe masa de scris şi ne ceru să-i îngăduim să-şi expedieze afacerile cele mai urgente. Ne-am aşezat, am ascultat discuţiile lui cu vizitatorii, precum şi pe cele telefonice, dar n-am putut înţelege de loc cu ce se îndeletnicea întreprinzătorul american. Am aflat în schimb că berbecii din Australia suferă de o boală epidemică, că automobilul „Bermont" e format din o sută opt piese, că fetele din Spania sînt extrem de rezistente, că gazele lacrimogene nu sînt scumpe şi multe alte informaţii utile.

După ce îl concedie pe ultimul vizitator care, nu ştiu de ce, adusese cu sine o roată enormă de brînză, *mister* Cool se dedică discuţiei prieteneşti cu noi. Arătă întîi cu mîna spre răsărit şi spuse pe un ton paşnic, ba chiar oarecum patriarhal: „Acum am o antrepriză mare, abia pridídesc. Ah, prieteni, ce lucru măreţ e războiul — războiul înseamnă însănătoşirea Europei!" Apoi ne iniţie în diferitele ramuri ale uimitoarei sale antreprize. Furniza tot ce sînt capabile să producă cele cinci continente. La Calais, la Boulogne, sau la Dieppe se descărcau zilnic zeci de vapoare. Din Australia soseau berbeci tăiaţi şi congelaţi, din America proiectile şi automobile, din Brazilia cafea, din China orez, din Africa de Nord

măgari pitici. Pe lîngă contractele militare, *mister* Cool lucra cu inițiativă și în sectorul particular, mai ales în domeniul său preferat : astfel dăduse în orașele din spatele frontului o mare dezvoltare caselor de toleranță care îi deserveau pe militari. Deoarece resursele indigene erau insuficiente, comandase femei din Irlanda, din Spania, din sudul Franței. Apoi deschisese o fabrică de coroane mortuare ieftine din mărgele de sticlă cu însemne naționale. În sfîrșit, neuitînd de scopul său principal, profund moral, organizase o serie de biserici-barăci mobile, care puteau fi folosite și pentru spectacole de cinema, și pentru ospătarea soldaților cu ceai, și tipărea de asemenea și împărțea, în cantități uriașe, comentarii la Biblie cu caracter moralizator, ba chiar pe săgețile statului izbutise să plaseze, mulțumită neatenției ofițerului care le recepționa, o inscripție încurajatoare.

Mister Cool își sfîrși povestirea cu cuvinte pline de adîncă speranță : „Războiul corectează omenirea. Niciodată dolarul și cuvîntul Domnului n-au fost atît de strîns unite ca acum. În asta e chezășia salvării !“

A doua zi *mister* Cool hotărî să ne arate „antrepriza“ lui. Am primit biletele de trecere trebuincioase și am plecat cu mașina în direcția Saint-Paul. Pe șoseaua lungă și dreaptă se tîra un șir de camioane încărcate cu darurile lui *mister* Cool : proiectile, vite tăiate, mitraliere, lapte concentrat, tifon, aparate pentru gaze otrăvitoare — precum și cu cei cărora le erau destinate toate acestea — soldați sosiți din Anglia. Din

direcția contrarie ne încrucișam cu camioane goale, numai în cîteva se aflau oameni care, terminîndu-și treaba, fuseseră înfășurați în tifon și stăteau acum nemișcați. La răspîntii erau postați, la fel ca pe Picadilly *street*, soldați-polițiști, care dirijau cu un steguleț circulația mașinilor. Totul era înțelept, genial prin simplitatea sa. Vitele tăiate erau puse la fiert. Soldații mîncau supă. Obuzele erau duse la tunuri. Pe urmă, conform cu minutarul ceasului, tunurile trăgeau, soldații ieșeau în fugă din tranșee și ocupau o întindere cam de o sută de metri. Apoi unii erau îngropați, alții bandajați și puși în camioane, celorlalți li se dădea iar de mîncare. Se trimitea un raport la comandament. La comandament se alcătuia un comunicat și se elabora un nou ordin. Se aduceau soldați proaspeți, proiectile, berbeci tăiați și așa mai departe. Și așa mai departe zi de zi, lună de lună, ani de-a rîndul, încît *mister* Cool, văzîndu-și propria contribuție la cauza comună, avea toate temeiurile să fie mîndru.

Pe urmă am plecat înapoi spre Rouen și am văzut alte realizări ale prietenului nostru. În cimitirele uriașe cu șiruri de cruci aliniate am apreciat cît de practice și frumoase erau coroanele lui. Într-un orășel unde erau încartiruite trupe engleze, franceze și belgiene, am admirat o uimitoare casă de toleranță, cu o capacitate de deservire gigantică și cu o ordine exemplară. Și inimile ne-au fost profund înduioșate de predicile religioase ale camarazilor de luptă ai lui *mister* Cool, adresate soldaților care-și ștergeau pașnic baionetele în iarbă, după ce-și termina-

seră treaba. Ei spuneau: „Fraţilor! E scris să nu ucizi! Nu trebuie să ucizi! Pentru asemenea faptă intri la închisoare, dar datoria fiecărui creştin este să-şi apere patria şi să asculte de superiorii săi. Fraţilor! fiţi patrioţi. Exterminaţi-i pe duşmanii cei păcătoşi ai lui Cristos, pe teutoni! Şi nu abuzaţi de băuturi alcoolice!" Totul împreună era nespus de mişcător, şi îmi aminti de viziuni îndepărtate — de sărmanul Francisc discutînd cu sătenii din Umbria.

După ce-i mulţumi lui *mister* Cool pentru plăcerea pe care ne-o procurase, Jurenito îi împărtăşi invenţia şi speranţele sale. Spre mirarea mea, *mister* Cool nu numai că nu se bucură de geniala invenţie a Învăţătorului, dar căzu într-o stare de deprimare. „Te rog, dragă prietene, îi zise el lui Jurenito, pînă una, alta să nu povesteşti nimănui de invenţia dumitale. Dacă ar fi aşa de simplu să-i omori pe oameni, războiul s-ar sfîrşi peste două săptămîni şi toată antrepriza mea complexă s-ar duce de rîpă. Iar ţara mea de-abia se pregăteşte să lupte. Să lăsăm asemenea mijloace pentru un caz extrem. Îţi voi da posibilitatea să-ţi construieşti aparatele, dacă îmi făgăduieşti că deocamdată nu le foloseşti." După ce stătu puţin pe gînduri, Învăţătorul se învoi, spunînd că tot ce văzuse în ultimele zile e într-adevăr demn de dezvoltare şi încurajare. Ştiu că Jurenito a fabricat aparatele şi le-a lăsat în păstrarea lui *mister* Cool. Cînd a vrut, cu un an mai tîrziu, să le folosească în sfîrşit, *mister* Cool a început să tărăgăneze lucrurile în fel şi chip, asigurîndu-l că a transportat aparatele în America, că nu poate încredinţa nimănui aducerea lor şi aşa mai departe. Bănuiam că *mister* Cool se lasă condus de considerente de ordin financiar, dar într-un rînd ne-a declarat că nemţii pot fi bătuţi şi cu baionetele franţuzeşti, iar trucurile lui Jurenito e mai bine să fie ţinute în rezervă pentru japonezi. Mai tîrziu, împrejurările au fost de aşa natură, încît Învăţătorul nu mai aminti niciodată de invenţia lui, dar în orice caz — ştiu asta precis — aparatele şi notele explicative se află acum în mîinile lui *mister* Cool.

După ce Jurenito îi făcu promisiunea cerută, *mister* Cool fu iarăşi bine dispus, ascultă cu atenţie expunerea privind diverse îmbunătăţiri pe care voia Învăţătorul să le aducă artei militare — gaze noi, tancuri de mare viteză şi altele — şi îi propuse lui Jurenito să lucreze pe viitor cu el, lărgind şi modernizînd afacerea. Învăţătorul îşi dădu asentimentul deplin. Atunci s-a pus problema mea şi a lui Aisha. Nici eu, nici el nu ne pricepeam de loc la echipament militar şi nu posedam nici un fel de talente organizatorice. S-a hotărît ca Aisha să se ocupe de vînzarea coroanelor de mărgele — *mister* Cool considera că proteza lui, medalia militară, pielea neagră şi răsunătorul titlu de „doctor honoris causa" al Universităţii din Lisabona vor contribui cum nu se poate mai bine la reuşita negoţului cu produse patriotice. Mie mi s-a propus locul de casier într-una din casele de toleranţă din Amiens, organizate de *mister* Cool.

Peste trei zile eram gata instalat în anticamera unei vile nu tocmai mari, la o măsuţă, şi-i întin-

deam fiecărui vizitator biletul ce i se cuvenea conform tarifului, cu ora sau pentru toată noaptea, precum şi un manifest pilduitor, intitulat „Dumnezeu e dragoste!“ Şedeam acolo toată seara şi toată noaptea, privind gesturile nerăbdătoare ale celor ce intrau şi căscatul celor care ieşeau. Ascultam cum răbufnesc din salon sunetele cîte unui marş militar, rîsete, înjurături, gemete. Cîteodată se auzeau ţipete stridente de femei. Într-un rînd un soldat se întrecu cu băutura şi începu să tragă în portretul reginei Olandei care, din nu ştiu ce motiv, era agăţat pe peretele uneia dintre odăi. Dar în general era linişte. Sute de vizitatori treceau zilnic pe lîngă mine. Cîteodată întîlneam şi fetele, istovite de muncă, dar mulţumite de condiţii. Multe se îmbolnăveau, erau scoase de acolo, şi altele le luau locul. Mă trezeam pe la şase seara, luam masa de prînz, răsfoiam ziarele şi mă duceam la lucru. Acolo, privindu-i tîmp pe soldaţii care treceau, detaşam biletele, iar în răstimpuri îmi scriam cartea, *Versuri de ajun*, pe care mai tîrziu au apreciat-o favorabil mulţi critici eminenţi, printre alţii şi V. I. Briusov. După o lună n-am mai putut însă scrie nici un vers şi am început să manifest o indiferenţă totală faţă de orice. O dată m-a vizitat Învăţătorul. Am tresărit ca din somn şi am început să mă plîng de plictiseală, de mirosul infect, de pianist, de sughiţurile de beţivi ale clienţilor. „Nu mai pot trăi aşa! Pentru ce se întîmplă toate astea?“ strigam eu. „Prietene, nu erai tu acela care la paşnica «Rotonde» visai, printre modelele costumate, la o bombă, la o bombă micuţă, care să distrugă totul? Acum lucrezi într-o uzină uriaşă care nimiceşte zilnic zeci de mii de oameni!“

Nu l-am contrazis, am suspinat doar jalnic şi am detaşat un bilet pentru vizitatorul care urma la rînd.

Capitolul al şaptesprezecelea

BINECUVÎNTATUL SENEGAL. — DIFERITE TĂLMĂCIRI ALE CUVÎNTULUI FRANCEZ „*POIRE*“.

Acum mi se pare că aş fi căzut pradă unei demenţe abulice, dacă la începutul anului 1916, sosind la Amiens, nu m-ar fi salvat Învăţătorul. Cînd a venit să mă vadă la stabiliment, manifestam o asemenea indiferenţă faţă de tot ce se întîmpla în jurul meu, încît, uitîndu-mă la el, i-am întins un bilet. Drept răspuns, Învăţătorul zise poruncitor: „Predă-i casa administratorului, plecăm la Paris“.

În automobil i-am găsit pe *mister* Cool şi pe Aisha. S-a ajuns la concluzia că toţi erau groaznic de obosiţi din pricina muncii încordate şi simţeau nevoia unei odihne mai îndelungate. Aşadar, încotro? La San Remo? La Biarritz? La Sevilla?... Atunci luă cuvîntul Aisha: „Haidem la mine, în Senegal!“ Propunerea nu numai că i-a

înveselit pe toţi, dar le-a şi plăcut. Iar *mister* Cool nu-şi va irosi timpul nici acolo : va rezolva problemele exportului de materie primă, atît umană cît şi de altă natură. S-a făcut ! Brest. Vaporul „Providence". Soare. Aisha saltă de bucurie. Aisha e bucuros că va pleca acasă şi se va putea făli cu toate — cu braţul „Ultima", cu *mister* Cool, cu diploma ştampilată, cu purceii de ciocolată pe care îi duce în dar.

E greu să redau tot deliciul odihnei acesteia depline şi profunde, al picotelii fericite, netulburate, în umbra unei colibe sărmane, la răcoarea plăcută a rîului care spălase parcă de pe mine tot praful, tot fumul, toată mizeria Europei mele de baştină. Am fost cîndva tînăr, frivol, îndrăgostit, mergeam la întîlnire cu un buchețel de flori, scriam versuri, roşeam de încîntare cînd vreun ziarist de mîna a şaptea declara : „Versurile sînt bunicele... se vede harul poetic" — într-un cuvînt, am cunoscut clipe plăcute. Dar fericit pe deplin, fericit pînă în adîncul fiinţei mele am fost numai cinci săptămîni din viaţa mea, cinci săptămîni petrecute acolo, departe, pe malul Senegalului cu belşug de apă.

Uitasem de toate — de război, de artă, de rudele şi prietenii rămaşi în Europa. Sînt convins că, dacă în cătunele negrilor ar fi existat gardieni şi unul dintre ei ar fi venit la mine să se informeze cine sînt, aş fi mormăit ceva nedeslușit, sau l-aş fi bătut prieteneşte peste burtă, sau aş fi fugit să mă ascund sub o claie de stuf uscat — nu ţineam minte nici cum mă cheamă. Eram nedespărţit de Aisha, împreună ne scăldam, împreună beam lapte de oaie, împreună mîncam curmale proaspete şi lipii grase, coapte numai pe jumătate, iar cînd el se ducea în *bango*, adică în cuşca zeilor de lîngă o colibă, şi începea să se roage, mă tîram şi eu pe burtă în faţa fermecătoarelor pocitanii, făcute din lemn, pene de păsări, scoici şi solzi de peşte, şi urlam „u-hu-hu". Aisha a lepădat curînd hainele europene, mai purta doar o vestă albă de pichet şi arăta foarte original cu ea şi cu proteza strălucind în soare. E adevărat că uneori schimba cîteva cuvinte cu compatrioţii săi, ceea ce eu nu puteam face. Dar nu-l invidiam şi nici trist nu eram ; fără cuvinte înţelegeam aici mai mult decît din cele mai intime discuţii cu albii.

Îl întrebam pe Învăţător dacă n-am face mai bine să ne scoatem şi noi ca Aisha pantalonii şi să rămînem pentru totdeauna pe acest pămînt al făgăduinţei ? Dar Învăţătorul răspundea : „E nevrednic de om să privească înapoi. Copilăria e o epocă fericită, dar ce ai spune de un om în toată firea care i-ar smulge unui copil jucăria din mînă ca să se joace el cu ea ? Niciodată să nu spui «fericiţii !» despre cei ce n-au trecut încă prin toate putregaiurile vieţii, ci, dimpotrivă, să-i căinezi. Aisha îşi va îmbrăca din nou pantalonii. Nu fulgerul zeilor va trece prin ţara aceasta, ci ţăcănitul motocicletelor, al mitralierelor, al maşinilor de scris. Cînd li se vor deschide ochii, naivii de astăzi vor construi în locul simpaticelor *bango* casele de toleranţă ale lui *mister* Cool şi cimitirele ierarhizate ale lui *monsieur* Delhaie. Iar noi, care acum ne odihnim

aici, în acest Trouville preistoric, va trebui să-i ajutăm. Ce să-i faci, încă un paradis pierdut, numai începutul e greu, obişnuinţa vine de la sine !..."

Am protestat : de ce să-i ajutăm, trebuie să ne împotrivim. Dar Învăţătorul spuse că am venit aici pentru odihnă şi nu pentru controverse, că eu arăt foarte rău şi că lucrul cel mai inteligent e să merg la scăldat.

Cu *mister* Cool am avut ceva necazuri. La început s-a simţit minunat în sătuleţele de pe ţărm. Apoi, pe măsură ce urcam în susul fluviului, îndreptîndu-ne spre locul de baştină al lui Aisha, îşi exprima tot mai tare nedumerirea, ba adesea chiar mînia. Spunea că Africa e mai rea decît Europa. Negrilor dolarii nu le produceau nici o impresie, iar de Biblie nu auzise nimeni nimic. Jignit, *mister* Cool ceru în cele din urmă să ne întoarcem imediat înapoi. Dar Aisha dorea nespus de mult să-şi revadă locurile natale. El îl linişti puţin pe *mister* Cool, explicîndu-i că, în locul hîrtiuţelor cu portretele preşedinţilor Americii, există aici nişte scoici speciale, iar în loc de Biblie — amulete. Şi totuşi în fiecare zi *mister* Cool era tot mai dezorientat. Învăţătorul primi de la un şef de trib un arc cu ornamente sculptate în fildeş ; *mister* Cool îl evaluă, cu toate că era lucrat grosolan, la trei dolari, dar Jurenito nu dădu în schimb nici un fel de scoică. Şi nici Aisha nu plătea nimic cînd se ducea sub palmieri cu negresele care nici măcar nu erau soţiile lui legitime. „Ce mai haos ! exclama *mister* Cool. Abia acuma văd cît e de

bine organizată Europa ! E nevoie de o energie gigantică, pentru a lumina cît de cît ţara aceasta !" Şi, cum avea el însuşi un însemnat prisos de energie, se apucă imediat de lucru : îi convocă prin bătăi de tobe pe locuitorii satului celui mai apropiat şi le explică, prin intermediul lui Aisha, că principalul obiect de adoraţie trebuie să fie dolarii, adică aurul, adică scoicile. Dar o teribilă încercare îl aştepta pe neobositul propovăduitor. Negrii se dovediră a fi adepţii religiei Bori, care îi învăţa că pe oameni pun stăpînire duhuri rele care trebuie cu orice chip izgonite, iar oamenii, spre necazul lui *mister* Cool, nu puneau în îndeplinirea obligaţiilor lor morale mai puţină rîvnă decît el însuşi. Auzind poveţele şi privindu-l pe american care dădea solemn din cap în semn că încuviinţează cuvintele lui Aisha, ajunseră la concluzia că în sărmanul lor oaspete a pătruns duhul cel rău Alladienu şi, făcînd roată împrejurul lui, se apucară să-l izgonească. În acest scop, vreme de două zile şi două nopţi, cu nişte măşti înspăimîntătoare pe faţă, schimbîndu-se cu rîndul, cîntară, dansară şi ţipară, bătură în gonguri de aramă şi loviră în nişte piei ţintuite pe prăjini, ciocăniră în plăci de lemn de care erau atîrnaţi bostani uscaţi şi îşi ţinură isonul ciupind dinţii unor piepteni uriaşi de metal, precum şi nişte strune întinse pe coaja unor nuci de cocos, într-un cuvînt, îl băgară în sperieţi pe Alladienu. *Mister* Cool încercă să se smulgă din cerc, îi lovi pe cei ce dansau în jurul lui, strigă cît îl ţineau puterile, dar toate acestea nu făceau decît să-i însufleţească pe negrii care socoteau

că duhul face tărăboi înainte de a fugi din om, astfel încît cîntară și jucară și mai vîrtos. În cea de-a treia dimineață, *mister* Cool se calmă. După părerea mea, începea să-și piardă mințile, căci ședea pe jos și zîmbea, stupid și fericit. Atunci, convinși că Alladienu l-a părăsit, negrii își aruncară instrumentele și îl ospătară pe *mister* Cool cu vin de palmier.

Am plecat mai departe și am ajuns în sfîrșit în valea unde se afla satul Alarum, în care s-a născut Aisha. Dar în loc de colibe am văzut urmele încă fumegînde ale unui incendiu. Nu era nici țipenie de om. Abia pe un cîmp învecinat am dat peste un negru mic, de vreo cinci ani, care sugea ugerul unei capre, ce păștea pașnic. Zărindu-ne, băiatul o luă la goană. Cînd îl ajunserăm din urmă, nu fu în stare să ne explice nimic. Culcat pe burtă, Aisha plîngea, scormonea țărîna și săruta bulgării de pămînt. Dar oricît de mare i-ar fi fost durerea, hotărîrăm să ne întoarcem acasă.

În curînd, într-o așezare mică, dădurăm de o tabără de soldați din „Legiunea străină" care ne povestiră că, în timpul ultimei vînători de recruți, negrii din Alarum s-au răsculat, au atacat noaptea, mișelește, tabăra și au ucis doi soldați. Această izbucnire, provocată, desigur, de uneltirile perfide ale nemților, a fost prompt înăbușită : criminalii au fost pedepsiți, iar satul ars din temelii.

Într-un bordei mare era instalată infirmeria militară, unde se aflau internați doi soldați, unul rănit în timpul reprimării răscoalei, iar cel de-al

doilea înfășurat pînă peste cap în plapumă, bolnav de friguri. Am discutat cu cel dintîi despre momentele mai captivante ale luptei și ne pregăteam de plecare, cînd, de pe rogojina vecină, aud pe cineva strigînd răspicat, în rusește : „Copil de negru ! Negrule, sărmanule... ! De la înălțimea «eului» meu divin afirm demnitatea ta umană... Apă, dați-mi apă... !" Alerg la el, trag plapuma și pe cine văd ? Pe Alexei Spiridonovici în carne și oase. Se uita la mine fără să vadă nimic și continua să aiureze într-una.

Am rămas în sat, așteptînd să se facă bine bolnavul. Peste șase zile, febra scăzu brusc. Alexei Spiridonovici își veni în simțiri și se bucură năvalnic, ca un copil, cînd ne văzu strînși în jurul lui. Numai de Aisha, nu știu de ce, se sperie la început, dar acesta îi arătă cea mai mare tandrețe, îi sărută vîrful părului și îi dărui o nucă mare de cocos. După ce se înzdrăveni, Alexei Spiridonovici voi să ne povestească imediat toată viața lui și începu cu impresiile din cea mai fragedă pruncie. Dar Învățătorul îi aminti că le cunoaștem pe toate, aproape la fel de amănunțit ca el însuși, și că e mai bine să se limiteze la ultimii ani.

Povestirea lui Alexei Spiridonovici fu, ca totdeauna, prolixă, abundînd în digresiuni filozofice, dar extrem de tristă. Împreună cu alți ruși care visau la sacrificiu, la Sfînta Sofia și la libertate, fusese înrolat în Legiunea străină. Sergenții și caporalii îi mustrau și îi înjoseau în fel și chip : „Nu uitați că ați venit aici să mîncați pîine franțuzească !" Nici unul din argumentele

lui Alexei Spiridonovici, care încerca să le demonstreze că frontul nu e o sufragerie prea comodă, nu acţiona asupra lor. Împreună cu ruşii se aflau acolo şi alţi legionari : francezul Crique care se transformase în belgian, fiindcă, după ce se îndeletnicise vreme de doisprezece ani la Marsilia cu comerţul paşnic de femei, fusese tulburat de poliţie şi nevoit să-şi fabrice nişte acte virgine ; apoi un neamţ din Dresda, Huhn, care îşi omorîse mătuşa, fugise în Franţa şi ajunsese în legiune. Huhn se jura pe toţi sfinţii că e polonez, sau alsacian, sau hollsteinez, dar că, oricum, are să-i spintece pe nemţi nu mai rău decît o fac alţii. Se mai afla cu ei spaniolul Jopras, care dispreţuia toate meseriile din lume, cu excepţia corridei şi a războiului. Corpolent şi neîndemînatic, se dovedise inapt pentru corridă, aşa că, după ce jefui o giuvaergerie din Salamanca, se opri, în alegerea următoarei profesiuni, asupra Legiunii străine. Aceşti ostaşi şi cei asemenea lor îi strigau pe ruşi *„poire"*, ceea ce conform dicţionarului lui Makarov înseamnă, afară de „pară", şi „nătăfleţ", şi operau asupra lor tot felul de experienţe, folosind vechea lor practică din civilie. După ce luară parte la lupte şi stătură un an în tranşee, ruşii îi rugară supuşi pe şefi să-i mute în oricare regiment francez. Rugămintea aceasta păru mai mult decît suspectă şi, ca să-i lecuiască de toane, se hotărî ca zece ruşi să fie împuşcaţi. Cînd, înainte de moarte, criminalii au început să strige *„Vive la France !"*, a devenit limpede pentru toţi faptul că e vorba de o sfidătoare rebeliune şi cei neîmpuşcaţi au

fost trimişi urgent în Africa. Printre ei se afla şi Alexei Spiridonovici. În Africa reparase drumuri, curăţase cizmele altora, prinsese negri, potolise arabi şi, executînd toate aceste operaţii, fusese chinuit de enigma : unde se află totuşi spiritul de sacrificiu, unde e Cristos şi unde e Sfînta Sofia ?

Cu vreo trei săptămîni în urmă fusese trimis, împreună cu alţii, să-i reprime pe negri. Un negru tinerel, care semăna grozav cu Aisha, s-a repezit la el cu suliţa. A tras. Pare-se că l-a omorît. Pe urmă au venit frigurile şi nu-şi mai aminteşte de nimic.

Auzind de negrul ucis, Aisha începu să ţipe ascuţit, să sară şi să plîngă : „E Aglah, fratele lui Aisha !" Alexei Spiridonovici izbucni şi el în plîns, căutînd sprijin la Jurenito : „Spune-mi, cum vine asta ? Am vrut să salvez Rusia, să salvez omenirea, să sufăr martiriul, să-l apăr pe Cristos, şi în loc de toate astea am ucis un negru ! Pentru ce ? Sînt om ! În mine sălăşluieşte esenţa divină ! Cum am putut cădea atît de jos ?" Dar Învăţătorul nu voia să creadă nici în sacrificii, nici în Cristos, nici în esenţa divină. Spuse numai, posomorît : „Nu eşti decît un sclav nenorocit al lui *mister* Cool, iar *mister* Cool e sclavul carnetului său albastru. Carnetul ştie de ce trebuie să ucizi un negru neascultător. E timpul să înlocuieşti metafizica cu aritmetica elementară. Ar fi mai simplu şi mai sigur."

Pe Aisha îl linişti mîngîindu-l tandru pe capul creţ : „Alexei Spiridonovici nu e vinovat. A avut şi el un caporal bun. El voia să pună o cruciu-

liţă, sus, pe Aghi-Sofia — există o casă care se numeşte aşa. Dar caporalul i-a spus: «Împuşcă-l pe Aglah!» Tu ai un braţ «Ultima» şi o diplomă, iar el n-are nimic şi plînge." Auzind acestea, Aisha dispăru cîteva clipe şi se întoarse cu o pipă mare, cioplită dintr-o tigvă de dovleac. I-o întinse lui Alexei Spiridonovici: „Aisha vrut să-ţi dea braţul, dar tu ai două, n-ai unde agăţi. Asta pipă foarte bună. Aisha făcut. Aisha te iubeşte."

Alexei Spiridonovici se însănătoşea greu. Frigurile se complicaseră cu o boală de ficat, aşa că Jurenito începu să facă demersuri pentru a-i obţine eliberarea definitivă din armată. Peste două săptămîni, datorită străduinţelor lui Jurenito, Alexei Spiridonovici a fost trimis, cu acelaşi vapor cu care călătoream şi noi, la spitalul din Toulon, iar acolo declarat inapt pentru serviciul militar.

Capitolul al optsprezecelea

PAPA BLAGOSLOVEŞTE G.B.D.-ul. — FRA GIUSEPPE.

Decepţii mari îl aşteptau pe *mister* Cool la întoarcerea noastră în Europa. Antrepriza lui, rămasă fără ochiul grijuliu al stăpînului, căzuse în paragină. Aproape toate comenzile militare fuseseră acaparate de alţii, iar submarinele germane scufundaseră patru vase cu o încărcătură foarte preţioasă. Un francez născocise coroniţe cu panglicuţe în loc de cocarde, mai ieftine şi mai de efect. În sfîrşit, cu ajutorul autorităţilor, nişte misionari zeloşi ai lui *mister* Cool închiseseră unsprezece case de toleranţă care îi aparţineau tot lui. „Idioţii, exclamă el furios, n-au priceput că stabilimentele mele sînt tot atîtea focare ale moralei, că cele două instituţii nu pot trăi una fără cealaltă!" Toate aceste nenorociri îl impresionară în aşa măsură pe *mister* Cool, încît din frenetic patriot se prefăcu instantaneu într-un energic şi stăruitor partizan al păcii. „Războiul strică moravurile şi distruge economia naţională", ne spuse el. Am fost cu toţii de acord. Alexei Spiridonovici, care după faptele sale vitejeşti din Senegal nu mai putea suferi cuvîntul „victorie", cumpărase nişte cărţi de Tolstoi şi avea de gînd să devină vegetarian. Rămas singur pe lume, nici bietului Aisha nu-i mai plăceau „caporalii cei buni". Iar eu, slab de caracter cum sînt, preferasem întotdeauna, în locul antreprizei-model a lui *mister* Cool, distrugerea platonică, în versuri sau în discuţii înfocate la „Rotonde". Eram, aşadar, toţi patru pentru pace, ceea ce îi şi comunicarăm neîntîrziat Învăţătorului.

Jurenito izbucni mai întîi într-un rîs vesel şi sincer.

„Copii naivi ce sînteţi, credeţi că e aşa de uşor să sfîrşeşti războiul? Treaba asta nu mai poate nimeni s-o facă, nici cei care l-au început: diplomaţii, politicienii, industriaşii, împăraţii,

aventurierii, popoarele — nimeni! Nici mie nu-mi prea place războiul. La început a fost o nebunie, o violență sălbatică, salturi, urlete, insolita familiaritate cu moartea, prăbușirea tuturor valorilor pămîntene, într-un cuvînt, un haos de toată frumusețea. Acum însă oamenii s-au obișnuit. Și ce dacă sînt «condamnați la moarte» — pînă una, alta mănîncă cozonac. Viață cotidiană! Credeți-mă, e mai ușor să răstorni Imperiul german, e mai ușor să expediezi pe lumea cealaltă cincisprezece milioane de oameni, e mai ușor să refaci toate hărțile de școală, decît să aerisești cușca asta veche, murdară și mult iubită a omenirii. Nu oamenii s-au adaptat la război, ci războiul s-a adaptat la oameni. Din tot uraganul a rămas un curent de aer. Capeți un guturai, dar oricum, bine, rău, trăiești. În schimb, nu poți distruge acest război care s-a adaptat la tine. Războiul e un microb lent și prudent, care însă își cunoaște treaba. E un război care va dura zeci sau poate și o sută de ani. Nu rîdeți, în acest răstimp va mai exista cîte un tratat de pace, vor mai exista tot felul de idile pastorale. Războiul își va schimba doar formele; cîteodată, se va ascunde ca un pîrîu sub pămînt și va arăta ca o pace dezgustător de înduioșătoare. Pînă să-l doboare recidiva de tifos, bolnavul are să meargă în grădină să-și ude rezeda. Războiul nu va fi război, ci se va insinua cu iscusință în inimi; zidurile care împrejmuiesc orașul, gardul curții, pragul odăii vor deveni fronturi. Început într-o criză de apoplexie provocată de prisosul de forțe iraționale, de bogăția injustă, hrăpăreață, furată,

războiul se va sfîrși numai atunci cînd va nimici pe cei în numele cărora s-a dezlănțuit: cultura ipocrită și monstrul, Leviathanul — statul!"

„Cu toate talentele dumitale practice, obiectă *mister* Cool, ai păcătuit totdeauna printr-o înclinație către utopie. De ce să vorbim de ceea ce va fi după moartea noastră? Hai să ne gîndim cum am putea obține o pace, oricît de prăpădită ar fi. Dacă cei care au pornit războiul nu-l mai pot opri, mai există și alte forțe." — „Care sînt acelea?" — „Înainte de toate, organizațiile religioase, fie și Roma, cu toate neajunsurile ei. Apoi pacifiștii militanți, care organizează congrese și conferințe. În fine, ăștia... (*mister* Cool se poticni și se căzni îndelung să rostească înfiorătorul cuvînt) socialiștii! Sînt niște imorali și niște oameni care n-au nimic sfînt, e adevărat, dar în cazul de față ne pot fi de folos."

„Nădejdile dumitale sînt deșarte, *mister* Cool. După cum știi, creștinii, din care, dacă memoria nu mă înșală, faci parte și dumneata, continuă să lucreze în diverse antreprize aidoma cu antrepriza dumitale care, vai, a fost atît de crunt lovită. Pacifiștii vorbesc într-adevăr despre pace sincer și mișcător, nu mai prost decît Alexei Spiridonovici, dar, atunci cînd le comandă «caporalii cei buni», spintecă burțile altor pacifiști cu aceeași rîvnă ca pașnicul nostru Aisha. În ceea ce-i privește pe socialiști, rolul lor în timpul războiului seamănă grozav cu ultima ocupație, de altfel foarte onorabilă, a scumpului nostru Ehren-

burg, care detaşa bilete de intrare la stabilimentul dumitale şi în sunetele polcii îşi plîngea castitatea preistorică."

Mister Cool şi, după el, Alexei Spiridonovici încercară să obiecteze. Oricît ar părea de ciudat, amîndoi, după ce pînă nu demult văzuseră în jurul lor numai înflăcărare patriotică şi dorinţă de a învinge, acum, după nenorocirile care îi loviseră personal, observară deodată contrariul şi îl asigurară pe Jurenito că popoarele vor pace. „Nu lipseşte decît un centru coordonator. Trebuie să-l găsim !"

Atunci Învăţătorul declară că nu crede în succesul unor asemenea căutări, dar că, oricînd bucuros să contribuie la luminarea noastră, ne propune să întreprindem, pentru studiu, o serie de excursii la Roma, Geneva şi Haga, cu atît mai mult cu cît aceste excursii îi vor folosi şi lui la studiul fazelor ulterioare de îmbolnăvire a omenirii.

S-a hotărît deci să plecăm la Roma. *Mister* Cool nu prea e de acord cu catolicii care înlocuiesc morala cu diverse poveşti fantastice, în schimb crede în puterea bisericii. „Sînt totuşi creştini." *Mister* Cool ia cu sine noua mitralieră de tip G.B.D, construită după schiţele Învăţătorului, pentru ca Papa să se uite la această unealtă a infernului şi să se îngrozească. (Dar, ca să fim sinceri, şi pentru a propune noua armă ministrului de război al Italiei.) Alexei Spiridonovici pregăteşte o cuvîntare, în care scop mîzgăleşte fără milă operele lui Soloviov şi Dostoievski. Pe Aisha îl interesează esenţa

însăşi a problemei : „Ce e Papa ?" — „Locţiitorul lui Cristos." — „Dar ce e aceea locţiitor ? Bine. Aisha a înţeles. Dar Cristos ce iubeşte — războiul sau pacea ? Atunci şi locţiitorul iubeşte pacea !" Şi, istovit de atîtea complicate raţionamente, Aisha nu se mai gîndeşte la nimic. Sare prin compartiment şi strigă : „Are să fie pace, pace, pace". Bine că nu sînt persoane străine de faţă. Am fi plătit scump rostirea acestui cuvînt, devenit acum cel mai indecent şi mai criminal din toate cuvintele. Numai Învăţătorul nici nu pregăteşte cuvîntări, nici nu discută, nici nu ascultă ; s-a cufundat iar în cifrele lui plictisitoare — situaţia economică, scăderea producţiei, criza inevitabilă — şi cînd lasă pentru o clipă din mînă coloanele cenuşii ale ziarului sau foaia scrisă mărunt, zîmbeşte abia perceptibil.

După trei ani de despărţire, am găsit Roma puţin schimbată la înfăţişare. Mizeria cartierului Transtevere sărea mai tare în ochi, steagurile ţipătoare erau mai absurde pe ruinele tulburate din somn — deosebirea era doar cantitativă. Fără să pierdem timp, am cerut imediat audienţă la Sfîntul Părinte, ceea ce se dovedi însă o problemă foarte complicată. Învăţătorul voi să recurgă la încercatele noastre paşapoarte diplomatice cu peceţi roşii, dar eu, amintindu-mi cum îmi pierdusem darul vorbirii şi cît de profund inexpresiv era acel *merci* pe care îl repetam la nesfîrşit, am protestat. „Îl veţi putea vedea pe Sfîntul Părinte de Paşte", ne răspunse dispreţuitor o înaltă faţă bisericească. „Dar sînt un om ocupat ! exclamă *mister* Cool.

N-am timp să aştept, am trei uzine de armament!" — „Ah, atunci se schimbă lucrurile. Îl veţi vedea pe Sfîntul Părinte chiar mîine! N-am ştiut cu cine am onoarea!"

A doua zi dimineaţa păşeam în sala de audienţe. Conform ordinului lui *mister* Cool, şi cu toate protestele uşierilor, Aisha introduse cu curaj în urma noastră mitraliera. Cineva răcni: „*Signor* Cool, proprietar de uzine de armament, şi asociaţii lui". Pe un fotoliu înalt am zărit un bătrînel zbîrcit, foarte simpatic, care rosti cu glas mişcător: „Binecuvîntăm munca voastră folositoare. Vă dorim succesul pe care-l merită rîvna voastră, şi vă rugăm să nu uitaţi de sfînta biserică, precum şi de orfani." După ce termină de vorbit, bătrînelul ne băgă pantoful în nas, fiecăruia pe rînd (am ghicit despre ce e vorba, şi i-am sărutat cu toţii bombeul), iar apoi, desigur din distracţie, băgă pantoful şi în botul ridicat al mitralierei G.B.D. După ce ritualul luă sfîrşit, am încercat să deschidem discuţia, dar am fost foarte rapid şi abil mutaţi, cu ajutorul aceloraşi uşieri, în sala vecină, unde nu l-am mai văzut pe Papa, ci pe un cardinal care ne explică: „Sfîntul Părinte nu vorbeşte, el glăsuieşte. În schimb voi putea eu să răspund la toate problemele care vă interesează." Ne-am interesat mai ales de activitatea Sfîntului Scaun în anii războiului. Aceasta se dovedi a fi extrem de vastă. În cancelarie lucrau sute de traducători. Pentru a economisi timpul, diferite urări, binecuvîntări şi rugăciuni erau traduse şi trimise simultan tuturor statelor beligerante. Reprezentanţii bisericii primeau instrucţiuni cum să slujească tedeumurile de mulţumire după victorii; totodată, pe o parte din formulare era notat: „Împrăştiindu-se, mulţimea striga: «*Vive Dieu! Vive Joffre!*»", pe altele: „*Hoch Gott! Hoch Hindenburg!*" şi aşa mai departe. Se recomanda ca victoria sau înfrîngerea finală să fie explicată prin binecuvîntarea Domnului şi rugăciunile „singurei apostolice" şi, respectiv, prin urgia dumnezeiască pentru prea puţina rîvnă faţă de „singura apostolică". Catolicii de pretutindeni trebuie să sprijine războiul pînă la victoria finală. Munca e foarte complexă, dar generoasă: sînt zile de aspră încercare, dar şi de renaştere religioasă. „Războiul e un lucru admirabil, trebuie numai să-l poţi înţelege!"

„Dar e scris: să nu ucizi!" gemu Alexei Spiridonovici.

„Desigur, fiule, şi nimeni nu poate aboli această poruncă. Dar Scriptura e o carte sfîntă, trebuie să ştii s-o înţelegi. În marea ei milostenie, biserica te-a scutit pe dumneata şi pe alţi enoriaşi de o treabă peste puterile voastre şi a luat toată munca de înţelegere şi tălmăcire a adevărului divin pe umerii săi eroici."

„Dar poate fi înţeleasă în mai multe feluri porunca «să nu ucizi»?" nu se potolea Alexei Spiridonovici. Iar eu, amintindu-mi de eşecul misiunii Labardanului şi ştiind ce consecinţe neplăcute poate avea pasiunea în tălmăcirea sublimului, îl tot trăgeam de mînecă pînă cînd izbutii, în sfîrşit, să-l dau deoparte.

Mister Cool se dovedi un mai fin diplomat ; după ce cîntă tot felul de osanale activității Sfîntului Scaun și celei a cardinalului însuși, întrebă modest ce-am putea face noi : un romano-catolic, un protestant, un ortodox, un idolatru și un iudeu (foarte cumsecade însă, așa că aproape nu se simte că e iudeu), pentru instaurarea păcii dorită de omenirea întreagă ?

„Și eu sînt însetat de pace, răspunse cardinalul, și mă rog pentru pace dimineața, ziua, seara și chiar noaptea. Deocamdată, dacă treburile voastre în patrie merg prost, așa cum deduc din faptul că doriți atît de mult pacea, v-aș sfătui să luați obiectul acesta atît de drăguț, vreau să zic această unealtă a infernului, și să-l dăruiți prietenului meu, episcopul de Viena, binecunoscut pentru pasiunea sa, de altfel cu totul nevinovată, pentru colecționarea modelelor noi de bibelouri de acest fel. Bineînțeles că acest cadou vă va da posibilitatea să vă chivernisiți binișor și să vă rugați în liniște pentru instaurarea păcii."

Dar *mister* Cool era, după cum s-a văzut din capitolele precedente, un om care ține la ideile lui, așa că respinse amabil această propunere ispititoare. Atunci cardinalul ne propuse să ne angajăm comis-voiajori ai Sfîntului Scaun și să furnizăm țărilor aliate diferite produse utile. Nu vedea apropiindu-se pacea în felul acesta, dar cum din copilărie îi plăceau asemenea treburi *mister* Cool nu refuză, și cardinalul ne trimise la un călugăr dominican, Fra Giuseppe, care conducea desfacerea respectivelor produse.

Străbăturăm un șir de odăi și de coridoare, și intrarăm într-o sală mare, care semăna cu un magazin universal. Afară de cărți, broșuri, gravuri și scrisori deschise văzurăm acolo multe lucruri amuzante. Într-un colț atîrnau cruciulițe, amulete și felurite medalii care îi apărau pe soldați de moarte sau de rănire. Drept mărturie stăteau numeroasele scrisori de mulțumire ale celor care încercaseră însușirile salvatoare ale obiectelor respective, scrisori ce fuseseră strînse într-o broșură destul de voluminoasă. În alt colț se găsea tot ceea ce le era necesar preoților militari : capele mobile înzestrate după ultimul cuvînt al tehnicii, altare portative și chiar desene care explicau cum trebuie înfăptuite unele ceremonii, ca : stropirea bateriilor cu apă sfințită, binecuvîntarea, la decolare, a avioanelor de bombardament și altele asemenea. Într-un al treilea colț se găseau diferite exvoto-uri oferite după cîte un atac reușit Sfintei Maria și altor sfinți dintre cei mai venerați. Pentru cei ce scăpau teferi se găseau acolo soldați de plumb, în variate uniforme, pentru cei răniți, dar restabiliți — brațe și picioare de ceară înșirate pe un fir, pentru pasagerii vaselor care scăpaseră de mine — modele încîntătoare de vase, în fine pentru guvernele care aveau să cîștige războiul — excelente hărți în relief ale Europei cu hotare diferite, pregătite din timp cu mult spirit de prevedere.

Am cercetat cu mult interes toate aceste dispozitive care dezmințeau în mod evident afirmațiile dușmănoase ale necredincioșilor cum că

biserica s-a împietrit şi nu mai dă semne de viaţă. Nici n-am băgat de semă cînd a intrat în sală cel pe care îl aşteptam, numitul Fra Giuseppe adică, şi am tresărit auzindu-i teribilul strigăt : *„Signore !* iubite *signore !"* Ne-am întors speriaţi, şi vechile ziduri ale Vaticanului au văzut din nou scene care atît de bine li se potrivesc — îmbrăţişări frăţeşti, duioase şi sincere. Fra Giuseppe nu era altul decît veselul nostru Ercole. Era îmbrăcat într-o sutană încinsă cu o sfoară, ţinea în mînă mătănii de chiparos, iar pe cap îi strălucea o tonsură impecabilă.

„Prietene, te-ai scîrbit de viaţa de păcat şi te-ai apucat de mîntuirea sufletului tău ?" îl întrebă solemn *mister* Cool.

„Ba pe naiba !" Şi, nemaiţinînd seama de vechimea şi sfinţenia plăcilor de marmură, Ercole îşi aminti de via Glodini şi scuipă dispreţuitor. „N-ai ce-i face, e război !" Ştiam precis că nicăieri nu fusese declarată încă o mobilizare pentru întărirea mînăstirilor, aşa că n-am înţeles legătura dintre războiul cu Austria şi costumul prietenului nostru. Pentru el însă această legătură era atît de limpede, încît nici nu mai încercă să ne-o explice. În schimb începu să-l roage pe Învăţător să-l ia din nou drept cicerone şi să-l ducă în altă ţară, fiindcă de atîta sfinţenie cîtă vede în jurul lui a devenit posomorît, răutăcios şi sec ca boii de englezi care, vai ! nu mai vin la Roma.

Învăţătorul îl rugă ferm să ne satisfacă înainte de toate legitima noastră curiozitate şi să ne explice totul, şi mai cu seamă tonsura. Ercole

se uită împrejur dacă nu ne aude cineva, apoi ne duse într-o odăiţă alăturată, nemaipomenit de murdară. Ne aşezarăm pe pat, care avea culoarea şi forma caldarîmului de pe via Glodini, scumpă inimii lui Bambucci, şi ne puserăm să bem vinul adus de Ercole, un vin care purta un nume cît se poate de potrivit — „Lacrima Christi". În timp ce beam, Ercole povestea, adică mai mult exclama, blestema şi se jura că nu minte. La început, cînd sosise în Italia, totul fusese foarte vesel. Toţi voiau război, toţi umblau cu steaguri pe străzi, toţi cîntau şi strigau : *„Evviva !"* Ba chiar au spart magazinul unui nemernic de austriac, şi Bambucci s-a ales cu două sfeşnice şi cu o şopîrlă de bronz. Apoi războiul a fost declarat şi Bambucci chemat sub arme. Nici asta n-a fost rău. O doamnă frumoasă îi dăduse un buchet de flori şi zece *soldi.* Intra în toate trattoriile şi bea vin pe gratis. Dar pe urmă ?... Pe urmă ! Ce infamie ! Ce păcăleală ! Sute de mii de draci ! Ce fel de război e ăsta ? Asta e măcel ! Nu că ar fi tras el, dar au tras alţii în el, şi încă cum ! Ercole nu e idiot, să stea să aştepte pînă cînd are să fie ucis ! A văzut răniţi ! Da, da, răniţi ! Şi morţi ! Cu ochii lui i-a văzut !

Pe măsură ce-şi amintea de aceste grozăvii, Ercole simţea că îl părăsesc puterile. Tăcu, bău două pahare de vin şi abia după aceea îşi urmă tragica epopee. Hotărîse să fugă, adică nu, nu voia de fel să fugă, ci să se întoarcă pur şi simplu acasă, pe via Glodini. L-au înhăţat, de parcă ar fi omorît pe cineva, l-au ţinut trei luni la închisoare şi l-au trimis iarăşi în locul acela

blestemat. Ercole a înțeles că trebuie să umble cu vicleșuguri, dar cum să facă? A încercat să se sfătuiască cu camarazii. Niște tîmpiți! Niște vite! L-au sfătuit tot felul de bazaconii ca, de pildă, să-și găurească singur mîna cu un glonte. Da, da, ați auzit bine: nu mîna unui austriac, nu mîna unui general, ci propria lui mînă! Ca și cum ar avea o sută de mîini! Gogomanii! Ei, a născocit el ceva mai bun. S-a suit pe coasta unei movilițe, și cînd a răsunat prima împușcătură, a alunecat jos, s-a culcat pe spate și a început să urle din răsputeri: „Mor! Aduceți-mi un preot!" A fost ridicat și dus la ambulanță. Face doctorul: „Ce ai?" — „M-a lovit un glonte și m-am rostogolit într-o prăpastie". — „Ce glonte, n-ai nici o urmă!" — „Bineînțeles, dar ce-ați vrea, să am urme, să mor? Vă spun, m-a atins un glonte, m-a trîntit jos și a zburat mai departe. M-am ridicat, dar nu pot nici să umblu, șchiopătez."

„Am încercat chiar să șchiopătez cu ambele picioare, dar n-am izbutit. Doctorul, deși de felul lui un zbir care-mi dorea moartea, nu era chiar rău; m-a lăsat în pace și a declarat că am o contuzie. Pe cuvîntul meu de onoare! Și mi-au dat trei luni concediu. Ei, chiar așa de prost nu sînt ca să mă bag a doua oară în capcana aceea de șoareci. Am venit la Roma, dar ce să vezi! În primul rînd, niște tîlhari îți cereau peste tot actele, în al doilea rînd nu exista nici un bou de englez și puteai să crăpi, fără un singur glonte măcar, de foame." Trebuia să se aranjeze într-un fel. Ar fi putut să se facă direc-

tor de ziar, așa cum i-a spus-o un domn venerabil cînd i-a povestit la o *osteria* ce vitejii a făptuit el și cum ar trebui toți să plece voluntari pe front. Fiindcă Ercole nu e un trădător, nu e sămînță de austriac, nu, e un patriot cinstit! Nici acum nu s-a schimbat! *„Evviva Italia!"* Dar un director de ziar trebuia să știe să scrie și pe deasupra să cunoască tot felul de trucuri. Nu era o treabă pentru el.

Lîngă Roma a întîlnit pe un călugăr care, îndrăgostindu-se de o *signorina* grozav de bogată, hotărîse să fugă cu ea. Și au făcut trampa. Călugărul a devenit soldatul Bambucci în concediu legal, iar Ercole — Fra Giuseppe, călugăr al ordinului dominican, care cutreieră țara în lung și în lat. Minunat, dar și în sutană trebuie să mănînci. A încercat să facă o colectă pentru împodobirea bisericilor din Țara Sfîntă. Nelegiuiții, cărpănoșii, fiarbă-i dracii în ulei rînced! Într-o zi întreagă nu izbutise să adune nici de un litru de vin! Și prețurile astea!...

Atunci își scoase iconița de la gît și o vînduse unui soldățel pe două lire, ca fiind apărătoare de gloanțe. Cu o liră cumpără alte trei iconițe și treaba se înfiripă. Stătea în gară și striga: „Atenție! Iubiți apărători ai Patriei! Știți ce e glontele? Vuiește, șuieră, zăngăne, apoi ți se înfige în trup, îți sfîșie măruntaiele, îți găurește inima, ficatul și buricul! Dar există un mijloc, un mijloc sigur — iconița cu chipul sfintei Ecaterina din Siena! Purtați-o pe piept și nu vă mai atinge nici un glonte! Cînd se lovește de iconiță, glontele zboară înapoi la blestemații de

austrieci ! Iată, priviţi o iconiţă cu o urmă de glonte, care însă n-a stricat-o ! Trei sute de scrisori de mulţumire am în chilia mea ! Grăbiţi-vă ! Sînt ultimele iconiţe, sfinţite de însuşi preasfinţia-sa episcopul ! Cele obişnuite nu fac nici un *soldi !* Grăbiţi-vă ! O liră ! O singură liră !“ Şi toţi cumpărau.

Trecînd o dată prin gară, stareţul de la San Giovanni îşi îndreptă atenţia binevoitoare asupra lui Ercole şi-l trimise la episcop care, la rîndul său, îl trimise la cardinal. Talentele lui fură apreciate şi i se încredinţă sarcina de a conduce prăvălioara de la Vatican. Asta era tot. Ba nu, uitase ce e mai important : tonsura. Asta a fost al naibii de greu. Îi fusese frică să meargă la frizer şi, cumpărîndu-şi cu zece *soldi* un brici vechi de la piaţă, fusese nevoit să-şi răzuiască singur ţeasta. Dezgustătoare treabă ! Şi, în general, e nemulţumit. Cum intră cineva în magazin, trebuie să stea să-şi înşire mătăniile şi să bălmăjească pe nas, ca şi cum ar repeta o rugăciune. Nu poate sta culcat, să scuipe poate numai în cazuri excepţionale. Asta nu-i viaţă, e o afurisită de schimnicie ! La dracu ! „Spuneţi, *signor* Jurenito, n-aveţi de gînd să organizaţi acum o mică revoluţie ? Ar fi totuşi mult mai vesel decît să lupţi pe front sau să înşiri scîrboasele astea de mătănii !“

„Dimpotrivă, răspunse Învăţătorul, sîntem într-o dispoziţie cît se poate de paşnică, ba chiar ca să căutăm pacea am venit aici.“

„Nu-mi pasă, strigă Ercole. Dacă nu-i rost de revoluţie, atunci fie şi pace, dar măcar să mă văd pe via Glodini ! Al vostru sînt !“

Îşi scoase anteriul şi rămaserăm profund uimiţi văzînd cu propriii noştri ochi cît sînt de puternice tradiţiile la poporul acesta. Pe Ercole se păstrau, stratificate, diferitele epoci ale vieţii sale : zdrenţele iniţiale, care în vremuri fericite îi ţinuseră loc de cămaşă, indispensabilii în dungi dăruiţi de Învăţător, precum şi vestonul de la uniforma militară.

Le-am adus cîteva clipe de bucurie santinelelor adormite de plictiseală, pe care propria lor uniformă nu le mai făcea să rîdă, cînd am ieşit pe poarta seculară a Vaticanului, fără pace, dar cu Ercole, regăsit, în costumul său eclectic, şi cu mitraliera intactă pe care o tîra Aisha după el.

În aceeaşi seară plecarăm la Paris.

Capitolul al nouăsprezecelea

1713 REGULI DE UCIDERE OMENOASĂ. — NE ÎNECĂM. — STRANIA ORGANIZARE A HOTELULUI SOCIALIST „PATRIA“.

Călătoria la Roma şi patetica descriere a războiului aşa cum ne-o făcuse Ercole contribuiră la întărirea intenţiilor noastre pacifiste. Deosebit de ascuţit se manifestă dorinţa de pace la Alexei Spiridonovici. După ce citi pentru a zecea oară *Crimă şi pedeapsă* şi îşi aminti de tînărul negru pe care-l ucisese, hotărî cu tărie să sufere pentru a-şi ispăşi vina. Exemplul lui Raskolni-

kov îi arătă calea şi, într-o dimineaţă, după ce veni în Piaţa Operei, Alexei Spiridonovici căzu pe trotuar, lîngă intrarea în metro, şi începu să ţipe : „Legaţi-mă ! Judecaţi-mă ! Am ucis un om !" Veni în fugă un poliţist, şi întrebă unde fusese comisă crima. Cînd Alexei Spiridonovici îi explică cum omorîse un negru în timpul unei răscoale, poliţistul, în loc să-l lege, deveni deodată binevoitor, îl ridică, îl bătu prieteneşte pe umăr şi zise : „Eşti un om de ispravă şi un soldat viteaz, dar nu e bine să bei prea mult de dimineaţă !" Aşa, printr-un eşec, se încheie încercarea prietenului nostru de a păşi pe urmele eroilor literaturii ruse.

În biserică nu mai aveam nici o nădejde şi am hotărît să plecăm la Haga, la comitetul „Societăţii internaţionale a prietenilor şi adepţilor păcii".

Cum am ajuns într-o ţară neutră, am simţit o bruscă schimbare. Toţi, inclusiv dezertorii de toate naţionalităţile, vorbeau despre pace cu mare duioşie, mîndrindu-se că nu participă la acest măcel barbar, dar se temeau totodată grozav ca războiul să nu se termine curînd, deoarece livrau felurite obiecte, deseori extrem de nepacifiste, puterilor beligerante. Deşi nu cunoşteam suficient limba olandeză, îi înţelegeam cu uşurinţă, întrucît acelaşi soi de năzuinţă spre pace îl însufleţise şi pe *mister* Cool, înainte de plecarea în Senegal.

Cînd ne-am mai obişnuit puţin cu starea de spirit neutră, ne-am dus la „Palatul păcii". Spre marea noastră mirare, am găsit acolo nişte oameni foarte culţi care examinau tot felul de modele de baionete. M-am speriat atît de rău, încît am crezut că, neştiind limba lor, în loc să ajungem la „Palatul păcii", nimerisem la Ministerul de Război. Dar domnii cei culţi care vorbeau la perfecţie mai multe limbi ne-au liniştit, lămurindu-ne că studiază baionetele tuturor armatelor, pentru a stabili dacă nu există printre ele vreunele care contravin regulilor elaborate, dacă nu mă înşel, în anul 1886. Am mai aflat pe urmă şi alte lucruri interesante : că războiul nu era de loc sălbaticul masacru care ni se părea nouă, că e un lucru cum nu se poate mai nobil, în urma stabilirii celor 1.713 paragrafe ale regulilor de omucidere omenoasă. „Înţelegeţi-mă, am omorît un om !" zbiera Alexei Spiridonovici. „Cu ce ?" — „Cum, cu ce ? Am tras în el şi l-am omorît !" — „Ce fel de glonte era ?" — „Unul obişnuit !" — „Dacă nu era un glonte dum-dum ai acţionat fără să calci regulile omeniei."

Ne-am gîndit că aceştia sînt simpli membri ai societăţii, aşa că ne-am dus la şedinţa comitetului. În fotolii confortabile. şedeau şase bătrînei care-şi sugeau trabucurile. „Noi toţi iubim foarte, foarte mult pacea, rosti cel mai bătrîior, dar ce să-i faci, sîntem doar treisprezece membri ai societăţii, din care şase în comitet... Toţi sîntem cetăţeni ai unor ţări neutre şi am trecut de vîrsta recrutării. Altora însă, ştiu eu de ce ? le place foarte, foarte mult războiul. O pace proastă e mai bună decît un război bun, dar un război bun e mai bun decît un război prost. De aceea urmărim noi de aici ca fiecare să se omoare unul pe altul în chip cinstit şi elegant."

L-am întrebat totuşi pe bătrînel dacă nu ne poate sfătui ce să întreprindem pentru pacificarea Europei. „Puteţi deveni membri activi ai «Societăţii prietenilor şi adepţilor păcii», şi atunci vom avea nouăsprezece membri. O să vă dăm o muncă interesantă şi de mare însemnătate. După cum ştiţi, în prezent se folosesc în război gaze, care nu sînt prevăzute de nici unul din cele 1.713 paragrafe. A le interzice cu desăvîrşire, înseamnă a da dovadă de dogmatism şi de vederi reacţionare. Le puteţi studia şi clasifica. Iar la viitoarea conferinţă, atunci, după terminarea războiului, se va putea lua o hotărîre care să limiteze folosirea gazelor celor mai dezagreabile pentru omul care se sufocă."

I-am făgăduit să devenim membri ai societăţii, dar am refuzat să ne ocupăm de cercetarea gazelor, motivîndu-ne refuzul prin intenţia noastră de a ne ocupa activ de instaurarea păcii. „Vedeţi, zise alt bătrînel, şi eu v-aş putea propune o muncă, dar permiteţi-mi mai întîi să mă informez, ce fel de pace anume doriţi dumneavoastră ?" — „Cum, ce fel de pace ?" — „Scuzaţi-mă, dar pace pur şi simplu nu există. Avem un ziar care propovăduieşte pacea englezească, şi un altul care susţine pacea germană. Puteţi s-o alegeţi pe oricare ; amîndouă plătesc bine şi în valută neutră solidă !" Nici asta nu ne convenea. Ne-am luat rămas bun. Cu excepţia preşedintelui, care nu se lăsase furat de somn, toţi bătrîneii aţipiseră între timp şi şopteau în vis : „Jos războiul ! Şi Berta-Suttner spunea... Ei, dar nu se poate aşa... Noapte bună !..."

La poarta palatului, un scandinav foarte simpatic, văzîndu-ne mutrele dezamăgite, se apropie de noi şi ne spuse : „Nu vă pierdeţi curajul ! Daţi-vă toată silinţa, băieţi ! Scrieţi romane împotriva războiului şi poate veţi primi în anul una mie nouă sute treizeci premiul Nobel, sau ocupaţi-vă deocamdată să-i vindeţi Germaniei brînză de contrabandă." În mijlocul ferocităţii generale, aceste inimi neutre păstrau neatinsă adevărata dragoste pentru om !

Am plecat din Olanda ducînd cu noi o sticluţă de „Advokat" straşnic şi amintiri emoţionante, dar fără totuşi să fi dobîndit pacea, iar tristeţea noastră era atît de adîncă, încît soarta avu, pare-se, unele intenţii filantropice de a-i pune capăt. În timp ce traversam marea de la Vlissingen spre Hull, „Hannibal", vaporaşul nostru, fu scufundat de un submarin, şi vreme de douăzeci şi patru de ore rătăcirăm într-o bărcuţă în largul mării. În ceasurile acelea solemne eram cu toţii convinşi că moartea e pe aproape şi fiecare îşi exprima gîndul acesta în felul său. Numai Învăţătorul era calm, aş spune chiar prozaic de calm. Se îngrijea de noi, glumea cu Aisha şi povestea cum, fiind copil, îi venise ideea de a traversa Oceanul Atlantic într-un butoi de bere, dar vai ! în numai cîteva clipe fusese aruncat de valuri pe ţărm. L-am întrebat dacă într-adevăr nu-l înfioară fîlfîirea aripii morţii. Învăţătorul dădu din umeri : „Obişnuinţa ! Nici pe pămînt nu mă simt prea sigur. «Hannibalul» meu s-a scufundat de mult..."

Cu stiloul său „Watterman“, *mister* Cool își scrise testamentul pe cîteva foi rupte din carnetul de cecuri. Își lăsa toată averea „Societății misionarilor“. Pe urmă, amintindu-și de Papa, adăugă o notă: toți orfanii rămași de pe urma soldaților uciși cu săgețile produse de firma „Cool et Co.“ vor primi cîte un dolar. După ce sfîrși de scris, puse foile în sticla de „Advokat“, care rămăsese întîmplător în buzunarul lui Aisha (lichiorul îl băuserăm) și o aruncă în mare. Înseninat apoi și credincios tradițiilor proprii miliardarilor americani, începu să cînte groaznic de fals psalmul *Mai aproape de tine, Doamne!...* Mai întîi Aisha se sperie și dădu să plîngă, dar Învățătorul îl liniști și chiar îl înveseli; încet-încet Aisha adormi zbenguindu-se, cu capul pe genunchii lui Jurenito.

Ce făcea Alexei Spiridonovici e ușor de închipuit: își povestea viața, cerînd deosebită atenție de la toți, de vreme ce ascultau spovedania unui muribund. După ce povesti o dată și chiar de două ori părțile interesante, Alexei Spiridonovici adresă morții următorul salut: „O tu, diafană fiică a eterului!“ Apoi începu să scruteze scîncind întinderea pustie de apă, doar-doar s-o ivi de undeva vreun vaporaș salvator.

Ercole îl blagoslovea pe Învățător, pe noi toți, pe madonă, pe nemți, pe englezi, pacea și marea cu toate înjurăturile pe care le știa. Mii de blesteme! În loc să bălmăjească acum *„Ave Maria“* sau să soarbă „Lacrima Christi“ — pofțim: are de a face cu moartea! Pentru asta s-a prăbușit de pe culmea cea amețitoare! Trădătorii!...

Cadența hulei mă legăna; simțeam cum mă prinde somnul. În fața ochilor mi se năzăreau tot felul de ciudățenii. Iată, am opt ani și le snopesc în bătaie pe surorile mele cu un cotoi viu, a cărui coadă mi-am înfășurat-o pe mînă. Sînt dezarmat cu greu și închis într-o magazie, unde se află un morman de cărbune. Mă dezbrac și mă rostogolesc prin praful negru, iar cînd în sfîrșit se deschide ușa sar în sus și o sperii pe dădaca mea, pe Vera Platonovna, care se ghemuiește pe vine și își face cruce îngrozită. Dau buzna în sufragerie și răstorn o lampă aprinsă. Pesemne că au stins-o pînă la urmă. Păcat! Am cincisprezece ani. Sînt revoluționar. La fabrica de vopsele Farbe în Zamoskvorecie are loc un miting. Vine poliția. O iau la fugă. Încalec un gard de sîrmă ghimpată și îmi las pantalonii în ghimpi. Pleosc! am căzut în butoiul cu resturi de vopsele! Polițiștii nu mă înhață, ci, tot ca Vera Platonovna, se trag îndărăt... „Ptiu, drace!“

Imagini îndepărtate mi se perindă pe dinainte. Caut un sens, un punct de sprijin, și nu-l găsesc. Apoi chipurile pier și prin mintea mea trec numai vorbe: am supt, am scîncit, m-am bătut, am învățat, m-am rugat, am sărutat, am hoinărit, am băut, m-am tînguit, am scris, am mestecat! Și vorbele mă legănau și mai tare. Deodată am înțeles că tot sensul era tocmai în vînzoleala asta, în mișcarea, în rotirea, în alternanța asta

lipsită de orice scop. M-am sculat în picioare, am strigat : „Binecuvîntată fie viaţa !“ şi am început să vomit.

Seara, ne-a observat şi ne-a cules o goeletă engleză de pescari. Peste două zile luam prînzul într-un restaurant din Paris. După ce ne-am odihnit şi ne-am revenit de pe urma încercărilor prin care trecusem, ne-am apucat din nou să declinăm la toate cazurile substantivul „pace“ şi ne-am hotărît să recurgem, după diversele feţe bisericeşti şi pacifişti, la concursul unor oameni obscuri şi suspecţi, şi anume al socialiştilor. În acest scop am plecat la Geneva.

Am văzut în viaţă destule procedee de a-i înveseli pe oameni şi destule capricii ale arhitecturii : zgîrîe-norii, beciurile din Reims în timpul războiului, saloanele plutitoare din Danemarca, pisoarele din Paris, proiectul lui Tatlin pentru un monument al Internaţionalei a III-a, dar în faţa ingeniozităţii specifice a hotelului „Patria“, special amenajat pentru delegaţiile socialiste, toate acestea păleau. Ne-am dus acolo cu mare emoţie. *Mister* Cool, care ne instigase la această călătorie, nu-şi putea ascunde spaima. Se îmbrăcase cît se poate de simplu, iar sub bluza de muncitor îşi prinsese o cuirasă de metal care să-l apere de gloanţe. „Oricum, tot nişte răufăcători sînt“, se justifică el. Totodată, îi poruncise lui Aisha să ducă un uriaş steag roşu ! Aşa intrarăm în spaţioasa curte a hotelului „Patria“ (existau două intrări direct din stradă, dar pe acolo nu ne-au lăsat să trecem, cerîndu-ne scrisori de

recomandare de la miniştri). *Mister* Cool începu să cînte *Internaţionala.* Dar vocea lui se pierdea printre zeci de alte glasuri care la dreapta cîntau *Deutschland über alles* şi din stînga răspundeau *Rule, Britania.*

În faţa noastră se înălţau două corpuri mari de clădiri, unul împodobit cu steaguri ale puterilor aliate, celălalt cu steaguri germane. Între ele se aflau şanţuri, parapete, reţele de sîrmă ghimpată, mai complicate decît le văzusem pe front. În mijloc se înălţa un pavilion descoperit, în care şedea un social-democrat foarte bătrîn, dintr-o ţară neutră, împresurat de proteste şi rezoluţii. Văzîndu-ne aşa de neajutoraţi, ne chemă, amabil, la el. „Spuneţi-ne, întrebă *mister* Cool, sînt mulţi răufăcători din ăia, adică, scuzaţi, revoluţionari pe aici ?“ — „În prezent se află la «Patria» patru miniştri, unsprezece miniştri-adjuncţi şi nouă şefi ai direcţiilor propagandei de stat...“ *Mister* Cool îl întrerupse. „Repede, îi strigă el speriat lui Aisha, rupe repede steagul ăla !“ Mai departe bătrînelul ne explică organizarea ingenioasă a „Patriei“. În cele două corpuri de clădiri erau instalate delegaţiile celor două tabere beligerante. Pentru a nu se compromite, nu numai că nu se întîlnesc, dar nici măcar nu corespondează, căci toţi sînt patrioţi cinstiţi şi sinceri. Fiind însă socialişti şi membri ai Internaţionalei, se străduiesc să asigure reluarea relaţiilor tovărăşeşti după război. În acest scop, în ferestrele clădirilor sînt expuse pancarte cu rezoluţii, proteste şi dezminţiri.

Nimeni nu poate obiecta ceva, fiindcă oricine e liber să facă ce vrea în casa lui. În pavilion își au sediul reprezentanții țărilor neutre care duc tratative cu ferestrele inamice.

Era cam complicat, dar cu adevărat genial. Am hotărît să ne apucăm de treabă, și *mister* Cool strigă: „Criminalilor, adică domnilor miniștri, adică tovarăși, sînteți împotriva războiului?" Imediat apărură două pancarte. Una suna astfel: „Da, și luptăm împotriva imperialismului aliaților și a complicilor lor, falșii socialiști, care au început războiul criminal!" Cea de-a doua: „Bineînțeles! Jos imperialismul german și slugoii lor, pseudosocialiștii, vinovați de rușinosul masacru!" Aceste răspunsuri care prea semănau între ele mi-au trezit bănuiala că adversarii comunică prin niscaiva galerii subpămîntene. Dar social-democratul neutru m-a liniștit, explicîndu-mi asemănarea dintre dușmani prin înrudirea lor spirituală și prin solidaritatea tovărășească.

Atunci Alexei Spiridonovici întrebă: „Aveți de gînd să protestați împotriva războiului?" Pancartele răspunseră că vor interpela în această problemă guvernele respective, iar după o oră, citirăm: „Rușine incendiatorilor catedralei din Reims! Protestăm în fața întregii lumi civilizate împotriva procedeelor germane de a duce războiul!" — „Grozăviile cazacilor și negrilor sînt strigătoare la cer! Jos aliații, profanatori ai culturii!"

„Ce să facem pentru grăbirea păcii?" întrebarăm noi. „Instaurați republica în Rusia, în Italia, în Irlanda!" răspunseră germanii. „Instaurați republica în Germania, în Austria, în Turcia! Demonstrați-le muncitorilor neutri necesitatea de a se uni cu noi", ne sfătuiră aliații.

Ercole urlă: „Ticăloșii! Noi sîntem pentru pace!" și pentru a întări efectul spuselor sale aprinse niște artificii. Răsunară exclamații înspăimîntate: „O bombă!" și imediat apărură, într-o armonie înduioșătoare, două pancarte: „Nu uitați că sîntem socialiști! Ocupați-vă de amenajarea unei săli la un hotel bun, unde ne vom întruni cu toții după război. Împodobiți pereții cu steaguri roșii. Vă rugăm să nu aruncați bombe asupra noastră! Trăiască Inter... Ați înțeles?" În curînd veniră niște polițiști și ne rugară să nu-i tulburăm pe venerabilii revoluționari.

Am lăsat în curte zdrențele steagului nostru, și de necaz că n-am găsit pacea, ne-am dus la o berărie. „Socialiștii sînt niște oameni surprinzător de plăcuți și foarte binecrescuți", exclamă *mister* Cool și își scoase zalele care îl împiedicau să se întindă ca lumea în fotoliu.

„Prin urmare, toți recunosc că boala e incurabilă, și picăturile de valeriană nu mai amăgesc pe nimeni, spuse Învățătorul. Putem să plecăm acasă și să ne ocupăm de buna și cinstita noastră antrepriză."

DECORAREA LUI *MONSIEUR* DELHAIE CU UN ORDIN. — ÎNVĂŢĂTORUL DESPRE RĂZBOI. — SÎNTEM PRINŞI DE NEMŢI.

La Paris ne aşteptau diverse neplăceri. Înainte de toate, patroana hotelului, după ce ne întrebă dacă nu sîntem cumva nemţi, ne spuse că un anume domn ne poartă un fierbinte interes, se informează amănunţit unde plecăm atît de des, ce mîncăm la micul dejun şi ce fel de vederi avem. Deşi călătoriile noastre aveau un caracter exclusiv idilic, nu ne-a prea plăcut curiozitatea necunoscutului, cu atît mai mult cu cît am aflat că e „foarte onorabil" şi că posedă o panglică la butonieră. De altfel, aceste emoţii n-au durat multă vreme. A doua zi am fost invitaţi, cu amabilitate, să ne prezentăm într-un anumit loc. Acolo, un funcţionar politicos ne-a arătat un denunţ extrem de poetic : *Raport asupra ultimelor acţiuni ale celor cinci spioni germani, pe baza relatărilor colaboratorului bugetar al „Ligii voluntare pentru urmărirea faptelor suspecte"*. Totul era notat şi prezentat destul de pitoresc : numiţii spioni se ocupă cu vînzarea de mitraliere către Germania prin Olanda. Întreţin legături cu Papa cu privire la nişte propuneri de pace separată. Au scufundat vaporul cu care călătoreau ei înşişi, dar au rămas, bineînţeles, teferi şi nevătămaţi. Cumpăraţi de socialiştii germani, lachei ai lui Wilhelm, au aruncat o bombă asupra socialiştilor francezi, speriindu-l tare pe unul din ei, şi anume pe adjunctul ministrului aprovizionării armatei. După ce enumeră principalele capete de acuzare, funcţionarul ne explică amabil că un asemenea mod de viaţă se sfîrşeşte de cele mai multe ori cu împuşcarea. Lucrurile se desfăşurară ca de obicei. Ercole zbiera, *mister* Cool cînta psalmi şi aşa mai departe. „Uite, vine preşedintele «Ligii», spuse funcţionarul, care ne va furniza ultimele date privitoare la comportarea dumneavoastră. Va urma apoi judecata şi alte cîteva formalităţi, dar vă asigur că totul va fi terminat în douăzeci şi patru de ore." Aşadar, mai avem o zi şi o noapte : răcneşte, Ercole, cîntă *mister* Cool ! Iată şi pe teribilul Asrail, vestitorul de nepătruns al morţii. Dar de ce e atît de nepăsător Învăţătorul, de ce zîmbeşte, dă din cap şi în loc de *„Ave, Caesar"*, strigă : *„Bonjour, monsieur !"* Nu înţeleg nimic. Mă tem şi să întorc capul, îl întorc... *„Monsieur* Delhaie, scumpul meu prieten ! Aşadar, trăieşti ? Dar Zizi ? Dar carotele ? Ne-a fost dat să ne mai vedem o dată înainte de moarte !..." — „Prostii ! Ticălosul acela de «boche» nu e cu voi ? Bineînţeles ! Colaboratorii mei au sărit peste cal, dar n-aveţi nici o grijă. Domnule comandant, e o neînţelegere flagrantă. În faţa dumneavoastră se află tovarăşii mei de afaceri. Da, fireşte că garantez pentru ei ! Sînteţi liberi, prieteni, şi acum haideţi la Châtelet, e ora aperitivului !..." Astfel se sfîrşi în chip jalnic încă o încercare a soartei

de a înlocui pacea generală de care eram însetați cu cea separată a celor cinci suflete ale noastre.

Cine cunoaște bucuria revederii după o lungă despărțire, farmecul regăsirii tabieturilor, dulceața micilor aduceri-aminte, deliciul apropierii uitate, acela va înțelege cu ușurință starea noastră sufletească la un păhărel de „Xeres". *Monsieur* Delhaie era neschimbat, dragul de el, tot cu pilulele în buzunar, cu privirea limpede și mintea iute. E adevărat că, în locul lui Zizi, care-l înșelase cu patru arabi (măcar să fi fost numai unul !), în căsuța lui trăia acum Lucie ; e adevărat că în grădină nu mai înflorea sîngele-voinicului : în numele apărării patriei, fusese înlocuit cu mazăre, dar toate acestea erau nimicuri. În schimb în obrăjorii roz ai lui *monsieur* Delhaie se reflectau acum, strălucitori, bujorii pîrjolului universal, iar simpaticul lui „elan", atît de impetuos, încît făcea să sară dopul de la sticlă, era axat acum pe cauza sfîntă a apărării patriei și civilizației.

Ce minunată era „Liga" ! Abia ieri constatase că un anume domn Crue se plimbă — cînd credeți ! — de la orele douăsprezece la două noaptea, mănîncă în zori, n-are nici o ocupație, poartă barbă și își rade mustățile. Și ce să vezi, s-au găsit la el un dicționar german-farncez, un nasture militar și, culmea (ce neobrăzare !), chiar pe masă, un teanc de fotografii ale unor fortificații, despre care mizerabilul afirma că ar fi niște reproduceri după tablourile unuia, Picasso, tot un spion și el pesemne... E clar ? !

Afară de „Ligă", *monsieur* Delhaie mai conduce un laborator de bacteriologie. Ce e pașaportul ? — o fițuică ! *Monsieur* Delhaie a auzit pe lîngă Piața Bastiliei o discuție în nemțește : aceia îl asigurau că vorbeau evreiește, dar el nu e prost. Mă rog, scrie Silberstein pe firma prăvăliei ! Mă rog, nu e ăsta nume nemțesc ? Bineînțeles că el e un om fără prejudecăți și nu crede în basmele preoților. N-a existat nici un Cristos — asta e dovedit și răsdovedit, astfel încît evreii n-au avut pe cine răstigni. Dar Franța există, *monsieur* Delhaie e o realitate și pe el îl pot răstigni. Lăsați încolo pașaportul ! O înțepătură ușoară, în degetul mic, o picătură de sînge și hai la microscop. Acolo se vede imediat ce fel e sîngele : cinstit sau prusac. Au descoperit savanții cum să-l determine. *Monsieur* Delhaie îi va demasca pe toți. Acum cîteva zile s-a nimerit să dea peste un general — și ce să vezi ?... Analiza a scos la iveală că avea 0,6% microbi germani ! Bine ar fi să se furișeze cineva noaptea în dormitorul ministrului Malvy și să-i ia binișor puțin sînge, pentru analiză — mare minune dacă n-o fi și el neamț !

Cea de-a treia ocupație a lui *monsieur* Delhaie e „Uniunea națională a luptătorilor împotriva sustragerii de la serviciul militar". Adeverințe ? Ia mai lăsați-vă de baliverne ! „Hernie ?" Ia s-o văd și eu ! Ai pierdut un ochi în război ? Pune-ți unul de porțelan ! Lui *monsieur* Delhaie nu-i scapă nici femeile suspecte care își tund părul și vorbesc cu voce joasă. Nici fusta nu e o garanție. Trebuie lămurit fondul problemei...

În timpul liber, *monsieur* Delhaie, departe de a se odihni, continuă să muncească scriind tot felul de articole: „Jos zvoniştii! Am cucerit căsuţa podarului de pe Isère! Portughezii sînt cu noi! Nici Siria nu e de dispreţuit!“ Scrie la zece ziare: la *Zorile Pontoisei,* la *Toboşarul Clermont-Ferrandului,* la *Renaşterea Bayonnei* şi la altele. *Monsieur* Delhaie ne crede. Vrem pace? Foarte bine. Va fi pace. Peste un an, peste o lună, poate chiar peste o săptămînă, trebuie numai să-i zdrobim pe criminalii ăştia şi să facem o plimbare pînă la Berlin. Iar noi avem datoria să ne încadrăm în efortul colectiv, scop pentru care cel mai bine ar fi să ne ocupăm de ziaristică. Sfînt lucru ziaristica! Condeiul e o armă! După victorie toate vor fi iarăşi la locul lor: şi grădiniţa, şi Lucie, şi tot. Ah, ce minunat e cerul Franţei! Încă un pahar şi — la treabă!

Propunerea lui *monsieur* Delhaie ni se păru ispititoare. Antrepriza lui *mister* Cool se afla, cum am mai spus, într-o stare jalnică. Învăţătorul credea în marea forţă organizatorică deci şi distructivă a ziarului. Alexei Spiridonovici, pe care de mult nu-l mai satisfăceam noi şi întîlnirile întîmplătoare din vagoane, era însetat să-şi descarce sufletul într-un chip mai amplu. Cît despre mine, îmi plăcea şi mie mai mult, din obişnuinţă profesională, să înnegresc la pagini decît să împing cărucioare sau să detaşez faimoasele bilete. Într-un cuvînt, ne-am învoit pe loc.

America şi-au împărţit-o învăţătorul şi *mister* Cool. Primul deservea ziarele a douăzeci şi două

de republici din America de Sud şi America Centrală, cel de-al doilea — asociaţia presei din Statele Unite care reunea opt sute şaptesprezece ziare de orientări diverse. Aisha fu scutit de obligaţii, fiindcă în Senegal presa periodică lipsea. În ceea ce-l priveşte pe Ercole, lucrurile se complicau: din păcate, era analfabet. Am constatat totuşi că are un stil gazetăresc uimitor, anvergura necesară şi un patos gigantic. S-a hotărît ca telegramele pentru *Giornale del'Arzzo* să le scrie Jurenito sub dictatura lui Ercole. Alexei Spiridonovici refuză telegramele, fiindcă dispreţuia concizia. Cum e posibil oare să exprimi într-o mie de cuvinte tot chinul şi dulceaţa jertfei, grozăvia păcatului şi credinţa în cea de-a treia împărăţie a sfîntului duh? Alese, aşadar, să scrie nişte scrisori de o lungime neobişnuită, cu titlul general *Dincolo de ultimul hotar,* către *Russkie vedomosti* — un ziar care, cu toată vîrsta lui înaintată, îşi păstrase neprihănită castitatea. Cît despre mine, după cum poate ştiu unii cititori, am devenit un conştiincios corespondent al nu prea pretenţiosului ziar *Birjevka.*

Toţi, inclusiv *monsieur* Delhaie, care ne şi sprijini, plecarăm pe front. La început hotărîsem să scriem numai ceea ce vedem cu adevărat: „Plouă. Un soldat stă în post, ploaia îl face ciuciulete şi el ne-a înjurat: «Ce tot umblaţi creanga pe aici, pui de broască rîioasă ce sînteţi?» Se aud împuşcături. Doi soldaţi joacă cărţi. Într-o gară o femeie ne vinde cu zece franci cinci ouă clocite şi ne întreabă dacă mai e mult pînă se

face pace. Sîntem bine dispuşi. Într-un interviu pe care, cu multă amabilitate, ni l-a acordat în timp ce-şi lua aperitivul, *monsieur* Delhaie, preşedintele a treizeci şi trei de societăţi patriotice, ne-a declarat că Germania va fi zdrobită." Ca răspuns am primit de la redacţie instrucţiuni telegrafice să nu mai cheltuim banii pe asemenea fleacuri, ci să transmitem în fiecare zi ştiri despre dueluri ale hidroavioanelor cu tancurile, despre lupte sîngeroase sub pămînt, sau interviuri cu comandanţii supremi ai armatelor, iar de trei ori pe săptămînă să zburăm în Egipt şi să trecem Dardanelele cu submarinul. Foarte bine, ne-am spus noi, hai să îndeplinim în chip cinstit toate aceste dispoziţiuni. A rămîne pe front era deci inutil, ba chiar dăunător : realitatea nu făcea decît să ne ştirbească scînteietoarea spontaneitate a fanteziei. Învăţătorul insistă totuşi să ne urmăm călătoria în primele linii. Pentru a se rosti asupra pronosticului bolii, voia să dea încă o dată la analiză sîngele, puroiul şi urina omenirii.

Înfruntînd zeci de comandamente, am ajuns în împrejurimile Verdunului. Acolo se desfăşură o scenă destul de interesantă care însă nu se încadra în nici una din temele indicate de redacţie, aşa că nu a putut ajunge de notorietate publică. Lîngă fortul Vaux, la un punct de observaţie, zărirăm trei soldaţi. Erau îmbrăcaţi foarte bizar : peste căşti purtau bonete croşetate, pe umeri aveau plăpumi vătuite, picioarele le erau băgate în nişte băşici enorme care nu lăsau să treacă apa, iar bonetele, plăpumile şi băşicile erau la

rîndul lor acoperite cu o scoarţă solzoasă de lut roşcat, asemănătoare cu pielea de elefant. Ca să ajungem la ei, am fost nevoiţi să ne tîrîm pe burtă printr-o tranşee distrusă de obuze, cufundîndu-ne în noroi, excremente omeneşti şi mormane de şobolani morţi. *Monsieur* Delhaie, după ce se şterse pe faţă şi pe mîini cu batista, le adresă soldaţilor următoarea cuvîntare : „Iubiţi «poilus» ! Europa, America, Ţara Soarelui-Răsare şi polii amîndoi au ochii aţintiţi asupra voastră, eroi plini de abnegaţie care apăraţi libertatea şi dreptatea ! Astăzi, cînd m-am tîrît prin aceste locuri istorice, am împărtăşit şi eu chinurile voastre şi pot acuma să vă salut ca de la egal la egal, deşi port melon. Vom sta aici, adică voi veţi sta aici, iar noi vom sta la tejghele, în birourile ministerelor, în baruri, pînă în ceasul cînd canibalul, sleit de puteri, se va prăbuşi. Permiteţi-mi să vă ofer darul meu modest — articolul meu patriotic apărut în ultimul număr al *Gasconiei Victorioase*, unde spun : îndrăzneală, îndrăzneală şi încă o dată îndrăzneală (acestea sînt cuvintele ultimei mele iubite, adică înaintea ei a mai spus-o, dar cu altă ocazie, Danton). Să fim deci neclintiţi pînă la victoria finală !"

Zău că această cuvîntare nu era cu nimic mai rea decît multe altele pe care am avut prilejul să le ascult la banchetele ziariştilor, ba era chiar mai concisă şi mai bogată în conţinut decît multe din ele şi numai întîmplarea poate explica tot ceea ce a urmat. Unul dintre soldaţi, cel mai bătrîn şi blajin, înjură încetişor şi zise :

„Mai bine ne-ați spune ce se-aude cu pacea, domnule patriot". *Monsieur* Delhaie tăcu jignit, în schimb Alexei Spiridonovici se bucură. „Frate, și dumneata ești pentru pace, pentru iubire. Să ucizi e păcat, și arma aceasta îți pîngărește mîinile !..." — „Ba nu, protestă soldatul, arma e un lucru tare bun (și chiar își mîngîie patul armei), dar trebuie să știi s-o mînuiești. Bine ar fi să-i împușcăm pe toți generalii, deputații, militarii, civilii, popii, socialiștii, pe cucoane și pe tot neamul lor !" — „Și atunci cine să rămînă ?" întrebă *mister* Cool preocupat. La care soldatul răspunse într-un mod de-a dreptul stupid : „Ce-mi pasă ?" și scuipă cît colo.

Al doilea soldat, om cu un temperament mult mai iute, originar din sud după înfățișare, socoti potrivit să-i răspundă lui *monsieur* Delhaie printr-un întreg discurs. Traducîndu-l exact, rog să ne fie iertată, atît lui, cît și mie, expresivitatea oarecum exagerată a imaginilor. „Dragă mîzgăliciule, mulțumim pentru hîrtie, apărătorii dreptului au mare nevoie de ea. Mai departe poți să-ți iei Soarele-Răsare și pe toți pezevenghii ăștia cinci și să vă duceți toți să vă băgați în burta vacii. E foarte bine că ți-ai mînjit puțin mutra aia de pușlama cu opera mea. Ca și tine la redacție, creez și eu tot de două ori pe zi. Sfîrși-ți-ai zilele într-o balegă de cămilă ! Bă, sfert de porție ! Păduche leșinat ! Stai cu fundul în chiloții de lînă ai mătușă-ti, bea ceai de tei și strănută-i pisicii sub coadă !"

Monsieur Delhaie nu apucase încă să-și vină în fire de pe urma acestei bizare invitații, cînd cel de-al treilea soldat, un tinerel imberb, strigă „dar pentru dar", scoase din băltoacă un șobolan mort și-i băgă coada în butoniera lui *monsieur* Delhaie, acolo unde de obicei se afla cu totul altceva. Noi nu rostisem cuvîntări și nici nu fusesem onorați cu vreun cadou, dar văzînd energia soldaților, am făcut grabnic cale întoarsă, plecînd așa cum venisem, adică tîrîș.

Ajungînd în locuri mai apărate din toate punctele de vedere, am început să discutăm beleaua care îl lovise pe *monsieur* Delhaie. Lui Ercole totul îi plăcuse grozav și, în legătură cu decorarea lui *monsieur* Delhaie cu acel ordin original, exclamă : „E un gest demn de un locuitor al Romei !" Alexei Spiridonovici încercă să „pătrundă sufletul" soldaților. „Sînt grosolani, înrăiți, dar îi simt că sînt devotați păcii la fel ca mine. Prieteni, am întîlnit pe neașteptate trei adepți ai marelui nostru Tolstoi !"

„Naivitatea ta, îi răspunse Învățătorul, ia forma unei sfinte anecdote. Dacă în Rusia sînt mulți indivizi care îți seamănă, mă surprinde faptul că cei care nu sînt însetați la fiecare pas să înțeleagă sufletul altora, dar consideră că nu e păcat să-l înșeli pe cel ce năzuiește să fie înșelat, n-au pus încă mîna pe ea și n-au cărat de acolo totul, pînă și ultima pietricică. Soldații aceia nu sînt de loc pacifiști. Ordinul cu care l-au distins pe *monsieur* Delhaie l-ar înmîna cu plăcere și Papei de la Roma, și umaniștilor de la Haga, și lui Romain Rolland. Acum doi ani ardeau de dorința de a ucide : acum nu li s-a trezit conștiința, au prins nu-

mai puţină igrasie la partea posterioară. Dacă le-ai da frîu slobod, poate că ar ucide, însă nu pe cei pentru care au primit ordin. Nu e exclus să-şi organizeze o splendidă vacanţă împreună cu blîndele lor soţii şi cu miei paşnici zburdînd pe cîmpie. Dar va veni o zi cînd vor începe din nou să tragă cu puşca: tranşeele nu sînt o şcoală a iubirii de oameni, şi nici o pepinieră de tolstoieni. Să iei puşca în mînă e destul de uşor, instruirea nu e complicată, asta o ştii şi tu, doar ai fost instruit, dar s-o laşi din mînă e cu neputinţă. Tot ce poţi să faci e s-o pui pentru un ceas, două într-un colţ. Începe o eră teribilă. Cînd strigau în 1914: «Trăiască războiul!», războiul acesta (care mai e în floare) era ceva în afara fiinţei lor, un fapt istoric, o treabă a statului. Acum strigă: «Jos războiul!», dar războiul şi-a înfipt rădăcinile în trupurile lor, a devenit un fapt cotidian şi această îndeletnicire nu vor înceta s-o îndrăgească. Ai avut prilejul să înveţi felurite tălmăciri ale cuvintelor «război sfînt»; străduieşte-te acuma să-ţi însuşeşti o lecţie nouă: «pace» înseamnă somnul de după-amiază al antropofagilor, împărţirea prăzii pe iarbă între tîlhari, mutarea operaţiilor militare în locuri mai atrăgătoare, de exemplu, din ţinutul ăsta plin de muşuroaie pe *Unter den Linden* sau din mlaştinile Pinskului pe bulevardul Nevski, într-un cuvînt, tot ce vreţi, afară de pace!"

Aşa am ajuns în locuri unde nu demult se dăduseră lupte, şi anume între forturile Douaumont şi Vaux. De jur împrejur un adevărat

pustiu. Nici o piatră nu rămăsese întreagă, nici un firicel de iarbă nu izbutise să se pună la adăpost, totul devenise o pastă cenuşie, împînzită de gropi — asemenea unor butoaie — făcute de obuze şi pline de un lichid gălbui. Ici, colo se zăreau picioare de om aparţinînd cadavrelor umflate ce ieşeau de sub pămînt. „Ţineţi minte, ne zise Învăţătorul, că războiul ne-a dăruit nu numai antrepriza lui *mister* Cool, ci şi această măreaţă apoteoză."

„Cînd va fi pace, îl contrazise *mister* Cool, vom înfiinţa încă o societate pe acţiuni şi într-un an sau doi vom crea aici o astfel de antrepriză, încît nu va crede nimeni aiurelile soldaţilor scăpaţi cu viaţă care vor încerca să descrie acest pustiu."

„Bineînţeles, spuse Jurenito, nu e vorba de loc despre desăvîrşirea sau purificarea pămîntului. Cît timp va trăi *mister* Cool, cît timp vor exista de-alde *mister* Cool, vor continua să existe şi oraşe şi spelunci, şi tunuri şi dolari, şi cărţulii sfinte — pe scurt, tot ce-i trebuie unui om cumsecade ca să terfelească în douăzeci şi patru de ore orice petic din aşa-numitul «pămînt al lui Dumnezeu». Morţii vor fi îngropaţi cît mai adînc, peste ei se va clădi, se va semăna, napii vor creşte mult mai bine. Dar priviţi! Vălul de pe timpurile îndepărtate se ridică pentru o clipă în faţa noastră. Acesta e preludiul, e prototipul ultimei cristelniţe de foc!"

A doua zi, cu toate protestele lui *monsieur* Delhaie, care devenise foarte prudent, am por-

nit iarăşi spre linia de foc şi anume spre cota 384. Cînd ajunserăm la tranşeele din prima linie, artileria germană deschise pe neaşteptate un foc puternic de-a lungul întregului sector. Era imposibil să ne întoarcem. Ne-am vîrît într-un bordei amenajat cît se poate de bine şi, în vreme ce ascultam bubuitul exploziilor, ne-am reluat cu deosebită înflăcărare îndeletnicirea preferată, adică de a blestema în fel şi chip războiul. *Monsieur* Delhaie părea să nu împărtăşească vederile noastre, dar, plin de tact, tăcea. De cînd Ercole încuviinţase comportarea acelor soldaţi prost crescuţi, *monsieur* Delhaie prefera să nu-şi mai spună de loc părerea, ci repeta doar, prietenos: „Principalul, prieteni, sînt vederile largi şi toleranţa reciprocă!"

Dar Învăţătorul luă atitudine fermă împotriva noastră şi începu să apere războiul: „Dacă ai ieşit la drumul mare, trebuie să mergi înainte. Dacă e tare urît, grăbeşte pasul. Dar n-ai voie să te uiţi înapoi, unde era cald, lîngă sobă, în timp ce vîntul urla în horn ca într-o carte de Dickens, iar pe masă te îmbia borcanul cu marmeladă şi cleştele de zahăr. Laşilor! Nu sînteţi copii ai secolului vostru, sînteţi nişte romantici de pe vremea crinolinelor, vă înecaţi în balele înduioşării, sînteţi gunoierii bunăstării de ieri! Vă întrebaţi, ce bine a adus războiul? Le-a tras tuturor una zdravănă în cap. Asta întîi şi întîi. Pe urmă a picurat niţică stricnină în «izvoarele de inspiraţie». Trecutul a devenit ireversibil, şi oricît s-ar strădui oamenii să-şi restaureze Parthenonul, pe baza amintirilor, a fotografiilor decolorate sau a molfăielii bătrînilor, nu vor izbuti, căci vor fi siliţi să aleagă între arca lui Noe şi water-closetul secolului douăzeci şi unu. Nu vă place secolul douăzeci şi unu? Bine, sînt de acord, nu se arată prea atrăgător, dar va fi în orice caz mai bun decît al nouăsprezecelea şi nu va începe, ca un făţarnic bătrîn, să declame, între două porcării, versuri de Shelley sau Verlaine. Şi apoi, avem în faţă secolul al treizecilea, al cincizecilea, al o sutălea — secolul fericirii, şi tot ce ne apropie cu un singur pas de el e binecuvîntat!

Blestemaţi războiul cît poftiţi, dar el nu e numai un pas, e un salt în viitor. A distrus toate idealurile în numele cărora a început, şi a zămislit tot ce ar fi trebuit să ucidă. S-a proclamat «război în numele libertăţii», şi iată că popoarele s-au copt acum pentru jugul total şi fără echivoc, războiul n-a putut suporta ficţiunea libertăţii şi a fantomaticei ei fericiri.

«Războiul va înălţa spiritul, va pune capăt putreziciunii materialiste», urlau filozofii şi oamenii cumsecade, înclinaţi spre visare, datorită corpolenţei. Dar războiul se duce cu obiecte cît se poate de materiale şi vădeşte fiecăruia sensul şi forţa acestora. Nimicind mii de obiecte materiale, distrugînd materia cu ajutorul materiei, oamenii au învăţat să respecte obiectele ca atare şi le-au îndrăgit, cum nu le îndrăgiseră în fericitele zile de pace.

Sperînd că le-a venit şi lor timpul, sfintele feţe bisericeşti aparţinînd tuturor cultelor au ie-

şit la lumină, scoţînd la iveală o marfă de mult uitată — fericirea de dincolo de mormînt. Dar războiul i-a păcălit cumplit. Cu cît oamenii au ajuns mai aproape de nimicirea vieţii reale, de toate zilele, cu atît acesta din urmă a exercitat asupra lor o atracţie mai puternică.

Războiul înseamnă ura unui popor faţă de alt popor, şi cînd colo nici un fel de propovăduitori ai înfrăţirii, nici un soi de cărţi, de călătorii, de migraţiuni ale popoarelor nu le-au putut apropia astfel, nu le-au unit în aşa măsură, n-au şters între ele hotarele, ca aceşti ani de tranşee. Astea-s farsele războiului! Totul a ieşit de-a-ndoaselea. A ieşit la iveală că şi francezii şi germanii, şi ruşii şi englezii urăsc la fel, la fel se înflăcărează şi se tem, la fel luptă şi rabdă în tranşee, la fel horcăie cînd îşi dau sufletul şi la fel putrezesc toţi — absolut la fel. A fost destul să stea numai puţin unii lîngă alţii, ca să-şi dea seama cum merg lucrurile. Atîta vreme cît unul cînta la mandolină, iar celălalt mergea cu suliţa la vînătoare de urşi li se părea că sînt deosebiţi ; şi mai ştiu eu, poate într-adevăr să fie mai simpatic vînătorul decît cel care zdrăngăne la mandolină. Cînd au fost însă trimişi să facă una şi aceeaşi treabă, s-a văzut numaidecît că sînt mai mult decît gemeni, că unul e dubletul, alter-ego-ul celuilalt, că se deosebesc cel mult prin faptul că unul are un neg sub omoplat, iar celălalt sughite mai des.

Mai departe : dacă dorea cineva războiul, apoi aceia erau apărătorii vechii ierarhii, ai diversităţii lăsate de Dumnezeu, ai individualităţii absolute în toate variantele ei — împăratul nu e totuna cu un zilier, Rothschild e altceva decît un cerşetor, poetul nu e fabricant de hîrtie igienică, filozoful nu e cioban etcetera. Şi acum, altă dezamăgire : cînd le-ai scos mantiile de hermină, fracurile şi gulerele tari şi i-ai băgat în nişte bordeie ca ăsta, unde nu există nici versuri despre madonă, nici hîrtie igienică şi nici pragmatism, s-a văzut că toate pisicile sînt negre noaptea, şi că foarte lesne îi poţi confunda. Mai există, desigur, şi astăzi epoleţi, comandamente, graţiosul spate al frontului şi altele. Dar aici importă deocamdată nu esenţa, ci demonstraţia. Iată, bunăoară, cadavrele neidentificate care ies la iveală din noroi. *Monsieur* Delhaie, ce te faci că ţi se cam încurcă cele şaisprezece clase de morţi ? Văd limpede în viitor şi, în vreme ce voi blestemaţi războiul, eu îl binecuvîntez ca pe prima zi de febră pricinuită de tifosul de pe urma căruia omenirea sau va renaşte, sau va pieri, lăsînd pămîntul liber pentru neamul cîinesc, sau pentru victorioase legiuni de şobolani, furnici sau infuzori !"

Am memorat bine această nouă învăţătură a lui Jurenito. Îl ascultam cu atenţia încordată, fără să ne gîndim la primejdia care ne ameninţa. Bubuitul tunurilor, ţăcănitul mitralierelor, răcnetul oamenilor păreau să confirme asprele cuvinte ale Învăţătorului şi cred că dacă în clipele acelea, sub înfăţişarea unei schije mai măricele de obuz greu, ar fi sosit moartea, am fi întîmpinat-o toţi, chiar şi *monsieur* Delhaie şi Ercole, care erau cei mai ataşaţi de viaţă, cu calmul cuvenit.

Cînd Învăţătorul îşi încheie cuvîntul, în jurul nostru totul se cufundă într-o tăcere prevestitoare de rău. Răsunau ici, colo numai împuşcături răzleţe. Hotărîrăm să ieşim şi să încercăm să ne întoarcem. Dar sus ne aştepta ceva mai groaznic decît toate obuzele laolaltă. Cînd am ajuns la lumină, am încremenit : în faţa noastră stăteau nişte soldaţi nemţi cu grenade în mînă. „Dă-i drumul !“ strigă unul dintre ei, dar altul obiectă : „Or fi poate nişte granguri, să-i ducem la comandamentul diviziei, că de împuşcat, avem oricînd timp să-i împuşcăm !“ După ce constatară că n-avem arme, ne goniră prin diferite şanţuri şi gropi, împingîndu-ne cu patul puştilor ca să fie cît mai convingători. Îndeosebi îi irita bietul Aisha. Repetau într-una că le-ar face plăcere să ne înjunghie cu baionetele, fiindcă sîntem nu soldaţi, ci spioni. N-aveam la ce nădăjdui şi, cu toate loviturile pe care le încasam, încetineam, fără să vrem, pasul, înţelegînd că e ultimul nostru drum.

Ajunsesem pe lîngă tranşeele germane din linia a doua. Tot ce vedeam ne amintea numai imagini cunoscute : se aducea supa în cazane, unul scria o carte poştală acasă, un grup de soldaţi juca cărţi. Mi-am adus aminte de cuvintele Învăţătorului despre noua apropiere între oameni. Dar vezi că, de apropiaţi ce ne erau, aveau curînd să ne ucidă. Şi ce minunată mi se păru viaţa ! Mă uitai cu invidie la un soldat roşcat şi mustăcios, care, lîngă un foc de vreascuri, îşi scosese cămaşa şi se despăducheа.

Să trăieşti ca el, să stai pe vine, să bei poşircă dintr-o cană de tablă, şi pe urmă să adormi în noroi... Ce mult înseamnă şi cît e de imposibil !

Nu ştiu ce au făcut Învăţătorul şi prietenii mei în această jumătate de oră, cum au trăit ei drumul spre moarte. Mi-am venit în fire numai după ce am ajuns la o căsuţă ţărănească. Un neamţ m-a împins brutal într-o odaie îngustă şi întunecoasă. Pe masă se afla o lumînare. Am văzut epoleţii unui general şi nişte ochi ce mă priveau calm, complet impasibili. Am înţeles că nu există nici o salvare şi, folosindu-mă de faptul că Învăţătorul mai era cu noi, l-am sărutat încetişor pe umăr, luîndu-mi rămas bun de la tot ce fusese mai crunt şi mai iubit în scurta şi confuza mea viaţă.

Capitolul al douăzeci şi unulea

DESPRE ACTIVITATEA LUI SCHMIDT, DESPRE UN ANUME KRÜGER ŞI DESPRE PARIZER

Cel care e înclinat să creadă într-un sens tainic, inaccesibil minţii omeneşti pe care l-ar avea talmeş-balmeşul vieţii, absurdităţile norocoase şi coincidenţele extraordinare, va medita, fără îndoială, asupra cărţii mele. Aproape în fiece lună treceam printr-o primejdie de

moarte; şi de fiecare dată un „dar“ oarecare ne salva — fie o barcă de pescar, fie cartea de vizită a unui deputat, fie rîsul blînd al lui *monsieur* Delhaie. Procentul izbăvirilor noastre întrece în mod simţitor minunile de la Lourdes şi de aiurea; aş fi putut deci uşor specula pe seama „providenţei“, mai ales cînd în locul ochilor de general ne pomenirăm tot cu nişte ochi, dar cu ai lui Schmidt, şi cu o sticlă de coniac prost. Dar mi-e străin obiceiul de a cugeta la materii înalte. Încă din copilărie m-am deprins să stau gîrbovit şi să mă uit la cer numai cînd aud vuietul vreunui avion sau cînd stau în cumpănă dacă să îmbrac sau nu haine de ploaie. Restul timpului mă uit în jos, adică la zăpada murdară, frămîntată de ghetele oamenilor, la băltoace, la mucuri de ţigări şi la scuipaturi. S-ar putea ca aceste particularităţi ale coloanei mele vertebrale, vai! iremediabil anchilozate, să explice şi slăbiciunea mea pentru lucrurile grosolane şi josnice. Există vreo cincizeci şi cinci de milioane de nemţi şi, ţinînd seama că şansa de a cîştiga la ruletă e de 1:36. raportul de 1:55.000.000 se deosebeşte numai cantitativ de cel dintîi, iar de aici pînă la misticism mai e cale lungă.

Schmidt ne-a recunoscut de îndată. În schimb el, cu cască ţuguiată pe cap, maturizat şi ars de soare cum era, nu prea mai aducea cu studentul sărăcuţ din Stuttgart. N-am reuşit să-i determin nici gradul, nici funcţia precisă. Din cuvintele lui se putea deduce că în primele luni

de război se evidenţiase, înaintase, iar acum juca un rol important, atît în spatele frontului cît şi pe front.

După ce ne linişti cu privire la soarta noastră, Schmidt spuse să are la dispoziţie optsprezece minute pe care cu plăcere le va consacra discuţiei cu noi. Învăţătorul se interesă cu ce se ocupă Schmidt în mod curent. „Ocupaţiile mele sînt foarte complexe, răspunse el. Războiul a căpătat un caracter oarecum diferit decît bănuiam la început. E cît se poate de limpede că nu vom izbuti să cucerim dintr-o dată toată Europa şi să punem şi ordine în ea. Rămîn deci sarcinile de tranziţie: colonizarea Rusiei, distrugerea cît mai temeinică a Franţei şi a Angliei, ca pe urmă să le putem organiza mai uşor. Acestea sînt principiile generale, să trecem acum la amănunte. Vom fi nevoiţi în curînd, din considerente strategice, să evacuăm o porţiune considerabilă din Picardia; s-ar putea să nu ne mai întoarcem acolo şi e evident că nici n-o vom anexa. Aşa că pregătesc acum planul amănunţit de nimicire a regiunii. E o treabă destul de migăloasă. Trebuie să studiez toate meseriile: la Ham e o fabrică de săpun — o vom arunca în aer; Chauny e vestit prin perele sale — pomii vor fi deci tăiaţi; în regiunea de lîngă Saint-Quentin sînt ferme excelente cu vaci de lapte — vitele vor fi expediate în Germania şi aşa mai departe. Vom lăsa pămîntul pustiu. Dacă s-ar putea efectua asemenea lucrări pînă la Marsilia şi pînă în Pirinei, tare m-aş bucura: ar fi trecerea cea mai rapidă,

mai puţin dureroasă şi mai umană spre triumful Germaniei, apoi spre organizarea economiei unice a Imperiului şi spre fericirea întregii omeniri."

„E o barbarie! ţipă Alexei Spiridonovici. Eu am ucis un singur negru şi de atunci sînt cel mai nenorocit om din lume. Iar voi vreţi să ucideţi milioane de oameni nevinovaţi. Vorbiţi despre fericirea omenirii şi înecaţi copiii de pe «Lusitania», distrugeţi vechi catedrale, pîrjoliţi oraşe. Nu vă vom lăsa să colonizaţi Rusia, vom întîmpina maşinile voastre infernale cu icoane şi rugăciuni. Şi vă veţi prăbuşi la pămînt!"

„Crezi că pentru mine, că pentru noi toţi, germanii, e plăcut să ucidem? Vă asigur că aş fi mult mai bucuros să stau şi să beau bere sau să sorb din coniacul acesta, să mă duc la cîte un concert sau chiar la vechea mea amică *Frau* Hase. Să ucizi e o necesitate neplăcută. E o îndeletnicire cît se poate de murdară, fără strigăte şi entuziasm şi fără focuri de tabără. Nu-mi închipui că un chirurg care intră cu degetele într-un pîntec umflat de gaze şi de hrană nedigerată simte vreo desfătare. Dar n-avem de ales. Eu, familia mea, oraşul meu, patria, omenirea, fiecare e doar o treaptă. Să ucizi, pentru binele omenirii, un alienat mintal sau zece milioane — e o diferenţă pur matematică. E însă necesar să ucizi, altfel toţi vor continua aceeaşi viaţă prostească, absurdă. În locul celor ucişi vor creşte alţii. Iubesc şi eu copiii, nu mai puţin

decît voi, şi vă amintesc că am călcat nişte flori în picioare în parcul din Stuttgart, în semn de protest împotriva orînduirii care condamnă pruncii să moară de foame. Tocmai de aceea, dacă acum va fi nevoie, pentru a cîştiga războiul, adică pentru binele Germaniei şi deci al întregii omeniri, să scufundăm toate «Lusitaniile» şi să exterminăm sute de mii de oameni, eu unul nu voi şovăi nici o clipă. Ce să mai vorbim de oraşe, de biserici şi de atîtea altele. E păcat, se înţelege, dar...

Am să vă povestesc, bunăoară, că una din bateriile care au bombardat oraşul Reims era comandată de profesorul Schneider, autorul unor studii remarcabile cu privire la istoria arhitecturii gotice. Uitîndu-se prin binoclu la catedrala pe care de mult visa s-o vadă, pe *Herr* Schneider l-au podidit lacrimile, iar apoi a dat ordinul «foc»! În schimb eu, după cum ştiţi, nu pot să sufăr antichităţile. Vom construi pe locul lor o uzină, sau o cazarmă, că doar n-o să stăm să miorlăim o sută de ani după lada bunicuţii şi să ne îmbrăcăm în zdrenţe!

În ceea ce priveşte Rusia, am mai auzit de obiceiul vostru ciudat de a ieşi în întîmpinarea mitralierelor cu icoanele şi consider că asta ţine de proasta dezvoltare a reţelei de şcoli şi de căi ferate. Nu-i nimic, punem noi lucrurile la punct! Te iubesc mult, *Herr* Tişin, dar cînd vom veni noi în Rusia va trebui să vă lăsaţi de suspine, şi să vă apucaţi de o treabă serioasă — de

agronomie sau de avicultură. Icoanele le vom trece în muzee, iar rugăciunile le vom edita pentru cei interesați de folclor.

Bănuiesc că toate astea se vor întîmpla în curînd. Deocamdată va trebui să vă petreceți un timp într-un lagăr de concentrare de-al nostru. Acolo veți vedea organizarea germană și cultura germană !..."

Mai rămăseseră două minute, și Alexei Spiridonovici care, de tulburat ce era, își smulsese cravata, precum și *monsieur* Delhaie voiau să ridice unele obiecții la spusele lui Schmidt. Dar între timp intrară în odaie două santinele, cu un soldat tinerel. După cum reieșea din spusele lor, soldatul, pe nume Krüger, aflînd dintr-o scrisoare că soția lui e pe moarte și neavînd nici o speranță de învoire, încercase să fugă, dar fusese prins imediat, chiar lîngă comandament. „Îți înțeleg perfect sentimentele, îi spuse Schmidt, și cu plăcere te-aș trimite neîntîrziat la soția dumitale, dar aceasta ar contribui la înmulțirea dezertărilor și la scăderea capacității de luptă a armatei. De aceea, pentru copiii dumitale, sau, dacă n-ai copii, pentru copiii Germaniei, va trebui să mori peste zece minute. Poți să-i predai locotenentului de serviciu lucrurile dumitale personale, precum și o scrisoare pentru nevastă." După ce rosti acestea și iscăli o hîrtie, Schmidt își luă grăbit rămas bun de la noi și plecă.

Ni se dădu drumul într-o grădiniță, unde trebuia să așteptăm sosirea unui lot de prizonieri capturați în timpul luptelor, pentru a ne îndrepta împreună spre răsărit. Peste cîteva minute, din casă fu scos Krüger. Mergea calm, ca de obicei, ca și cum s-ar fi dus la instrucție sau la paradă. Fură chemați soldații de serviciu, care tocmai mîncau pîine cu parizer și beau cafea. După ce își șterse buzele cu mîna, un subofițer comandă : „Adunarea !" Krüger fu pus lîngă zidul unui hambar. Un cîine de curte veni în goană lîngă el, dar plecă imediat cu coada între picioare. Pe uliță, o ordonanță țesăla un cal deșeuat. Totul era liniștit, banal, cotidian. L-am privit pe Krüger ; se uita ba la picioare, ba la cer, ba în stradă, ca și cum ar fi așteptat de undeva o scăpare, cu totul imposibilă. Subofițerul dădu comanda. Prima salvă nu-l ucise, și Krüger, rănit în pîntece, sări în sus, țipînd ascuțit. Încă o salvă. Subofițerul se apropie grijuliu de cadavru și îi atinse capul cu piciorul să se convingă de rezultat. Doi soldați traseră apoi cadavrul deoparte și toți se așezară la masă reluîndu-și gustarea întreruptă. Din cameră se auzea cineva spunînd : „Numărul 4812... Krüger Hans... la orele patru și cincisprezece minute după-amiază..."

„Învățătorule, șoptii eu, ce înseamnă asta ? Se poate uita un asemenea lucru ? Herr Schmidt vorbea foarte curgător, dar nu e vorba numai de aritmetică. Chiar dacă ești de acord «că», mai rămîne «cum». Nu e mai bine ca pentru stupida ta fericire personală, pentru amanta ta, să omori, ca un nebun furios, ca un turbat, pe toți oamenii din lume, decît ca de dragul salv-

gardării omenirii, raţional, la patru după-amiază, lîngă şură, să distrugi cu exactitate un singur Krüger, chiar dacă, poate, nu are nevoie nimeni de el ?"

„Ţine minte, ţine minte totul, rosti Învăţătorul, şi creierul ăsta împroşcat pe zid, şi feliile de parizer egal tăiate. Să ţi se ivească în faţa ochilor dacă, într-o zi, obosit, vei întinde mîna pentru a binecuvînta neruşinarea şi infamia vieţii."

Noaptea, pe cînd călătoream spre o ţintă pe care n-o cunoşteam, închişi în spaţiul strîmt al unui vagon de marfă, am văzut dintr-o dată limpede întreaga scenă a asasinării dezertorului. Recunosc însă şi declar cinstit : nu ura m-a încercat atunci, ci o abjectă satisfacţie că acolo la zid a stat altcineva decît mine, că eu sînt viu, că simt căldura aerului viciat de respiraţia oamenilor, că pot să-mi aprind pipa sau să aţipesc lipit de grăsuţul *mister* Cool. Nu i-am mărturisit nimic Învăţătorului, dar ştiam că această dorinţă oarbă, anostă de a trăi, indiferent cum ar fi, măcar şi într-o cocină de porci, mă împiedică să pun în practică sublima lui învăţătură. Gîndindu-mă la asta, m-am perpelit toată noaptea, pînă ce, spre dimineaţă, am înţeles că slăbiciunea nu înseamnă încă moarte, că noaptea prea puţin lăudabilă petrecută de apostolul Petru lîngă foc nu l-a împiedicat mai tîrziu să primească moartea în modul cel mai demn, şi, şoptind dulce „mă lepăd, dar vremelnic", am adormit.

ORDINEA ŞI CULTURA MARELUI IMPERIU. — PETROGRADUL REVOLUŢIONAR NE SALUTĂ.

Am fost duşi în lagărul Oberlahnstein, lîngă pîrîul Lahn. Chiar în prima zi a venit la noi un locotenent nu tocmai tînăr, care ne-a declarat că Germania luptă pentru cultură, dreptate, libertate, pentru cauza tuturor popoarelor mici din lume. Vorbele astea semănau atît de bine cu cele pe care le auzeam în fiecare zi în ţările aliate, încît l-am bănuit pe neamţ că, repetînd lozincile citite în *Le Matin*, vrea să-l luăm drept partizan al aliaţilor şi să ne determine să-i facem unele destăinuiri. Dar Învăţătorul ne lămuri că „libertatea", „cultura" şi altele sînt foarte la modă şi aici, şi că ofiţerul citise despre ele, după toate probabilităţile, nu în *Le Matin*, ci în *Deutsche Zeitung*. Apoi locotenentul ne întrebă dacă printre noi se află ruşi neruşi (ucraineni), englezi neenglezi (irlandezi) şi francezi nefrancezi (socialişti extremişti). Nu aveam de aceştia, dar neamţul, ascunzîndu-şi dezamăgirea, ne promise totuşi că în lagăr vom avea posibilitatea să apreciem cultura şi ordinea marelui Imperiu.

După locotenent veni un subofiţer şi ne ordonă să ne aliniem. Burta lui *mister* Cool, braţele lui Ercole, ghebul meu şi, în sfîrşit, *monsieur* Delhaie în întregime ieşeau afară din rînd. Subofiţerul fu foarte nemulţumit şi îl impunse cu

toată puterea pe *mister* Cool în burtă, dar cînd află că e american, mormăi un fel de scuze și îi trase una peste ureche lui Alexei Spiridonovici, a cărui burtă și al cărui spate erau fără cusur. N-am putut niciodată să înțeleg acest procedeu care mai tîrziu s-a încetățenit: de îndată ce se supărau pe Învățător, pe *mister* Cool sau pe *monsieur* Delhaie, păzitorii noștri pedepseau pe Alexei Spiridonovici, pe Aisha sau pe mine. După aceste exerciții ni se dădu o strachină cu lături de o culoare neplăcută.

Apoi începu inițierea noastră treptată în tainele culturii și ordinii Imperiului. *Mister* Cool avu prilejul să se convingă neîntîrziat că dolarii săi nu-și pierduseră forța magică. El și *monsieur* Delhaie primeau în schimbul unui dolar prînzuri bune, și în curînd au rămas să figureze doar fictiv în lagăr, căci se mutaseră la soția plutonierului-major, *Frau* Knabe, care ținea un fel de pensiune de familie pentru prizonierii din societatea bună. *Monsieur* Delhaie se plîngea numai că se servesc mîncăruri indigeste, care îl obligă să dubleze doza de pilule „Pinc" și că micuța Ännchen, greoaie ca și statuia Germaniei, nu cunoaște nici unul din trucurile Luciei, fie și cel mai primitiv. În schimb noi, care primeam aceeași apă chioară, slăbirăm într-o lună atît de rău, încît nu mai puteam umbla și ne ridicam de jos numai pentru apel.

De altminteri, ne puteam consola aflînd că aceeași rînduială domnea și în afara lagărului. Un soldat îmi povesti că soția lui îndurase atîta foame în timpul lunilor de sarcină, încît copilul se născuse fără păr, fără unghii și vădit cretin. În schimb *Herr* Löwen, administrator în același Biebrich, consuma zilnic un curcan întreg. Nu știu dacă Schmidt era informat; ținînd însă seama de faptul că nimicea numai grădinile franțuzești și organizarea germană o proslăvea, bănuiesc că povestea acestui copil n-a ajuns pînă la el.

Cu cultura lucrurile stăteau la fel de jalnic. O dată Aisha, în nemărginita sa naivitate, îi povesti unui soldat neamț că el le scotea dușmanilor uciși dinții, fiindcă „gri-gri" îl păzește de duhul rău, adică de tun, și îl sfătui pe neamț să facă la fel. Îl bătură crunt, îi sfărîmară mîndria și bucuria lui — brațul „Ultima" — și voiră apoi să-l împuște, dar nu-l împușcară numai pentru că începură să-l fotografieze și să-l arate diverșilor olandezi și suedezi ca pe un model de cruzime și de barbarie. Era scos politicos în curte, li se explica ceva unor domni cu jobene, i se măsura capul, iar pe urmă, după ce oaspeții de vază plecau, era azvîrlit, cu sudălmi și ghionturi, în șopronul întunecos. Sărmanul, dragul meu Aisha, nu știai că în ceasurile acelea aveai menirea ca prin barbaria ta să glorifici cultura și omenia asupritorilor tăi! Tu nici măcar nu știai ce înseamnă ciudatul cuvînt „cultură". Cînd se uitau la tine, zîmbeai timid, iar cînd te băteau, plîngeai tare, ca un copil.

Ercole, care slăbise rău de tot, fură cîțiva cartofi, lucru pentru care fu condamnat la închisoare și snopit și el în bătăi. Alexei Spiridonovici bolea tot timpul; boala lui de ficat,

care începuse în Africa, se complică. Era extrem de abătut și șovăia între trei posibilități de deznodămînt: să se spînzure, să devină în mod definitiv adept al lui Tolstoi, adică să le ierte totul călăilor săi și chiar să-i propună subofițerului să-l snopească pînă-l va omorî, sau să-și schimbe numele în Tișenko ca să fie trecut în lagărul de ucraineni unde condițiile erau cu mult mai bune. Nu se putea decide, și de amărăciune căzu la pat. Eu scînceam împreună cu el, blestemam în fel și chip cultura și scriam tot ce i se cuvenea unui scriitor rus să scrie în asemenea împrejurări: „Rusia — Mesia, diavol turbat — a înviat, patrie iubită — rugă umilită, rău mirositor — nespus de încîntător" și îi citeam lui Alexei Spiridonovici. El se apuca de cap, urla: „Da, da! Va veni!" și pe urmă, cu capul îngropat în pernă, plîngea toată noaptea. Eu însă, neputînd să plîng, scriam mai departe, sau mă așezam în fața unui francez, care primea des pachete de acasă, și mă uitam cu disperare în gura lui pînă își călca pe inimă și îmi tăia și mie o felioară minusculă de slănină.

Învățătorului cultura și ordinea nu-i determinară nici o reacție, nici ca atitudine, nici ca stare sufletească. Ar fi putut, ca cetățean al Mexicului, să fie eliberat sau cel puțin să se mute la *Frau* Knabe, dar nu voia să ne părăsească. Făcea gimnastică, studia limbile *haoussa* și *herero,* organizarea cultivării sfeclei de zahăr în Ucraina și diverse experiențe ale monopolurilor de stat. Eram foarte uimit de puterea lui Jurenito de a se adapta celor mai contradictorii

condiții de viață. Era un gastronom rafinat, membru de onoare al „Clubului discipolilor lui Gargantua" din Paris, bun cunoscător al tuturor vinurilor de Burgundia și Bordeaux, expert la licitațiile pivnițelor de vinuri vechi și totuși înghițea cu poftă lăturile pe care ni le dădeau acolo în lagăr în loc de mîncare și rămînea mai departe plin de viață, sănătos și vesel. Nu-l atingeau nici jignirile, ba manifesta față de ele curiozitatea sinceră a călătorului care studiază moravurile unei țări străine sau, mai degrabă, interesul pe care trebuie să-l fi simțit Brehm în fața unei cuști de menajerie. Era însă, fără îndoială, preocupat de unele planuri personale, pe care nu ni le împărtășea. Cu mine discuta într-adevăr mult, dar mai ales despre fleacuri și, după cum singur mărturisi, pentru a se exersa în limba rusă.

La începutul lui februarie începură chinuri noi: într-o dimineață ne trezirăm că eram expediați din lagăr toți, inclusiv *mister* Cool și *monsieur* Delhaie, spre frontul de răsărit, în împrejurimile orașului Kovno, să reparăm drumurile. Era o muncă extrem de grea și sînt convins că dacă nu s-ar fi întîmplat multe lucruri la care nu ne-am așteptat cîtuși de puțin, într-o lună, două ne-am fi aflat toți, cu excepția Învățătorului, liniștea, de astă dată de fel romantică, dar sigură.

La vreo trei săptămîni după sosirea noastră, nemții își împodobiră comandamentul cu steaguri și ne felicitară plini de bucurie: „În Rusia a izbucnit revoluția! Țarul a abdicat!" Cum

să redau simțămintele noastre din ziua aceea, lacrimile și îmbrățișările lui Alexei Spiridonovici, cîntecele mele — cîntam cît mă ținea gura — temerile lui *monsieur* Delhaie ori satisfacția calmă a Învățătorului ?

A doua zi, după ce terminarăm de bătătorit drumul care ne aducea la disperare, Jurenito ne strînse în jurul său și ne spuse : „Prieteni, vă propun să vă pregătiți sufletește pentru o duioasă despărțire de deliciile marii culturi și pentru o mică migrație spre răsărit. Vă asigur că aceleași coji de cartofi ne vor fi servite acolo într-un mod cu mult mai spiritual și mai apetisant. Boala intră în cea de a doua fază a ei, pe care am prevăzut-o de mult. Războiul s-a revărsat din albia strîmtă, îngustă a fronturilor, a rupt toate zăgazurile și încearcă acum să surpe granitul și temelia lumii. Credeți-mă, acum în sălbaticul Petrograd se distrug și se construiesc Panteoanele, Quirinalele, Acropolele și Lunaparcurile universului."

N-am prins sensul exact al cuvintelor rostite de Învățător, dar am început să ne pregătim intens de evadare. O lună întreagă am pîndit momentul potrivit și în 7 aprilie, travestiți în uniforme germane (Aisha cu capul în întregime bandajat), ne-am strecurat spre primele linii.

Ce am văzut acolo nu semăna de loc a război. De tras, nu trăgea nimeni, iar în tranșeele rusești răsunau acordurile *Internaționalei* și se vedeau pancarte roșii cu inscripțiile : „Fraților, veniți la noi ! Trăiască pacea !" Am trecut fără nici o opreliște întinderea care despărțea tranșeele

rusești de cele germane, și am zărit un spectacol nemaipomenit. O companie de nemți mărșăluia în deplină ordine și, la comanda ofițerilor : „La dreapta, sărutați-i pe ruși !", începu să-i îmbrățișeze pe bărboșii de prin părțile Permiului și Viatcei, cu obraji lătăreți, care gîfîiau de încîntare, își făceau cruce și plîngeau. În același timp, alți nemți inspectau în mod minuțios pozițiile, țăcănind — „ca amintire" — din aparatele de fotografiat. După executarea impecabilă a exercițiului de îmbrățișare, nemții organizară chiar acolo pe loc un mic bazar, destul de bogat, în care schimbau tabachere de mucava, lanterne care nu se aprindeau și rachiul acela dezgustător (pe care de altminteri îl numeau cu mîndrie „coniac") pe săpun, slănină, zahăr și alte produse ale țării sălbatice. Toate acestea laolaltă se chemau „fraternizare".

Am fost peste măsură de uimiți de toate acestea, mai ales cînd l-am identificat printre cei ce „fraternizau" pe prietenul nostru Karl Schmidt, îmbrăcat într-o simplă manta soldățească. Cînd ne văzu, se tulbură pentru o clipă, dar își veni repede în fire și ne declară că a isprăvit-o cu slujba de pînă atunci, că visează la înfrățirea popoarelor și, cucerit de dragostea pentru pace vădită de noua Rusie, pleacă la Petrograd să „fraternizeze" și acolo. Vă spun drept că m-am îndoit de sinceritatea lui Schmidt și i-am împărtășit și lui Alexei Spiridonovici sentimentele mele. El însă exclamă : „Ai o inimă de piatră !

În aceste zile ale celei dintîi primăveri a păcii, razele înfrățirii au topit pînă și ghețurile Imperiului. Nu înțelegi ? Lui Schmidt i s-au deschis ochii, Schmidt se căiește. E fratele meu, și sînt nețărmurit de fericit că merge cu noi !"

Bine, dacă e frate, frate să fie. Nu mai obiectez. Plecăm toți șapte în inima Rusiei. Revăd după zece ani de despărțire cîmpiile fumurii, haltele mici pe unde se plimbă rusoaice tinere și caste, care visează Moscova, Teatrul de Artă și iubirea vreunui avocat stagiar cu principii înalte, văd din nou gările mari cu bufete unde se vînd chiftele *à la* Pojarski, garnisite cu trandafiri de hîrtie, și pe nelipsitul căpitan cherchelit care-și suge rachiul dintr-un ceainic, în timp ce o mulțime de soldați, femei și copii stau culcați grămadă pe peronul murdar de scuipat, fumînd, căutîndu-se plictisiți de păduchi și înjurînd de mamă. Asta ești tu, Rusie !

Din Pskov, Învățătorul expedie o telegramă ministrului afacerilor externe al Guvernului Provizoriu : „Delegat mexican, trei aliați, doi emigranți politici, un neamț adversar al anexiunilor, despăgubirilor de război, un negru eliberat sosesc Petersburg. Luați măsuri !" Cîte o copie fu adresată redacțiilor tuturor ziarelor.

Deși în lunile acelea sosirea unei delegații străine era un fenomen destul de banal, am fost primiți într-un chip deosebit de înduioșător, de-a dreptul solemn. La gară se adunaseră delegații celor mai variate organizații, ca de pildă : Sovietul deputaților soldaților din cartierul Ohta, „Liga ultimei salvări a Rusiei", „Uniunea generalilor socialiști", „Asociația școlilor primare" și altele. Liga îi oferi lui *monsieur* Delhaie un album cu portretele fruntașilor marii revoluții franceze : Poincaré, Albert Thomas și Ciheidze. Elevele de liceu îi cerură lui Aisha, care se zăpăcise definitiv, autografe în albumele lor. *Monsieur* Delhaie rămase mulțumit de fotografii, ba pe Ciheidze chiar îl lăudă zicînd : „Frumos bărbat !", dar cînd orchestra începu să intoneze *Internaționala*, se sperie și șopti lui *mister* Cool : „Ce tărăboi !... Trebuie să fugim de aici ! Vai de urechile mele ! Pînă și la «boși» era mai multă liniște !" După *Internaționala*, muzicanții începură însă *Marsilieza*, și astfel *monsieur* Delhaie se calmă.

Pe Ercole îl bucură cel mai mult primirea care ni se făcu. Zbieră ca de obicei „*Evviva !*", smulse un flaut din mîinile unui student timid și începu să sufle în el din răsputeri, în timp ce publicul, bănuind că e imnul vreunui stat străin, își descoperi cu respect capetele. Iar Ercole ceru focuri bengale sau pocnitori și, în sfîrșit, se culcă istovit pe covorul de Buhara din sala de gală a gării, numită și „sala imperială", și începu să scuipe. Nimeni nu-l scoase de acolo, ci, dimpotrivă, începură să-l fotografieze și i se aduseră flori, iar el ne strigă : „E o țară uimitoare ! În sfîrșit am găsit ceva demn de via Glodini, dar cu mult mai moale și mai confortabil !..."

ERCOLE FACE TUMBE. — JUBILĂM ȘI SÎNTEM TOTODATĂ ÎNGRIJORAȚI.

Începînd capitolul de față, cititorul va fi, poate, surprins de seriozitatea și de caracterul confuz al povestirii mele. Dar spre a mă justifica, voi arăta numai că în primele luni ale revoluției am fost complet absorbit de o singură ocupație : jubilam. Exaltarea mea îmbrăca diferite forme : ba mergeam cu alții care jubilau, pe străzi, și încercam să intonez un cîntec, ba mă cățăram pe soclurile unor monumente, pe bănci sau pe stîlpii de la marginea drumului și rosteam cuvîntări care durau ceasuri întregi, ba începeam să strig : „Ura !" sau „Jos !" acasă, în fața portretelor conducătorilor iubiți, obicei cu care o speriam rău pe bucătăreasa Duniașa. Cu un asemenea fel de viață era greu, se înțelege, să mai observ și să țin minte nu numai evenimentele, dar chiar și faptele Învățătorului meu.

A doua zi după ce am sosit, am fost invitați, pentru miezul nopții, la un miting la circul Ciniselli. Timpul și locul m-au surprins oarecum, dar un eser pe care-l cunoșteam mi-a explicat că și un stat tînăr își are tradițiile sale, și n-am mai încercat să le cercetez originea. A fost un miting uimitor. Nu numai eu, ci toți cei prezenți, în număr de nu mai puțin o mie, jubilau, și în mod vădit, nu se jenau s-o facă.

Cel dintîi luă cuvîntul *monsieur* Delhaie : „Cetățeni, permiteți-mi să vă salut din partea țării care e mama tuturor revoluțiilor ! (Ura !) Să nu credeți că ce se întîmplă la voi e ceva nou. Și la noi au existat asemenea evenimente. Nu-i nimic — a trecut ! Astăzi avem republică (ura !) și ce republică ! Pretutindeni scrie : «Libertate — egalitate — fraternitate», chiar și pe închisori. (Strigăte la galerie : «Jos ! Să cerem ca Franța să dea o amnistie.» Președintele : «Faceți ordine ! Fiecare are dreptul să-și spună părerea !») Dar în închisori stau numai răufăcătorii, dușmanii ordinii. La noi, cetățeni, e ordine. Și credeți-mă, viața e frumoasă ca o roză de mai. Am o căsuță cu grădină, în grădină sînt trandafiri («Burjuiule !») și micuța mea Lucie... (Președintele : «Am primit un bilet : „Îl rugăm pe orator să se mențină la tema mitingului : *Revoluția și universul*"») Cetățeni, voi fi scurt. Înțelegeți și singuri ce așteptăm din partea voastră. Mergeți pe front ! Muriți cît mai repede pentru libertatea voastră ! («Vom muri !») Și pentru simbolul libertății veșnice, pentru Franța !" (Furtună de aplauze, strigăte : „Trăiască Franța !")

După *monsieur* Delhaie, ieși la tribună Schmidt și, fără ajutorul interpretului, începu destul de corect în rusește : „Cetățeni și tovarăși ! Cu toții am obosit. («Așa-i !»), cu toții vrem pace. Știu precis că Germania întinde o mînă prietenească Rusiei revoluționare. Imperialiștii en-

glezi vor ca voi să vă apărați. («Rușine !») Așadar, jos războiul !" (Din nou aplauze furtunoase.)

Alexei Spiridonovici : „Fraților ! S-au împlinit scripturile ! Privirile lumii întregi sînt ațintite asupra lui Mesia, asupra mielului de jertfă ! O, dacă înțeleptul din Iasnaia Poleana ar fi apucat ceasul acesta ! Ridicați-vă în picioare, fraților ! (Toți se scoală în picioare, din spate se strigă : «Stați jos ! N-auzim nimic !») Vladimir Soloviov a scris : după împărăția tatălui și a fiului va veni împărăția sfîntului duh. Pregătiți-vă pentru martiriul cel de pe urmă ! Fraților, la mitingul următor vă voi povesti toată viața mea și veți vedea cum revoluția mi-a deschis ochii. Acum, din păcate, mai am la dispoziție numai două minute. Dar ce e timpul ? Îl vom învinge ! Jos timpul ! («Jos ! La dracu !») Există eternitatea și revoluția spiritului !" („Bravo ! Să prelungim timpul ! Încă ! Ajunge ! Ura !")

Se sui la tribună un muncitor : „Eu vreau să arăt, tovarăși, că socot, așa cum spunea și tovarășul acesta despre spirit, că mai întîi de toate să se dea drumul acasă la toți rezerviștii, și pe urmă, să-i mai potolească pe zarzavagii, vreau să zic că sînt neobrăzați, cer cinci ruble pe un cartof." („Să sesizăm guvernul !" — „Tovarășe, vorbește despre univers !" — „Lăsați-l pe reprezentantul proletariatului să-și spună părerea !")

Apoi un artist grăsuț cîntă : *O, toreador...* O studentă declamă cu sentiment, citind din carte : *Muză a mîniei poporului.* Din fund se strigă : „Ne-ați păcălit ! Să vină mexicanul !"

Învățătorul : „Dacă n-aș vedea dincolo de ziua de mîine și n-aș ști să întorc foile calendarului, v-aș spune : sînteți cei mai mari reacționari. Libertatea despre care vorbiți a fost, slavă Domnului («Jos popii !») și războiului, dată la arhivă. Dar voi aici nu trăiți, ci delirați, și în delirul vostru nu vă amintiți de ceea ce n-ați avut, ci întrevedeți viitorul îndepărtat. Salut nebunia voastră, strigătele voastre bezmetice, rezoluțiile voastre absurde, și această arenă de circ unde, cu evlavie și cu toată seriozitatea, faceți tumbe în fața Europei uluite !"

Nedumerire, Tăcere. Dispoziția pare să se strice. O bătrînică, cu totul necuviincioasă, cu o basma cu picățele pe cap, se urnește de la locul ei și molfăie : „Așa, tătucă, am văzut în vis, parcă un gîndac cît toate zilele s-a ghiftuit cu dulceață, a înfulecat un borcan întreg și s-a băgat sub dosul părintelui Mihail și deodată l-a răsturnat cu mustățile lui cît toate zilele. Treabă e asta ? Parcă ar vrea să însemne că se suie cineva pe tron !"

Țipete. Sus lumea a și început să se bată. Ca un făcut, Ercole, pe care spectacolul îl stîrnește, vrea și el să arate ce poate. Aleargă repede jos pe nisip și se dă peste cap. Fără nici o intenție alegorică, doar așa, un gest frumos, demn de „romanul Bambucci". Vacarm, toți sînt furioși. „Provocatorul !" — „Cine e provocator ?" — „Moarte provocatorilor !" Rîndurile din fund se îmbulzesc. Ercole e în pericol. Se constată însă că nu el e provocatorul, ci un domn cu pălărie de fetru. Pînă la urmă se vădește că

domnul e adjunctul ministrului, e şi el tovarăş, iar provocatorul desigur a şters-o. Spiritele se calmează. Se votează o rezoluţie. Parcă dinadins, Ercole nu e satisfăcut şi dă drumul la nişte pocnitori pe care şi le-a cumpărat din spirit de prevedere. „Se trage !..." Panică. Abia scăpăm. Cineva strigă : „Eşti un inconştient, tovarăşe, ai călcat copilul drept pe cap !..."

Mi-era necaz că mitingul nostru se sfîrşea aşa, dar acelaşi eser făcu iarăşi referire la tradiţii. Învăţătorul fu, dimpotrivă, cît se poate de mulţumit de noaptea aceasta furtunoasă şi hotărî să se specializeze în mitinguri : le organiza cu zecile, sub diferite denumiri, şi pentru persoane de toate categoriile.

Am reţinut îndeosebi trei mitinguri : al hoţilor, al prostituatelor şi al miniştrilor. Mitingul hoţilor se desfăşură foarte vioi. Reprezentantul unui minister, eser şi el (şi fiindcă veni vorba, un domn cu mulţi bani, angrosist de cafea), le demonstra hoţilor că, în primul rînd, proprietatea e bineînţeles, cum a spus încă Proudhon, un furt, iar în al doilea rînd, nu se cuvine să furi, ci trebuie să munceşti cinstit pentru a întări capacitatea de apărare a ţării. Hoţii replicară, arătînd ce grea şi ce plină de răspundere e meseria lor, apoi adoptară un statut sindical şi hotărîrea de a protesta împotriva lacătelor duble la uşile de la intrare, care încalcă principiul libertăţii. Seara se încheie cu un scandal : eserul descoperi că i-a dispărut portmoneul cu lire sterline, zbieră ca un sălbatic : „Ticăloşilor, hoţilor, vă bag pe toţi la închisoare !" şi chemă miliţia.

Dar miliţianul care veni înspre dimineaţă declară că trebuie să ceară în prealabil avizul comitetului său, şi eserul, amintindu-şi pentru prima oară cu înduioşare de vardistul de altădată, plecă la adunarea următoare.

La mitingul prostituatelor vorbi pe săturate Alexei Spiridonovici. Evocă pe Sonecika Marmeladova şi pe Maria Egipteanca ; îşi cerea iertare, ierta el însuşi pe toţi, îşi povestea viaţa, şi în cele din urmă propuse celor de faţă să se „purifice" în apele Iordanului revoluţionar şi să se apuce să coasă indispensabili „pentru glorioşii apărători ai patriei şi libertăţii". Multe cetăţence plîngeau. Apoi cîteva din ele cerură majorarea tarifelor. Alexei Spiridonovici încercă din nou să vorbească, dar de mişcat ce era, izbucni în lacrimi şi fu dus de acolo de o Marie Egipteancă miloasă care îi şoptea : „Tovarăşe cavaler, eşti grozav de drăguţ !"

O asistenţă deosebit de numeroasă a participat la mitingul miniştrilor, unde fuseseră invitaţi foştii, actualii şi viitorii miniştri. Pe atunci oamenii nu zăboveau multă vreme în postul de ministru, şi oricine se putea aştepta să ajungă azi-mîine ministru. Au venit la circ nu mai puţin de două mii de oameni. În vederea mitingului a fost amînată şi o consfătuire a guvernului. Toţi miniştrii, chiar şi cei viitori, se căinau şi promiteau ca, fiind miniştri, să nu fie miniştri. Vorbeau foarte poetic — despre mare, apusuri de soare, lanţuri ruginite, chei de la inimile oamenilor şi aşa mai departe. În general mie mi-e frică de miniştri, dar aceia nu erau de loc înspăimîntători

și mă simțeam de parcă m-aș fi găsit în societatea unor poeți începători. Ba chiar m-am hotărît să iau cuvîntul și am rostit următoarele : „Cetățeni, în răstimpul celor zece ani cît am pribegit pe meleaguri străine, am avut parte de multe ocupații neplăcute. Am fost nevoit să tund cîini pudel, să car vagonete cu vase suspecte, să fiu casier într-una din casele de toleranță ale prietenului meu *mister* Cool. Dar vă dau cuvîntul meu de onoare că ministru n-am fost niciodată și nici nu voi fi : îi iubesc pe toți oamenii și dumneavoastră îmi sînteți cu deosebire simpatici. Vă sfătuiesc să vă găsiți altă ocupație. Toți dovediți talent poetic și sigur că ați putea să scrieți reclame pentru țigări Șapșala sau chiar să zugrăviți frumusețea vieții la țară în *Russkoe bogatstvo*. Trăiască poezia pură !" Am fost îndelung aplaudat.

După atîtea mitinguri și articole publicate în ziare, meritele Învățătorului fură unanim recunoscute. Jurenito fu numit Înalt Comisar — unde, n-a aflat precis : ministrul care dicta ordinul se grăbea să se ducă la un miting și n-a mai apucat să termine de dictat.

Pe la mijlocul verii, am încetat, nu știu de ce, să mai jubilez și m-am apucat de altceva, și anume am început să fiu îngrijorat. Treaba asta îmi cerea și ea o mulțime de timp. Eram îngrijorat dimineața, cînd stăteam la coadă la pîine și citeam ziarele, ziua la ședințe, seara la mitinguri. Noaptea mă plimbam pe bulevardele pline de oameni. Ofițeri, marinari, prostituate, speculanți, eseri, locuitori obișnuiți se plimbau

și ei și erau și ei cu toții îngrijorați. În fiecare seară, cineva încerca să pună mîna pe putere, dar pe urmă se răzgîndea, amîna pe mai tîrziu, și lucrurile se terminau cu cîte o mică luptă. Din gări curgeau cu miile soldați bărboși, răsturnînd cucoanele care ar fi căzut oricum pe jos leșinate și îmbrîncindu-i pe fercheșii „husari ai zemstvelor" [1] care încercau să-i convingă să se întoarcă pe front „pentru pămînt și libertate". În restaurantele bune, unde ne invita cîteodată *mister* Cool, chelnerii făceau aceleași plecăciuni pînă la pămînt, lăutarii aliniați zdrăngăneau la fel din chitare („ia, mai zi-i una de inimă albastră"), crușonul spumega în căni, și cei ce prînzeau scotoceau fundul portmoneului și aruncau cu un gest larg cîte o hîrtie de trei ruble în folosul cavalerilor ordinului sfîntului Gheorghe („măcar de l-ar ajuta pe general să-i mături pe nemernicii ăia !").

Și prietenii mei erau îngrijorați : *monsieur* Delhaie — că rușii nu pornesc la ofensivă, Schmidt — că au totuși intenția să pornească la ofensivă, *mister* Cool nu putea suporta panica financiară, iar Ercole consumase toate pocnitorile din Petrograd, și altele noi nu se mai aduceau. Pe Aisha îl stîlciseră în bătaie, pe una din insulele Nevei, niște parchetari afumați, care îl luaseră fie drept diavol, fie drept membru al sutelor negre, și acum îi era frică să mai iasă

[1] Funcționari ai zemstvelor însărcinați cu aprovizionarea armatei ; purtau uniformă militară, de unde vine și porecla ironică „husari de zemstve".

singur pe stradă. Mai mult decît toţi se frămînta Alexei Spiridonovici ; fu cît pe aci să se înscrie în „batalionul morţii", pentru a „salva patria", dar se răzgîndi, nu ştiu din ce pricină, în ultimul moment. Ar fi trebuit să intre într-un partid, sau cel puţin să voteze una din listele de candidaţi la alegerile pentru consiliul municipal. Dar eserii de dreapta erau pentru el prea de stînga, iar eserii de stînga, prea de dreapta. Lîncezea, suspina şi, după ce bea cruşon, i se tînguia lui *mister* Cool : „Veni-va ceasul al doisprezecelea ! Rusia va pieri ! Şi eu stau aici şi beau cruşon — halal cetăţean, halal fiu al patriei ! Doresc ispăşirea ! Doresc chinurile crucii ! Va-ai !"

Pe urmă nemţii porniră la ofensivă. De bucurie, Schmidt îi făcu cinste cu *kümmel* de Riga lui Alexei Spiridonovici, care acum nu mai plîngea, ci bocea de-a binelea. *Monsieur* Delhaie ameninţa : „Eu am să-mi fac geamantanele şi am să plec : să vedem ce are să se facă Rusia fără mine !" Pe bulevardul Nevski oamenii alergau şi cîntau, înjurau şi trăgeau şi mai mult. Ba se vesti o solemnitate în cinstea Liberiei independente, cu care prilej Aisha trebui să-şi strămute locul de naştere din Senegal în această republică, ceea ce, de altminteri, nu l-a deranjat de fel. Fu pus să ia loc în prezidiu, şi care de care se întrecea să-i intre în voie. O doamnă vorbi despre scriitoarea Beecher-Stowe şi îi sfătui pe ruşi, „pe aceşti bieţi robi răzvrătiţi", să „ia pildă de acolo" (de la cine anume, de la Beecher-Stowe, ori de la negri, nu se ştie). Un profesor, cadet

de stînga, îi recomandă cu căldură lui Aisha să aplice în Liberia sistemul reprezentării proporţionale în alegeri şi chiar îşi oferi sprijinul în acest sens. În cele din urmă ieşi la tribună un tînăr pletos şi începu să zbiere : „Principalul e dezrobirea spiritului, futurismul vieţii ! Dacă tu, liberianule, eşti un bărbat adulter, un criminal, un tîlhar, eu te iubesc ! Ne vom mînji chipurile cu funingine şi-l vom proslăvi pe primitivul viitorului. Veniţi cu toţii diseară la şcoala Tenişevskoe, la conferinţa «Buricul şi încă ceva». Conferinţa va fi urmată de demonstraţii practice !"

Cînd am ieşit din amfiteatrul unde se desfăşurase festivitatea, am propus să mergem imediat la conferinţa futuriştilor. Dar Învăţătorul zise : „Eu unul m-am plictisit. Şi oricum, prieteni, diseară am să dispar. Bineînţeles numai pentru un timp : curînd ne vom revedea.

Uitaţi-vă puţin la străzile astea speriate, alarmate, desperate. Fiecare pietricică, fiecare mucos ţipă : «Scăpaţi-ne de libertate, libertatea e mai grea ca orice jug !» Dar poate fi oare concepută libertatea fără o deplină armonie ? Fără ea, libertatea se preface curînd într-o robie mascată. Eu devin liber împilîndu-l pe altul. Te poţi obişnui destul de repede să nu te mai laşi asuprit, dar sînt necesare epoci de fier, de noi şi nemaipomenite încercări, pentru a se distruge dorinţa de a-i asupri pe alţii. Să nu-i credeţi pe cei ce vă povestesc basme şi suspină după Elada. Istoria a aruncat un văl peste filozoful liber şi înţelept, a cărui hazna i-o deşerta un

sclav dintre cei mai obişnuiţi. Eu vă invit să rîdeţi cînd vi se va vorbi despre sacrosancta ierarhie din India sau despre libertatea independenţilor englezi. Nu există libertate, şi încă n-a existat vreodată. Nu ştiu cum se face, dar cu toate ideile lui stoice, Epictet voia şi el să mănînce. Legile sînt legi şi oricîte nerozii poetice ar îndruga Ehrenburg, el merge totuşi în două picioare, îi place să mănînce la prînz şi fustele nu-l lasă rece. Miile de felurite religii, dogme, sisteme filozofice, legi nu fac decît să constate ceea ce există în realitate.

Astăzi omenirea nu se îndreaptă nicidecum spre rai, ci spre cel mai aspru, mai negru şi mai istovitor purgatoriu. Am impresia că asist la un crepuscul total al libertăţii. O nouă robie, pînă astăzi inedită încă, va întuneca gloria Asiriei şi Egiptului. Iar galerele ocnaşilor nu vor fi decît treapta pregătitoare a libertăţii, chezăşia — desigur, nu a unei statui ridicate într-o piaţă, sau a unor basme răsuflate de scribi, ci chezăşia unei libertăţi făurite de oameni, al cărei echilibru va fi de nezdruncinat şi care se va înfăţişa într-o nespusă armonie. Mă veţi întreba de ce e nevoie să facem acest pas înapoi sau să ne abatem din drum, la ce bun aceste luni zadarnice, nebuneşti ? Fiindcă e o excelentă lecţie intuitivă ! Astăzi totul e minciună, astăzi adevărul îl reprezintă soldaţii din gări şi husarii zemstvelor, cozile la pîine şi cruşonul, tablourile lui Picasso în colecţia lui Şciunkin şi exclamaţia tîmpă «Ce-e face-e ?» Dar va veni o zi cînd libertatea va fi adevăr. Libertatea care nu a fost

hrănită cu sînge, o libertate culeasă gratis, primită ca un bacşiş, îşi dă duhul. Dar ţineţi minte — şi asta v-o spun acum, cînd mii de mîini se întind să ia ciomagul şi milioane de spinări se pregătesc cu voluptate să primească loviturile — va veni o zi cînd ciomagul va deveni inutil. E o zi îndepărtată ! Dar deocamdată, la revedere !“

Capitolul al douăzeci şi patrulea

TOATE SÎNT CU JOSU-N SUS. — *MONSIEUR* DELHAIE ÎNNEBUNEŞTE.

Am rămas singuri în oraşul acesta plăsmuit, care conform mărturiei absolut precise a tuturor scriitorilor ruşi nici nu există în realitate.

Noaptea, hoinăream pe străzile drepte şi netede. În casele scunde, identice unele cu altele, locuiau funcţionari vădit suspecţi, care între două „numere de ieşire“, fără nici un fel de chinuri, numai cu degetele pătate de cerneală, îl năşteau pe anticrist ; croitori finlandezi sau poate nemţi, cu scrobitele lor consoarte, surprinzător de îngrijiţi, care, de sărbători, după ce beau vodcă cu chimen, măsurau cu cotul cerul de deasupra catedralei Isaaki şi îl întrebau pe cel nevăzut, care locuieşte mai sus de catedrală, dacă nu-l

strînge la subțioară ; staroști de biserică, portari ieșiți la pensie, meșteri de coșciuge, care după ce își stropeau mușcatele și cerceluşii cu tot felul de bazaconii, ridicau o scîndură de la podea și căutau acolo un șobolan mort, o hîrtie ascunsă de trei ruble, ori poate buricul pămîntului. Într-un cuvînt, faună de Petersburg, vreau să zic de Sankt-Petersburg, pe care o cunoșteam cu toții. Și cînd te așteptai mai puțin, răsărea, din vata murdară a ceții, o uriașă clădire pătrată, cu pereți fără ferestre, cu liftul înghețat pe veci între etajul al cincilea și al șaselea și cu o mașină de scris care bătea pînă te apuca durerea de dinți : „Salvați, salvați Rusia !"

Mulțimi neliniștite și buimace de somn stăteau zile întregi lîngă panourile de afișaj ale redacțiilor. Era limpede că treburile miros a Nabucodonosor, dar în loc de „techel" sau de alte cuvinte normale, apăreau aiureli ca : „Schimbare de guvern în Spania — Cernov, ministru al agriculturii — Fumați țigări «Cri-cri»." Am încercat trotuarul bulevardului Nevski, dar a rezistat. Săgeata Amiralității de care, după cum se știe, poeții ruși nu se pot lipsi se afla și ea la locul ei.

Mă duceam la „Viena" și strigam : „Un aperitiv și mă înțelegeți !... Și pe urmă, salvați Rusia !" Și chelnerii chei șopteau : „Salvați !" Și reporterul care tocmai cinase copios sughița : „Trebuie neapărat salvată !" și păhărelele zăngăneau : „Salvează, salvează !"

În octombrie totul deveni absolut insuportabil. O dată, cînd m-am trezit, mi-am adus aminte

că mai există și Moscova, m-am bucurat și am alergat să-i găsesc pe ai noștri. În aceeași seară luam cu asalt gara Nikolaevski. După ce m-am convins că mai există pămînt și în afară de Petersburg, și frunze galbene și chiar purcei veseli undeva, pe la marginea satelor, m-am liniștit și am adormit.

Cînd am sosit însă la Moscova, era umed la fel ca la Petersburg și mitralierele țăcăneau. În sala de așteptare, un funcționar și un soldat s-au întrecut ce s-au întrecut țipînd, unul mai tare decît celălalt, „salvați Rusia !" și „salvați revoluția !", pînă cînd, probabil în vederea dublei salvări, se luară la bătaie. În curînd, foarte aproape, se auzi bubuind tunul, așa că ne-am grăbit să ne împrăștiem care încotro, la adrese diferite.

După cum se știe, lupta dură o săptămînă. Ședeam în cămăruța mea întunecoasă și blestemam felul nepotrivit în care eram alcătuit. Una din două : sau trebuia să mi se dea alți ochi, sau să mi se ia mîinile mele cele bune de nimic. Sub fereastra mea se făurea istoria și nu cu creierul, nu cu plăsmuiri, nu cu poezioare — nu, ci cu mîinile oamenilor. „Ferice de cel ce a trăit în această lume în clipele ei de răscruce..." S-ar părea că nu-i nimic mai simplu decît să alergi jos sărind cîte două trepte și s-o făurești, s-o făurești mai repede, cît timp mai ai sub degete lut și nu granit, cît timp poți s-o scrii cu gloanțe și nu s-o citești în cele șase volume ale unui savant neamț. Iar eu șed în odăița mea, mestec o chiftea rece și îl citez pe Tiutcev. Ochii ăștia

blestemaţi sînt de vină — saşii, miopi, presbiţi — oricum proşti. Ce folos să vezi treizeci şi trei de adevăruri, dacă tot nu poţi să apuci şi să strîngi în pumn măcar unul singur, fie el şi ciuntit, dar al tău, vital şi nespus de scump ?

În jurul meu oamenii cel puţin oftează, sau se bucură, şi fiecare în funcţie de împrejurări îl proslăveşte pe atotputernicul. „Slavă Domnului, vine Alexeev, i-au gonit pe tîlharii aceia !" strigă drăguţa de Liolia. „Slavă ţie, Doamne, se înduioşează Matrioşa, servitoarea Lioliei, înving bolşevicii !" Eu nici de asta nu sînt capabil. Dacă ar fi aici Învăţătorul, mi-ar lua de pe umeri o libertate prea grea pentru puterile mele, mi-ar spune : „du-te !" — şi eu m-aş duce. Dar Învăţătorul nu e şi eu mestec mai departe chiftele. Ţineţi minte, domnilor din aşa-zisa „posteritate", cu ce se îndeletnicea în acele zile unice poetul rus Ilya Ehrenburg !

Apoi totul se potoli. Liolia, fată bună (curată, luminoasă, rusoaică), fratele ei Serioja, băiat bun, cinstit, cu părul lung, devotat unor principii înalte, cel cu Lavrov şi Mihailovski, într-un cuvînt, toţi în jur începură să plîngă. Eu personal nu pot să plîng (sînt pesemne nişte glande care nu-mi funcţionează), dar plîngăreţii în general îmi plac. Se porni un parastas general. Cu prilejul acesta, mulţi, jeleau nişte lucruri pe care înainte nici nu le băgaseră în seamă, sau dacă le băgaseră în seamă nu le încuviinţaseră. Liolia jelea imperiul, Serioja (cel cu Mihailovski) — biserica, liceanul Fedea (fratele mai mic

al Lioliei) — industria şi finanţele. Era cît de cît o treabă şi, cum alta n-aveam, m-am apucat şi eu de bocit.

Scoteam la iveală, ca pe un bulb din pămînt, amintiri din anii îndepărtaţi : credinţa copilăriei, traiul în birturi cu ficuşi şi gustări, misiunea Rusiei potrivit *Jurnalului scriitorului*, cupolele bisericuţelor din Pskov, cafeneaua „Bom" de pe strada Tverskaia, unde se servea cozonac, iar un scriitor gras povestea anecdote vesele despre un cîntăreţ de strană care îşi băga bile de biliard în gură — în felul acesta lacrimi nu-mi curgeau, dar cel puţin scînceam cinstit şi îndelung ca un cîine pe vreme rea.

M-am născut în 1891 şi am urmat liceul nr. 1 din Moscova ; încă în clasa a patra, am scris în calendarul *Tovarăşului* : „Scriitorul dumneavoastră preferat ?" — „Dostoievski, „Eroul dumneavoastră preferat ?" — „Protopopul Avvakum". Cum aş fi putut să nu scîncesc şi să nu fiu îndurerat ? Aveam deprinderi formate : chiar în timpul prînzului dispreţuiam josnicia materiei. Sălăşluia în mine şovinismul cel mai autentic ; hoinărisem eu prin străinătate, dar cîteodată mă apuca şi pe mine — la noi, chipurile, totul e altfel decît pretutindeni, şi Dumnezeu e altfel, şi burţile sînt spintecate ca niciunde... Parcă aş fi preferat să nu se mai spintece burţile de loc, dar uite că uneori mă năpădea un nu ştiu ce şi, instalat confortabil într-o cafenea de undeva din Copenhaga, începeam să mă simt un antic scit plin de dispreţ faţă de lamentabila, filistina Europă, şi aşa mai departe.

Toate aceste fastidioase date autobiografice le comunic pentru a explica starea mea sufletească în toamna anului o mie nouă sute șaisprezece. Depănam amintiri, cîntam prohoduri, scriam versuri și le citeam în numeroasele „cafenele ale poeților", culegînd un succes mediocru.

Astfel trecură două luni. Nu primeam nici o știre de la Învățător. În schimb, într-o dimineață geroasă de decembrie, dădu buzna în camera mea *monsieur* Delhaie. Se prăbuși într-un fotoliu și strigă : „Mor !" Știind că francezii se deosebesc printr-o constituție delicată și că la Paris, la două-trei grade sub zero, mor cu grămada, am fost foarte îngrijorat și am început să-i pipăi pulsul. *Monsieur* Delhaie își smulse mîna și declară că e într-adevăr bolnav de o constipație cum n-a mai avut în viața lui, dar că miezul problemei e altul, și anume portarul Kuzma și toată Rusia în general.

Trebuie să spun că, ocupat cum eram cu bocitul, nu-mi mai găsisem nici o clipă de răgaz ca să-mi vizitez prietenii. O singură dată îl întîlnisem la o „cafenea a poeților" pe Alexei Spiridonovici care, după ce ascultase versurile mele, începuse să plîngă și scosese din buzunar două batiste. Despre traiul lui *monsieur* Delhaie nu știam nimic, așa că pentru mine Kuzma era o ființă cu totul misterioasă. I-am cerut lămuririle necesare, și *monsieur* Delhaie, în culmea mîniei, îmi povesti plîngînd și țipînd belelele care-l loviseră.

La început, cînd „apașii ăștia" au pus mîna pe putere, *monsieur* Delhaie a hotărît, în semn de protest, să nu mai iasă pe stradă. Groaznic pentru digestie, dar cultura e mai presus de toate ! Stă el și așteaptă să vină o delegație la el, pentru tratative, pentru eventuale concesii reciproce. Nu vine nimeni ! Azi așa, mîine așa, indigestia, insomnia sînt gata. Și, colac peste pupăză, *monsieur* Delhaie adăpostise într-un seif de la „Crédit Lyonnais" un teanc care-i era deosebit de drag. Pentru el e nevoit să iasă. Și cînd colo, ce să vezi ? Nu mai e seif ! Nu mai e bancă ! Nu mai e nimic ! Auziți ? Lume peste lume și scandal ! Pe bulevardul Kuznețki se întîlnește cu un general pe care îl cunoștea — Pirikan sau Pilican, cam așa ceva — și se repede la el : „Ce-i de făcut, *mon général* ?" Dar pe acela îl apucă un tremurici mărunt : „Nici un *mon général,* zise, sst... gata. Nu mai există nici un fel de generali." Auziți ? Mai bine îți neglijezi stomacul, mai bine te omori de bunăvoie, decît să umbli prin infernul ăsta unde nu mai există nimic.

Dar nici să moară n-are dreptul. Niște tîlhari, care la Paris n-ar fi fost lăsați să intre nici la închisoare, se prezintă la el și declară că de acum înainte ei vor locui în apartamentul lui *monsieur* Delhaie, fiindcă ei nu sînt pur și simplu șase vagabonzi, ci iată...

Și *monsieur* Delhaie citește : „Subsecția de ocrotire a mamei și copilului". Toate astea sînt geniale, dar permiteți-mi să întreb, unde să locuiască atunci *monsieur* Delhaie ? „E îngrozitor,

e o bestialitate !" Delhaie ţipă ascuţit şi sare de colo, colo prin odaia mea. „Îmi propun o mizerie de maghernіţă !" — „Ce face ?" zic eu. — „Sînt metri cubi destui şi prea destui !" În loc de sufragerie, salon, cameră pentru musafiri, birou, dormitor — poftim : metri cubi ! *Monsieur* Delhaie e francez, iubeşte libertatea, spaţiul, aerul, îi place *„plein-air"*-ul pînă şi în pictură ; are să se înăbuşe în metrii ăştia cubi ! Toate astea n-au produs nici o impresie asupra celor şase.

Atunci *monsieur* Delhaie s-a hotărît să facă un gest desperat, o faptă eroică, şi s-a dus în persoană în bîrlogul acelor criminali, la Sovietul raional ! Şi ce credeţi ? Acolo, printre alţi pungaşi, îl vede pe portar, pe propriul său portar, pe Kuzma. Nu e o nebunie ? *Monsieur* Delhaie nu se pierde totuşi cu firea — e francez, se bucură de imunitate, e clar ? „Asta nu ne interesează, am înhăţat noi foarte frumuşel trei consuli pentru nişte pozne. Situaţia dumitale de clasă ?" O rază de speranţă ! Cuvintele îi sînt cunoscute ! Celebrele lui şaisprezece clase ! Răspunde mîndru : „Bineînţeles că nu ca voi, cu clasa a şaisprezecea, pe trei ani în groapa comună ; eu am să fiu cu clasa a patra, a treia, cu proprietatea veşnică a mormîntului, sau poate chiar *hors-classe*, în afara claselor, asta e !"

„Ah, dragă Ehrenburg, cu ţara voastră s-a întîmplat ceva îngrozitor, toate s-au răsturnat cu josul în sus. Totul s-a încurcat definitiv. Eu m-am pomenit jos. M-au dat afară, iar Kuzma a zîmbit ironic : «Uite cum stă, tovarăşe — ah !

ah ! ah ! chiar aşa a spus : tovarăşe Delhaie ! — povestea asta a dumitale cu în afara claselor !...» Prietene, salvează-mă ! Unde e asociatul meu Jurenito ? Unde sînt ai noştri ? Simt că mor acum, aici ! Sînt la capătul puterilor ! Pentru prima oară în viaţă mi-am pierdut pofta de mîncare, mi-am pierdut avîntul, am pierdut totul ! Nici pilulele «Pinc» nu-mi mai ajută. Chiar dacă mi-aţi da acum o duzină de stridii veritabile de Marin, o sticluţă de Chablis şi pe Lucie — tot nu m-aş mişca din loc. Îi dădeai zor la Petrograd că vrei să salvezi pe cineva — poftim, salvează-l acum pe Delhaie !"

După ce am ascultat pînă la capăt aceste văicăreli care mă mişcau, am comunicat prin telefon la redacţie, la cafeneaua „Trifoiul", precum şi unei fermecătoare actriţe că astăzi nu pot să vin la bocit, şi am hotărît să-i caut, împreună cu *monsieur* Delhaie şi după adresele notate de el, pe prietenii noştri. Poate că tot avea să-l salveze cineva de la moarte pe prietenul nostru.

Mai întîi pornirăm spre *mister* Cool, dar pe drum *monsieur* Delhaie mai făcu vreo două sau trei crize de isterie. Din uşa clădirii în care locuiam se repezi direct la zidul pe care se lipeau în fiecare dimineaţă decretele şi-mi ceru să i le traduc. Îi plăcea ocupaţia aceasta, găsea într-însa un fel de desfătare chinuitoare. Ascultă liniştit decretele cu privire la mobilizarea agronomilor şi la luarea în evidenţă a maşinilor de cusut — nici una, nici alta nu-l lezau, dar după cea de-a treia hîrtie începu să urle cît îl ţinea

gura. Era poemul unui tînăr futurist, intitulat *Decret ;* autorul propunea, într-o limbă complicată în care abundau cuvinte născocite de el însuşi, ca viaţa să fie transfigurată şi înfrumuseţată, tablourile să fie scoase în stradă, iar în pieţe să se bată toba. Poemul se încheia cu un avertisment cumplit către jalnicii paseişti care nu vor executa cele de mai sus şi care vor muri dezonoraţi ! „Vai mie ! Prin urmare, mîine am să fiu împuşcat ! Da, da, — mîine, ştiu eu că la ei totul se face în răstimp de douăzeci şi patru de ore. Dar ce să fac ? Cu plăcere aş duce în piaţa Zubovskaia tabloul meu *Fata visează în livadă,* dar mi l-au luat nemernicii de la «Mama şi copilul». Toba nu ştiu s-o bat ! Deci sfîrşitul, moartea, ba încă fără birou !..." L-am liniştit cu chiu cu vai, explicîndu-i că nu-i decît o poezie. „Cum ? Acorzi delirului unui cîine turbat numele acesta sublim ? Poezia îmi place şi mie ! Totdeauna citeam cu Zizi ; «înainte» din Hugo sau Rostand, pentru elan, iar «după», în timp ce ne odihneam, din Musset sau contesa de Noailles. Dar astea sînt o grozăvie, o fărădelege, nu poezie !..."

Pe străzi, cu ocazia nu ştiu cărei sărbători (de cînd fusesem dat afară din liceu, pierdusem interesul faţă de orice fel de calendar, inclusiv cel revoluţionar), erau expuse placarde în manieră futuristă, cubistă, suprematistă, expresionistă şi altele. *Monsieur* Delhaie se opri lîngă un tablou care oricum era mai pe înţelesul lui, căci reprezenta o femeie de culoarea smaraldului, însă şi cu nişte picioare care-i creşteau din sîni şi cu patru dosuri în poziţii diferite, luminate şi interpretate în mod diferit, şi începu să plîngă cu hohote : „Arta ! O, scumpul meu vînător care îmi dădea elan ! O, frumuseţe ! femeie ! iubire ! Totul a fost profanat !"

Aşa ajunserăm în Piaţa Teatrului, unde se desfăşura o scenă curioasă. Un anume Hreaşci, de profesie campion la luptele franceze şi „futurist al vieţii", care le dădea tinerilor fete sfaturi cum să devină adepte ale soarelui, îşi înălţa într-un mic scuar un monument sie însuşi. Hreaşci era un bărbat voinic, cu zulufi aspri pudraţi cu pulbere aurie, de bronz, cu faţa inexpresivă ; era în picioarele goale şi avea nişte bicepşi minunaţi. Mulţimea tăcea prudentă, bănuind că e vorba de vreun „mare bolşevic". *Monsieur* Delhaie plîngea cu sughiţuri. Pe urmă veni un ostaş roşu, care scuipă statuia şi o trînti la pămînt.

Publicul se împrăştie, iar noi ne duserăm la hotelul indicat de *mister* Cool. Dar vai, acolo aflarăm că americanul, în calitatea lui de „înrăit exploatator", fusese trimis într-un lagăr de concentrare din apropierea mănăstirii sfîntului Simon. „E cel de-al doilea potop !" ţipă *monsieur* Delhaie. Hotărîrăm să-l vizităm neîntîrziat pe bietul *mister* Cool şi îl găsirăm într-o stare îngrozitoare. Slăbise, ba chiar îşi lăsase barbă. De plictiseală, îşi nota în carnetul de cecuri, care-şi pierduse tot farmecul lui de izvor al unor misterioase desfătări, banalele evenimente ale vieţii de deţinut : „În 24 s-au dat cîte două livre de peşte uscat. În 27 la prînz

crupe de mei. În 29 industriaşului Smith i s-a trimis o livră de zahăr, şi mi-a dat cu împrumut trei bucăţi..." Dorind să-l consolez pe *mister* Cool, i-am adus în dar o Biblie — un volum mare ilustrat — şi am început să-i citesc cu glas tare! „Iar cei de pe urmă vor fi cei dintîi." Dar pesemne că din pricina hranei proaste, *mister* Cool se îmbolnăvise de amnezie, căci nu-şi mai recunoscu textele preferate, îmi smulse din mînă cartea cea groasă şi, plin de furie, mă izbi cu ea în cap. Pe urmă începu să zbiere că şi *monsieur* Delhaie e un „înrăit" şi că trebuie băgat şi el în lagăr. Ne-am grăbit să plecăm.

De la *mister* Cool ne duserăm la Alexei Spiridonovici. De pe scări auzirăm bocete şi gemete: prietenul nostru citea tocmai ziarul. „A fost tăiată *Livada de vişini,* strigă el, fără măcar să ne salute, Rusia a murit! Ce ar fi spus Tolstoi, dacă ar fi trăit să vadă zilele acestea?" Apoi se aruncă la pieptul lui *monsieur* Delhaie. Nu sînt amator de fotografii, dar aş da mult ca să văd acum pe peliculă scena aceasta. Alexei Spiridonovici îi explică lui *monsieur* Delhaie că Rusia nu are nimic de-a face cu tot ce se petrece, că e treaba a doi, trei minoritari corupţi de nemţi. Dar în curînd va veni eliberarea, şi el, Alexei Spiridonovici, îi jură lui *monsieur* Delhaie că toate datoriile, pînă la ultima centimă, vor fi achitate. Deocamdată însă nu-l poate ajuta cu nimic. E bolnav de nervi, sabotează şi aşteaptă ziua luminoasă cînd se va deschide Adunarea Constituantă.

Nici vizitele celelalte n-au fost mai îmbucurătoare. La Schmidt, care ocupa un post înalt, nici n-am fost lăsaţi să intrăm. După ce ne-am aşteptat zile întregi rîndul, am primit şapte permise de trecere diferite, dar am fost în cele din urmă opriţi de un tip căruia nu-i plăcură nici ştampilele de pe permise, nici mutrele noastre. În schimb, îl întîlnirăm pe Ercole în stradă. Cînd ne zări, îşi luă imediat o poză eroică, cu o mînă întinsă, şi cu cealaltă lipită de inimă. „A, nu ştiaţi, acum sînt statuie, da, da, statuie, monument; e o ocupaţie la fel ca oricare alta, cu nimic mai prejos decît să înşiri mătănii!" Şi Ercole ne povesti cum i-a venit cuiva ideea să-l scoată la nu ştiu ce muncă, la rînit zăpada pare-mi-se, nesocotind faptul că el, Bambucci-romanul, n-a lucrat în viaţa lui şi nici nu va lucra vreodată. Găsise atunci pe un italian care vindea mărgele şi se sfătuise cu el: ce era de făcut? Ercole voia să declare că e călugăr dominican, aşa cum fusese la Vatican. „Să te ferească Madona, strigă negustorul de mărgele, chestiile astea nu se bucură astăzi de nici o trecere, ba dimpotrivă!" — „Atunci am să spun că am omorît o mie de austrieci, că sînt aproape general, subgeneral." — „Asta e şi mai rău, sînt în stare să te împuşte." — „Dar ce le place dracilor ăstora?" — „Ceva de soiul călugărilor e acum arta." Ercole, bucuros, îşi aminti de Roma natală, de statuile zeiţelor, de dracii pictaţi pe portalurile bisericilor şi de englezoaica aceea care-i făcuse portretul, şi se gîndi la început să se declare pictor. „Dar dacă

te pun ăştia să pictezi tablouri opt ore pe zi ?“ A chibzuit, a scuipat şi a găsit rezolvarea — are să fie nu pictor, ci tablou, adică nu tablou, ci statuie.

A doua zi, izbuti să păcălească pe toţi cerberii, pătrunse în şedinţa comisiei arheologice şi începu să-i înfăţişeze pe zei, pe comandanţii de oşti şi pe tritonii Romei. Se întoarse acasă cu adeverinţa mult rîvnită care glăsuia că „tovarăşul Ercole Bambucci se află sub protecţia Secţiei de ocrotire a monumentelor de artă şi istorice din R.S.F.S.R.“.

Comunicîndu-ne toate acestea şi adăugînd că primeşte o raţie destul de proastă, dar că îi poate dărui lui *monsieur* Delhaie o livră de arpacaş şi un sfert de livră de aşa-zise „produse zaharoase“, Ercole ne înfăţişă fîntîna lui Neptun, scuipă deosebit de semnificativ şi plecă.

Toate aceste întîlniri avură un efect groaznic asupra lui *monsieur* Delhaie. În săptămîna pe care am petrecut-o cu el, m-am putut convinge în ce hal ajunsese. Ne mai rămînea o singură rază de speranţă : Ercole ne spusese unde îl putem găsi pe Aisha, adăugînd că îi merge foarte bine. *Monsieur* Delhaie prinse puţin curaj şi îşi exprimă presupunerea că n-ar fi exclus ca Aisha să servească ca *groom* la vreun „bandit din ăia mari“, adică la un bolşevic, care poate îi va restitui banca, seiful, carnetul de cecuri şi-l va ajuta să şi plece din ţara asta barbară.

Ne-am dus la adresa indicată, şi anume la Comisariatul Afacerilor Externe. Spaţioasele săli de primire erau pustii, fiindcă pe vremea aceea Rusia nu se afla în nici un fel de relaţii cu nici un stat. Numai o doamnă bătrînă, pesemne guvernantă de meserie, îi făcea un scandal monstru comisarului în persoană, în legătură cu faptul că în mod ilegal i se rechiziţionaseră ei, cetăţeană elveţiană, cămăşile de noapte şi alte lucruri cărora, nefiind bolşevică, ci calvinistă cinstită, nu le poate spune pe nume. *Monsieur* Delhaie încercă să profite de prilej şi începu şi el să protesteze, vorbind de-a valma despre seif, despre Kuzma şi despre pilulele „Pinc“. Comisarului toate acestea nu-i plăcură şi, zîmbind diplomatic, ieşi.

Am întrebat unde e Aisha şi am fost trimişi în vecinătate, la Comintern, la „Secţia popoarelor Africii“.

Deşi în timpul războiului şi revoluţiei pierdusem divinul sentiment al uimirii, povestirea lui Aisha mă tulbură. Luat în mare, Ercole era un monument nu tocmai prost, iar lui *mister* Cool, cu setea lui de viaţă spirituală, zăbrelele închisorii îi stăteau bine. Dar Aisha, drăguţul de Aisha cu care mă zbenguisem pe malurile fericitului Senegal, în rolul de şef al propagandei pentru popoarele de culoare, asta era extraordinar, minunat şi genial de simplu ! „Albii ne omorau, erau răi. Acum nu-i vom mai lăsa pe caporalii cei buni să vină la noi !“ Într-un cuvînt, Aisha se simţea excelent în noul său rol. În schimb, mi-era frică să mă uit la *monsieur* Delhaie ; avea un licăr sălbatic în ochi, horcăia şi aveam impresia că-i vine să aplice ştampila

de pe birou pe părul lui Aisha. Zîmbind cu blîndețe, Aisha i se adresă lui *monsieur* Delhaie, dovedind o bună memorie și un suflet bun : „Ții minte, i-ai spus lui Aisha : Aisha e al meu, francez, du-te, Aisha, muncește la război. Acum Aisha spune : ești al meu, senegalez ! Aisha te iubește mult ! Du-te și muncește, ai să fii secretar secund în cancelaria mea."

Atunci se petrecu ceva uluitor. *Monsieur* Delhaie sări pe masă și începu să țipe cu glas subțirel, ca de cocoș : „Sînt în afara claselor ! Broaște rîioase ! Stîrvuri dintr-a șaisprezecea ! Vreți să mă ciupiți de pulpă ! Vă arăt eu vouă ! Ce urît miros cu toții ! Plebe ! Mortăciuni ! Dați-mi trei sute de batiste parfumate ! Îți ștampilez Senegalul și-l înmormîntez cu clasa a treia ! Dați-mi înapoi seiful ! Trăiască alianța franco-rusă ! Brigadier, leagă-l pe Kuzma și dă-l pe mîna lui *monsieur* Deibler ! La ghilotină ! Țac ! Și apoi fără birou, la groapa comună !..."

Vai, nu mai rămînea nici o îndoială — sărmanul *monsieur* Delhaie își pierduse mințile. Fu legat și dus la vila Kanatcikova. A doua zi mi-am reluat ocupațiile întrerupte și, jelind totul, deplîngeam sincer soarta scumpului *monsieur* Delhaie care, de dragul himericei „Necropole Universale", a schimbat sîngele-voinicului și pe Lucie pentru saloanele triste ale spitalului de nebuni. Simțămîntul lui de ordine și armonie, concepția lui despre ierarhia perfectă a lumii nu putuseră rezista haosului sălbatic sau, conform prezicerii Învățătorului, „confortabilei trepte pregătitoare".

JURENITO EMITE DECRETE. — O DISCUȚIE DESPRE LIBERTATE LA CEKA.

Învățătorul apăru pe neașteptate la începutul primăverii, cînd, convins de caracterul iluzoriu al Petersburgului, se mutase la Moscova și guvernul. Jurenito veni la mine, se interesă de felul meu de viață, nu-l aprobă, îmi propuse să încetez neîntîrziat cu jelitul și să plec cu el la Kineșma, în calitate de secretar personal al lui. La întrebarea mea ce făcuse în fond în ultimele șase luni, răspunse scurt : „Îndărătnice moravuri, fir-ar ale dracului ! Am lucrat la dezrădăcinarea lor, mi-am făcut și bătături la mîini !" La Kineșma se ducea în calitate de comisar.

Peste trei zile ședeam pe un pat stricat al hotelului din Kineșma, în timp ce Învățătorul, privind pe geam în stradă, unde neobrăzații din localitate pipăiau în trecere niște femei molatice cu ochi mari, își expunea programul : „Mai rău ca orice ar fi dacă, în loc să se dărîme și să se construiască, s-ar face reparații. Ce-ar putea fi mai trivial decît să muți galeria în stal și să continui aceeași dramă cu același conținut de idei ? Voi încerca să transpun în viață noi temelii ale egalității, organizării, rațiunii."

Apoi în camera vecină începură să țăcăne mașinile de scris : Jurenito dicta decrete. Începu cu egalitatea. Toți comisarii, specialiștii sovietici și artiștii de la „Cabaretul Karl Marx"

din localitate erau mutaţi în cămăruţe de-ale muncitorilor şi în subsoluri. În continuare, se stabilea o uniformă pentru şefii depozitelor de îmbrăcăminte şi pentru cei aflaţi în fruntea „Comisiei de colectare a surplusurilor de la burghezie" : cămaşă cu gulerul încheiat într-o parte, cojoc (simplu), şapcă, cizme soldăţeşti. În sfîrşit, meniul funcţionarilor superiori şi inferiori ai secţiei de aprovizionare cu alimente era limitat la kaşa de mei. Dar aceste măsuri raţionale duseră la cea mai grozavă dezordine. Diferite instituţii extrem de importante (inclusiv „Comisia de colectare a surplusurilor" şi „Cabaretul Karl Marx") îşi încetară activitatea. La centru fură expediate numeroase plîngeri.

Fără să-şi piardă curajul, Jurenito se apucă de pregătirea organizării mondiale şi de stîrpirea fantomei libertăţii personale care, după cum spunea el, îi corupe pe oameni. Într-o singură zi, la 12 aprilie, publică trei decrete scurte, privitor la diferite compartimente ale vieţii. Iată textul lor exact :

I. „Ţinînd seama de insuficienţa stocurilor de piele şi a încălţămintei de gata, precum şi de starea proastă a trotuarelor în oraşul Kineşma, se interzice tuturor cetăţenilor, cu începere din ziua de 15 ale lunii curente, să circule pe străzi în orele de lucru, între 10 şi 4 d.a., cu excepţia celor aflaţi în interes de serviciu şi care posedă respectivele adeverinţe."

II. „Pînă la elaborarea de către organele sovietice centrale a unui plan unic de naşteri pe

anul 1919, se interzice cu începere din 15 ale lunii curente cetăţenilor din oraşul şi judeţul Kineşma să zămislească."

III. „Condiţiile momentului de faţă cer din partea tuturor cetăţenilor cinstiţi o maximă încordare de forţe pentru refacerea industriei şi a transportului. De aceea, în scopul folosirii mai raţionale a creierilor lucrătorilor din instituţiile sovietice, se suspendă temporar distribuirea cărţilor de filozofie şi teologie din biblioteca publică."

Decretele acestea provocară o adevărată furtună. Organizaţia comunistă din Kineşma conchise că Jurenito nu e marxist şi se adresă Comitetului Central al Partidului.

„Ah, ipocriţii ! se mînie Învăţătorul. Sînt chemaţi să dărîme, iar ei, în mijlocul ruinelor, cu ranga în mînă, încearcă să facă pe arheologii sau cel puţin pe anticarii. Prin ce se deosebeşte scara asta elegantă a raţiilor, începînd cu cele 50 de grame de pîine pe zi şi pînă la tartinele cu icre, de cele şaisprezece clase ale nefericitului nostru prieten ? Iubesc şi ei libertatea şi anume nu mai puţin decît au iubit-o Gladstone, Gambetta sau membrii «Societăţii de apărare a intereselor comerţului cu amănuntul în departamentele sudice ale Franţei». Şi la fel ca pe gentlemen-ii din «Old England» îi preocupă caracterul sacru al familiei. Ca şi cum ar fi mai greu să impui sau să interzici zămislirea decît să ordoni oamenilor să ucidă sau să se roage, decît să le interzici să gîndească altfel decît e indicat sau să doarmă cu obiecte necompensabile şi nesigilate. Nişte ipocriţi care tapisează craterul

Vezuviului, protipendadă travestită în apaşi, croitori care pun ultimul petic, tragic, decupat în locul cel mai nepotrivit, pe pantalonaşii total distruşi ai lui Adam !"

Duşmanii lui Jurenito acţionau energic pentru destituirea lui. În corespondenţele trimise către *Krasnaia gazeta* din Petersburg, Învăţătorul era numit „despot ignorant", „un nemernic care s-a strecurat în conducere", „unul care prin faptele sale acoperă de ruşine sfînta cauză proletară".

Lupta hotărîtoare se dezlănţui în curînd, din pricina atitudinii lui Jurenito faţă de problemele esteticii. Învăţătorul considera că arta — aşa cum era înţeleasă pînă atunci, adică o acumulare de lucruri complet inutile — este inutilă în societatea nouă şi trebuie desfiinţată cît mai repede cu putinţă. Într-unul din capitolele următoare voi expune detaliat considerentele după care se călăuzea Învăţătorul în neoiconoclasmul său. Deocamdată insist asupra concluziilor, şi anume asupra intenţiei lui ferme de a proceda cu cele nouă muze aşa cum se procedase cu „înrăitul" *mister* Cool. Bolşevicii din Kineşma nutreau concepţii diametral opuse ideilor lui Jurenito şi adorau arta. În oraş fură deschise optsprezece teatre, iar de jucat, jucau toţi : membrii comitetului executiv, lucrătorii de la Ceka, şefii secţiilor de statistică, elevii unicei şcoli de gradul întîi, miliţienii, „contrarevoluţionarii" întemniţaţi, şi chiar actorii de profesie. La teatrul „Liebknecht", Uniunea Tineretului Comunist prezenta zilnic piesa *Soacra cînd o ai în casă, totul e cu susu-n jos*, iar „soacra" nu era cîtuşi de puţin revoluţia mondială, ci o soacră obişnuită din timpurile bune de altădată. Toate acestea se deosebeau bineînţeles numai cantitativ de teatrul care funcţionase înainte la Kineşma şi pe care îl ţinuse negustorul Kutehin.

Şi în domeniul picturii se făcuseră multe. Din cauza atitudinii inconştiente a ţăranilor faţă de operele de artă, fuseseră aduse de la un conac diverse capodopere şi se deschisese în mod solemn la Kineşma un muzeu. Mîndria muzeului erau trei tablouri : primul reprezenta un peşte mort cu gura deschisă, o sticlă goală şi o căpăţînă de varză, atribuit „şcolii olandeze", în cel de-al doilea, „atribuit lui Andrea del Sarto", o femeie voinică cu pieptul mare zîmbea, cochetă, unui poştaş în costum de înger şi cu ochi de berbec ; iar cel de-al treilea era presărat cu fel de fel de pete violete, precum şi cu altele de murdărie, de cerneală, parcă, şi care trebuiau să redea, după părerea lui Vrubel, pasiunea nepămînteană a lui Lucifer.

Fără nici o şovăire, Învăţătorul porunci ca muzeul şi toate teatrele să fie închise, încăperile să fie puse la dispoziţia unor şcoli tehnice profesionale, pictorii să fie mobilizaţi pentru elaborarea unor modele de încălţăminte bărbătească solidă şi comodă şi a scaunelor pentru birouri, iar actorii, prevăzuţi cu tot felul de directive, să fie trimişi în judeţ să-i lămurească pe ţărani să cultive mai mulţi cartofi.

„U.O.A.", adică „Uniunea oamenilor de artă", trimise la Moscova o telegramă desperată şi în curînd veni răspunsul : „Daţi-l afară pe vandal".

Preşedintele organizaţiei comuniste triumfa: „Am spus eu că nu e marxist, ci un burjui, adică vandal!" Iar eu cu Jurenito plecarăm la Moscova.

Imediat după ce sosirăm, ne duserăm la un mare miting în aula Muzeului Politehnic. Chiar din cuvîntările primilor oratori ne-am putut convinge că punctul de vedere al actorilor din Kineşma este împărtăşit şi de marii cutezători şi cîrmaci. Iată ce spuneau oratorii: „În statul proletar reînvie frumuseţea lumii antice", „noi sîntem apărătorii gîndirii libere", „acum a început adevărata domnie a libertăţii". Învăţătorul n-a mai putut suporta vorbăria asta veche, floricele decolorate de nu-mă-uita şi supa încălzită de o sută de mii de ori, şi izbucni: „Nu vă e ruşine să vă moşmondiţi cu o frumuseţe împuţită şi cu o libertate găunoasă? Voi sînteţi adevăraţii contrarevoluţionari!"

Se produse oarecare tulburare, iar cînd ieşirăm din muzeu, după vreo sută de paşi, doi tineri eleganţi ne propuseră foarte amabil să ne continuăm drumul în automobil şi, cu tot confortul, ne duseră la Ceka.

Interogatoriul Învăţătorului fu cît se poate de scurt. „Negaţi existenţa frumuseţii şi a libertăţii în statul comunist?" — „Fără îndoială!" — „Şi-i consideraţi contrarevoluţionari pe cei care au luat cuvîntul la miting?" — „Se înţelege!" În schimb eu, la interogatoriu, am scos ruşinat nişte sunete nedesluşite şi m-am plîns de dureri de stomac, dar pînă la urmă tot am iscălit depoziţia Învăţătorului.

Seara ni s-a anunţat că vom suferi pedeapsa capitală. „Ce înseamnă asta?" am întrebat eu. „Deoarece nu e în puterea lor să ne condamne la nemurire, e vorba pesemne de cea mai banală condamnare la moarte", îmi răspunse Jurenito.

Am trăit din nou negrele ceasuri de aşteptare a morţii. Tare nu voiam să mor, în primul rînd, fiindcă iubesc sincer şi cu neruşinare viaţa, oricum ar fi ea, chiar într-o celulă a Cekăi, în al doilea rînd, din pricina curiozităţii, căci ardeam să aflu cum se va termina acest splendid tărăboi. Pe atunci încă nu puteam să pricep, să pătrund cele ce se petreceau; mă supuneam orbeşte cuvintelor Învăţătorului, dar nu-i înţelegeam intenţiile şi în sufletul meu adesea cîrteam. Uneori mi-era un dor chinuitor de o viaţă simplă, banală, fără a o mai măsura la scara evenimentelor mondiale şi fără perspectiva mileniilor, o viaţă cu plăcinţele din aluat franţuzesc şi cu versuri de Balmont. Alergam atunci la Alexei Spiridonovici, care avea o hartă mare a Rusiei şi care ştia totdeauna cu precizie unde se află cehoslovacii, cazacii de la Don, nemţii sau francezii — într-un cuvînt, dacă „ziua luminoasă a învierii" e pe aproape.

Cîteodată, nimeream în societatea unor antreprenori sau avocaţi care se prăpădeau cu firea fiindcă n-aveau la cafeaua de dimineaţă *Russkoe slovo* cu foiletoanele sentimentale ale răspopitului Grigori Petrov, sau fiindcă le lipseau dejunurile de la „Praga", bursa, clubul, „libertatea cuvîntului, a presei, a conştiinţei, a deplasării" — şi atunci deveneam deodată vesel şi mă

bucuram de necazul lor. În asemenea clipe simţeam o adîncă satisfacţie morală contemplînd triumful dreptăţii, ca într-un roman englezesc bun, precum şi un extaz sincer în faţa evenimentelor care au scandalizat întreaga lume, extaz pe care-l cunosc toţi admiratorii eminentului actor Charlie Chaplin, specialist în devastarea magazinelor cu porţelanuri şi în răsturnarea cucoanelor respectabile.

Dar erau momente cînd nu mă mai mulţumeau nici cehoslovacii cu franzeluţele lor, nici ghivecele de flori făcute ţăndări. Mă străduiam să pătrund cuvintele Învăţătorului despre noua încercare, încercarea supremă căreia urma să-i facem faţă. Voiam să mă privesc pe mine însumi cu ochii prăfuiţi ai unui istoric. Vedeam atunci lucruri minunate şi îngrozitoare. Cerul se acoperea cu spirale şi cuburi gigantice ; prin pieţele luminoase şi reci treceau în marş răsunător inteligentele herghelii ale generaţiilor viitoare ; natura se gudura pe lîngă ei, se tîra la picioarele lor şi scotea de sub tradiţionalul ei „văl misterios" un steguleţ alb. Iar la sfîrşit mi se năzărea un fel de ultimă catastrofă de cale ferată, cu participarea cometelor şi a altor corpuri străine, cioburi de sticlă, rugină, eliberarea.

Aşteptîndu-mi moartea în celula Cekăi, mă gîndeam la toate, febril şi pe nerăsuflate, şi simţeam cît de stupid, cît de absurd e să mori, înainte de a fi văzut cel puţin sfîrşitul actului întîi. Noaptea am petrecut-o prost, iar dimineaţa am fost chemaţi şi conduşi pe nişte scări întunecoase, care miroseau a varză şi pisici, prin

nişte coridoare şi curţi interioare care nu comunicau nicăieri cu strada. Învăţătorul mă ţinea de braţ şi asta îmi dădea putere. Zîmbea şi glumea cu soldaţii, protestînd că nu primise dimineaţa raţia, pe care ar mai fi izbutit s-o mănînce. Mie îmi ţiuiau urechile şi în faţa ochilor îmi treceau fără nici un rost fîşii dintr-un cer de un albastru cu totul neaşteptat. Pe urmă am fost duşi iarăşi, nu ştiu de ce, pe nişte scări şi coridoare şi în loc să fim împuşcaţi simplu şi cinstit, ne-au băgat într-o cameră cu tapetele murdare şi pătate, unde un intelectual oarecare stătea pe canapea şi bea ceai sugînd o bucăţică de zahăr.

Se uită la noi cu nişte ochi miopi şi cît se poate de blînzi şi ne spuse că în cinstea sosirii la Moscova a unei delegaţii, pare-mi-se, de comunişti siamezi, s-a dat o amnistie şi că, printre alţii, nu vom mai fi nici noi executaţi. Învăţătorul ascultă în tăcere, iar eu am mormăit politicos, după cum fusesem învăţat în copilărie : „*Merci*". Dar intelectualul, ignorîndu-mă cu desăvîrşire, i se adresă Învăţătorului cu întrebarea: „Spune-mi, te rog, eşti atît de ostil şi de orb în ura dumitale împotriva puterii muncitorilor şi ţăranilor, încît nu vezi ceea ce este evident pentru toţi, nu vrei să recunoşti adevărul bătător la ochi şi anume că R.S.F.S.R. este adevărata împărăţie a libertăţii ?"

Învăţătorul zîmbi. „Tovarăşe, nu sînt din păcate nici orb, nici duşmănos şi zic «din păcate», fiindcă ura şi orbirea sînt chezăşia luptei, a mişcării, deci a vieţii. Din păcate, am ochii

ageri, mintea trează şi un temperament echilibrat. Dar asta ţi-o spun aşa, pe lîngă altele. Mai ales autorităţile nu le-aş putea urî, viaţa m-a învăţat să respect toate meseriile, iar revoluţia îmi convine perfect şi cred că în decursul celor treizeci şi unu de ani ai vieţii mele m-am ocupat de preferinţă cu nimicirea, cu răsturnarea, cu subminarea şi cu alte asemenea operaţii de purificare. În ceea ce priveşte libertatea, libertatea e o abstracţie extrem de dăunătoare în zilele noastre. Voi nimiciţi «libertatea» şi de aceea vă felicit. Sînteţi cei mai măreţi eliberatori ai omenirii, căreia îi aduceţi un jug minunat, nu un jug aurit, ci unul de fier, trainic şi organizat. Va veni o zi cînd, pentru elevii din ultima clasă, libertatea va fi un strigăt revoluţionar ; la răsunetul lui veşmintele lumii care se construieşte acum vor zbura ca penele unei găini jumulite. Astăzi însă «libertatea» e o noţiune contrarevoluţionară, e perna pe care leneveşte rentierul, bomboana pe care o ţine în pumn antropofagul, e canonizarea tuturor gropilor de lături din lume. Vă felicit — în numai un an aţi eradicat din capul trîndavilor, al visătorilor, al papă-lapţilor însăşi noţiunea de libertate. Îmi pare însă foarte rău cînd văd că bruscul viraj al corabiei se datoreşte nu cîrmei, ci valurilor. Într-un cuvînt, nici voi înşivă nu vă daţi seama ce faceţi. Asta se întîmplă bineînţeles adesea, dar nu e îmbucurător de loc. Dacă nu mă veţi împuşca, voi lucra cu voi pe măsura puterilor mele, adică voi distruge frumuseţea, libertatea

gîndirii, a simţămintelor şi a faptelor, în numele organizării necesare, unice şi precise a omenirii !"

Intelectualul, care era judecător de instrucţie revoluţionar, se înfurie. Dădu ceaşca la o parte, coborî chiar de pe canapea, măsură camera cu paşi repezi şi, ca să-l lămurească pe Învăţător, deschise *Abecedarul comunist* şi începu să-i citească capitolul despre plusvaloare. După ce citi vreo trei pagini, exclamă : „Acuma sper că ai înţeles — din imperiul necesităţii trecem în imperiul libertăţii !"

„Dragă tovarăşe, nu mă îndoiesc de loc că într-o bună zi va începe domnia libertăţii (poate atunci cînd vor fi exterminaţi ultimii oameni de pe planeta noastră). Deocamdată însă intrăm tocmai în imperiul necesităţii făţişe, unde violenţa nu se mai ascunde sub masca dulceagă şi scîrboasă a unui lord englez. Vă implor, nu împodobiţi ciomagul cu violete ! Misiunea voastră este măreaţă şi complexă : trebuie să-l obişnuiţi pe om cu lanţurile de ocnaş pînă într-atîta, încît acestea să i se pară nişte duioase îmbrăţişări materne. Ca să vă atingeţi scopul nu e cîtuşi de puţin nevoie să vă apropiaţi de el cu fereală, pe furiş şi cu lanţurile ascunse la spate. Nu, pentru o sclavie nouă trebuie să creaţi un patos nou. E insuficient să-l ispiteşti pe elevul din clasa întîi cu diplomele pe care le va primi, trebuie să-l înveţi să se bucure de cei opt ani — de cele opt secole sau poate milenii. Dumneata eşti, pe cît s-ar părea, cu toată cultura dumitale şi în ciuda slăbiciunii pe care o ai pentru citate, un om capabil şi energic. Lasă deci libertatea sifili-

ticilor din cîrciumile de pe Montmartre și lipsește-te de ea acționînd exact cum în fapt chiar și acționezi fără ea."

„Ești incorijibil, răspunse sec judecătorul de instrucție. Din cauza terminologiei dumitale stranii nu am putut determina cu precizie dacă ești monarhist sau anarhist. În orice caz, ești contrarevoluționar, și simpatiile dumitale față de puterea sovietică au caracter de provocare. Noi nu sîntem dușmanii libertății, ci zeloșii ei apărători. Pedeapsa cu moartea la care ați fost condamnați dumneata și cetățeanul Ehrenburg se comută în muncă silnică și detențiune într-un lagăr de concentrare pînă la terminarea războiului civil. Sper că acolo vă veți înțelege greșeala !"

Capitolul al douăzeci și șaselea

MISTER COOL ÎN SÎNUL UNEI FAMILII DE COMUNIȘTI. — LACRIMILE COMISARULUI DE LA APROVIZIONARE. — SFÎNTUL GRAAL.

Nimerirăm în lagărul unde era deținut *mister* Cool, și astfel întemnițarea noastră avu și ceva agreabil. Neobositul misionar izbutise, în timpul detențiunii sale, să se obișnuiască puțin cu schimbările petrecute și chiar să se împace cu ele. Desigur, nu devenise comunist, și nici „simpatizant" nu se declarase, totuși se mai potolise și își recuperase vechiul respect pentru cele două obiecte de hîrtie — cel albastru și cel legat în piele : „Am greșit — zicea — crezînd că totul e pierdut : dolarul și moralitatea continuă să domnească peste oameni. Cu cît dolarul e supus mai multor persecuții cu atît valoarea lui crește mai repede, iar morala luată în derîdere îi guvernează din nou pe cei care au hulit-o. Aveți încredere în simțul practic al lui *mister* Cool — nu e comunistul chiar așa de negru cum îl zugrăvesc unii."

Învățătorul întreținea cu *mister* Cool discuții îndelungi pe teme mai curînd abstracte : „Noțiunea de proprietate la evangheliști", „Apostolul Pavel și Lenin" și altele de acest fel. Iar eu îmi omoram timpul jucînd cu americanul „șaizeci și șase" pe un sfert de tutun pentru șaizeci și șase de partide cîștigate. Deși fusesem trimiși la muncă silnică, nu făceam nimic afară de cele amintite mai sus, și nici nu puteam face altceva. La plîngerile noastre, comandantul lagărului răspundea că o comisie specială va întreprinde în curînd cercetări pentru a ne găsi o muncă mai productivă. Învățătorul fusese întotdeauna sceptic în ce privește comisiile, așa că, simțind că începe să lîncezească din pricina acestei inactivități obligatorii, căută de unul singur o altă ieșire și în curînd o găsi.

Descoperirăm că puteam fi eliberați pe baza garanției a doi membri ai partidului comunist. Unul putea fi, bineînțeles, Aisha. În privința celui de-al doilea, șovăiam. Ne ajunsese la ure-

che zvonul că Schmidt s-ar fi schimbat cu desăvîrşire, că şi-a trimis la toţi dracii Imperiul şi că a devenit membru activ al grupării „Spartacus", dar nu ştiam dacă e adevărat.

Pierdusem aproape speranţa de a găsi pe cel de-al doilea comunist, cînd o întîmplare nefericită ne salvă. În lagărul nostru era deţinut un oarecare Briuhalov, fost proprietar al unei cîrciumi cu grădiniţă pe Şabolovka. Acesta nu-şi pierdea timpul în zadar, ci trudea într-una, cu nasul în nişte cărţi, iar noaptea îl auzeam deseori repetînd tîmpeşte şi tenace: „Congresul de la Stockholm, congresul de la Londra. Preasfîntă Fecioară, mîntuieşte-ne pre noi." Şi iată că într-o zi acest Briuhalov luă raţia mea de tutun — cincisprezece ţigări pe care tocmai le primisem — şi o băgă în buzunar. Am fost indignat şi am început chiar să tuşesc de furie. Dar Briuhalov îmi explică prietenos că el nu figurează ca deţinut în lagăr, ci locuieşte aici de bunăvoie pînă i se va repartiza o locuinţă de la spaţiul locativ, întrucît ieri a dat un examen de cunoştinţe politice elementare şi speră să fie primit într-o celulă de partid în calitate de candidat. Am încetat imediat să mai tuşesc, respectiv am început să-mi dreg glasul cu amabilitate. Briuhalov se dovedi a fi un om cumsecade şi de loc înfumurat. După o discuţie scurtă, dar serioasă, cu *mister* Cool, îşi dădu semnătura.

Am fost eliberaţi şi am intrat imediat toţi trei în serviciu. Învăţătorul la Aisha, la subsecţia „Africa de Sud", *mister* Cool la „Comisia interdepartamentală pentru combaterea prostituţiei", iar eu la teatrul de copii al lui Durov, unde îl ajutam pe scumpul Vladimir Leonidovici să-i instruiască pe iepurii de casă şi pe cobai în deprinderea mînuirii tunului, a arborării drapelului şi a altor fapte eroice.

Ne-am mutat împreună în două odăi, rechiziţionate de la speculantul Grosman. Alături de noi locuia perechea Nazimov, amîndoi comunişti. *Mister* Cool se simţea splendid. Împreună cu Grosman, organiza la scară americană o originală continuare a *Sufletelor moarte*, cumpărînd fabrici naţionalizate, acţiuni anulate şi bunuri confiscate. Grosman umbla zilnic de la o adresă suspectă la alta, aducînd în chip de trofee obligaţii uzate şi murdare. Extaziat, îi destăinuia lui *mister* Cool simbolul credinţei sale: „Bursa e mai presus de orice! Goniţi-ne şi ne vom retrage în catacombe şi acolo, fără aer şi fără lumină, murmurul cifrelor şi foşnetul bancnotelor ne vor ţine în viaţă. Sînt de acord să mor pentru asta! Chiar înainte de a muri am să strig: «Cresc obligaţiile împrumutului de trei la sută! Scad sărmanele acţiuni ale lui Malţev! Lira sterlină e fermă!» Bursa e pulsul lumii! Mă duc în chiţimia unde şi-a găsit adăpost misitul de bursă Cibişcev, căruia «ei» i-au luat totul. În cămăruţă — soţie, copii, sobă, supă, mizerie, fum, nefiinţă! Şi deodată începe ceva misterios şi fantastic. Cibişcev îmi şopteşte: «Dolarul creşte, la Paris s-a ridicat cu două puncte!» Şi văd triumful Lumii Noi, statuia Libertăţii în rada New Yorkului. «Lira italiană scade!» Sărmana Italie! Acolo au început «ei» să-şi bage

coada. Prin vinele lumii pulsează sîngele, iar eu, Grosman, izolat de bursele sacre ale Londrei, Parisului, Berlinului, îi simt dogoarea și pulsația aici, în Moscova bolșevică!" Luminat și mișcat, *mister* Cool îi strîngea mîinile lui Grosman.

Dar oricît ar părea de straniu, americanul se împrieteni și cu Nazimovii. Erau niște oameni drăguți, cinstiți, vechi activiști de partid. Lui *mister* Cool îi plăcea deosebita lor moralitate. Odată, cînd m-a vizitat o admiratoare a talentului meu poetic și n-a plecat la momentul potrivit, tovarășa Nazimova i-a împărtășit lui *mister* Cool considerațiile ei: „Ehrenburg este un exemplar perfect al culturii burgheze degenerescente. Sîntem firește împotriva căsătoriei religioase, dar am instituit căsătoria civilă. Și încă n-aș zice nimic că n-a anunțat la oficiul stării civile intențiile pe care le are în legătură cu această tovarășă femeie, n-aș zice nimic dacă aș simți că există între ei o adevărată apropiere ideologică, însă te asigur că aceasta nu există! Eu și soțul meu, tovarășul Andrei, sîntem legați prin munca noastră de partid de treisprezece ani. Numai așa se poate explica totul. Închipuiți-vă că el ar fi menșevic, cum aș mai fi putut eu să?..." Pe pereții camerei Nazimovilor erau atîrnate cărți poștale ilustrate: portretul lui Karl Marx, *În voie* de Repin și Venus din Milo — Nazimovii venerau arta, o iubeau cu evlavie. Cînd se ducea Nazimov la un „subotnik", adică la gara Reazan să care lemne, sîmbăta, în orele libere, nu contenea

să-și recite pe drum versurile preferate din Balmont: „Vreau clădiri arzînde! Vreau furtuni urlînde!" Nazimovei îi plăcea să frecventeze Teatrul de Artă și cînd acolo vuia vîntul, țîrîiau greierii, sunau zurgălăii sau gîlgîia ceva în stomacul „oamenilor de prisos", ea se înduioșa: „e un vis, o nebunie!..."

Nazimovii trăiau modest, dimineața se duceau la serviciu, după-amiaza participau la munca unor comisii, seara la ședințe. Lui *mister* Cool îi plăcea ca uneori, după tulburătoarele discuții cu Grosman, să intre în odaia Nazimovilor, tîrziu după miezul nopții. Acolo era plăcut, ardea lampa, și tovarășa Olga îi citea tovarășului Andrei ultimele „teze cu privire la sindicate", iar el o întrerupea cu observații: „ăsta e sindicalism", „dar unde e Marx?", „demagogie primejdioasă a martoviștilor" — și altele. *Mister* Cool lua loc și asculta și el, adică la drept vorbind nu asculta atît, cît se desfăta cu pacea desăvîrșită și cu calmul care domnea în familia aceasta. „Voi nu sînteți revoluționari, spunea el, sînteți cei mai respectabili quakeri. Nu mă tem de loc de voi", și atingea plin de curaj mîinile tovarășului Andrei, care nu-l asculta, zguduit fiind de „devierea mic-burgheză a opoziției muncitorești".

Mister Cool îl atrase pe tovarășul Nazimov în munca „Comisiei pentru combaterea prostituției". Ca și o serie de alte îndeletniciri primitive, meseria aceasta înflorea la Moscova și își pierduse caracterul îngust de castă ce-l avusese altădată. Toți îi înțelegeau, evident, adîn-

cile rădăcini sociale, dar diagnosticul singur nu-i mulțumea și propuneau tot felul de paleative. *Mister* Cool propunea premierea în natură a celor care vor trece la munca productivă, în timp ce tovarășa Nazimova (care în general, ca majoritatea comuniștilor pe care i-am întîlnit, se deosebea printr-un idealism extrem) era pentru munca educativă, niște prelegeri, bunăoară, închinate marilor comuniste ale lumii.

Un rol important în comisie l-a jucat tovarășul Radelov, comisar la aprovizionare. Venea cîteodată la *mister Cool,* și astfel ne-am cunoscut. Era devotat pe de-a-ntregul ideii sale și vorbea exclusiv despre vagoane, încărcături, puduri de pîine, pește uscat și altele. În ceea ce-l privea, purta o jachetă de damă întoarsă pe dos, făcută ferfeniță, și care nu se știe cum ajunsese la el, și se hrănea cu un funt de pîine și cu un infam lichid cleios ce purta numele de „supă de legume pentru cantinele de categoria B" ; slăbea, bolea, dar nu vedea nimic afară de niște vagoane misterioase, care se tîrau undeva, pe niște linii ferate. Radelov avea o slăbiciune : uneori îl apuca o patimă sălbatică, neomenească pentru femei, nu pentru una anume — căci împovărat de vagoane, nu-i observa pe oameni — ci pentru femei în general. Mai era și cumplit de urît — bun de expus la muzeu — cu obrazul stacojiu ciupit rău de vărsat, cu albeață la ochiul stîng și cu un enorm măr al lui Adam care urca și cobora sub gulerul înalt de bumbac. Nici o femeie nu simțise vreodată pentru el altceva decît silă amestecată cu compătimire. La o prostituată nu se putea duce, ar fi fost în flagrantă contradicție cu principiile lui, așa că practica uneori un fel de autopăcăleală naivă, și anume găsea o cameristă sau lenjereasă, îi aducea cadouri, îi vorbea vreo jumătate de ceas despre idei, apoi, pierzîndu-și stăpînirea de sine, înceta să mai vorbească și acționa.

Cînd am făcut cunoștință cu el, Radelov trecea tocmai printr-o asemenea criză de dorință îndelung nesatisfăcută. Erau clipe cînd se părea că misterioasele lui trenuri se vor ciocni într-o catastrofă teribilă.

Într-o seară, Radelov ne invită pe mine și pe Jurenito să mergem cu el la o telefonistă drăguță cu care duce muncă de lămurire, urmînd să-i fie „naș" în ziua solemnă cînd va fi primită în celulă. Ne-am învoit, și Radelov luă cu sine doi funți de zahăr și unul de ulei de in — toată rația lui pe o lună. Cum am mai spus, el însuși mînca pîine goală, iar ceaiul (de morcovi) îl bea fără zahăr.

Telefonista — tovarășa Marusia — se dovedi a fi o ființă foarte blîndă și mai jigărită încă. Am văzut la Moscova oameni slabi — de fapt, am văzut acolo numai oameni slabi — dar uscăciunea Marusiei era surprinzătoare : era un schelet, peste care fusese trasă prost o piele fleșcăită. Cînd văzu zahărul și uleiul, pironi asupra lor o privire plină de evlavie, nemaifiind în stare să-și dezlipească ochii de la ele. Iar Radelov începu să vorbească cu înflăcărare deosebită despre vagoane și încărcături, și despre

cîte puduri de diferite alimente se îndreaptă spre Moscova. „Pe cartela A o să eliberăm şi scrumbii şi gaz. Cîtă măreţie e în consumul acesta nivelator! Treisprezece mii o sută două vagoane! Un plan economic unic. Pentru prima oară elementelor muncitoare, eliberate de cele parazitare, le este asigurat tot necesarul!“ Marusia continua să privească la sticluţa cu lichid galben şi tulbure.

Deodată Radelov se cutremură tot. Lăsă neterminat imnul în cinstea noului sistem de cartele, se aşeză lîngă Marusia şi murmură cu răsuflarea tăiată: „Dumneata, tovarăşă!... eşti conştientă şi frumoasă!...“ Noi ne-am depărtat şi am început să examinăm cu atenţie o reproducere mică după tabloul lui Böcklin *Insula morţilor* atîrnată pe perete.

Dar Radelov sări deodată în sus şi ţipă: „Oasele, auzi, îţi ies oasele prin piele! Ce înseamnă asta? Cum se poate?“ Buimăcită, Marusia şopti aranjîndu-şi bluza: „Raţia a fost micşorată, pe luna trecută nu s-a dat nimic, nu sînt grăsimi, iartă-mă, tovarăşe!...“ Radelov plîngea în hohote, de fapt nu plîngea, ci urla. Printre sughiţuri răzbăteau unele cuvinte: „Raţia!... nu mai pot!... grăsimi... cum aşa?... sărmana!...“ Devenise şi mai slut. Buhăit şi roşu de plîns, stătea pe vine şi plîngea, plîngea într-una.

Am ieşit. Scara era alunecoasă, treptele erau acoperite cu un strat subţire de gheaţă şi era întuneric, iar din casă răzbăteau răcnetele bezmetice şi fără noimă ale lui Radelov. Învăţătorul

îmi spuse: „Oamenii rîd de unul care nu ştie să-şi potrivească paşii şi, neobservînd o treaptă, calcă în gol şi cade. Bieţii oameni, ce solemnitate — ca la parastas! — pune stăpînire pe ei în faţa moftului acela de ulei şi ce nepăsători şi stupizi sînt în faţa pieirii lor inevitabile şi a neputinţei lor! De la cele treisprezece mii o sută două de vagoane pînă la coastele Marusiei este un pas şi infinitul. Lacrimile lui Radelov sînt lacrimi măreţe, de neuitat. Dacă aş ţine la vreun ritual, le-aş culege într-o cupă şi am avea un nou sfînt Graal. Iar cînd omenirea ar adormi, grohăind satisfăcută că a compus o poezioară şi a născocit o reformă pe deplin realizabilă, aş stropi cu aceste lacrimi de disperare şi ruşine pe creatorii «armoniei», pe luptătorii pentru progres, pămîntul fertil, îngrăşat cu nimicnicia celor morţi şi cu lăcomia celor vii.“

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

MARC AURELIU ŞI DIRECŢIILE GENERALE. — „ŞAHSE-VAHSEI.“

Situaţia lui Jurenito se consolidă şi fu numit într-un post foarte important la Comintern. Între timp eu continuam, împreună cu Durov,

să revoluţionez iepurii de casă, primind în schimb o jumătate din raţia de alimente fixată personalului academiei. Aşa treceau lunile. Mîncam fiertură de mei, noaptea visam în taină biftecuri grase şi cafenele pariziene, visam viaţa uşoară care apusese pentru totdeauna. Uneori nu mai puteam îndura şi căutam sprijinul lui Jurenito, care era, ca întotdeauna, plin de viaţă, deşi slăbise şi el tare şi se îmbolnăvise de reumatism în camerele neîncălzite în care îşi ducea traiul.

Ne plăcea să trecem seara tîrziu pe străzile complet pustii, neînsufleţite, cu case murdare, afumate. Moscova părea atunci o soră a oraşelor Bruges sau Ravenna, un mausoleu uriaş, şi numai claxoanele neaşteptate şi stridente ale automobilelor şi lumina febrilă în ferestrele comandamentelor sau ale comisariatelor ne amintea că nu ne aflăm printre ruine, ci într-un sălbatic hăţiş, că nu sîntem nişte bocitoare pe care le îngroapă ninsoarea, ci nişte cercetaşi nebuni, care au înaintat adînc în noaptea neexplorată.

În timpul uneia din aceste plimbări l-am întîlnit, în Piaţa Roşie, pe Alexei Spiridonovici. Arăta ca un om încolţit din toate părţile, pradă deznădejdii totale. Ne-a povestit că spiritul e spirit, dar, vai, pe lîngă spirit mai există şi josnicul pîntec. Într-un cuvînt, fusese nevoit să „capituleze în lupta inegală“ şi să accepte un serviciu la o instituţie de stat. Şovăise vreme îndelungată, reflectînd pînă în ultima clipă dacă nu e cazul să se sinucidă sau să fugă la Don, apoi scrisese o scrisoare către posteritate,

justificîndu-şi fapta, şi alesese în cele din urmă o slujbă unde raţia era puţin mai bună (doi funzi de ulei). Instituţia se numea „Guvuz“, iar el trebuia să ţină prelegeri de literatură rusă unor cursanţi care studiau conducerea administraţiei militare. „Dar închipuiţi-vă, ce grozăvie ! Barbarii ! Cine poate răbda pînă la capăt asemenea chin ? şi Europa continuă să tacă ! Începusem să le vorbesc de Cehov, de membrii duioşi şi sinceri ai zemstvelor care visau la împărăţia lui Dumnezeu pe pămînt, cînd s-a prezentat nu ştiu ce fel de comisar şi mi-a declarat că nimeni nu are nevoie de asemenea fleacuri, că e timpul să ne lăsăm de văicăreli burgheze şi să ne apucăm să scriem povestiri folositoare despre eroii muncii, care au depăşit cu sută la sută sarcinile trasate de direcţia generală. N-a aprobat nici versurile lui Lermontov despre înger şi mi-a indicat pe unul, Demian Bednîi, care îi lămureşte pe ţărani să schimbe cartofii pe cuie. Ce să fac ? E scris la Evanghelie : «Toate se vor ierta, afară de hulirea duhului sfînt...»“

Învăţătorul rămase calm : „Comisarul acesta e, după cîte mi se pare, un băiat bun, şi nu-i lipseşte umorul. Te rog să-mi faci cunoştinţă cu el. Prefer în mod hotărît pe un comunist îndrăgostit de cuie unui comunist jucînd rolul lui Lorenzo Magnificul şi suspinînd de înduioşare în faţa «veşniciei operei lui Lermontov care îl situează deasupra claselor». Ce să-i faci, scumpule, nu ţi-ai ales tu epoca în care te-ai născut. Nu încape nici o îndoială, ai nimerit

într-un secol care nu e al tău. Îmi pare foarte rău de tine, dar n-are nici un rost să blestemi și să invoci istoria. Nu e pentru prima oară că istoria le face oamenilor asemenea figuri. Va veni o zi cînd direcțiile generale, cuiele și celelalte fleacuri se vor transforma într-o minunată mitologie, în uluitoare epopei. Îndrăznesc chiar să-mi închipui că păstorul din Epir își încălzea ciorba la un foc de vreascuri, înainte ca poeticul său nepot să-l fi adus pe lume pe Prometeu. Acum e vremea începuturilor, vremea barbariei, a negării totale, a forței primitive proprii primilor pași care, spre deosebire de cele ce se petrec de obicei, n-o încîntă pe mămica speriată, ci chiar pe prunc, suficient de îndrăgostit de sine însuși. Iartă-mi un pic de ginecologie : pentru ca pruncul să trăiască, trebuie tăiat cordonul ombilical. Apoi copilul va fi pus la pieptul mamei și se va porni cea mai nemaipomenită Renaștere. Lermontov al tău va fi dezgropat și toți vor suspina : «Cît e de minunat ! Și ei nu-l înțelegeau !»"

Alexei Spiridonovici nu putu fi de acord. „Sînt barbari, dar le lipsește înălțimea spiritului, superioritatea eticii ! Le lipsește Dumnezeu ! Nu sînt primii creștini, sînt pur și simplu niște vandali ! Am așteptat și eu o nouă revelație, am suferit de pe urma materialismului Europei, eram gata să mă prosternez eu însumi aici, în Piața Teatrului, la picioarele unui aspru profet. Dar ce legătură are asta cu sfintele cuie și cu infailibilele direcții generale ?..."

„E foarte simplu ! Tu așteptai să vină un proroc care să-ți semene la modul ideal, care să-l studieze adică pe Soloviov și pe Dostoievski, dar care, în intervale, să nu alerge după fete. A rezultat însă un lucru cu totul neașteptat. Dar ia gîndește-te : oare primii creștini li s-au părut romanilor a fi purtătorii unei «mărețe revelații», sau mai degrabă niște prăpădiți de sclavi, ignoranți, superstițioși și cu o morală primitivă ? În locul mărețului drept roman, auzeau bîiguiala comunistă a evreilor scăpați de măcel, în locul lui Homer — decalogul mizer al unui neam oarecare pe care-l supuseseră. Crezi că Nero îi disprețuia pe creștini ? Se temea pur și simplu de ei, iar de disprețuit, îi disprețuiau pe creștini alții — confrații mai deștepți ai lui Merejkovski al tău, ca de exemplu Marc Aureliu. Direcțiile generale reprezintă Noul Testament !

Privește (treceam între timp prin fața Teatrului Mare) ! Pe casa aceasta aproape năruită clipesc becurile. Ce s-a întîmplat ? E o reclamă pentru o marcă nouă de țigări ? Nu, sînt tablele legii de pe muntele Sinai — «Trăiască electrificarea !» În țara care-și poartă pantalonii găuriți, care suferă de foame și de tifos, care degeră în izbele găurite, fiindcă îi lipsesc cuiele, auzi, cuiele, și nu sfinții, răsună un strigăt dement : «Electrificarea !» Oamenii se adună, ascultă comunicări, desenează scheme, și pentru ei ard becurile acestea de doi bani, luminînd îndepărtatul lor paradis electrificat — cu batoze care dansează singure, cu mori ce macină în-

tr-una fără grijă, cu păduri de fabrici fără fum. Cadă la pămînt de dragul acestui paradis ultimul petic de cămaşă, mănînce păduchii burţile umflate de şroturi, piară sute de mii de oameni de pe faţa pămîntului! «Cred în lumina becului», strigă el. De ce n-ar fi el oare profetul zilelor noastre?"

Cuvintele Învăţătorului m-au înspăimîntat nespus. Alexei Spiridonovici gemea; l-am luat de braţ şi l-am dus la mine acasă. Am ronţăit o coajă de pîine şi am început să ne consolăm unul pe celălalt: poate că lucrurile nu stau chiar aşa, ci tocmai invers. Comuniştii se vor schimba, vor deveni buni la suflet, prietenoşi, şi-mi vor îngădui să tipăresc versuri despre Petru şi Pavel, iar lui Alexei Spiridonovici, să le citească cursanţilor săi din Cehov: „Missius, unde eşti?..." [1] Ne-am acoperit cu cojocul meu, cu două veste vechi şi cu un covoraş şi, în sfîrşit, am adormit.

Săptămînile care urmară mi-au oferit oarecare distracţie. Trimis în Caucaz pentru a participa la congresul popoarelor Orientului, Învăţătorul ne-a luat cu el pe Aisha şi pe mine.

Călătoria noastră a fost plină de pitoresc: dornic să studieze moravurile şi obiceiurile populaţiei, Învăţătorul refuză să călătorească în vagonul de dormit. Ne-am căţărat cu greu într-un vagon de marfă plin de oameni, am izbutit de fapt să pătrundem înăuntru numai cu

[1] Cuvinte ce încheie nuvela lui A. P. Cehov *Casa cu mezanin.*

ajutorul metodelor de luptă franceză folosite de Învăţător şi al unui urlet de război al lui Aisha. În vagonul de marfă ne pomenirăm într-o societate veselă, formată din fel de fel de oameni. Din păcate însă furăm nevoiţi să stăm în picioare timp de două săptămîni, fiindcă cea mai uşoară mişcare a mîinii provoca un murmur de nemulţumire şi indignarea întregului vagon. De altfel, a treia zi ne obişnuiserăm şi ne învăţaserăm să dormim în picioare. Trenul înainta într-un mod foarte original, de la o întîmplare norocoasă la alta. Ne opream la cîte o magazie într-o staţie, demontam toată clădirea şi, cu scîndurile, potoleam pentru cîteva ore lăcomia locomotivei. Cînd treceam printr-o pădure, călătorii ieşeau din vagoane şi se apucau să taie copacii. Cînd zăreau cîte o băltoacă mai mărişoară sau un rîuleţ, formau un lanţ şi-şi treceau o căldare din mînă în mînă, adăpîndu-l pe monstrul nostru, înghiţitură cu înghiţitură.

Pe lîngă aceste ocupaţii paşnice, ne mai înviorau zilele lungi de drum acţiunile militare. De patru ori am fost atacaţi de oameni diferiţi (cine anume erau cei ce ne atacau n-am izbutit să aflăm, comisarul răspundea mohorît: „bande"), în apropiere de Harkov s-a tras chiar cu mitraliera. Am tras şi noi, şi apoi cu chiu, cu vai am şters-o. Nişte speculanţi de alimente care călătoreau pe acoperişul vagoanelor ne serveau drept posturi de observaţie. Cît a durat drumul am pierdut numai patru călători, ucişi, plus un bătrîn care şi-a dat duhul, cred că de bătrîneţe.

Tovarăşii noştri de drum, în majoritatea lor ţărani, ne împărtăşeau în răstimpul dintre lupte concepţiile lor despre religie, acoperiş, cultură şi multe altele. În orice caz nu le puteai nega originalitatea. După ei, Dumnezeu nu există, l-au scornit popii pentru slujbele lor, dar bisericile trebuie păstrate; ce fel de sat ar fi acela care n-ar avea un lăcaş al lui Dumnezeu? Cel mai bine ar fi să-i căsăpească pe evrei. Cît priveşte pe duşmanii bolşevicilor, prinţii şi boierii, au fost omorîţi prea puţini, ar mai trebui căsăpiţi. Dar nici pe comunişti nu strică să-i căsăpească. Principalul este să se ardă oraşele, fiindcă de acolo se trag toate relele. Dar înainte de a le da foc, trebuie scoase de acolo bogăţiile; o să ne prindă bine, de pildă, acoperişurile de tablă sau chiar hainele sau pianinele. Asta e programul. În ceea ce priveşte tactica, principalul e să ai în sat vreo duzină de mitraliere. Străinii nu trebuie lăsaţi să intre în sat, iar schimbul de mărfuri trebuie înlocuit cu un lucru mult mai cuminte, şi anume cu atacarea trenurilor şi rechiziţionarea bagajelor călătorilor.

Toate acestea îi plăceau foarte mult lui Aisha. Învăţătorul, de asemenea, nu numai că nu contrazicea, ci aproba cu simpatie proiectele de acest fel, sfătuindu-i numai să ia, în loc de pianine, gramofoane, care sînt mai uşoare şi mai distractive. Pe mine, ca orăşean, şi ca unul care în prima mea tinereţe nu fusesem lipsit de idealuri şi principii, asemenea discuţii mă dezgustau. I-am reproşat lui Jurenito că e inconsecvent, amintindu-i discuţiile ce le purtasem la Moscova. „Să fie oare aceşti nepoţi ai bătrînului Pugaciov apostolii organizării omenirii ?"

Îmi răspunse Învăţătorul: „Băieţaş (trebuie să spun că eram numai cu trei ani mai tînăr decît el), eşti fermecător de naiv. E oare cu putinţă să fi observat abia acum că sînt un nemernic, un trădător, un provocator, un renegat etcetera etcetera ? Se simte de la o poştă că ai publicat versuri în *Russkoe bogatstvo* şi că îi iubeşti (nu tăgădui ! o ştiu !) pe narodnicii cei romanţioşi. Parcă te văd amintindu-ţi un articol de fond dintr-un ziar liberal şi declarîndu-mi : «Cine a spus A trebuie să spună şi B !» Pe naiba ! Eu unul am să spun încă o dată «A» sau am să-l desfiinţez pur şi simplu pe «Z» şi am să-l scot afară de urechi. Ce-mi pasă mie ?! Asta în ceea ce priveşte consecvenţa. Acum să-ţi răspund şi cu privire la apostolii organizării. Toţi intelectualii din ţara noastră, atît cei care blestemă revoluţia cît şi cei care sînt gata s-o primească cu braţele deschise, toţi vor să-l însoare pe Stenka Razin, rămas văduv, nu cu o prinţesă persană, ci cu enigmatica Comună. Proştii ! A existat un moment, e drept, pitoresc, dar scurt, cînd drumurile stihiei au coincis cu drumurile celor care rîvneau s-o folosească — mă gîndesc la toamna anului nouă sute şaptesprezece. De atunci au trecut peste doi ani şi spiritul lui Stenka Razin, pofta de distrugere, de dezbinare, setea de a mai vărsa un pic de sînge de dragul puterii sînt acum ceea ce reprezintă lemnele pentru locomo-

tivă. Şi ţine seama că butucii aruncaţi pe foc nu-i imprimă maşinii direcţia, ci doar o hrănesc ; e adevărat că, jilavi cîteodată, o fac să meargă prea încet sau, dimpotrivă, dezvoltă o căldură atît de mare, încît cazanele crapă şi mecanicul zboară cu picioarele în sus. Revoluţia comunistă acum nu e de loc «revoluţionară», ci doreşte cu înfocare ordinea ; drapelul ei a fost din prima clipă nu răzmeriţa slobodă, ci un sistem ferm. Iar ăştia fac tămbălău, se agită şi vor să dea foc lumii întregi, sau, dimpotrivă, să crească paşnic ca vlăstarii de stejar pe colină, cum au crescut şi părinţii şi bunicii lor, dar, legaţi de o mînă sigură, zboară drept în cuptor şi dau puteri noi unei locomotive pe care o urăsc."

Pînă la urmă luptele, cuvîntările ţăranilor şi remarcile Învăţătorului au luat sfîrşit : am ajuns la destinaţie. Veniră iarăşi zile fericite şi uneori, stînd cu Aisha într-un *duhan* [1], îmi aminteam de îndepărtatul Senegal. Toate în jurul nostru, pînă şi decretele şi împuşcăturile care se ţineau lanţ, păreau inofensive, dulci şi recreative după viaţa de călugăr pe care o dusesem la Moscova. Trebuie să recunosc, personal încetasem cu totul să mai cuget la soarta lumii. Mă duceam la baia publică, unde după ce eram uns cu un noroi rău mirositor, părul de pe trupul meu dispărea, iar în bazin se oglindea Narcis în persoană sau aproape el. Studiam în *duhanuri* nişte vinuri delicioase care purtau tot felul

[1] Cîrciumă, restaurant în Caucaz.

de nume ca *napareuli* şi *taliani*, şi le beam dintr-un corn mare. Ascultam melancolicele cîntece *sazandari*. Într-un cuvînt, mă simţeam aproape ca un turist englez.

La congres m-am dus o singură dată. Într-o sală mare şedeau caucazieni îmbrăcaţi în caftane lungi şi înguste, strînse în talie, afganezi în halate de pînză impermeabile şi cu turbane în cap, buhari cu tichii ţesute din fire de culori vii, persani cu fesuri şi mulţi alţii. Toţi purtau prins cu ace pe piept portretul lui Karl Marx cu barba lui patriarhală. În mijlocul sălii prezida un tovarăş care nu purta decît un sacou şi citea rezoluţii. Delegaţii dădeau din cap, duceau mîna la inimă şi aprobau în fel şi chip înţeleptele teze. Am auzit pe un persan din fundul sălii spunîndu-i, amabil, unui tînăr indian, după ce ascultase un referat despre urmările crizei economice : „E foarte plăcut să-i spinteci pe englezi", iar acesta îşi duse mîna la gură şi-i răspunse în şoaptă „Foarte !"

Deodată, sub fereastră răsună o muzică nemaipomenită — o fanfară alcătuită din talgere de alamă şi trompete. Persanul, acelaşi care visa în fotoliul de lîngă mine, sări iute în picioare şi lăsă nevotat punctul al doisprezecelea din rezoluţie „ţinînd seama de faptul că...", şi fugi în stradă. Cuprins de curiozitate, m-am decis să-l urmez, cu atît mai mult cu cît, destul de pitoresc e drept, congresul mi se părea totuşi cam plicticos.

Am fost pe deplin răsplătit cînd am văzut un spectacol care, deşi a fost descris în repetate

rînduri, rămîne totuşi de nedescris. Pe nişte litiere împodobite cu covoare de culori aprinse şi cu picturi miniaturale sclipitoare şedeau femei persane înfăşurate în mătăsuri negre. În jurul litierelor alergau cîţiva tineri, iar nişte călăreţi îmbrăcaţi în armuri îi biciuiau cu cravaşele. Apoi veneau cîrduri întregi de persani pe jumătate goi, care îşi biciuiau cu lanţuri de fier spinările vinete de lovituri. Dar ceea ce urmă fu şi mai uimitor. O mulţime de bărbaţi — adolescenţi, taţi de familie în toată firea, bătrîni neputincioşi — îmbrăcaţi în halate albe ca zăpada mergeau rînduri, rînduri, se legănau în tact, strigau : „Şahse-Vahsei !“ şi se loveau cu sabia peste faţă. Cu cît înaintau cu atît ţipetele lor deveneau mai stridente, loviturile mai grele, iar sîngele de un roşu-deschis curgea iute, în şiroaie, peste feţe şi halate, udînd pămîntul uscat, roşcat. Unii cădeau, dar nimeni nu le dădea nici o atenţie. Persanul meu intră în goană într-o căsuţă. După o clipă, îmbrăcat şi el într-un halat, striga plin de extaz : Şahse-Vahsei !“ şi cu sîngele său îşi pecetluia devotamentul faţă de ceva ce nu cunoşteam şi mi-era străin.

Învăţătorul văzuse şi el acest ceremonial fantastic, şi noaptea, pe cînd ne împărtăşeam unul altuia impresiile, îmi zise : „Uite alte lemne pentru acelaşi cuptor... Numai să nu arunce în aer toată maşina ! Orientalii sînt desigur nebuni după binefacerile culturii şi ale civilizaţiei, schimbă splendidele lor ulcioare pentru un ceainic emailat şi dau un covor străvechi pentru o prăpădită de catifea. Dar şi-au păstrat ceva specific, propriu numai lor : care european, fie el cît de devotat unei convingeri — indiferent dacă crede în pantoful Papii, în progresul universal sau în simpaticele «soviete» — s-ar zgîria măcar cu un ac de gămălie în numele unei idei ? În timp ce ăştia, şi nu numai cei care au defilat pe stradă, ci şi delegaţii la congres ar organiza cu plăcere un „Şahse-Vahsei“ în toată legea, de proporţii mondiale — evident, nu numai pe frunţile lor, ci şi pe ale multor altora, începînd de preferinţă cu cele englezeşti. Şi pe urmă ?... Sigur, o locomotivă e un lucru complicat, şi persanul acesta n-o poate construi, dar poate lesne s-o strice...

Noapte bună, Ehrenburg ! Somn uşor ! Am văzut astăzi nişte fiare minunate, li s-a dat drumul pe străzi din motive de înaltă strategie. Mai complicată e calea întoarsă. Poate că de aici are să vină o săpuneală zdravănă pentru omenirea reorganizată. Vise plăcute !...“

Capitolul al douăzeci şi optulea

VIABILITATEA UNUI CIOMAG OBIŞNUIT. — SCHEMA LUI SCHMIDT.

Înapoi am plecat în vagon de dormit şi cu escortă. Ne aştepta o încercare neplăcută, devenită de altfel destul de banală : înainte de a

ajunge la Moscova, am fost arestaţi de colaboratorii uneia din variantele „Cekăi", şi anume „Ortoceka", adică Ceka de la căile ferate.

Nici atunci şi nici mai tîrziu n-am aflat pentru ce am fost arestaţi. Cred că am devenit suspecţi din pricina lui Aisha, care îşi atîrnase pe haină, mai jos de piept, trei stele roşii, o seceră cu ciocan, ordinul „Steagul Roşu" şi şase medalioane cu portrete. Cum, necum, am ajuns la Moscova cu un vagon care nu semăna nici pe departe cu cel de dormit şi am fost instalaţi la Butîrki, unde mai şezusem eu o dată, la vîrsta de şaisprezece ani, pentru o proclamaţie de instigare la grevă.

Am putut constata că în anii marilor zguduiri şi prefaceri, închisoarea s-a dovedit instituţia cea mai stabilă. Ca şi altădată, paznicii stăteau înfipţi la ferestruici şi te scotoceau peste tot, miroseau la fel de infect hîrdaiele pentru nevoile fireşti, ca şi ciorba, care, în străchinile coclite, nu rămînea cu nimic mai prejos. Pînă şi societatea amintea într-un chip straniu de cea găzduită aici odinioară: un menşevic apăra marxismul în faţa unui maximalist înfocat. Deţinuţii erau chemaţi la interogatoriu, scoşi la vorbitor prin două rînduri de zăbrele, uneori judecaţi, cîteodată împuşcaţi. Altădată li se striga: „Ia-ţi lucrurile!" — şi li se dădea drumul.

Am fost foarte uimit de această stabilitate. Învăţătorul o găsea, dimpotrivă, normală.

„Ciomagul e ciomag, oricine l-ar ţine în mînă, mă consola el. I-ar fi foarte greu să se

transforme în mandolină sau în evantai japonez. Un guvern fără închisori e o anomalie supărătoare, e ceva ca un cotoi cu ghearele tăiate.

În cartierul Butîrki trăiau o dată doi oameni, tovarăşul Ivan şi tovarăşul Piotr. Cel dintîi era bolşevic şi lucra în Comitetul din Moscova al P.M.S.D.R., iar cel de-al doilea, menşevic, făcea parte din Organizaţia din Moscova a P.M.S.D.R. Trăiau în bună înţelegere, adică se duceau împreună la întîlnirile conspirative, înnoptau pe ascuns la avocaţi simpatizanţi, şedeau împreună aici în Butîrki şi se certau pînă răguşeau. Ivan era pentru restituirea aşa-numitelor «otrezki», iar Piotr era pentru naţionalizarea pămîntului în favoarea municipiilor. Dar fiindcă pe atunci pămîntul nu era nici al lui Ivan, nici al lui Piotr, ci al moşierilor, cei doi se împăcau lesne, se încontrau şi iar cădeau de acord — într-un cuvînt, era o pereche idilică, de parcă nu mai erau Ivan şi Piotr, ci înşişi *Paul şi Virginie.* Apoi lumea se schimbă, şi Ivan începu să creeze, dar acum nu mai crea nişte rezoluţii pentru vreo cinci-şase zeţari conştienţi, ci decrete obligatorii pentru o sută cincizeci de milioane de cetăţeni. Piotr citi aceste decrete şi nu fu de acord cu ele. Voi să discute puţin, conform vechiului obicei, dar la «porţile sfinte ale Kremlinului» îl opri un soldat: «Fără permis nu se poate!» De necaz, Piotr îi adună pe cei cinci zeţari conştienţi şi le propuse să protesteze. Ivan află, se supără, şi fiindcă în mîna lui se afla acum ciomagul acesta minunat, vechi de mii de ani, nu stătu la discuţie, nu procedă la excludere, ci

chemă pe «cineva» și dădu cîteva dispoziții. Pe urmă totul merse iar ca pe roate: Piotr se ascundea, dormea pe la avocați, era urmărit, pînă cînd fu prins și adus la vechea locuință.

Ești turburat, indignat? Zadarnic, prietene! Crezi oare că Piotr ar fi procedat altfel? Și dacă n-ar fi Piotr, ci Valentin sau Maximilian, tot nu s-ar fi putut lipsi de «cineva». Să cîrmuiești fără el e ca și cum te-ai așeza pe un taburet cu trei picioare: e, desigur, original, dar nu poți sta pe el mai mult de o clipă. Restul vine repede de la sine. Dacă l-ai face pe Ercole regele Italiei, nici n-ar apuca să-și îmbrace pantalonii și-ar și începe să țipe: «Hei, voi, de colo!...» Vor trece nu ani, ci epoci, ere întregi, omenirea se va alinia iarăși și iarăși pentru ultima paradă, și tot de atîtea ori vor răsări niște persani neprevăzuți care vor transforma parada într-un vesel «Șahse-Vahsei», pînă cînd oamenii vor pricepe că important nu e cine anume deține ciomagul, ci că ciomagul există. Deocamdată hai să mîncăm ciorba, pînă nu se răcește de tot."

Am fi stat probabil multă vreme închiși, căci nimeni nu se interesa de noi, dacă după obișnuita întîmplare nefericită n-ar fi urmat o altă întîmplare, tot obișnuită și ea, dar fericită. O comisie specială a Sovietului din Moscova veni să inspecteze închisoarea. Nu nutream nici o speranță în privința ei, fusesem vizitați și pînă atunci de tot felul de inspectori și delegați. Dar

cînd l-am văzut intrînd în celulă pe Schmidt, am țipat de entuziasm. Soarta îl trimitea pentru a doua oară să ne salveze.

Totul se desfășură simplu: un telefon, cîteva cuvinte amicale, și după o oră eram petrecuți, cu tot felul de scuze, afară pe poarta veche, dar încă solidă, a închisorii.

Zvonurile care ne ajunseseră la urechi cu privire la evoluția lui Schmidt se dovediră deci întemeiate. Drumul de la general al armatei imperiale germane pînă la cel de membru cu haine peticite al grupării „Spartacus" ar putea părea surprinzător de lung, dacă nu ne-am aminti că, încă de pe cînd era student, Schmidt declara că poate fi la fel de bine înfocat patriot german, ca și socialist extremist, de vreme ce și unii și alții urmăresc același țel scump inimii lui, și anume — organizarea omenirii. Sosise în Rusia ca naționalist german convins și în primele luni sprijinise prin toate mijloacele victoria Germaniei. Dar după Revoluția din Octombrie, i se deschiseseră în față noi orizonturi, mai largi și mai pasionante. Ajunsese la concluzia că Internaționala a III-a va putea să supună cu mai multă eficiență Europa unui plan unic decît Imperiul german șovăielnic, și a cărui forță era cam zdruncinată. Fusese un șovinist frenetic, un monarhist fervent, dar se alătură cauzei celei noi în mod cinstit, fără gînduri ascunse, cu tenacitatea și franchețea care îi erau proprii. În luptele cu albii fu rănit de două ori. Ducea o viață mai mult decît modestă, ba chiar mizeră, muncea optsprezece ore din douăzeci și

patru, refuzase, netinînd seama de rana de la picior, mașina pe care i-o pusese statul la dispoziție și umbla șchiopătînd de la un comisariat la altul — pe scurt, era din toate punctele de vedere un comunist cinstit și consecvent.

A doua zi după ce ne-am eliberat, ne-am dus la el. Pe pereții cabinetului lui de lucru atîrnau niște scheme complicate și stranii. El însuși era literalmente îngropat în planuri, devize și schițe. Ne povesti cu înflăcărare despre munca lui. Pînă acum oamenii își cheltuiau forțele în mod neproductiv, totul era haotic și stupid. Japonia și Olanda se înăbușeau din cauza densității populației, în vreme ce în Siberia sau în Spania regiuni întinse erau pustii. Rusia bogată în cernoziom își arunca grîul în gîrlă ca să nu-l vîndă pe cîțiva gologani și ca să mențină cu disperare prețul care scădea, iar la Pekin culii mureau de foame. În Anglia se fabricau atîtea stofe, încît industriașii nu știau unde să le mai pună ; izbucnea criza și muncitorii duceau o mizerie neagră uitîndu-se la războaiele de țesut oprite din mers, în vreme ce visul cutărui moșneag din Kaluga era să aibă și el o pereche de pantaloni. Poeții alergau de la o redacție la alta, implorînd să li se publice o poezioară, măcar și cu cinci copeici rîndul, iar agronomi erau prea puțini. Existau mai mulți avocați decît criminali de drept comun, dar uneori era greu să găsești un electrician priceput. Era un haos cumplit, fără nici un sens, o economie condusă de niște vizitii smintiți sau de maimuțe îmbrăcate în redingotă ! „Acum lucrurile se vor schimba, iată, am însemnat totul pe harta aceasta : cîți oameni și unde anume trebuie să trăiască, exact raportat la metri pătrați..."

O altă schemă înfățișa împărțirea oamenilor după meserii. E nevoie de atîția ingineri, atîția lăcătuși, atîția poeți. Nici un fel de derogări. Orașul Tula știe că trebuie să dea, conform planului pe 1930, optzeci de medici, șapte pictori, șase sute de metalurgiști, trei sute cincizeci de textiliste și așa mai departe. Copilul este învățat din fragedă copilărie să iubească meseria pentru care e destinat. Predarea se va face cu ajutorul unui alfabet de producție, unde toate literele reprezintă unelte de producție din ramura respectivă. Numărul nașterilor va fi supus unei evidențe riguroase și va trebui să corespundă directivelor primite de la centru. Familia trebuie desființată, copiii nu pot fi lăsați pradă influenței întîmplătoare și dăunătoare a părinților, adică a unor persoane fără răspundere. Muncitorii vor fi pregătiți la casele de copii, în școli și în colonii de muncă, vor trăi în cămine și vor mînca laolaltă, iar rațiile vor fi omogene. Terminîndu-și lucrul, fiecare are dreptul să se ducă la dispeceratul distracțiilor din cartierul unde are fișă. Acolo va primi o doză anume de emoții estetice : muzică, cor vorbit, festivități, pe baza unor scenarii bine precizate. În sfîrșit, vor fi limitate și excesele sexuale, problemă de care se ocupă o comisie specială de medici de pe lîngă Comisariatul poporului pentru sănătatea publică. Iar asta e viața omului !

Şi Schmidt ne arătă schema cea mai misterioasă: semăna cu rădăcinile unei plante gigantice. Viaţa omului!

Mi-am adus aminte de acele tablouri naive, de prost-gust, reprezentînd „scara vieţii": un băiat care se joacă, un tînăr îndrăgostit cu o floare în mînă, un tată de familie care îşi mîngîie pruncul, un bărbat matur care ţine, nu ştiu de ce, o pană de gîscă în mînă, şi în sfîrşit un bătrîn neputincios care se îndreaptă şchiopătînd spre un mormînt deschis. Dar aici nu se vedea nimic de felul acesta: erau doar nişte pătrate albe care se transformau în nişte piramide verzi, acestea se alcătuiau în nişte cercuri roşii a căror arie se transforma la rîndu-i în romburi şi aşa mai departe, complicîndu-se într-una — iar mormîntul făgăduind odihna nu se vedea nicăieri: erau doar nişte triunghiuri negre care reprezentau coloniile pentru inapţii de muncă.

Schmidt ne arăta aceste drumuri şi treceri, lansa sute de cifre şi de nume ale centrelor organizatoare şi spunea cu patos: „Asta e viaţa! Nu mai e o taină, un basm, un delir, e însuşi procesul muncii, care în odaia asta sărăcăcioasă a fost desfăcut în părţile lui componente şi reconstituit prin forţa raţiunii!"

Mi-am amintit de cămăruţa de la mansarda din Stuttgart, de orarul de pe perete, de cele şaizeci de mărci şi de *Frau* Hase. Dar maşinile de scris care ţăcăneau, secretarul care aducea într-una corespondenţă la iscălit, vizitatorii care făceau coadă în sala de aşteptare erau o mărturie că în faţa noastră vedeam nu un joc absurd de copii, ci un atelier uriaş în care se făureşte o lume nouă.

De spaimă eram gata să izbucnesc în plîns, dar am început deodată să rîd în chipul cel mai necuviincios, căci de pe stradă răzbătuse pînă la urechile mele un cuplet:

N-am — ce bucluc, belea curată! —
Bilet de trecere-n privată.
Oricînd, cu drag l-aş procura,
Dar n-are cine să mi-l dea.

Apoi Schmidt discută cu Învăţătorul referitor la munca acestuia şi îi propuse să se ocupe de organizarea domeniului celui mai anevoios şi mai încîlcit, şi anume de artă. Pe Învăţător propunerea îl bucură.

Cînd am plecat, i-am spus Învăţătorului părerea mea despre Schmidt şi despre schemele lui: „Toate astea or fi ele geniale, dar ce legătură au cu viaţa omului? Am impresia că văd rotindu-se un biet şurub!"

„Ba nu, mă contrazise Învăţătorul, sînt oamenii noi, şi se deosebesc de tine tot atît cît te deosebeşti tu de indigenii din Camerun. Tu nici n-ai observat că a apărut un neam nou de oameni. Îşi au psihologia lor, moravurile lor, patosul lor religios. Înainte oamenii cădeau cu fruntea în ţărînă cînd vedeau ceva misterios sau extraordinar, de neînţeles. Orice abatere de la obişnuit, de la cele înţelese pe cale empirică era deificată. Patosul oamenilor noi decurge din

înţelegerea caracterului legic al fenomenelor, din extazul lor lucid — din sentimentul infailibilităţii. Cînd în cămăruţa ta geroasă stai pe vine la gura sobei din care ies limbi de foc, înţelegi foarte bine exaltarea primitivă a adoratorilor focului. Înţelege acum şi alt entuziasm — cel al mecanicului care pătrunde pentru prima oară funcţionarea unei maşini complicate !“

Treceam pe străduţele mele preferate, între Precistenka şi Arbat. Căsuţele mititele cu grădiniţe în care creşteau tufe de liliac, cupolele bisericuţii albe Uspenie din Moghilţî — toate acestea mă susţineau în protestul meu.

„Învăţătorule, oamenii noi despre care vorbeşti sînt monstruoşi şi de aceea imposibili. În viaţa lor nu există nimic fortuit, deci nu există nimic frumos, nimic neaşteptat, contradictoriu, romantic. Ce plictiseală !“

„Ei, ce să-i faci, tu ai să te plictiseşti puţin, fiindcă aparţii speciei vechi. Au să crească alţii, conform schemei, ăştia vor munci şi nu vor mai avea cînd să se plictisească. Vechiul miroase mai totdeauna a putregai şi naftalină, şi mirosul ăsta e cotat la mare preţ sub denumirea de «romantism». Oamenii au renunţat la preoţi, la madone, la maiestăţi, şi nu li s-a întîmplat nici o nenorocire. Se vor despărţi şi de delicioasele extravaganţe ale miliardarilor americani, de pitorescul zdrenţelor, de fast şi de lux, de lupta pasionantă — ca la cinema — pentru o coajă de pîine sau pentru un munte de aur. Tot ce susţii tu e capriciu, toană, şi e la sfîrşitul procesului de putrefacţie, ba în curînd va înceta chiar să

mai miroasă. Se înţelege că poţi să-ţi închiriezi o cameră fără vecini şi să plîngi după trecut pînă la sfîrşitul zilelor tale, dar e puţin probabil că în felul acesta ai să izbuteşti să schimbi ceva.

Ai văzut tablourile cubiştilor contemporani ? După tot felul de «capricii divine» ale impresioniştilor au urmat construcţiile acestea precise, bine gîndite, ale formelor, înrudite cu schemele lui Schmidt.

Ai fost la război. Ce-ai văzut acolo ? Napoleoni, Davizi, gesturi şi fapte vitejeşti, stegari eroici, sau antrepriza-model a lui *Mister* Cool ?

Cu toată zăpăceala care te caracterizează, îţi place să joci şah. Uită-te cum jocul de combinaţii cedează astăzi locul jocului de poziţii. În locul combinaţiilor neaşteptate, al gambitului plin de un nobil spirit de sacrificiu, a fost elaborat un plan exact, concis, îndeplinit pas cu pas. Mă miră cît eşti de orb : baţi toate drumurile şi nu vezi trăsăturile esenţiale, evidente ale contemporaneităţii !“

„Dacă lucrurile stau într-adevăr aşa, m-am răzvrătit eu, atunci, la urma urmei, de ce să mai trăieşti ? Ca să copiezi, bunăoară, decretele lui Schmidt, în loc să-l distrugi într-un fel sau într-altul ?“

„Soarele va răsări chiar dacă, în zori, începi să tragi în el dintr-o mie de baterii. Poate că nici eu nu urăsc mai puţin decît tine ziua aceasta care se naşte, dar pentru ca să vină ziua de mîine, trebuie să întîmpini cu dîrzenie

cumplitul astru, trebuie să le ajuţi oamenilor să treacă prin razele lui şi nu să te agăţi de cupola unei bisericuţe, pe care aseară pîlpîia stingîndu-se asfinţitul."

Capitolul al douăzeci şi nouălea

„LIBERTATEA CREAŢIEI", SAU UNELTIRILE CONTRAREVOLUŢIONARILOR

La şedinţa comisiei căreia îi fusese încredinţată sarcina de a organiza arta, veniră, în afară de Învăţător, soţiile unor comunişti mai importanţi, comunişti mai mărunţi, dar cinstiţi, cărora le plăcea treaba bine făcută, actori, mai ales dintre foştii „solişti ai maiestăţii-sale imperiale" şi pictori care toată viaţa lor înfăţişaseră marchize în crinoline. Preşedintele acestei înalte comisii era un bolşevic, care reuşise să-i sperie în aşa măsură pe bătrînii profesori, încît erau cît pe aci să se împrăştie care încotro, şi nu se împrăştiaseră numai fiindcă doreau să-şi salveze neuitata „alma mater" ; în realitate preşedintele era un grăsan blajin, bun tată de familie, cu un lănţişor de aur peste jiletcă, nutrind o pasiune nobilă pentru artă.

Comisia trebuia să discute următoarea problemă : cum ar putea arta să servească agitaţiei, fără ca astfel să se nimicească creaţia ? Preşedintele vorbi îndelung despre patrimoniul măreţ al culturii, despre culmile spiritului uman, şi propuse o hotărîre de compromis : creatorii care vor da opere cu caracter agitatoric să primească o raţie egală în calorii cu două raţii fixate personalului academiei. Tuturor celorlalţi, fără a se atenta la libertatea lor de creaţie, să li se dea raţia simplă, conform cartelei „muncitor categoria B".

După el luă cuvîntul Jurenito, care făcu de la bun început o propunere radicală : arta să fie desfiinţată. Iată ce spuse Învăţătorul în sprijinul măsurii propuse : „Ceea ce propuneţi dumneavoastră nu e decît o firmă nouă pusă peste o veche ticăloşie, sau o injecţie de camfor făcută unui cadavru care s-a răcit de mult. De ce aţi îndepărtat religia dacă simţiţi nevoia ca cineva să vă consfinţească ciomagul cu nimburi ? Sau vi se pare mai bună casta slujitorilor privilegiaţi ai artei oficiale, îngrăşaţi cu calorii, decît a popilor cu crucea pe pîntec ? Ce veţi obţine ? Versurile, romanele, piesele, tablourile, simfoniile, alcătuite conform prescripţiilor, vor fi mai proaste, mai slabe decît cele de dinainte, şi comparîndu-le cu Puşkin, Shakespeare sau Rembrandt, oamenii vor ajunge la concluzia că vina o poartă epoca contemporană, comunismul. Nu putem lăsa lucrurile să ajungă pînă acolo : nimicind arta, trebuie să arătăm că numai ea e vinovată că a vrut să-şi supravieţuiască sie în-

sași, și că a meritat astfel un glonte în partea posterioară mai curînd decît un deces onorabil în sînul familiei.

Reprezentanții «culmilor spiritului omenesc», despre care s-a vorbit aici, sînt vinovați de înaltă trădare, ei au subminat temeliile unei societăți lucide și raționale.

Desigur, din punctul nostru de vedere, e lăudabil să subminezi pe regina Angliei, pe prințișorii germani sau pe Nicolae I. Dar, tovarăși, greșiți dacă vă închipuiți că pentru ei avea vreo importanță pe cine anume subminează. Nu de asta le păsa lor! Activitatea Vezuviului nu variază în funcție de faptul că, nu-i așa, Catania e domeniul unui despot antic sau o colonie comunistă. Mîine «culmile» de ieri cărora le ridicați monumente, precum și cele de astăzi, pentru care nu faceți economie nici de produse zaharoase, nici de grăsimi, vor începe să submineze societatea noastră. Arta e un focar de anarhie, artiștii sînt niște eterni eretici, niște sectanți, niște rebeli periculoși.

Trebuie, așadar, fără nici o șovăire, să interzicem arta, după cum este interzisă fabricarea băuturilor alcoolice sau importul opiului. E o treabă care se poate realiza cu atît mai lesne cu cît arta, îmbătrînind și șubrezindu-se, se grăbește să-și încheie prin sinucidere bătrînețea lipsită de glorie. Arta nouă se străduiește să se dizolve în viață, oferindu-ne astfel cel mai bun mijloc de a lichida această epidemie primejdioasă. Există într-adevăr gaze care, comprimate într-un singur loc, pot în orice clipă să

explodeze, sau să se aprindă, să asfixieze; răspîndite însă în atmosferă, devin inofensive.

Priviți pictura contemporană: ea disprețuiește imaginea, urmărește sarcini exclusiv constructive, se preface într-un laborator de forme, perfect realizabile în viața de toate zilele. Crima lui El Greco, Giotto, Rembrandt constă în faptul că imaginile lor erau irealizabile, unice, și deci inutile și periculoase. Tablourile cubiștilor și suprematiștilor pot fi folosite în cele mai felurite scopuri: ca desene de lipit pe chioșcurile de pe bulevarde, ca imprimeu pe stofe de mobile, ca modele pentru ghete noi. Nu trebuie decît să știm să orientăm această înclinație și să interzicem practicarea picturii ca atare, pentru ca rama tabloului să nu-l ispitească din nou pe pictor și acesta să nu comită alte extravaganțe ale imaginii. E necesar deci ca artiștii să fie repartizați pe lîngă diferitele ramuri de producție. Artele plastice vor înceta să mai aibă o viață proprie și să mai constituie o amenințare pentru societate, vor contribui la crearea formelor comuniste de viață, a caselor, farfuriilor, pantalonilor de tip comunist. În loc de diferite scrîșnituri de-ale lui Picasso e preferabil un frumos scaun constructiv.

Același lucru e valabil în toate genurile de artă. Poezia folosește acum limbajul gazetelor, telegramelor, discuțiilor de afaceri, despuindu-se de toate cojoacele, lepădînd pe rînd rimele, metrul, imaginile, patosul, convenționalul, și în sfîrșit ritmul, și rămîne nudă, fără nimic specific, încît trebuie o mare experiență profesio-

nală pentru a înțelege de ce unele versuri de azi sînt poezie și nu un articol de fond sau o reclamă comercială pentru «Spermin». Prin urmare, totul e extrem de simplu, trebuie numai să interzicem tipărirea cărților în care rîndurile sînt repartizate într-un mod neeconomicos, conform tradițiilor vechilor poeme, și să ștergem din dicționar cuvîntul «poet» care poate duce în ispită.

Teatrul își sfărîmă cuirasa numită rampă, trece în sală sau în piețe, îi tîrăște pe scenă pe spectatori, îi nimicește pe autori și pe actori. În decurs de douăzeci și patru de ore, teatrul poate fi definitiv făcut praf — prin stadiile intermediare ale serbărilor și procesiunilor de tot felul. Cu vremea, aceste manifestări organizate vor deveni și ele fapte cotidiene, și se vor dizolva în gesturile, pozele și glumele oamenilor.

Personal am și încercat, la Kineșma, să realizez lichidarea artei, dar mi-a stat în cale estetismul mic-burghez al multor revoluționari. Sînt încredințat că acum veți adopta propunerea mea, și ziua de astăzi va fi data morții uneia dintre cele mai mari nebunii ale omenirii, nebunie care a împiedicat-o să se organizeze cum se cuvine pe pămînt !"

Începu să plouă cu proteste : „Noi nu sîntem barbari", gîfîi președintele. „Iubim tot ce e frumos", gungureau soțiile. „Cine e pentru ?" Singurul vot pentru a fost al lui Jurenito. Propunerea a fost respinsă.

Se hotărî ca arta să fie lăsată să trăiască și, prin intermediul ierarhiei de rații, creația artistică să fie îndreptată înspre făgașul comunist. Învățătorul zîmbi : „Ați putea să luați și hotărîrea de a folosi un ciclon pentru a face să se învîrtească morile de vînt !" Mie însă îmi mărturisi între patru ochi : „Ceea ce am propus e foarte logic și just, totuși există un «dar» — și anume faptul că în geamantanul lui Schmidt se mai află și Ercole. Noi doi n-avem să ne necăjim pentru atîta lucru ; dar gardienilor mari și mici ai lumii viitorului omul ăsta are să le dea destulă bătaie de cap. Participanții la adunarea de astăzi au hotărît să-și aprindă țigările de la trăsnet în loc să folosească chibriturile suedeze, care li se par prea scumpe. Eu am propus să fabricăm mai bine chibrituri, iar trăsnetele să le desființăm de tot, ca să-i liniștim pe copii. Asta, desigur, n-are să împiedice ca din senin trăsnetul să cadă într-o amiază frumoasă de vară pe chelia unui om convins că furtunile au fost pentru totdeauna desființate prin decret. Să vedem deocamdată rezultatele activității lor !"

În săptămînile următoare Moscova a fost zguduită de o serie de întîmplări stranii și triste, care confirmau în chip strălucit cumplitele avertismente ale lui Jurenito. Compozitorul Krîs, a cărui muzică fusese necunoscută pînă nu demult chiar specialiștilor, compuse simfonia *Titanul își destinde trupul*. Lucrarea fu executată în primă audiție, în fața unui public de mii de ascultători. Dar în loc să aibă asupra acestora o acțiune educativă, muzica lui Krîs trezi sentimentele cele mai inadmisibile. A doua zi instituțiile sovietice erau pustii : nici unul din cei ce fuseseră la con-

cert nu se prezentă la serviciu. Mai mult, cîțiva refuzară să curețe zăpada de pe stradă, țipînd strident, plîngînd și încercînd să se facă înțeleși prin sunete nearticulate. Unul înnebunise de-a binelea și, urlînd că nu mai are putere să șadă la birou și să înregistreze ordine de repartizare a galoșilor, sări pe un acoperiș, aruncă cu cheia în milițian, provocîndu-i o contuzie, și în cele din urmă fu împușcat fiindcă a încercat să „fugă de sub escortă". Ziarul *Izvestia* scria: „Un nou caz de sabotaj. Domnii menșevici acționează în folosul capitaliștilor." De vinovatul principal însă, adică de Krîs, nu se atinse nimeni, ba dimpotrivă, Krîs primi pentru concert o sută de mii de ruble și douăzeci și cinci de țigări din cele ce se vindeau cu bucata.

Abia încetaseră ziarele să scrie despre sabotaj, că se dezlănțui o nouă mîrșăvie. Tînărul poet Erșov cumpără de la cooperatorul Hailov un bon de repartiție de spațiu grafic și reuși să-și tipărească un volum de versuri intitulat *Armăsarului roib să ne rugăm, tropa-trop!* Era vorba acolo de delirul bîlbîit al ultimului visător, care mestecă mei dintr-un sac petrecut după grumaz, își închipuie că e mînz și nechează un fel de glose. Cartea se bucură de un succes neobișnuit și se vîndu în cîteva zile. Iar curînd se formă o sectă, mai cu seamă din femei, care făceau pe armăsarii și, într-o dimineață ploioasă, în loc să stea să coasă indispensabili pentru ostașii Armatei Roșii, conform prestației în muncă pe care o datorau statului, ieșiră pe Tverskaia nechezînd și, fiind întrebate de milițienii sosiți în goană la fața locului încotro anume se îndreaptă, începură să azvîrle din copite. În ziare apăru o notiță despre această întîmplare: *O demonstrație a popilor.*

În sfîrșit, ostașul roșu Krivenko, fost seminarist, încercă să arunce în aer, cu ajutorul unei vechi grenade de mînă, cazărmile Spasski, vătămîndu-și cu ocazia aceasta degetul mic. Fiind arestat, explică într-un mod confuz, dar cu o sinceritate cuceritoare, că zilele trecute fusese dus, împreună cu tovarășii săi, la muzeu, unde văzuse niște tablouri formidabile, cu case care zburau care încotro, cu femei violete tăiate în bucățele, cu șapte cești pe o farfurioară și cu niște pătrate portocalii înfiorătoare. Acolo pricepuse ceva, dar ce anume, nu putu să explice. Întorcîndu-se însă la cazarmă, simțind mirosul de obiele, văzînd priciurile, lădițele și gamelele cu supă, pricepu deodată că cele două lumi sînt incompatibile și că una din ele trebuie să piară. Krivenko fu declarat eser, dar neputîndu-se stabili dacă e eser de stînga sau de dreapta, fu expediat pentru identificare într-un loc corespunzător. Acolo se încercă stabilirea unei legături între cele trei fapte, și fură arestați două mii de suspecți. Printre ei se nimeri a fi și Erșov, însă, ca membru al Uniunii poeților, fu imediat pus în libertate.

Se părea că singurul lucru cuminte după toate aceste incidente sumbre ar fi fost ca oamenii să-și amintească de sfatul Învățătorului și să in-

terzică arta. În loc să se procedeze așa, se năpustiră asupra unor oameni foarte blînzi și total neinteresanți, care cîndva, înainte de socialism și înainte de revoluție, fuseseră socialiști-revoluționari, iar acum își distilau liniștit nostalgia după Adunarea Constituantă și după vardist, nostalgie plictisitoare ca o durere de dinți.

La Jurenito începură toți să se uite pieziș, și el găsi că n-ar fi rău să schimbe clima. După ce ne sfătuirăm, luarăm hotărîrea să plecăm în sud, să-l luăm cu noi pe Aisha, pentru întărirea prestigiului nostru, precum și, din considerente de iubire de oameni, pe Alexei Spiridonovici și pe *monsieur* Delhaie. Mucenicul nostru se făcuse, slavă Domnului, bine și i se dăduse drumul de la casa de nebuni, în schimb însă Alexei Spiridonovici, deprimat de incompatibilitatea dintre libertatea spiritului și rația alimentară, era gata să-i ia locul. Amîndoi aveau, fără doar și poate, nevoie de odihnă.

În ultima clipă ni se alătură și *mister* Cool, care dorea să ajungă în Ucraina pentru a mai cumpăra cîteva suflete moarte și anume niște fabrici de zahăr naționalizate.

Deoarece la o stațiune balneară nici nu puteam îndrăzni măcar să ne gîndim, am lăsat să hotărască harta Rusiei și anume : Aisha puse degetul pe ea, undeva la întîmplare. Soarta a desemnat Elizavetgradul. Fără să mai stăm pe gînduri, am făcut rost de cinci foi de drum valabile, ne-am urcat în vagonul pentru delegați și am plecat liniștiți spre sanatoriul necunoscut.

UNSPREZECE GUVERNE. — ÎNVĂȚĂTORUL, PRETENDENT LA TRONUL RUSIEI

După ce am ajuns cu chiu, cu vai la Elizavetgrad, am dormit bine, iar dimineața am hotărît să mergem să vizităm locurile memorabile ale acestui oraș unde soarta ne adusese ca pe un pămînt al făgăduinței. Dar abia ieșirăm din casă, că ne și ațînu drumul o patrulă, cerîndu-ne actele. Învățătorul întinse mîndru o hîrtie în care se spunea că sîntem detașați în orașul Elizavetgrad pentru revizia instrumentelor muzicale aflate aici. După ce citi cu atenție hîrtia, soldatul i-o arătă camaradului său, și amîndoi fură cuprinși, din cine știe ce motive, de dorința fermă de a ne împușca. Asigurările Învățătorului cum că delegația e iscălită de „șeful cancelariei“ nu făcură decît să-i întărească în neînțeleasa lor dorință.

Furăm duși la comandament. Convinși că acolo neînțelegerea are să se lămurească, mergeam veseli, bucurîndu-ne de soarele care își răsfira razele peste noroiul ulițelor. Examinam cu încîntare firmele „croitor bărbătesc“ ; niște bruneți splendizi, mulțumiți de viață ; niște băieți fără minte care aruncau cu cioburi de sticlă după un cîine răpănos — într-un cuvînt, participam la bucuriile nevinovate ale unui oraș mic, dar drăguț.

Deodată, cînd am ajuns la comandament, am exclamat :

„Uite-i ! au epoleți !" — „Și ce înseamnă asta ?" întrebă nepăsător *monsieur* Delhaie. „Asta înseamnă că au să ne împuște cu adevărat." Văzînd că în fața noastră nu se află bolșevici, *mister* Cool se învioră : „Nu vă alarmați, prieteni ! Cu oameni cumsecade știu să mă înțeleg." Și începu, într-adevăr, o discuție cu un locotenent, explicîndu-i că e proprietarul a numeroase întreprinderi și că a fugit de la blestematele de Soviete, salvîndu-se pe sine, sufletul său și dolarii. *Monsieur* Delhaie și Jurenito sînt asociații lui, Alexei Spiridonovici și cu mine, băieți de prăvălie, iar Aisha, lacheul său. Toate acestea, întărite de pașaportul lui american, păreau, după mine, foarte convingătoare, dar locotenentul tot mai era înclinat să ne împuște. *Mister* Cool hotărî atunci să recurgă la cele două mijloace eroice ale sale. Scoase Biblia și îi citi solemn ofițerului : „Să nu ucizi !" El nu e cîtuși de puțin ateu, el crede în bunul Dumnezeu, declară locotenentul și totodată își făcu și cruce, dar toate acestea, adăugă el, sînt valabile pentru oamenii cinstiți, și nu pentru bolșevici sau evrei pe care trebuie să-i împuști oriunde îi întîlnești, ca pe cîinii turbați. Mult mai puternic acționă un teanc de dolari, de care *mister* Cool făcuse rost la Moscova cu concursul lui Grosman. Locotenentului teancul i se păru incomparabil mai serios decît delegația noastră sau Biblia, și ne dădu drumul.

Regimul balnear al Elizavetgradului se dovedi cu totul aparte și ne-am obișnuit anevoie cu el. Adversarii bolșevicilor aveau avantajul de a fi deosebit de variați : erau printre ei adepți ai „Unicei și Indivizibilei", apoi ucraineni pur și simplu, ucraineni socialiști, socialiști pur și simplu, anarhiști, polonezi, și nu mai puțin de trei duzini de „hatmani" mari, fără a-i mai pune la socoteală pe cei mărunți, care operau cu metode primitive, adică jefuiau trenurile și îi omorau pe evreii de prin tîrguri. Toți se băteau nu numai cu bolșevicii, ci și între ei, și rînd pe rînd puneau mîna pentru cîte două, trei zile pe reședința noastră. În trei luni am supraviețuit la unsprezece guverne diferite. Trebuia să fii Julio Jurenito, cu strălucitul său stagiu mexican, pentru ca să te adaptezi la toate aceste bazaconii. Cînd ieșeam dimineața pe stradă, nu știam în mîinile cui se află orașul și, pentru orice eventualitate, țineam în toate buzunarele hainelor, vestelor și pantalonilor tot felul de adeverințe în tot felul de limbi și dialecte, cu vulturi pe coroană și fără coroane, cu seceri, cu tridenți, ba chiar și cu furci, din cele care se găseau în emblema „tătucului" Șilo.

De altfel trebuie să spun că această diversitate se manifesta aproape exclusiv în steaguri și steme, reflectîndu-se prea puțin asupra vieții orașului. Orășenii nici nu observau că în fiece săptămînă sînt eliberați de cîte un jug, deoarece activitatea „tiranilor" și cea a „eliberatorilor" semăna grozav. Și toți erau îmbrăcați la fel, cu mantalele cenușii ale armatei țariste, pe care le

purtau pînă se făceau ferfeniță pe ei. Mai erau și tradițiile unor locuri : în camerele mobilate, unde își avusese sediul Ceka, se instalase contraspionajul și toate cele zece instituții de aceeași natură care îi urmară. Închisoarea rămînea închisoare, nedevenind nici conservator, nici grădiniță de copii, deși azi erau instalați acolo cei care încă ieri îi aduseseră ei pe răzvrătiți. Chiar execuțiile se făceau pe același maidan tradițional din spatele temniței. Cînd veneau la putere, toți promulgau legi cu privire la libertate și la inviolabilitatea persoanei, și introduceau starea de asediu și pedeapsa cu moartea pentru cel mai mic semn de nemulțumire față de libertatea ce le fusese dăruită. Apoi, în răstimpul existenței lor, scurtă ca viața unui fluture, se grăbeau să „pună temeliile unui trai normal", adică să jefuiască cît mai mulți ceasornicari evrei și să împuște toate persoanele cu mutre antipatice sau cu nume neeufonice.

O dată, pe cînd stăteam într-o cafenea mică și murdară, care datorită sprintenelii patronului ei, grec de origine, reprezenta o insulă plăcută în mijlocul acestui ocean zbuciumat, Învățătorul se interesă : „Cine e azi la guvern ? Ucrainenii ?" Grecul se răsti disperat : „Ce fel de cuvinte sînt astea ? Noi, adică toți, sîntem ruși mici [1], iar guvernul e din Rostov. Rublele cu Romanovii s-au scumpit tare, iar pe o sută de ucrainence poți lua trei ruble, chiar și cele sovietice sînt mai scumpe !" — „Asta mă întinerește, rîse Jurenito, nu mi-aș fi închipuit că la bătrînețe o să ajung iar în patrie !"...

Aisha îl întrebă : „Stăpîne, spune lui Aisha, Aisha e foarte prost, nu înțelege, de ce toți spun că nu-i iubesc pe ceilalți, dar fac unul și același lucru, de parcă ar fi frați buni ?"

„Dragă Aisha, nu ești prost, ești prea înțelept, coboară de pe culmile filozofiei tale africane. Vrei să găsești o deosebire acolo unde nu poate fi nici una. Treaba ta de sălbatic este să asculți discursuri și să te uiți la steaguri ; noi, oamenii civilizați, ne interesăm mai mult de sistemele de mitraliere. Desigur, ar fi mai ingenios pentru ei să se unească toți pentru un jaf solidar și pentru execuții în masă, dar în atelierul respectiv sentimentul solidarității nu are rădăcini. Îmi închipui toate avantajele pe care le-ar avea un «Sindicat al oamenilor muncii care încearcă să pună mîna pe putere». Ce economie de forțe și timp ! Fiecare secție primește un oraș pe timp de o lună, face să scadă aglomerația din oraș, luptă împotriva luxului, contribuie la ridicarea productivității muncii zețarilor și zugravilor, întrucît tipărește un nou cod de legi și introduce în toate firmele din oraș semnul moale, îl desființează pe cel tare sau reintegrează în drepturi litera *iati* [1], apoi, adunîndu-și în mod pașnic calabalîcul, ca, de

[1] „Ruși mici" — *malorossî* — veche denumire dată ucrainenilor în Rusia țaristă.

[1] Prin reforma ortografiei ruse din 1918 au fost desființate semnul tare la sfîrșitul cuvintelor și litera *iati*.

pildă, stindardele și codul de legi, se mută în alt oraș, cedînd locul tovarășilor vrăjmași. Din păcate, terenul încă nu e pregătit pentru o asemenea asociere și trebuie să te împaci cu faptul că concurenții spintecă nu numai obiectul legitim, adică pe locuitorii orașului, dar se spintecă și reciproc."

Dar în timp ce noi hoinăream prin oraș în zilele calme (vreau să zic atunci cînd nu se trăgea cu tunul !) beam cafea în localul grecului și filozofam, *mister* Cool și *monsieur* Delhaie nu-și pierdeau timpul, ci duceau între ei tratative intense.

Rezultatul discuțiilor lor fu neașteptat, și anume : într-o dimineață calmă, care te îmbia la plimbări idilice, prietenii noștri cu greutate apărură în odaia lui Alexei Spiridonovici, și *monsieur* Delhaie declară solemn, dar cu inima deschisă : „A bătut ceasul cel mare ! Iubite *monsieur* Tișin, ești mobilizat !" Alexei Spiridonovici era încă în pat și visa : auzind cuvintele acestea, sări în sus și țipă : „Ce spui ? Dumnezeule Doamne ! Dar de către cine ?" *Mister* Cool îi răspunse plin de importanță : „Nu de noi, firește. Noi nu ne amestecăm în treburile voastre interne. Am angajat anume un vagmistru în retragere care a iscălit o ordonanță. Bucură-te, prietene, nu te întrista. Vei apăra cultura și libertatea împotriva barbarilor !" Lăsară apoi pe masă ordonanța și doi dolari pentru echipament, și plecară amîndoi. Alexei Spiridonovici, care mai apărase o dată cultura împotriva barbarilor, căzu pe pat și începu să se tînguie în gura mare, și făcu asta pînă seara, cînd am venit la el împreună cu Învățătorul.

Prietenul nostru ne povesti despre toate cîte îl chinuiau. Bolșevicii erau evident niște barbari și trebuiau răsturnați. El era însă împotriva violenței, era aproape tolstoian și își aducea aminte că tot visînd la Sfînta Sofia ajunsese să-l ucidă pe fratele lui Aisha. Și apoi nu putea trage într-ai săi, în ruși. E adevărat, *monsieur* Delhaie îl încredințează că armatele roșilor sînt formate din toate neamurile pămîntului afară de ruși : bașkiri, kirghizi, evrei, maghiari, chinezi, letoni. „Dar orice e cu putință : dacă s-a strecurat printre ei măcar unul de-ai noștri, un rus ? Doamne Dumnezeule, ce e de făcut ?"

Dar n-avea ce face. După ce primi de la *monsieur* Delhaie o pușcă și un steag tricolor, iar de la *mister* Cool o Biblie și încă un dolar, Alexei Spiridonovici împreună cu treizeci de „voluntari" care, ca și el, ardeau de dorința de a se bate, plecă să cucerească de la roși satul Dîrki.

După un atac eroic și în care pierdură douăzeci și trei de oameni, voluntarii ocupară satul, precum și fabrica de zahăr Kutumenko care ținea de sat.

Spre nedumerirea și groaza lui nemărginită, Alexei Spiridonovici fu nevoit să spintece cu baioneta un rus, iar toate cadavrele pe care le găsi la Dîrki nu semănau nici ele a chinezi, ci a țărani de prin Tula și Kaluga. Chinurile lui se dublară. Pe lîngă toate acestea, sosiră la Dîrki *mister* Cool și *monsieur* Delhaie pentru

a „mulţumi şi saluta viteaza armată", cu care prilej *mister* Cool arătă că fabrica Kutumenko o cumpărase el pe o nimica toată, iar *monsieur* Delhaie le aminti „peizanilor eliberaţi" că trebuie să muncească cinstit pentru a stinge toate datoriile Rusiei, la care se adăugau acum contravaloarea a treizeci de puşti şi două steaguri şi solda vagmistrului.

Toate acestea îl impresionară în aşa măsură pe Alexei Spiridonovici, încît într-o noapte fugi din Dîrki drept la locuinţa Învăţătorului, schimbă puşca pe două sticle de rachiu şi, beat mort, declamă poezia lui Puşkin *Calomniatorilor Rusiei*, în timp ce Aisha trebuia să înfăţişeze un „calomniator", încasînd priviri nimicitoare, stropi de salivă şi chiar cîte-o atingere cu mîna.

Din ziua aceea, Alexei Spiridonovici fu nevoit să se ascundă mai cu seamă de vagmistru şi de *monsieur* Delhaie. Slăbi grozav şi decăzu. Zăcea zile întregi în cămara Învăţătorului şi visa ce bine ar fi dacă libertatea lui Kerenski s-ar îmbina cu organizarea lui Schmidt, cu dolarii, precum şi cu superioritatea spiritului, proprie numai popoarelor slave... Aşa însă tare rău mai era !...

Nici situaţia mea nu era mai bună. Am buze de semit şi un nume de familie îndoielnic. Cu aceste atribute, puteam în orice clipă să-mi închei anevoiosul traseu terestru lîngă zidul scorojit al unui hambar din Elizavetgrad.

O dată, noaptea, pe stradă, am fost oprit de nişte militari. „Stai ! Eşti ovrei ?" Drept răspuns i-am înjurat frumos şi cu temei, ca un cizmar beat din Dorogomilov. Asta li se păru convingător şi-mi dădură drumul.

Într-o zi veni acasă la Învăţător, unde locuiam şi eu, un om în uniformă şi urlă : „Ovreii l-au răstignit pe Cristos ! Ovreii au vîndut Rusia !" — şi imediat, fără pauză, întrebă preocupat : „Tabachera asta e de argint ?"

Pînă şi Învăţătorul îşi plăti tributul. O dată, pe cînd ieşea să se plimbe, dădu peste un militar încremenit într-o atitudine visătoare. „Mă ovreiule, ia vino-ncoa !" „Sînt mexican." — „Atunci scuză-mă, te rog. N-ai putea să-mi spui unde să găsesc un ovrei, măcar unul singur ?" — „Caută." —„E o jale ! Au pierit toţi, stau degeaba de dimineaţă." Şi, scoţîndu-i Învăţătorului căciula de blană din cap, nefericitul vînător porni mai departe după vînatul cel rar.

În general, şi Învăţătorul era prost dispus. Încă la Moscova în ultimele luni începusem să observ la el o anumită oboseală şi apatie. Se stăpînea totuşi, ba chiar făcu cunoştinţă cu mulţi albi, care rămăseseră în oraş mai multă vreme decît alţii.

Unul dintre ei, sublocotenentul Uşkov, era un tînăr înduioşător. Era nebun după romantismul de odinioară, după trîmbiţele vechii gărzi şi foşnetul victorios al drapelelor imperiale. Ideile lui erau sărace, dar era însufleţit de o patetică iubire pentru trecut. În capul lui bătălia de pe cîmpia Kulikovo, ajunul Floriilor, cu luminiţele purtate pe străzile şi ulicioarele Moscovei, catedralele Kremlinului, balurile cu

fete de pension, prietene de-ale surorii lui, războiul împotriva lui Napoleon, mama, pomul de Crăciun se contopiseră într-un singur tot ce-i fusese luat de nişte oameni răi. Învăţătorul spunea despre dînsul : „Uitaţi-vă la acest sărman naiv Evgheni, care nu aşteaptă ca vestitul călăreţ să se prefacă în statuie de aramă. Cine e de vină, dacă Julio Jurenito, neţinînd seama de scenariu, a ieşit la rampă cu o sută de ani înainte de termenul cuvenit, iar blîndul Uşkov a întîrziat cu acelaşi număr de ani şi a lăsat să-i scape chefurile cu punci, şi nu i-a mai apucat pe falnicii ofiţeri care mureau pe cîmpia de la Borodino şi le scoteau din minţi pe parizience cu dansurile şi mustăţile lor, falnicii ofiţeri îndrăgostiţi de Nataşele lor din patrie şi de frumoasa francmasoană de peste hotare numită «Libertate» ?"

În acelaşi regiment cu Uşkov servea Davilov, un tînăr moşier cu patima jocurilor de noroc, dar un om lucid. Davilov îi zicea lui Uşkov „Domnişoara". „Lucrurile sînt simple şi limpezi, fără mofturi romantice : sau ei, sau noi. Personal prefer să pier de un glonte decît să trăiesc ca vai de lume în chip de «proletar» şi să mă prefac că adopt o limbă de care mi-e scîrbă. Dacă o să învingem, o să trăim cu adevărat, aşa cum au trăit părinţii şi bunicii noştri, cu recepţii la mareşalul nobilimii, cu beţii la «Strelna», cu miarele aruncate pe postavul verde, în dezmăţ, cu semeţie şi nesăbuinţă, fluierînd ; dacă nu, o să pierim, au să vină «tovarăşii» şi au să pună pe cinci veacuri temeliile unei asemenea plictiseli, încît au să moară pînă şi muştele ruseşti pursînge."

Cel de-al treilea prieten al lui Jurenito, un sublocotenent de cazaci, era un vlăjgan de o înălţime nemaipomenită, cu picioare enorme, supranumit de toţi „Tancul". Acest „Tanc" considera războiul civil ca pe o vînătoare primejdioasă şi captivantă. Îi hăituia pe comisari, pe hatmani, pe toţi pe care putea pune mîna, şi pentru a zecea sau a o suta oară treceau dintr-o mînă într-alta cerceii cu briliante ai negustoresei Iagodiţeva şi lirele sterline ale speculantului Aizenştein. „E de-al nostru, mexican", zicea mîndru Învăţătorul bătîndu-l pe „Tanc" pe spatele lui lat, în timp ce acesta ne arăta ultima lui pradă, o brăţară suflată cu aur. „Tu, frate, ai întîrziat nu cu o sută, ci doar cu trei ani. În o mie nouă sute şaptesprezece ai fi zburdat după pofta inimii. Acum însă nu se mai poate, acum alde Schmidt au organizat acolo totul în amănunt şi au să te trimită să descarci vagoane, ba au să-şi numere, în prealabil, toate lăzile !..."

Cu toate că era prieten cu ofiţerii pe care i-am descris, Învăţătorul nu era lăsat în pace : ba serviciul de contraspionaj se informa ce anume făcuse Jurenito în ziua de doisprezece iulie 1915, ba veneau pentru a o suta oară nişte osetini ca să afle ce religie practică Învăţătorul, şi luau cu ei la plecare pantalonii vechi ai lui Jurenito sau serviciul de ceai al gazdei lui. Poate din cauza aceasta sau poate numai din plicti-

sealǎ, Învăţătorul hotărî să acţioneze şi, spre surprinderea tuturor, într-o bună dimineaţă se declară pretendent la tronul Rusiei. Jurenito dovedi că este rudă cu împăratul Mexicului, Maximilian, împuşcat în secolul trecut. Acesta se trăgea din Habsburgi, care sînt înrudiţi cu curtea daneză şi, prin urmare, cu Romanovii. Intenţia de a ocupa tronul vacant o aduse la cunoştinţa serviciului local de contraspionaj, „Osvag“[1], precum şi a tuturor statelor străine. Serviciul de contraspionaj îşi încetă neplăcutele vizite, iar unul din colaboratorii lui îi aduse cu această ocazie Învăţătorului o sticlă de coniac „Martel“ pe care o golirăm cu destulă plăcere. „Osvag“-ul îi atîrnă portretul în vitrina sa, trecînd însă sub tăcere, în mod diplomatic, intenţiile lui Jurenito cu privire la tron, spre a nu jigni simţămintele delicate ale unor socialişti. Din străinătate, Învăţătorul primi telegrame cu urări de succes, precum şi o sută de franci pentru bani de buzunar. Preschimbînd banii aceştia la *mister* Cool pe o sută de mii de ruble, i-am băut în doi timpi şi trei mişcări, petrecerea şi mai cu seamă rahatul consumat în cafeneaua grecului plăcîndu-i atît de mult lui Aisha, încît fu cuprins de dorinţa nebunească de a se declara şi el pretendent, doar-doar o primi şi el o sută de franci.

Dar timpul de care dispusese cel de-al unsprezecelea guvern se apropia de sfîrşit. În oraş se stîrni harababura obişnuită, căruţe încărcate cu avutul localnicilor începură să se îndrepte spre bariere. Totul îţi amintea de Moscova în vremurile bune de odinioară spre începutul vacanţei de vară. Am hotărît să plecăm şi noi în vacanţă, obosiţi cum eram de evenimente şi compromişi de manifestările monarhiste ale lui Jurenito. De unde veneau duşmanii şi cine anume vine nu ştiam, aşa că o pornirăm încotro ne duceau picioarele şi, după ce făcurăm vreo douăzeci de verste, nimerirăm noaptea într-un sat ocupat de ostaşi roşii. Scoţînd din căptuşeala hainelor adeverinţele sovietice vechi, dar onorabile, trecurăm cu bine prin nouă Secţii Speciale şi ne îndreptarăm spre Moscova.

[1] Agenţia de informaţie şi propagandă a lui Denikin.

Capitolul al treizeci şi unulea

CÎTEVA CONTRADICŢII.

Drumul nostru pînă la Moscova dură şapte săptămîni. De multe ori eram nevoiţi, spre a ne salva pielea, să părăsim vagonul de marfă în care călătoream şi să rătăcim pe drumuri desfundate, prin hîrtoape. De la schemele lui Schmidt trecurăm la o mlaştină colosală, cu răscoale şi represiuni ce semănau cu frisoanele, o sărăcie lucie care răspundea la toate discursu-

rile, apelurile, decretele și proclamațiile cu același bîlbîit tîmp ce nu putea fi stîrpit : „Ce-e face-e ?"

Rătăceam flămînzi de la un sat la altul, cerșind zadarnic o felie de pîine, dînd pe o cană de lapte hainele, pălăriile, ceasurile noastre. Pînă și brelocul lui *monsieur* Delhaie („Credință—Speranță—Iubire") fu schimbat pe un ou care se dovedi a fi clocit. Aisha ne dădea de furcă: în loc să facă schimb de produse, țăranii ba o rupeau patetic la fugă din fața noastră, ba se apucau vitejește să izgonească pe spurcații de harapi. Totuși, uneori reușeam să le învingem neîncrederea și atunci țăranii discutau cu noi prietenește, și ne dădeau turte de mălai sau de orz fără să ne ia în schimb nimic altceva decît vreo cămașă sau vreun portofel de piele.

Mă uimea grozav, în țara asta care flămînzea, pămîntul negru și gras, pe care crescuse năgara. Interlocutorii noștri, dimpotrivă, găseau situația cît se poate de normală, ba chiar spuneau că anul viitor vor semăna și mai puțin : „Atîta cît să nu crăpăm de foame. Ce rost are să semănăm ? Tot ni-l ia !"

„Înțelege, mă lămurea Învățătorul, se pretinde de la o sută de milioane de «ce-e face-e?» să muncească cu abnegație în numele unei idei pe care ei n-o înțeleg. Pînă ieri cine le cerea ascultare ? Boierul, negustorul, țarul, dar în spatele tuturor acestora se afla Dumnezeu, cu scara lui de mijlocitori, începînd cu Sfînta Fecioară care apără și ocrotește și sfîrșind cu paracliserul din sat. Dumnezeu nu le lua roadele

de tot, ci doar cu împrumut, promițînd să înapoieze totul cu prisosință pe lumea cealaltă. Solvabilitatea lui era indiscutabilă. Toți asceții, toți sihaștrii, toți anahoreții schimbau cei patruzeci, cincizeci de ani trecători de îndoielnice bucurii lumești — un fel de bancnote supuse putrefacției — pe «aurul veșnic» al cerului. Acum oamenilor li s-a dezvăluit adevărul că tocmai acești patruzeci de ani sînt totul, adică pîinea, cozonacul pe care îl înfuleca parazitul, pernele de puf, muierile, teatrele, într-un cuvînt, tot ce e pe pămîntul acesta scump și mult iubit. Excelent a răcnit minunatul vostru poet Maiakovski :

Ne-am plictisit de bucuriile cerești,
Dați-ne să înfulecăm o pîine mare de secară !
Ne-am plictisit de pasiunile de hîrtie,
Lăsați-ne să trăim cu nevasta care e vie !

Dar în loc să fie neîntîrziat lăsați să-și petreacă timpul în tihnă cu nevestele și să aibă parte de o bucată bună de pîine, li se propun 50 de grame de pîine pe zi, muncă suplimentară, muncă voluntară sîmbăta și duminica, prestații fără sfîrșit — schimnicie, lanțuri de ascet, eroism și renunțare de sine, dar în schimb nu li se mai înmînează nici un fel de polițe valabile pentru împărăția cerurilor, ba, dimpotrivă, li se garantează viermii în morminte. Cineva, careva, cîndva — copiii, nepoții, sau poate nepoții nepoților vor trăi mai bine !... Materialismul idealist s-a dovedit de o sută de ori mai dificil decît idealismul materialist și de o sută de ori superior lui. Și te mai miri că o sută de

milioane n-au devenit ultrasfinţi? Miră-te mai curînd că s-au mai găsit mii de martiri noi, fanatici măreţi, gata să urce pe rug şi visînd nu să zboare cu fumul spre ceruri, ci să încălzească cu propriile lor trupuri ţinutul ăsta îngheţat."

În tren am intrat în vorbă cu un vînzător din Malîi Iaroslaveţ, unul cocoşat şi tare slut. Avea un fel foarte original de a ataca comunismul: „Ce sînt eu? O pocitanie. O insectă cu buletin de om. Înainte puteam cel puţin să trag nădejde că am să mă îmbogăţesc, şi atunci cînd au să-mi foşnească sutele prin buzunare am să recuperez totul. O să-mi spuneţi poate că nu orice se putea cumpăra cu bani. Greşiţi; oricît i-ar fi fost de silă de mine, ea tot s-ar fi gudurat pe lîngă mine pentru bani, mi-ar fi sărutat ghebul şi mi-ar fi ridicat bubele în slăvi. Dar acum ce se întîmplă? Să muncesc pentru raţia de alimente? Egalitate? Atunci, mai întîi dînşii să-i nască pe toţi la fel de frumoşi. Bine, să zicem că pentru opt ore de muncă primesc o scrumbie şi jumătate. Dar pentru cocoaşă, spune-mi, pentru umilinţa mea, cine-mi plăteşte pentru asta? Mi-a rămas o singură cale: mă angajez la secţia de aprovizionare a Cekăi şi n-are să mai îndrăznească nimeni să mă batjocorească. Asta n-am s-o fac din lăcomie, ci în numele sfintei egalităţi."

Toată călătoria îmi produce o impresie atît de penibilă, încît doream mai mult ca oricînd să aud cuvintele înălţătoare şi pline de forţă ale Învăţătorului. Dar el stătea încruntat şi tăcea.

Mai avusese şi altă dată asemenea perioade, dar pe atunci lucra la cercetările lui, în timp ce acum nu-şi tăinuia oboseala, nepăsarea. M-am alarmat şi l-am întrebat dacă nu cumva e bolnav. Jurenito zîmbi. „Eu nu sînt *monsieur* Delhaie, la mine lucrurile nu se îndreaptă cu pilule «Pinc»."

O singură dată în acest răstimp ne-a consolat Jurenito şi ne-a insuflat curaj. A cumpărat cu cinci hîrtii de cîte o mie o franzeluţă albă minusculă, pe care am împărţit-o cinstit în cinci felioare, după care am strîns cu grijă firimiturile. „Bucuraţi-vă, prieteni, rosti Învăţătorul, aflaţi acum măreţia muncii omeneşti, aflaţi cît este de sfînt ceea ce au creat mîinile bătătorite. Mai ţineţi minte Parisul din ajunul războiului, cum se sufoca din pricina prisosului de lucruri inutile şi a unei munci care semăna cu vînturarea mazării de către un deţinut? Cine ar fi putut înţelege atunci esenţa divină a franzelei sau a cizmei? Acum vi s-a redat bucuria originară, şi în schimbul a sute de idealuri false pe care le-aţi pierdut aţi cîştigat lucruri demne de a fi divinizate. Aţi călcat cu picioarele pămîntul binecuvîntat şi aţi iscodit cerul, dar nu pe cel astronomic, ci pe cel mîzgălit de orice escroc nu prea leneş. Dar sub picioarele voastre se aflau bucuria, fericirea, încîntarea, firimiturile astea albe care seamănă cu stelele cele mai frumoase. Dispreţuiaţi munca şi vă închinaţi în faţa unor trîntori care vă îndrugau la bazaconii despre paradisuri şi Atlantide, dar nu erau în

stare să-şi coasă un nasture la pantaloni. Acum s-a înfăptuit o expertiză utilă, şi pietrele false au fost separate de cele scumpe."

Cuvintele acestea au fost singurul far luminos în răstimpul unor lungi luni de călătorie. Învăţătorul tăcu din nou. Păşirăm cu toţii, tulburaţi, pe peronul murdar al unei gări din Moscova.

Capitolul al treizeci şi doilea

DESPRE EROISM, DESPRE PLICTISEALĂ ŞI, MAI ALES, DESPRE UN AVION CARE NU ZBOARĂ.

Am sosit la Moscova dimineaţa la ora zece. Ieşind într-o piaţă, am zărit caravane de funcţionari sovietici care se îndreptau spre birouri, în mînă cu pungile pentru raţia alimentară. Rareori treceau automobile care transportau tovarăşi cu funcţii de răspundere şi sănii cu tovarăşi care aveau cel puţin gradul de şef de secţie la un comisariat al poporului.

La distribuitorul de alimente 93 se eliberau pe bonul 107 varză acră şi o livră de sare. Un şir lung de femei, bătrîni, copii şi funcţionari ce riscau să întîrzie la şedinţele comisiilor, aşteptau cu săniuţe, tăcuţi, în faţa magazinului.

O băbuţă lipea *Izvestia* pe zidurile caselor şi un individ cu părul lung, probabil din „opoziţie", după cum dovedea zîmbetul lui sarcastic, citea obişnuitul articol despre revoluţia mondială, deşi degera şi sărea cînd pe un picior, cînd pe celălalt. O domnişoară vindea trei bomboane umplute, dar pesemne că, afară de noi, toţi cărora le-ar fi trecut prin minte să întrebe de preţ ştiau că bomboanele costă trei mii de ruble, şi treceau repede mai departe, întorcînd capul. Numai un băieţaş nu-şi putea dezlipi de la ele ochii măriţi de extaz.

Ei toţi, foşti cititori ai ziarului *Russkie vedomosti*, ştiau prea bine ce îi aşteaptă astăzi, mîine şi poimîine. Acum trebuie să găsească mijlocul de a întocmi, pe baza vechilor tarife, un deviz nou, astfel încît Inspecţia muncitorească-ţărănească să nu-l respingă, pe urmă trebuie să-i expedieze înapoi, cu mîinile goale, pe delegaţii din provincie veniţi după cărţi sau după maşini, pe urmă să alcătuiască o dare de seamă cu privire la inactivitatea pe luna trecută şi un plan de inactivitate pe luna viitoare — într-un cuvînt, bîiguind şi bătînd într-una pasul pe loc, să creeze aparenţa unei munci febrile. Vine apoi prînzul, compus din felul întîi — apă şi mei, felul doi — mei şi apă, apoi ceaiul de merişoare cu zaharină „Steaua Roşie" cumpărată cu leafa pe o lună, pe urmă, cu nevasta, criticarea puterii sovietice în surdină, visurile despre paradisul pierdut şi biscuiţii „Einem", şi în sfîrşit somnul în chiţimia înghe-

țată, acoperiți cu perdelele care miros a cîine. Toate acestea se citeau lesne pe fețele lor resemnate.

Învățătorul ne spuse: „Simțiți cum miroase a trai cotidian? Traiul ăsta e sărăcuț, dar nu-i nimic, are să primească și hrană mai substanțială. Bucură-te, *monsieur* Delhaie, aici oamenii nu mai merg în cap, ci pe picioarele lor de toate zilele, ce-i drept, tare firave de nemîncare."

Într-adevăr, de astă dată cei mai mulțumiți de întoarcerea la Moscova erau *mister* Cool și *monsieur* Delhaie. Fură declarați „oaspeți ai „Republicii sovietice", găzduiți la un hotel bun, ospătați cu chiftele de carne și transportați în loja specială a Teatrului Mare pentru a viziona baletul *Silfidele*. Toate acestea, inclusiv piruetele clasice ale fermecătoarelor balerine, îi mulțumiră grozav și, plini de ei, începură amîndoi să ne vorbească de sus nu numai nouă, ci și Învățătorului. Într-un rînd, *monsieur* Delhaie îmi aduse pe culoar o jumătate de cotlet pe care nu-l mîncase pînă la capăt, fiindcă pilulele „Pinc" nu-și făcuseră efectul, și-mi spuse: „Iată gestul nobil al unui oaspete al republicii!" Deoarece nu ne mai onorau decît cu răspunsuri monosilabice, n-am putut lămuri precis cu ce anume se ocupau. Am aflat numai că *mister* Cool joacă seara bridge cu niște importanți demnitari și că discută cu ei problema unor concesiuni mari în Turkestan sau în Siberia. *Monsieur* Delhaie îi propuse Învățătorului să trateze cu aceiași diplomați despre „Necropola Universală", dar Jurenito refuză: „M-am plictisit!"

În schimb poziția lui Ercole se cam șubrezise. Veni la noi peste măsură de întristat: „Mii de draci! Cum se schimbă toate!" Fusese descoperit! Venise nu știu ce controlor, și nu-i fură de nici un folos nici Jupiter, nici tritonul. I s-a propus lui, Ercole Bambucci, să se ocupe... cu ce credeți, cu ce? Să aprindă pocnitori? Să atîrne steaguri? Nici pomeneală! „Cu munca productivă!" Tiranii! Iezuiții! Atunci pentru ce s-au mai făcut „sovietele"? Ce deosebire e între ele și Germania? I s-a dat nu știu ce carte de muncă, în care s-a notat că i s-au repartizat de la „Asigurările sociale" niște pantaloni vechi și un frac de lacheu, și acum urmează să noteze și cîte ore de muncă a făcut. Dar pentru asta — idioții! — trebuie întîi ca el să muncească! Mai curînd se va prăbuși Capitoliul decît să se întîmple asemenea minune!...

După experiența de la Dîrki, Alexei Spiridonovici renunțase să-i mai aștepte pe generali și pe aliați. Singura lui nădejde era că, doborîți pînă la urmă de mustrările de conștiință, comuniștii vor deschide băcăniile, și vor permite și ziarului *Russkie Vedomosti* să apară. Atunci totul va merge strună.

Aisha și cu mine ne reluarăm cinstit vechile slujbe, el, la problemele Africii, iar eu la iepurii de casă care, datorită energiei excepționale a lui V. L. Durov, deveniseră, în timpul absenței mele, mult mai conștienți.

Dar, vai, munca nu mă mulțumea și tînjeam. În cămăruța mea mă ocupam îndelung cu re-

flecţii metafizice pe tema : ce e mai bun, frigul sau fumul ? Înclinînd spre al doilea, mă duceam în curte, căram încetişor cîteva din lemnele care-i fuseseră aduse vecinului meu, patronul unui magazin de alimente nenormate, adică de zaharină şi mere degerate, făceam surcele şi nici eu nu ştiu cum reuşeam să aprind focul în sobiţă. Atunci pereţii îngheţaţi începeau să se dezgheţe, iar eu pe pat mă simţeam ca într-o barcă în mijlocul Oceanului Îngheţat. O rafală de vînt izbea în fereastra prin care ieşea burlanul, soba se zguduia, tuşea şi scuipa nori de fum înecăcios. Tuşeam şi eu, plîngeam şi mă căiam. Apoi, disperat, trăgeam pe mine cojocul meu de provenienţă suspectă şi ieşeam pe scară. Ce să fac : să mă duc la Casa Presei ? — acolo se dă cîte o tartină cu icre de Manciuria şi are loc o discuţie publică despre „corul vorbit proletar", sau la Muzeul Politehnic — acolo nu se dă nimic, în schimb douăzeci şi şase de poeţi tineri citesc versuri cu tema „liturghia locomotivelor". Nu, mai bine stau pe scară, tremur de frig şi visez că toate acestea nu vor fi în zadar, că stînd pe treapta asta pregătesc răsăritul îndepărtat al soarelui Renaşterii. Visam în proză simplu, visam şi în versuri, şi anume în nişte iambi cam anoşti :

Amiaza veacului de aur scăldată fi-va în lumină
Şi mai albastru va fi cerul spălat de aprige furtuni !
S-o preschimba-n nectar uşure amara sevă din tulpină,
Să bea mileniile-nsetate de tainice limpeziciuni.

Niciodată nu trăisem atît de cinstit, de modest, de spiritualizat şi de cast. Moscova întreagă îmi apărea ca o mînăstire cu o aspră rînduială, cu nesfîrşite posturi, liturghii şi canoane. Chiar plictiseala avea ceva eroic, şi numai inimile înecate în grăsime nu pot înţelege măreţia emoţionantă a unui popor care, într-o noapte ploioasă de toamnă, strigase în gura mare că a venit vremea raiului pe pămînt, că au coborît stelele din cer, şi care apoi fusese acoperit de viscol, amuţise, şi îşi mesteca eroic ultimul pumn de grîu, dar nu se apropia de rugul la care destui apostoli izbutiseră să se încălzească !

Învăţătorul nu lucra nicăieri, nu făcea nimic, fuma neîncetat mahorcă şi se uita într-un punct fix, cu ochi care nu vedeau nimic. Mie îmi spuse : „Un poet a publicat un volum intitulat *Iapa ca iapă*. Dacă ar fi să continuăm, am putea adăuga : *Statul ca stat. Mister* Cool se bucură de onoruri. Ercole e curier. Pe ţigările care se vînd cu bucata şi pe pachetele de cafea din morcovi e imprimată stema republicii rebele «R.S.F.S.R.». Francezii au scris pe zidurile închisorilor : «Libertate-Egalitate-Fraternitate» ; aici, pe bancnotele de zece mii cu care îşi umplu buzunarele speculanţii şi furnizorii, e tipărită o chemare revoluţionară : «Proletari din toate ţările, uniţi-vă !» Nu mă pot uita la avionul acesta care nu zboară ! Mă plictiseşte ! De altfel, nu-mi da nici o atenţie. Toate astea s-ar

putea privi dintr-un punct de vedere opus. Eu le-am privit şi m-am decis să-ţi fac concurenţă: am scris nişte versuri. Ascultă :

Nu-s vremuri tulburi în Rusia, nici răzmeriţă nu e!
Statala purpură e steagul ei.
Cu miile-i de braţe ea noua lume suie
Pe-un nou temei.
Chiar de mizeră pare a noastră muncă-n toate,
De-i răsăritu-n sînge mînjit, acum, tehui,
Gigantul fluture încet-încet răzbate
Din jalnica gogoaşa lui.
Şi-n Sovnarhoz, printre hîrţoage-o mie,
La baioneta armei ostaşului plecat
Peste cerneluri, iată, un trandafir învie —
E-al dragostei simbol curat...

Şi aşa mai departe. Am vrut să le trimit lui Schmidt şi la Consiliul Economiei Naţionale, dar am ajuns la concluzia că au să fie jigniţi că am folosit cuvîntul «mizer», şi le-am rupt. Tararabumba! Uite despre ce e vorba, Ehrenburg, trebuie să mor, fiindcă treburile mi le-am terminat!"

De groază şi mîhnire n-am putut scoate un cuvînt. M-am agăţat de genunchiul lui Jurenito, şi am început să dau din cap fără nici un rost. Dar Învăţătorul continuă: „Sînt sătul de toate pînă în gît. Dar, oricît ar părea de ciudat, să mori e o acţiune destul de complicată. Un dobitoc îmi zice «ghid», altul «asociat», al treilea mă strigă «prietene», al patrulea «tovarăşe», al cincilea «stăpîne», al şaselea «domnule», iar tu, al şaptelea, îmi spui «Învăţătorule». Ce-au să spună toţi ăştia şapte cînd au să afle că Julio Jurenito şi-a pus capăt zilelor ca o croitoreasă părăsită de amant? Credinţa lor în comerţ, în prietenie, în divinitate, în înţelepciune va fi zdruncinată pentru cîte zile ar mai avea de trăit. Nu sînt atît de crud. Trebuie să mor în mod decent. Pentru oricine altul ar fi o treabă uşoară, ar fi de ajuns să-şi exprime cîteva convingeri necorespunzătoare. Dar eu, după cum ştii, n-am nici un fel de convingeri, şi tocmai de aceea am ieşit zîmbind din toate prefecturile, comenduirile, comisiile extraordinare şi serviciile de contraspionaj. Pentru o idee nu pot să mor; îmi rămîne o singură speranţă: cizmele..."

Zguduit de cuvintele înfiorătoare ale Învăţătorului şi de aluzia obscură la cizme, m-am gîndit că Jurenito îşi pierduse minţile şi am vrut să dau o fugă după *monsieur* Delhaie, care avea experienţa corespunzătoare. Dar Învăţătorul mă opri şi mă invită încă o dată să-i admir cizmele englezeşti înalte, legate pînă sus cu şireturi, cizmele pe care le primise la Elizavetgrad, pe cînd era pretendent la tronul Rusiei.

„Eu pot muri numai datorită cizmelor. Nenorocirea constă în faptul că la Moscova bolşevicii au desfiinţat toţi bandiţii. Voi fi nevoit să plec în Sud, unde moravurile sînt mai simple. Tu şi cu Aisha o să veniţi cu mine. Pe el îl iubesc cel mai mult dintre toţi, pe tine nu te iubesc de loc, dar tu îmi vei scrie biografia,

și de aceea trebuie să mă însoțești pînă la capăt ! Pregătește-te, plecăm mîine la Konotop, se pare că e un orășel plăcut.“

De spaimă și chin eram complet năuc. Ar fi trebuit poate să-mi iau inima în dinți și să încerc să-l fac pe Jurenito să se răzgîndească, sau să mă străduiesc, pentru un asemenea prilej, să storc, o dată în viață măcar, o singură lacrimă din blestematele mele de glande. Eu însă, fără să pricep nimic, m-am dus la anumiți cunoscuți și am făcut rost de actele necesare pentru drum. În adeverințe se arăta că plecăm la Konotop „pentru a lichida analfabetismul“.

Seara, cînd m-am întors acasă, n-am făcut focul în sobă, n-am scris versuri, n-am visat, ci, stînd pe vine într-un colț, am strigat pînă dimineața : „Ajutor ! Săriți ! Învățătorul vrea să moară din pricina cizmelor !...“ Și am cîntat un marș funebru.

Capitolul al treizeci și treilea

MOARTEA ÎNVĂȚĂTORULUI

A fost drumul calvarului. Știam că Învățătorul își desăvîrșește uimitorul edificiu al vieții sale, că pentru posteritate moartea lui va fi punctul solemn și inevitabil pe o pagină care nu poate să nu fie cea din urmă. Îl iubeam însă

cu o dragoste simplă, animalică, cum e în stare să iubească numai un dulău cules de pe stradă pe cînd era un biet cățeluș orb și plin de răpăn. Și, credincios acestui sentiment, fără să mă mai gîndesc la posteritate și fără să iau în seamă jena celorlalți călători, am dat capul pe spate și am scos un urlet îndelung și disperat.

De ce scriu acum despre durerea, despre slăbiciunea mea ? Doar nu trudesc la cartea aceasta pentru a vă împărtăși jalnicele mele frămîntări. Cartea de față e povestea marelui Învățător, și nu a bicisnicului, netrebnicului, nevrednicului său discipol. Ilya Ehrenburg, făcătorul de versuri mediocre, ziaristul răsuflat, lașul, renegatul, fariseul mărunt, ticălosul cu ochii visători, care par plin de gînduri frumoase, se văicărea pe bancheta vagonului. Cine poate suporta acest amănunt agasant, jignitor, cînd alături de el, în același vagon, răsucindu-și o țigară și glumind cu Aisha, se pregătea de moarte omul cel mai de seamă al secolului nostru ?

Nu voi descrie nici mîhnirea lui Aisha, nici sosirea noastră în micul orășel, de acum înainte nemuritor. Totul se petrecu întocmai cum prevăzuse Învățătorul. În ziua de 12 martie, pe seară, stăteam pe o bancă, pe bulevardul lung care duce de la gară spre centrul orașului. Învățătorul, bărbierit cu grijă, solemn, ne luase cu el la plimbare. Să nu fi fost haina lui zdrențuită, m-aș fi simțit din nou secretar al ambasadorului Labardanului. O clipă mi s-a părut chiar că Învățătorul s-a răzgîndit și că se pre-

găteşte nu să moară, ci să se declare împărat, preşedinte sau negus al unui stat oarecare. El ne adresă însă următoarele cuvinte — cele din urmă cuvinte ale Învăţătorului :

„E destul de probabil ca astăzi un bandit să fie ispitit de cizmele mele. Tovarăşul Oltenko mi-a spus că în oraş jafurile s-au intensificat. Din păcate, posteritatea nu va afla numele lui. Văd limpede, în 1980, un monument înălţat acestui necunoscut care a salvat statele trecute, prezente şi viitoare de banditul mexican Julio Jurenito. Păcat că nu voi putea depune o coroană la picioarele lui — e o îndeletnicire foarte plăcută. În acest scop şi pentru multe altele, tu, Ehrenburg, pleacă după moartea mea undeva într-un loc liniştit, nu-ţi cruţa timpul, de care tot nu are nimeni nevoie, dar nici să nu scrii fără rost, cu nemiluita (ştiu că asemenea treabă îţi place), pune pe hîrtie tot ce ştii despre viaţa mea : discuţiile cu mine, munca şi anecdotele mele, mai ales anecdotele. De mult locul epopeii sau al predicii l-a luat anecdota, ea e cheia spre tezaurul omenirii. Citind cartea asta, deştepţii vor rîde, iar proştii vor fi indignaţi. De altfel, nici unii, nici ceilalţi nu vor înţelege mare lucru. În împrejurarea asta, să nu te mîhneşti şi să crezi că n-ai talent. Îndeobşte e greu să fiu înţeles. Încă înainte de zorile dimineţii aceleia posomorîte şi sublime, eu mi-am ciulit urechile, am adulmecat ca un ogar şi am vorbit despre ziua de mîine. Alexei Spiridonovici mă întreba într-un rînd dacă într-adevăr urăsc într-atîta această viaţă... Nu, nu ura, ci totala

lipsă de dragoste mi-a pustiit inima. Clădiţi ! Munciţi ! Creşteţi ! Nu vă chem înapoi, nu vă strecor bombe şi nu vă recomand să vă scoateţi pantalonii şi să paşteţi oile, după exemplul lui Raymond Duncan. Scumpul meu Aisha, crede-mă, tu eşti cel mai minunat dintre toţi oamenii pe care i-am întîlnit în viaţa mea. Dar naivitatea ta nu poate salva lumea. De zece ori ai «apărat cultura», stai acum în subsecţia unui comisariat, îţi plac mult stilourile şi patefoanele, ordinea în care se succed anotimpurile şi aşa mai departe. Pentru ca spirala lumii să evolueze spre fericirea cea nouă, trebuie însă trasat cercul de fier, de sînge şi sudoare al secolelor.

Văd amiaza acestei zile care abia se naşte. Partenonul va părea o biată jucărie pentru copii pe lîngă giganticele cantine ale personalului unei întreprinderi. Braţele şubrede ale catedralelor gotice se vor ruşina în faţa muşchilor oricărui castel de apă. Prin grandoarea betonului şi puritatea feciorelnică a sticlei, un simplu pisuar de pe stradă va întrece piramida lui Keops. Aşa va fi ! Aici, aici în Rusia, săracă şi ruinată, aici vă spun acest lucru. Căci construiesc nu cei care au prisos de pietre, ci cei care sînt hotărîţi să cimenteze bolovanii ăştia grei cu sîngele lor vîscos. Prevăd asta, dar nu mă bucur.

În ultimele mele ceasuri aş vrea să văd limpede altceva, ceea ce urmează mai departe şi astăzi e încă ascuns în ceaţă. Iată — vine un

om cu o mapă cu hîrtii. În buzunarul de la spate are un browning. Nu vă speriaţi, nu e un bandit, e un funcţionar cinstit. Dimineaţa a bătut ceva la maşină, i-a dat hîrtiei numărul curent şi a împuşcat un om care nu e de acord cu el. Acum a luat masa de prînz şi se duce, vioi, la o şedinţă. Vedeţi lîngă el o pisică? După toate probabilităţile a mîncat azi un şoarece. Permiteţi-mi să mă închin în faţa pisicii, în faţa lui Aisha, în faţa absenţei numărului curent şi să privesc înainte: e cu putinţă oare ca acolo să nu fie pisici, ci doar numere, numere, şi pînă şi pisicile să poarte cîte un număr curent? Lumea omului e mărginită. Ce-i pasă lui de Marte, ce-i pasă fie şi de neamul cabalin? La stele se gîndeşte numai în zilele cînd e îndrăgostit, ca la o iluminaţie cerească festivă. O lume nouă înseamnă cel mult o expediţie bine echipată la Polul Sud. Omul s-a închis în sine, şi-a pierdut armonia. Poţi să-l determini să meargă pe sîrmă, dar de îndată ce vor pleca spectatorii are să facă buf în nisipul moale al arenei. Fără armonie nu există libertate, nici dragoste, nici biruinţă asupra morţii. Sau *mister* Cool are să se debaraseze de Aisha, prin diverse procedee ştiinţifice, ca «moartea-muştelor» de pildă, sau Aisha are să consume, fără etichetă, în cercul familiei, la gustarea de dimineaţă, o pulpă de-a lui *mister* Cool. Sau poate că vor fi puşi amîndoi la acelaşi jug şi, detestîndu-se unul pe celălalt, urîndu-i pe toţi şi totul, vor trage carul triumfal al «omenirii eliberate». Ori Ercole are să-şi scarpine singur buricul pe via Glodini, ori o să avem parte de veşnica paradă militară a lui Schmidt. Unii fug de moarte, alţii o caută, dar nimeni nu doarme liniştit, toţi zvîcnesc şi se zbat. În loc de dragoste, oamenii au registre de venituri şi cheltuieli şi înscriu totul: intimitate, ajutor, trădare, înstrăinare, iubire; nu pentru altcineva, ci pentru propriul lor sentiment, încălzirea propriei lor nepăsări la inima altuia, conform străvechii reţete a bunului rege David. Fără armonie nu există viaţă, ci numai existenţa unor oameni şi a unor neamuri. Şi *monsieur* Delhaie pomenea de armonie. Pentru el armonia înseamnă o dietă raţională, o medie a tuturor unităţilor adunate laolaltă. Eu vorbesc despre altceva, despre o senzaţie pe care omul a pierdut-o, dar care e esenţială pentru ca viaţa să fie minunată — senzaţia de a te afla în deplină armonie cu universul întreg.

Nu ştiu cum va putea fi redobîndit acest simţămînt: în laboratoare, în jariştea unui cataclism mondial, sau printr-o ultimă încordare a voinţei raţionale. Nu ştiu cînd va veni ceasul acesta de libertate, de nestăvilit entuziasm, de seninătate. Ştiu însă că va veni. Şi mai ştiu că, în acest scop, trebuie grăbit inexorabilul minutar al evenimentelor, războaielor, revoluţiilor din ziua aceasta pe care eu n-o iubesc.

Faceți toate acestea așa cum vă pricepeți. Eu însă, nu știu de ce, nu mai am chef de nimic. M-am săturat pînă în gît, am o greutate în pîntec — pe scurt, sufăr de o indigestie atît de teribilă, încît l-ar zdruncina și pe scumpul nostru Delhaie. Adio, prieteni! Menajați-vă sănătatea! Nu vă faceți probleme cu cadavrul meu! Și încă ceva: la Moscova să mîncați iaurt, e un aliment neraționalizat și se recomandă în vederea nemuririi."

Încheind cele ce avea de spus, Învățătorul mîncă o pară degerată și își șterse fruntea cu o basma de fular roșu; pe Aisha îl sărută, iar mie îmi dărui un țigaret mic din spumă de mare din care fumase tocmai atît cît să-l facă bun de întrebuințat. Apoi, poruncindu-ne să rămînem pe bancă, o porni pe strada pustie. Eu tremuram și scînceam.

Nu trecu mult și se auzi un țipăt, o fluierătură și pe undeva pe aproape o împușcătură. Aisha se năpusti pe urmele Învățătorului, iar eu mă aruncai sub bancă, mă făcui ghem și încremenii.

După un sfert de oră m-am strecurat de-a bușilea de acolo, hotărît să pornesc în cercetare. La o sută de pași de bancă l-am găsit pe Învățător, zăcînd în șanț cu fața însîngerată. Era mort; cineva îi trăsese cizmele. M-am prăbușit lîngă el și i-am cuprins în brațe picioarele reci, stinghere, încălțate cu ciorapi reiați și cîrpiți. Aici lîngă mine zăcea însăși rațiunea mea de a trăi!

Se întoarse în fugă și Aisha, agitînd un cuțit mare african: încercase, zadarnic însă, să-l prindă pe ucigaș.

Ce să facem cu rămășițele pămîntești ale Învățătorului? Doar nu era să chemăm un milițian și să înlocuim cel mai măreț mister printr-un mizerabil proces-verbal? Profitînd de întuneric și de faptul că nu era nici țipenie de om, am scos trupul Învățătorului afară din oraș, în cîmp, și acolo cu cuțitul lui Aisha i-am săpat amîndoi toată noaptea o groapă.

Se crăpa de ziuă și totul în jurul nostru începea să se trezească; mormîntul era gata, și irizarea tulbure a aurorei părea să ne amintească de profețiile Învățătorului. Am găsit un par, l-am înfipt în pămînt și am agățat de el cartea mea de muncă — n-aveam nimic altceva la îndemînă — pe care scrisesem: „Luați seama! Aici zace Învățătorul Omenirii, Julio Jurenito, asasinat în 12 martie 1921, la orele 8 și 20 de minute seara." Desigur că astăzi n-a mai rămas nici urmă din sfîntul lui mormînt.

Pe cînd lucram, încordarea și grijile mărunte mă împiedicau să mă gîndesc la cele petrecute. Cînd ne-am întors însă la gară și am înțeles că plecăm la Moscova fără Învățător, că nu voi mai auzi niciodată vocea lui egală pe care o iubeam atîta, am scos un țipăt de durere. Zadarnic căuta Aisha să mă calmeze, spunîndu-mi

că Jurenito e acum zeu şi trăieşte întrupat în alţi oameni. Nu erau decît nişte lamentabile himere, nevrednice de numele Învăţătorului. Ştiam prea bine că el a murit pentru totdeauna, pentru veşnicie, iar eu trăiesc, trăiesc fără cizme, pe care, dacă le-aş fi avut, le-aş fi ascuns, şi aş fi dispărut, dar tot aş fi trăit...

Înnebunit, m-am repezit la o vînzătoare de plăcinte, i-am răsturnat tablaua şi am început să zbier : „Înţelege, Învăţătorul a murit ! A murit din pricina unor cizme ! Eu nu pot să-i supravieţuiesc !“ (După cum bine constată cititorul, ultimele cuvinte nu erau decît o figură de stil, menită să exprime imensitatea durerii mele.)

Am fost bătut, dus la comisariat, iar seara mi s-a dat drumul şi am plecat spre Moscova pustie.

Capitolul al treizeci şi patrulea

ŞI, DUPĂ TOATE APARENŢELE, INUTIL.

Poate că ar fi trebuit să mă opresc la moartea Învăţătorului şi să nu mai încep capitolul acesta care, lipsit de lumina prezenţei lui, va fi searbăd şi şters. Mi s-a părut însă că n-ar fi lipsită

de interes pentru cititor o scurtă dare de seamă cu privire la ceea ce s-a întîmplat cu oamenii care îl însoţiseră pe Învăţător pe drumul vieţii lui, şi apoi cele pe care le-am văzut în Europa mi-au zguduit într-atîta sufletul, încît mi se pare cu neputinţă să tăinuiesc starea de febrilitate şi de dezechilibru în care m-am aflat înainte de a scrie această carte. De aceea m-am hotărît să adaug armoniosului edificiu anexa aceasta greoaie şi sărăcăcioasă al celui de-al treizeci şi patrulea şi ultim capitol.

După ce m-am întors la Moscova, i-am convocat pe toţi ai noştri spre a le comunica moartea Învăţătorului. Ne-am adunat în camera lui, şi imaginea lui blîndă şi ironică părea să nu ne fi părăsit nici o clipă. Alexei Spiridonovici plîngea amarnic, aducîndu-şi aminte de controversele lui cu Învăţătorul, de crizele de neîncredere, de slăbiciunile şi renegările lui. „Sînt un sperjur ! ţipa el. Iar criminalul să fie înfierat ca regicid !“ *Monsieur* Delhaie nu-şi putea păstra calmul ascultînd povestirea mea despre groapa cu parul bătut în pămînt. „Un om atît de cumsecade, asociatul meu, să fie înmormîntat mai prost decît cu clasa a şaisprezecea ! O ţară de barbari — asta e tot ce pot să spun !“

Induraţi, plîngînd, amintindu-ne de cuvintele şi gesturile Învăţătorului, am trecut încetul cu încetul la problema viitorului nostru. Ceea ce ne unea şi ne lega de Moscova, pe deasupra

tuturor deosebirilor dintre treburile şi ocupaţiile noastre, era prezenţa Învăţătorului. Cu toate că încheiase unele tranzacţii, *mister* Cool ar fi schimbat cu plăcere chiftelele de „oaspete al republicii“ pe stridiile şi langustele Parisului. *Monsieur* Delhaie pomenea în fiecare clipă de minunata sa patrie : *„La douce France“*, de Zizi, de Lucie şi de sîngele-voinicului. Şi Ercole se plictisea fără soarele Romei, fără vin, fără firma de pe *via* Glodini. Alexei Spiridonovici nu tînjea la drept vorbind după nimic, el dispreţuia nevoile cărnii, dar năzuia să emigreze „pentru a salva de asupritori şi siluitori libertatea spiritului“. Eu nu mă puteam ridica la înălţimile lui şi cea mai fierbinte dorinţă rămînea pentru mine o ceaşcă de cafea proastă cu rom ieftin pe terasa neuitatei mele „Rotonde“. Aveam însă un temei de principiu, care mă îndemna să doresc cu înflăcărare întoarcerea în Apus : cu tot egoismul meu şi cu toate instinctele animalice care precumpănesc în mine, eram conştient de datoria mea faţă de omenire — Învăţătorul îmi lăsase cu limbă de moarte misiunea de a scrie istoria vieţii sale adînc pilduitoare. La Moscova şi oriunde în Rusia mi-ar fi fost foarte anevoie să scriu : îmi luau prea mult timp, dacă nu iepurii de casă, şedinţele consacrate lor, apoi obţinerea diferitelor raţii de alimente şi procurarea unui sfert de tutun la piaţa clandestină. Nici hîrtia necesară pentru o lucrare atît de mare nu era uşor de găsit. În plus, slăbisem de

nemîncare şi mă puteam cu greu concentra asupra înaltelor probleme puse de Învăţător. În sfîrşit, atmosfera istoriei care tocmai se făureşte este puţin prielnică muncii liniştite a cronicarului. Ştiam că era de ajuns să intru la „Rotonde“, să beau cîteva păhărele, să strig : „Chelner, hîrtie şi cerneală !“ — ca imediat mîna mea să înceapă a înşira cu frenezie pe foiţele stropite cu cafea predicile sfinte ale Învăţătorului. În ceea ce priveşte pe Aisha, pierzîndu-şi stăpînul, se simţea stingher şi neajutorat şi era gata să ne urmeze, indiferent unde.

Aşadar, după ce învăţătorul ne introdusese în purgatoriul revoluţiei, jinduiam cu toţii să ne întoarcem într-un infern care ni se părea destul de confortabil sau, dacă definiţia aceasta pare nepotrivită, într-un paradis neaerisit. Nu era o treabă uşoară, dar din fericire se pregătea şi Schmidt să plece în străinătate, e adevărat, din considerente particulare pe care nu ni le destăinui. Obţinurăm cu ajutorul lui paşapoartele, şi peste două săptămîni mîncam într-un restaurant bun din Riga cotlete grase de porc, înfulecînd halcă după halcă, toţi, inclusiv *monsieur* Delhaie, care pierduse orice simţ al măsurii.

Fălcile noastre, şi în jurul lor alte zeci de fălci, lucrau solemn, sonor şi solidar. Nişte muzicanţi, pe jumătate adormiţi, executau conştiincios cîntecul rusesc ***Pupsik***. ***Mister*** Cool făcu

unei domnişoare modeste un semn asemănător cu gestul cu care chemi un căţel, îi dădu un dolar şi primi în schimb tot ce i se cuvenea. *Monsieur* Delhaie intră în vorbă cu vecinii pe teme politice şi fu deosebit de mişcat că Germania restituise aliaţilor vacile de lapte. „Dreptatea a triumfat !" şoptea el. A fost o seară de exaltări şi împăcări, de largi îmbrăţişări întru întîmpinarea fiului rătăcitor. Sentimentele noastre comune le exprimă foarte exact *mister* Cool, ridicînd cupa cu surogat de şampanie : „Prieteni, să închinăm pentru civilizaţia triumfătoare !"

De emoţie am ieşit pe balcon să iau puţin aer. Iată din nou Europa, Europa cea înţeleaptă şi în veci minunată ! Clefăitul mesenilor, *Pupsik*-ul zglobiu şi plescăitul sărutărilor se estompară duios pînă cînd totul fu acoperit de un sforăit maiestos, cu şuierături, gemete şi sughiţuri. Delhaie, Riga, Europa dormeau paşnic, după ce au mîncat şi s-au zbenguit puţin pe patul nupţial, după ce şi-au cîştigat pîinea cea de toate zilele şi au încercat să ia pîinea de la gura altora, căci „nu numai cu pîine se satură omul". Eram foarte mişcat şi am început să cînt *Naninani, puişor,* dar nu mi-am strunit cum trebuie vocea, aşa că a venit un chelner şi m-a rugat să renunţ la ocupaţia aceasta, deoarece deranjez clienţii din douăzeci de separeuri.

Peste cîteva zile începu emoţia despărţirii, însoţită de nelipsitele lacrimi şi promisiuni de a

trimite ilustrate. Nu era însă chiar atît de lesne să pleci din Riga, fiindcă, în perioada cît lipsisem noi, Europa se îmbogăţise cu o instituţie cam incomodă, e drept, dar indiscutabil înţeleaptă, şi anume „vizele". Există, într-adevăr, de mult lănţişoare la uşi, portari severi şi cărţi de vizită cu multă grijă examinate. Dacă un locuitor oarecare e atît de prudent, n-ar fi o nebunie ca statul să lase să-i intre pe poartă străini, fără a controla în prealabil dacă sînt simpatici, dacă au convingeri convenabile şi portmoneele pline ? Mulţumită acestei inovaţii, n-am plecat cu toţii odată, ci pe rînd, confirmînd astfel justeţea ierarhiei.

În clasa întîi s-au aflat, evident, *mister* Cool şi *monsieur* Delhaie, iar după ce s-au răspîndit toţi care încotro, Alexei Spiridonovici şi cu mine am mai făcut multă vreme cuvenita anticameră pe la consulatele puterilor mai mari şi mai mici. Înţelegeam foarte bine noi înşine justeţea acestei clasificări, iar Alexei Spiridonovici, la întrebarea privitoare la cetăţenie, răspundea cu un gest vag, ca şi cum s-ar fi scuzat : „Ştiţi, o ţară... din Răsărit..."

Dar în statele civilizate nu domnea setea de răzbunare, ci clemenţa, aşa că, după ce am stat respectuoşi, în picioare, atîta cît se cuvenea să stăm, am primit pînă şi noi vizele. I-am strîns mîna portarului de la consulat, care în răstimp de o lună se învăţase cu mine, m-am înclinat

încă o dată în fața paltinului încîntător care primise la sînul său o frunză de stejar, și am vrut să i-o spun și portarului, dar mi-am amintit că țara lui Ronsard nu-i agreează pe poeții barbari, și am ieșit încetișor.

Deci, cercul s-a închis : mă întorc în scumpul, iubitul Paris, care e iarăși al meu.

Tot drumul a fost pentru mine, după atîția ani lungi de război și revoluție, o neîntreruptă demonstrație a triumfului păcii, ordinii, înțelepciunii și civilizației.

O săptămînă am stat în ospitaliera Copenhaga, și deși din cauza lucidității care-mi este proprie nu i-am observat caracterul mistic, cîntat de Bang, am fost totuși zguduit de bogăția vitrinelor și de belșugul bucatelor. Oamenii pe care îi întîlneam pe stradă erau grași, roșii în obraji și veseli. După meditațiile mele moscovite simțeam o înduioșare plină de evlavie în fața fiecărui pîntec rotunjor, care se legăna în tact sub vesta comodă. În cafeneaua din parcul „Tivoli“ am văzut pe un chelner care, turnîndu-și o cafea, a clătit întîi ceașca cu frișcă groasă. M-am sculat chiar în picioare, plin de admirație pentru profunzimea unui gest atît de pilduitor. Undeva la Viena sau la Petersburg mor acuma mii de copii, fiindcă n-au lapte, iar aici curg rîuri de lapte ca în Arcadia, și nimeni n-are nevoie de el. Aici oamenii n-au făcut revoluții, nu și-au băgat în cap să transforme lumea, ci au făcut cinstit negustorie, au trecut legi prin parlament și și-au păscut vacile. Ce educativă poveste pentru copii despre băiatul cuminte și cel neastîmpărat ! Văzînd asemenea lucruri, cum să nu te înfurii și să nu strigi : „Afară cu eroii, cu comandanții, cu poeții, cu revoluționarii, cu smintiții de toate soiurile ! Trăiască negustorul cinstit !“

La Londra umblam pe străzi ca într-un lăcaș sfînt — în vîrful picioarelor și cu capul gol : mă găseam din nou în patria dreptului, a libertății, a inviolabilității persoanei, în țara care proclamase *habeas corpus*. Ce demnitate, cîtă independență erau întipărite pe fețele mîndre chiar și ale slujbașilor celor mai mărunți din City ! Mi-am amintit cum îi băteau polițiștii englezi pe locuitorii orașului Batumi cu bastoanele în cap, fiindcă au încălcat regulile afișate. Aflîndu-mă acum la Londra, am înțeles că vinovați erau numai necivilizații de ruși, de gruzini, de turci, care nu meritau *habeas corpus* și erau demni să guste din bîta profund educativă.

Entuziasmul meu a ajuns la culme cînd am zărit, în sfîrșit, scumpul Montparnasse și „Rotonde“. Mă simțeam iarăși în cuibul meu iubit. De ce a trebuit oare să visez, să tînjesc, să umblu pribeag, ca să mă întorc pînă la urmă tot la măsuța asta rotundă pe care se îngrămădesc farfurioare ? Dar abia aici am simțit cu deosebită acuitate ireparabila pierdere pe care o

suferisem. Cum mai pot eu înțelege sensul acestui păhărel, al orașului, al vieții, fără Învățător? În loc să deslușesc un tablou armonios, în fața mea se perindau niște puncte viu colorate ca ale pointiliștilor, creînd doar iluzia vederii.

Iubitul meu Paris era același. Luminile cafenelelor și ale reclamelor vegheau ca niște faruri sigure, aprinse de mîna fermă a paznicului. Curgeau aperitive de culoarea rubinului și a smaraldului ; opintindu-se eroic, deputații răsturnau guvernele ; poeții scriau versuri impecabile despre sîni și șolduri ; în revistele mărunte, revoluționari înverșunați tunau și fulgerau o dată pe săptămînă împotriva guvernului, altminteri destul de insensibil ; iar funcționarii caselor de economii înscriau încă un zero și încă un zero călăuzitor în carnetele grijuliu învelite.

Apăruseră însă și multe lucruri noi : bărbații eleganți purtau costume pe talie, umblau cu pieptul și partea posterioară proeminente, așa cum se vede mai degrabă la celălalt sex, modă pe potriva unei iubiri cam diferite de cea obișnuită. În cabarete și în saloane se dansa un dans nou — foxtrotul, bazat pe bîțîieli asociative. În sfîrșit, gazetele descoperiră un sport extrem de antrenant, necunoscut pînă atunci : concursurile mareșalilor.

Cîteva zile după sosirea mea am fost complet uluit de un spectacol într-adevăr splendid.

Se anunțase meciul dintre doi boxeri celebri, un francez și un englez. Parisul, și o dată cu el toate orașele Europei și Americii, așteptau rezultatul cu răsuflarea tăiată. M-am dus și eu împreună cu Alexei Spiridonovici să văd acest măreț duel. Pe ring s-au suit doi oameni foarte mari și voinici. Toți au încremenit, înțelegînd că acum se hotărăște soarta lumii.

Încă de la început, englezul țîșnește și îl izbește pe francez drept în obraz. Îi scoate un dinte și îl umple de sînge. Alexei Spiridonovici geme : „Ce fac ăștia, Doamne Dumnezeule ? Obrazul ! Făcut după chipul și asemănarea Domnului ! Eu nu pot suporta !“ De atîta cît îl citise pe Tolstoi, bietul de el nu mai putea înțelege frumusețea războiului, a forței statului, a artei, a boxului ; adică a toate cele prin care omul se deosebește de un berbec oarecare. Captivat de luptă, n-am timp să discut cu el. Loviturile curg și fiecare e simultan comunicată lumii întregi prin postul de radio. În fața unor ecrane gigantice, în piețele Londrei și New Yorkului, se înghesuie mulțimi întregi și discută greutatea și caracteristicile pumnului care i-a scos franțuzului dintele. Se încheie rămășaguri. În Oceanul Pacific, călătorii de pe vaporul „Turbania“ se îngrămădesc în jurul aparatului de radio, neliniștiți că francezul a primit și a doua lovitură în bărbie. Știu că mă aflu acum în centrul universului. Dar iată că francezul își

adună forțele și îl lovește din toate puterile pe englez în nas. Sîngele curge șiroaie. Vlăjganul cade la pămînt. E *knock-out*. *„Vive la France!“* Ies în piață. Ce entuziasm! Orașul e iluminat.

Deasupra Parisului zboară trei avioane care împrăștie buletinele victoriei. Trompetele răsună, femeile aruncă flori. E o adevărată sărbătoare a mîndriei naționale, pe bună dreptate satisfăcută!

După toate exaltările prin care trecusem în ultimele zile, gala de box m-a buimăcit de tot. Îmi pierdusem liniștea sufletească, deliram, înnebunisem, eram gata în fiece clipă să mă arunc la pămînt și să sărut caldarîmul. Atunci niște prieteni necunoscuți au hotărît să mă salveze. Nu știu cine erau, dar știu că erau călăuziți de sentimentul iubirii pentru omenire, pentru poezia rusă, pentru mine, și am să-i țin minte atîta timp cît îi este dat omului să trăiască și să țină minte. Au înțeles că sînt slab la trup și slab de înger, că am nevoie de liniște și de aer curat, și mi-au propus să plec fără întîrziere pe alte meleaguri.

Am plecat în ospitaliera Belgie unde, după ce mi-am revenit din noianul de impresii, am început lucrarea cu care mă însărcinase Învățătorul. Dar înainte de a descrie viața mea din aceste luni, trebuie să povestesc tot ce știu despre soarta discipolilor lui Julio Jurenito.

Mister Cool continuă să facă comerț cu reprezentanții Rusiei și totodată se străduie să-i

asigure omenirii o pace îndelungată. Și, după cum se știe încă din proverbul antic, în acest scop trebuie să te pregătești de război. Iar marele umanist al secolului nostru care este *mister* Cool pune în treaba asta toată energia de care e în stare. Complet reutilate, uzinele și șantierele navale lucrează acum de două ori mai intens decît în timpul războiului. Toate invențiile Învățătorului din anii 1915—1916 au fost aplicate în practică. Dar *mister* Cool nu-și uită nici sarcinile etice — scrie tratate despre superioritatea păcii și lucrează la Liga Națiunilor.

Consider activitatea lui o chezășie a prosperității și a înfloririi pașnice. A contribuit fără doar și poate la dezarmarea definitivă a Germaniei și desigur că exemplul ei va fi urmat și de alte state. Nu știu de ce, dar în Europa au loc diferite mobilizări; iar în Silezia, în Lituania, în Turcia și în alte locuri niște indivizi pe jumătate sălbatici mai continuă să umble pe drumul de altădată, refuzînd să înțeleagă cotitura care s-a produs.

Mister Cool îmi scrie: „Sînt fericit. Religia se întărește. Dolarul e stabil. Antrepriza mea înflorește. Obuzele fabricate în uzinele mele au ca marcă ramura de măslin a păcii. Deie Domnul ca ele să poarte vestea cea fericită în orice colț de pămînt, în toate insulele și continentele.“

Nici *monsieur* Delhaie nu o duce rău. Și-a revenit de pe urma încercărilor prin care a

trecut, a renunţat la „Necropolă“, şi a înfiinţat un birou care organizează excursii în locurile unde recent s-au desfăşurat lupte. Biroul se numeşte „Veni-Vidi-Vici“. O sumedenie de americani, de englezi şi de francezi de ambele sexe, care pînă nu demult se fereau de front ca de foc, s-au făcut acum mai înţelepţi şi manifestă cea mai vie curiozitate faţă de cîmpurile de bătălie. În nordul Franţei se află o fîşie largă, pustiită de război, cu rămăşiţe de fortificaţii, cu hăţişuri de sîrmă ghimpată, cu dumbrăvi de cruci, unde se adăpostesc în barăci mizerabile nenorociţii de localnici ajunşi la sapă de lemn.

Delhaie a apreciat de îndată înaltul interes patriotic şi comercial pe care îl prezintă astfel de excursii. În maşinile lor confortabile pornesc din Paris tot felul de domni şi cucoane, vizitează la Verdun ruinele şi cimitirele şi iau tot acolo un dejun copios. Apoi pleacă mai departe. Pe locurile pe care s-au dat luptele cele mai înverşunate, *monsieur* Delhaie a organizat cîteva mici cafenele, unde poţi să bei o oranjadă la gheaţă şi să scrii prietenilor o ilustrată cu imaginea locurilor pustiite. Urmează prînzul, la Reims. Vine apoi vînzarea de suveniruri din schije de obuze şi întoarcerea în tihnă acasă.

„Prietene, îmi scrie *monsieur* Delhaie, am regăsit voluptatea de a trăi. Mă ocup de o cauză care nu e numai rentabilă, e sublimă — cauza propagandei eroismului şi abnegaţiei. Căsuţa

mea a scăpat cu bine şi n-are nevoie decît de o mică reparaţie. Mi-am luat ca menajeră o fetişcană, pe *mademoiselle* Gabrielle din Arcachon. Nu mă plînge — sînt încă vioi şi plin de elan cu toţi cei cincizeci de anişori ai mei !... «O, ce îngrozitoare e viaţa !» exclama Oedip (*mademoiselle* Gabrielle m-a dus ieri, cu ocazia zilei ei onomastice, la «Comedia Franceză» ; e o persoană sobră, dar se pricepe şi la celelalte). Eu însă exclam : «Cît e de minunată !»“

Mai puţin milostivă se arătase soarta cu Ercole. Încă la Riga fusese arestat fiindcă intrase într-un restaurant de lux şi mîncase pe săturate, dar refuzase, bineînţeles, să achite nota, ameninţînd că organizează pe loc, chiar acolo, în restaurant, un „Sovieto“ atît de cumplit, încît au s-o ia la goană şi mesele. Atunci i se dăduse drumul. Recent însă am citit în *Giornale d'Italia* că la Roma, pe via Glodini, în timpul unei ciocniri dintre socialişti şi fascişti, fusese arestat un anume Ercole Bambucci care trăgea şi în unii şi în ceilalţi şi, la anchetă, declarase că el simpatizează cu toţi, dar cel mai mult pe lume îi place dezordinea şi focurile de artificii.

Şi despre Schmidt am aflat cîte ceva tot din ziare : a fost arestat de poliţia germană în timpul reprimării ultimei răscoale.

Aisha ocupă o funcţie oarecum neobişnuită şi anume : madam Job, soţia unui furnizor îmbo-

gătit în timpul războiului, l-a angajat ca preceptor al căţeluşei ei favorite, un *pintcher* de Bruxelles, pe nume Victoire. Aisha trebuie să dezvolte la căţeluşă dragostea pentru ordine, s-o ducă la plimbare, să-i spele dinţii cu periuţa de dinţi şi să-i facă băi de nămol, căci Victoire suferă de sciatică.

Nu demult, madam Job a venit la Ostenda şi l-am văzut pe Aisha. Lucrează cu aceeaşi rîvnă cu care lucra acum un an la subsecţia de propagandă. Mi-a arătat entuziasmat galoşii speciali, de cîine, pe care îi încalţă Victoire pe timp ploios. Am împărtăşit în totul sentimentele lui. Cine ar mai putea pune la îndoială progresul universal după ce a văzut galoşii aceştia ? Ştiu că unii sceptici vor spune că sînt şomeri care n-au pentru copiii lor o pereche de ghete întregi. Raţionamentul e simplist, stupid şi nici nu merită atenţie. Importantă nu e cantitatea, ci calitatea. Copii desculţi au fost şi or să mai fie, dar ignorantul Ev Mediu n-a cunoscut galoşi şi preceptori pentru cîini. Mergem deci înainte !

Mai rău a încurcat-o Alexei Spiridonovici. S-a aruncat cu inima deschisă în braţele emigranţilor ruşi, care l-au primit însă cu foarte puţină bunăvoinţă. Desigur, în multe privinţe e el însuşi vinovat. S-a apucat, de exemplu, să-i povestească în modul cel mai anost cu putinţă viaţa sa unui venerabil academician, care l-a năucit imediat cu o întrebare : „Toate astea

sînt fleacuri neînsemnate ; povesteşte-mi mai bine cum prepară comuniştii ciorbă din degetele pruncilor ?“ Alexei Spiridonovici răspunse că, deşi bolşevicii sînt nişte barbari, fiindcă i-au interzis să le citească cursanţilor din Cehov, dar chestiunea cu ciorba o aude pentru prima dată şi nu poate prezenta nici un fel de date. Academicianul se supără : „Permite-mi să te întreb, care ţi-e confesiunea ?“ — „Ortodoxă.“ — „Pătura socială ?“ — „Nobil.“ Asta păru total neverosimil şi urmă o prelungă grimasă ironică, demnă de cea mai bună dintre academii.

Peste cîteva zile se putea citi într-un ziar al emigranţilor că bolşevicul Tişin fusese comisar al Cekăi la Samarkand şi că îi torturase pe negustorii din localitate cu ajutorul unui cleşte de zahăr. Alexei Spiridonovici fu indignat şi scrise imediat o scrisoare redacţiei, dar făcu greşeala de a scrie un cuvînt cu o singură literă *iati* în loc de două — aceasta, desigur, din pricina emoţiei (în Rusia desena, în semn de protest, literele abrogate prin reforma ortografiei pe pereţii camerei sale). După ce îi citi scrisoarea, redactorul începu să creadă el însuşi în propria născocire.

Alexei Spiridonovici fu nevoit să se ascundă. Cu toate acestea, năzuia să ia legătura cu emigranţii ruşi cinstiţi din gruparea „Ceasul se apropie“. Învăţînd din propria sa experienţă, nu mai tăgăduia povestea cu ciorba, ci expunea,

dimpotrivă, diferite moduri de preparare. De altfel emigranţii, compuşi din socialişti monarhişti şi din democraţi proveniţi din sutele negre, erau foarte ocupaţi şi nu puteau afecta prea mult timp discuţiilor sincere.

Dimineaţa oficiau parastasuri lungi pentru capetele încoronate. Apoi se duceau la simpaticii români sau polonezi şi le arătau cît e de necesar ca toţi bolşevicii, printre care nu se găseşte nici un rus, să fie nimiciţi fără întîrziere. Seara, citind în ziar că japonezii au ucis un rus, şopteau înduioşaţi : „probabil un bolşevic". Iar noaptea mîncau cu zel *caviar russe* şi beau şampanie pentru „renaşterea" viitoare, pentru gloriosul general şi pentru omul muncii, modest dar cinstit, vardistul.

Lui Alexei Spiridonovici îi mergea prost în societatea aceasta : e adevărat că îi plăceau parastasurile, dar de japonezi avea o frică de moarte, iar pentru icre negre nu-i ajungeau banii. De fapt n-avea bani nici pentru pîine. Căuta zadarnic de lucru, făcea foame, şi visa pînă şi la mei. Pînă la urmă făcu într-o zi cunoştinţă, pe stradă, cu un agent al unui birou de detectivi particulari, şi găsi o slujbă care, deşi îl pune la adăpost din punct de vedere material, îi pricinuieşte groaznice chinuri morale.

Acum locuieşte într-o cameră întunecoasă din locuinţa unei anume doamne Dirxe, şi în afară de această doamnă nu ştie nimeni de existenţa

lui. Acest straniu fel de viaţă nu este nicidecum pricinuit de destrăbălarea doamnei Dirxe, ci de ataşamentul ei exagerat pentru fericirea conjugală. Soţul ei e cam uşuratic, iar Alexei Spiridonovici trebuie să-l urmărească pretutindeni şi să-i raporteze totul doamnei Dirxe.

Iată un fragment din scrisoarea prietenului meu, un fragment caracteristic pentru starea lui sufletească : „...Unde eşti, fratele meu ? Mă prăpădesc ! Nu-ţi mai vorbesc de spaima că patronul, adică soţul patroanei, mă va descoperi pînă la urmă, mă va jigni pe bună dreptate, îmi va trage o bătaie. Şi atunci de ce am fugit de călăii spiritului uman ? Oare numai ca să veghez dacă nu cumva speculantul ăsta de bursă roşcovan îşi înşală nevasta ? Atunci unde e viaţa ? Unde-s sfintele idealuri ? Pîngărite, batjocorite, asasinate ! O, cîtă dreptate avea Jurenito cînd îmi arăta că nu există nimic, că nu există nici măcar — mi-e groază s-o spun — omul ! El s-a cufundat în nefiinţă, în rîul Lethe, în Nirvana, iar eu am rămas aici. Spune-mi, ce să fac, pentru ce să trăiesc ?..."

Cînd am primit scrisoarea aceasta, am fost tulburat şi am început şi eu să şovăi... Exaltările mele iniţiale s-au mai terminat puţin. Am început să mă întreb dacă nu-l trădez pe Învăţător... Scrisorile prietenilor mei, amintirile grele ale ultimilor ani, în sfîrşit, dezvoltarea nestăvilită a culturii mă tulburau şi mă depă-

şeau. Am făcut chiar rost într-un magazin de o pereche de cizme asemănătoare cu cele care îl izbăviseră de viaţă pe Învăţător, şi am scris cîteva poezii pentru ediţia postumă. Dar mi-am adunat repede forţele, fiindcă ştiam că mă aşteaptă o misiune măreaţă — aceea de a povesti viaţa Învăţătorului.

Acum am terminat cartea. Mi-e sufletul pustiu şi liniştit. Am retrăit tot trecutul, an cu an, şi am reconstituit figura Învăţătorului, care era cît p-aci să pălească. Nu mă mai tem că-l voi trăda pe neuitatul Trădător. Nu fug ca un laş de contradicţiile de neînvins, Jurenito a trăit prin ele. În faţa mea se perindă Rusia, Franţa, războiul, revoluţia, belşugul, răzvrătirea, foametea, liniştea. Nu contrazic pe nimeni şi nu mă închin nimănui. Ştiu că există multe lanţuri, de diferite forme şi din diferite metale, dar tot lanţuri sînt, şi mîna mea slabă nu se va întinde spre nici unul din ele.

Mă consolează faptul că am mult păr cărunt şi că inima îmi bate neregulat. Am trecut defileul cel mai greu şi poate că nu e departe ceasul cînd voi putea să nu mă mai trezesc, să nu mă mai spăl, să nu mai mănînc, să nu mai scriu şi să nu-mi mai aduc aminte de nimic. Datoria mi-am îndeplinit-o: am scris cartea. Ştiu că ea îi va îndepărta de mine pe toţi cei care, din prea multă dragoste pentru literatură, sau din compătimire, încercau zadarnic să mă înţeleagă şi să mă justifice. Ce consul îşi va mai pune viza pe paşaportul meu? Ce mamă de familie îmi va mai îngădui să-i trec pragul casei, al unei case unde trăiesc tineri cinstiţi şi fete imaculate? Mă aşteaptă singurătatea, izolarea. În relatarea unor evenimente autentice, în redarea unor sentimente sincere, aceşti urmaşi nemiloşi ai lui Toma Necredinciosul nu vor vedea decît un josnic pamflet, şi pînă şi numele meu va deveni odios. Fie şi aşa! Am trăit prost, şi un apus fericit ar fi o disonanţă stupidă şi jignitoare.

În jurul meu pulsează acum viaţa calm, egal, ca şi cum ar avea în faţă mii de ani. Dimineaţa, cineva de la parter face game la pian. Apoi se aude clopoţelul pentru prînz. Mă duc să mănînc supa, carnea cu cartofi, compotul. Doamnele care locuiesc la pensiune fac semn spre mine — „un tip ciudat“. Eu tac, îmi fumez pipa, mă plimb puţin, citesc cîte o nuvelă cu adultere de Rosny sau *Teoria relativităţii* de Einstein într-o expunere pe înţelesul tuturor. În sfîrşit îmi întorc ceasul, îmi pun pipa pe măsuţa de noapte şi mă culc.

Acesta e felul meu de viaţă, un fel de viaţă prost, desigur, dar nu mi-e ruşine şi nu-mi pierd curajul. Voi muri fără să văd cîmpiile sălbatice pe care vor dansa, vor răcni şi vor rîde fără rost, la fel ca pruncii, oamenii în sfîrşit liberi. Dar acum am împrăştiat sămînţa

de pelin, de mentă şi de sunătoare care odată şi odată va răsări. Inevitabilul va veni, sînt încredinţat, şi tuturor care-l aşteaptă, tuturor fraţilor fără Dumnezeu, fără program, fără idei, celor goi şi dispreţuiţi, celor care nu iubesc decît vîntul şi scandalul, le trimit ultima mea sărutare. Ura pur şi simplu! hip-hip ura! *vive! zivio! hoch! evviva! banzai!*

Pam-pararam!

Iunie—iulie 1921

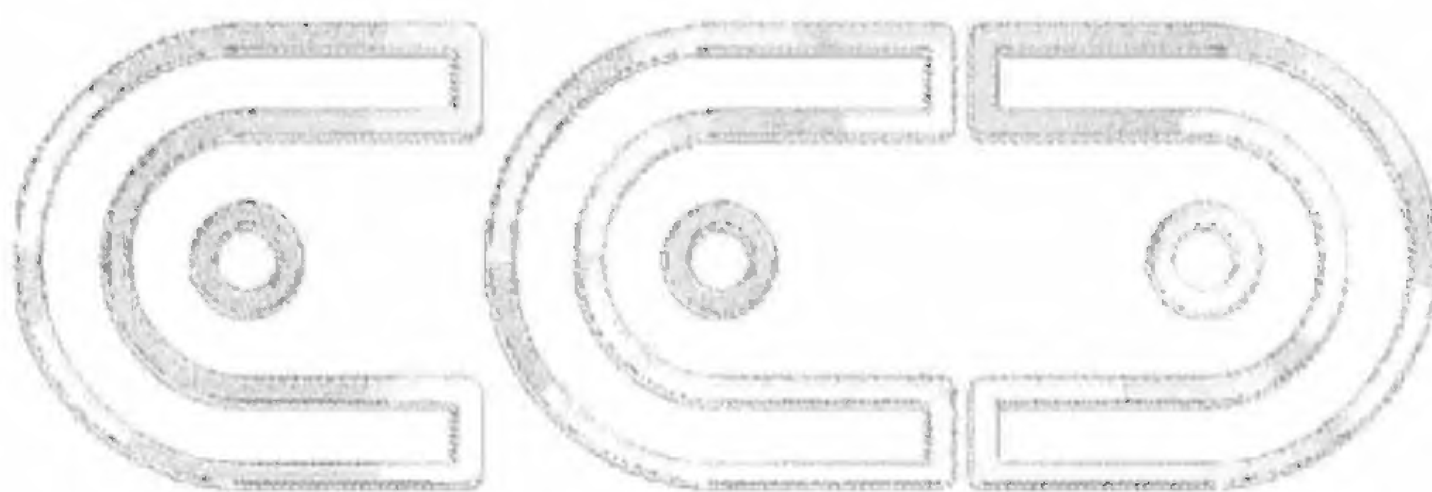
CUPRINS

Redactor responsabil: NATALIA STĂNESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

Dat la cules 22.11.1967. Bun de tipar 11.05.1968. Apărut 1968. Tiraj 25.140 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt tip B mat. de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli editoriale 15. Coli de tipar 12,5. A. nr. 16.184. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 47—32=59.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București, Republica Socialistă România.
Comanda nr. 1049.

Scanare și prelucrare digitală

de

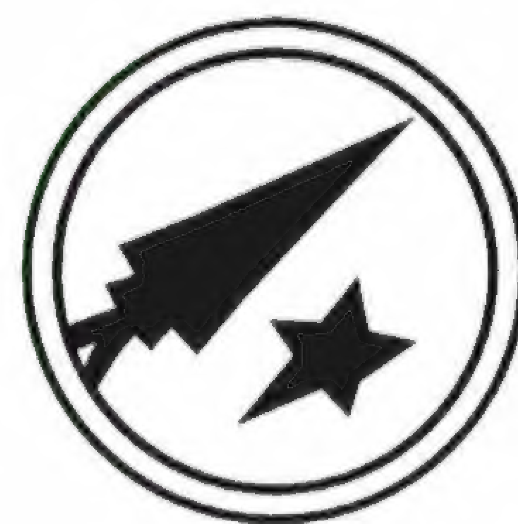

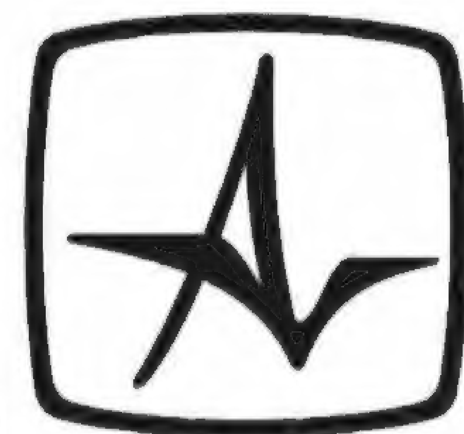
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

